107

14-31-4-15

5-5-1

VI E 57 b 2a

DE LIBERO ARBITRIO ET MERITIS BONORVM OPERVM

Assertio Catholica:

Ad GREGORIVM XIII. Pont. Max.

Authore R.mo P. F. C. de Capite Fontium, totius ordinis Minorum generali Ministro.

Ex epistola ad Lectorem, quæ ex hoc libro & quan[...] expectanda sint, intelliges.

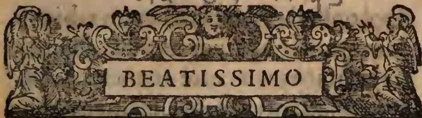

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EM.

ROMAE,

Apud Hæredes Antonij Bladij Impressores Camerales. M D LXXVI.

14 · 3 1 · H 15

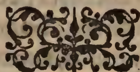
BEATISSIMO

PATRI

ET SANCTISSIMO

D. GREGORIO XIII.

PONTIFICI MAXIMO.

NTER errores, Gregori Pont. Max. & piiſsime, quibus hoc infelici ſæculo ad hominum perniciem antiqui ſerpentis malitia tecto & occulto furore graſſatur; peruerſiſsimi ac periculoſiſsimi ſemper ij mihi uiſi ſunt, quos à callidiſſimis miniſtris ſuis Luthero, Caluino, Beza, cæteriſq. eiuſdem farinæ pſeu-

doprophetis, contra liberum arbitriũ ac bonorum operum merita, ab inferis excitatos aut certè reuocatos, inuito reluctantiq. orbi Christiano diabolus conatur obtrudere. Quid enim ad Christianam religionem funditùs euertendam his duobus dogmatibus efficacius? Quid ita nõ solùm à bonorum operũ studio reuocat ac retrahit, uerùm etiam summam peccandi licentiam subministrans, homines alioqui in uitia satis pronos, laxatis habenis in omnium flagitiorum ac scelerum genera præcipitat? Olim siquidem antequã huius pestilẽtissimi erroris hydra multorum pectoribus illaberetur, facilè coërcebatur improbitas, cùm hinc premij spes studium uirtutis accenderet, inde supplicij metus cupiditatẽ ad peccata currentem refrenaret: nunc autẽ sublato ab hæreticis liberæ uoluntatis arbitrio, quid aliud restat, nisi ut fractis omnibus modestiæ repagulis, homines

mines

mines tanquā brutæ pecudes in omnia peccata & crimina cōcitatiſsimè rapiā tur? hinc latrocinia, cædes, ſacrilegia, ſeditiones, reipub. tempeſtates atque naufragia, cæterorumq. malorum, quibus orbis urgetur & premitur, lerna, quæ ex hæreſi nata, & in bonorū adulta perniciem, ad Chriſtianæ religionis interitum & fidei euerſionē haud obſcurè graſſatur. Quid enim nobis cum operibus bonis, ſi nullum iis pręmium, nulla merces propoſita eſt? Imò uerò ſi illa nobis, ut aduerſarij garriunt, non ſolùm inutilia, ſed etiam impoſsibilia, inimica, pernicioſa ſunt? Quod autem iudicium de hominum operibus relinquitur Deo, ſi ij liberum non habent arbitrium? Obiectū enim iuſtitię diuinæ exercēdæ liberum arbitriū eſt, quo qui carent, neque bene neq; malè operari poſſunt, neque mereri aut commereri, neq; quicquam laude uel præmio, uituperio uel ſupplicio dignū admit-

tere queunt. Non patent iudicio aut examini cuiuſquam iudicis cæterorũ animantiũ opera, quoniã abſq; libertate, deliberatione, conſilio facta ſunt, ſolius hominis libero uoluntatis arbitrio prędìti opera, Dei iudicio ponderantur, & aut ſupplicio aut præmio digna cenſentur. Quòd ſi is, quemadmodum reliqua animantia, libero careret arbitrio, iuſtitiæ Dei obiectum nullò modo poſſet eſſe. Otioſa enim & uana eſſet quodammodo Dei iuſtitia, ſi obiecto careret. Quæ autem neceſsitate agũt, in diuinæ iuſtitiæ leges impingere nulla ratione poſſunt. Tollit ergo & diuinã iuſtitiam & religionem omnem atque pietatem peſtiferum iſtud de ſeruo arbitrio dogma. Adeò ſiquidẽ colligata inter ſeſeque connexa ſunt hæc axiomata, diuinam eſſe prouidentiam, quæ iure & iuſtè res humanas regat, hominem libero arbitrio præditum eſſe, animam rationalem eſſe immortalem,

Deo ſincera religione adhęrendũ eſſe, piè & iuſtè eſſe uiuendum; è quibus ſi unum ſuſtuleris, reliqua corruãt neceſſe eſt. Quare dum diabolus per ſuos miniſtros deblaterat, homines liberum arbitrium non habere, quibus hoc perſuaſerit, ij cõſequenter credant neceſſe eſt, religionem omnem eſſe uanam ac ſuperfluam, non eſſe expectandam aliam uitam, animam eſſe mortalem. Antiqua ſententia eſt: Nemo repentè fuit turpiſsimus. Quemadmodũ enim ad uirtutis faſtigium nullus repentè cõſcendit, ita paulatim per gradus quoſdam ad impietatis ima deſcenditur. Proinde qui deſertis Eccleſiæ caſtris ad hęreticorũ conuenticula deficiunt, ex Chriſtianis Epicurei repentè non fiunt. Prior enim Lutheri occurrit inſania, hinc in Caluini furorem, inde in atheiſmi barathrũ, de calcaria ſcilicet in carbonariam præceps impietas ruit. Sed dicet aliquis: Aduerſarij ſacræ ſcri

pturæ auctoritatem opponunt, quasi liberum arbitrium cum diuinæ prouidentiæ ueritate stare nõ possit. Proinde atque eodem argumento, neque Deum ipsum, neque angelos arbitrij libertatem habere credemus. Consequens est igitur iuxta istorum insaniã; nihil usquam contingenter agi, sed fatali Stoicaq. necessitate cuncta euenire. Ad hęc nullam esse uirtutem, non solùm in hominibus, sed ne in Deo quidem. Nihil esse beatum, ne Deum quidem ipsum, sed omnia tristi obscuraq. miseria tegi, inuolutaque latere. Quare qui liberum arbitrium negant, tandem Deum ipsum fati necessitate constrictum, è cælo deturbare conantur. Sed non est mihi propositũ in præsentia uultum draconis euoluere, neq; quantæ sub hoc errore blasphemię lateant, epistolæ breuitate ostendere. Fecimus hoc alibi, & scorpios sub illis lapidibus latitantęs non solùm extraximus,

mus, uerùm etiam artem certamq. rationem, qua facilè à quouis extrahi atque obteri poſsint, pluribus uerbis, digitoq. monſtrauimus.

Quid autem dicam de iſtorũ, qui liberum arbitriũ negãt, impietate, cum ſingulari & in Deum ingratitudine, & in homines crudelitate coniũcta? Certè hæc etiã tacentibus nobis ſeſe ultrò ſatis oſtẽtat & iactitat. Quid enim aut quale eſt illud, quod iſti uſqueadeò nobilem orbis ciuem, qualẽ Deus hominem fecit, uile mancipium, cunctiſq. creaturis miſerabiliorem facere conantur? Cùm enim illum hac ſpoliant libertatis arbitrij ingenuitate ac nobilitate, quid illi relinquũt, in quo cæteris animantibus antecellat? Diſpeream ni me truncum aut ſtipitem creatum malim, qnàm hominem, ſi libero carerem arbitrio, iiſque quæ illo poſito conſequuntur, humanæ nobilitatis priuilegiis. Iam enim unde prodibit hominis

uirtus?

uirtus? unde futurus est aliquando beatus, si libera caret uoluntate? Quando quicquam facturus est laude uel uituperio dignum? Cur ullis legibus coërcetur, imò discruciatur potius quàm cætera animantia? Cur aut minis deterretur, aut promissis allicitur, si libero caret arbitrio, & ad maiora bona destinatus non est, quàm ad hæc corporalia & fugientia, quæ brutis animātibus nobiscum cōmunia sunt, quibus illa æquè ac nos, imò liberius quàm nos, utūtur, potiuntur, fruuntur? Quid sibi uolunt tot exhortationes, deliberationes, consilia, prædicationes, iudicia, leges, edicta, si nihil homines facere possunt, nisi fati necessitate compulsi? Omnia uana, inutilia, ridicula sunt, si liberum tollas arbitrium. Quo sublato, quid aliud restat, nisi scelerum omnium impunitas, cuius uel sola spes, maxima peccandi illecebra est? Qua semel proposita, quid erit tutum in rebus humanis? Re-

ctè igitur maiorum ſententia, legibus præmia propoſita ſunt uirtutibus, & ſupplicia uitiis. Neque enim domus, neque reſpub. ſtare poteſt, ſi in ea nec rectè factis præmia extent ulla, nec ſupplicia peccatis. Cæterũ quid ei facias, qui dicat ſe neceſsitate, non uoluntate peccaſſe? imò ne peccaſſe quidem, ſed ſe à Deo in omne flagitiorum ac ſcelerum genus impulſum? O portentum in ultimas terras deportandum!

Quid dicã de altero dogmate, quod aduerſus bona opera, Lutheri ſymmyſtarumque illius confinxit impietas? Quem errorem quo nomine appellem neſcio, peſtémne, an inſaniam & furorem? Non patitur epiſtolaris anguſtia, me aduerſus tam ſacrilegam impiamq. ſententiam rhetoricum iactare ſermonem. Illud tantùm dicam, hoc uno decreto atq; ſententia, non ſolùm omnes neruos uirtutis elidi, uerùm etiam hominem, ut ita dixerim, ex homine tolli,

omni-

omniq. humanitate ſpoliatum, cunctis leonibus ac pantheris crudeliorem, immaniorem, truciorem fieri. Quid non mortalia pectora cogit execrabilis iſta doctrina? Quis amaros eius fructus recēſere ſufficiat? Quas ſeditiones, quos tumultus, quæ bella, quas hominum ſtrages, quot homicidia, parricidia, fratricidia, ſacrilegia, furta, rapinas, adulteria, inceſtus, & quid non malorũ inuexit in orbem noua hæc Lutheranorũ & Caluiniſtarum falsò uocata religio? Res ipſa loquitur, etiamſi homines taceant. Nõ poterat alia uia pernicioſius ad totius generis humani, non dicam Chriſtianorũ tantùm, perniciem graſſari hoſtis antiquus, quàm hęc falſa dogmata contra liberi arbitrij ueritatem, & bonorum operũ merita hominibus obtrudendo. Certè de iis, qui illi crediderint, iure dixerim illud Pſalmiſtę: Homo cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus,

tibus, & ſimilis factus eſt illis. Ex hominibus enim in immundos uertuntur Epicuri de grege porcos, ut nihil ultrà de pietate, nihil de Deo legibuſq. diuinis, nihil denique de hominis officio & dignitate, ſed de ſolo uentre, ſuę nobilitatis obliti, imò ab hæreſi, tanquam ab altera Circe transformati cogitandum ſibi exiſtiment.

Quanta autem iſtorum ingratitudo in cōditorem Deum ſit, quis exponat? Quod enim maius beneficiũ in hominem conferri potuit, quàm hoc unum atque præcipuum, quòd illum artifex Deus ad imaginem & ſimilitudinem ſuam fecit, paulo minus ab angelis differentem, gloria & honore coronatum, omnia ſuis ſubiecta pedibus habentem, id eſt dignitatis & excellentiæ gradibus ſupra cæteras corporeas eleuatũ & exaltatum creaturas? Huius autem tanti beneficij magnitudinem iſti ingrata ſua impiaq. lingua, quantum

in

in ipsis est, extenuant, hominemq. ex supremo imperij sui throno deturbantes, illum cunctis subiiciunt creaturis, inferioremq. constituunt, & ex nobilissima, libera, ingenua creatura uilem seruum miserumq. mancipium faciunt. Non habet totum hoc uniuersum uisibile liberum ullum ingenuumq. ciuē, præter unum hominem. Quæcunque enim alia in eo cernuntur, aut seruili conditione nata sunt, aut naturæ suæ legibus ita obtemperāt ac seruiunt, ut nō sponte, sed necessariò in suos actus exeant, imò potius agātur, quàm agāt. Vnus homo priuilegij singularis gratia, libertate donatus & ornatus est à Deo, qua una re & longissimè à reliquis creaturis distat, & ad diuinæ naturæ maiestatem proximè accedit. Quæ cùm ita sint, quis aduersariorum impiam ingratitudinem nō iure miretur? Qui ubi se ingenita sibi libertate & nobilitate spoliarunt atque priuarunt, in

uniuerſum hominum genus crudeliter ſæuientes, omnes alios cunctis ornamentis omniq. dignitate ſpoliatos, in idem perfidiæ barathrum atq; in eundem interitum ſecum præcipitare conantur. Tantum abeſt, ut Dei beneficium agnoſcant, ſuoque creatori, ut æquum eſt, gratias agant. Callidi nimirum homines ſoli perire nolũt, ideoq. ut lucroſius pereant, erroris ac perfidię comites quærunt. Sed hæc illorum ingratitudo fortaſſe leuior eſſe uideatur. Benefactori ſiquidem Deo, quemadmodum rectè ait Auguſtinus, etiam omnis gratus ingratus eſt. Quale autẽ illud eſt, quòd iſti nimirũ religioſi homines pro gratiarum actione in Deum blaſphemias euomunt, dum illum peccati auctorem faciũt, dum homines ab illo in adulteria, furta, rapinas, ſacrilegia, latrocinia, cædes, denique in omne flagitiorum ac ſcelerum genus impelli, dum proditionem Iudæ non mi-

nus quàm conuersionem Pauli opus Dei esse impudentissimè mentiuntur? Pro nefas, tantum scelus, imò sacrilegium nostro seculo natum esse! O linguam morsu præcidendam, quæ ita in suum latrat auctorem!

Sed istorum ingratitudinem cũ singulari impietate, mendacio, insania, furore coniunctam, missam aliquando faciamus. Illud sanè mirum est, imò uerò aduersariorum cæcitatem, furorem ac stuporẽ meridiana luce clarius ostẽdit; quòd pertinacissimè negant se id habere, quod experientia, rerum magistra, eos, uelint, nolint, habere passim arguit atque conuincit. Quid enim singulis horis atque momẽtis? Nonne ijs inesse arbitrij libertatẽ perspicuè demonstratur? Non enim igne & aqua, ut dicitur, sępius, quam libero utuntur arbitrio. Quæ cùm ita sint, quis non cæcos & dementes, imò furore & rabie percitos homines istos dixerit? Quis

non

non propter ingentem impietatem ſuã ingratitudinemq́ue, in quo uitio, ut ait eximius orator, nihil mali nõ ineſt, derelictos à Deo, atq. in reprobũ ſenſum traditos eſſe perſpiciat? Ego certè ſceleſtũ hoc hominũ genus mõſtra dixiſſe debuerã, ita deteſtor, abominor & execror, ut in uiliſsimas beſtias conuertendos mutandoſq́. eos eſſe exiſtimem, donec recuperata mente, ipſa tandem experientia diſcant, quantum inter hominem interſit & beſtiam. Certè hominũ nomine prorſus indignos eſſe pronuncio. Cũ huiuſcemodi beſtiis ſæpius mihi certandũ pugnandũq. fuit in noſtris Galliis, donec tandẽ offerente ſeſe occaſione cuiuſdã epiſtolæ à quodam iuriſconſulto Caluiniſta fratri ſuo germano ſcripta, qua illi ſuadebat, ut deſerta Romanæ eccleſiæ fide, in Caluini caſtra tranſiret, propterea quòd multa, ut ille dicebat, uerbo Dei contraria in catholica eccleſia docerentur, qualia

ſunt, homini liberum ineſſe arbitrium, opera noſtra eſſe meritoria, per eaq. nos æternam aſſequi uitã. quæ omnia falſa eſſe, multis ex Lutheri Caluiniq. libris ſcripturarũ teſtimoniis & argumẽtis hinc inde corraſis, impiũ dogma conabatur aſſerere. Ita dum illi contentioſum funem trahunt, rogatus ab eo, qui catholicæ eccleſiæ alumnus, Caluini deteſtabatur errorẽ, librum contra fratris eius epiſtolam ſcripſi, quo hinc

Rom. 1. eccleſiæ Romanę fidem Apoſtoli uoce laudatam, de libero arbitrio, & meritis bonorum operum aſſererem atque defenderẽ, neq; ſolùm diuinis literis, uerùm etiã orthodoxorum patrum auctoritati naturaliq. rationi & experientiæ conſentaneã atque cõformem eſſe; inde uerò illius dogmata cũ ſacra ſcriptura, orthodoxorũ patrum decretis atque ſententiis, ipſaq. ratione & experientia pugnare monſtrarem. Quod quàm feliciter præſtiterim, aliorũ eſto

iudi-

iudicium. Certè rem alioqui difficilē & obſcuram, hæreticorũ quæſtionibus & argutiis intricatam atque inuolutā ita explicaui, ut omnibus facilè ſit de tota iſta cōtrouerſia iudicare; & quàm ſancta, uera & ſalutaris ſit eccleſiæ catholicæ doctrina, nō difficulter intelligi poſsit. Is aduerſus quem ſcriptus eſt liber, teſtis eſt locupletiſsimus; qui dũ lucubrationem noſtram, ut reprehenderet, noſtriſq. argumentis reſponderet, ſtudioſè legit, ab errore conuerſus, ad eccleſiæ catholicæ, quam antè temerè deſeruerat, gremium rediit, fidemq. quam non ſolùm cōdemnabat, uerùm etiam oppugnabat, mutata ſententia profeſſus eſt & amplexus. O magna uis ueritatis! quæ nullis machinis, nullo cuiuſquā hominis ingenio aut arte ſubuerti potuit; quæ tametſi callidiſsimorum hominum depreſſa mendaciis, aliquando tamen emerſit, eũq. à quo prodita uidebatur, uictum ac re-

tractum, non modò sibi manus dare coëgit, uerum etiam sanum in ecclesiæ catholicæ castra perduxit.

Hic autem liber primũ Gallica lingua scriptus est, sicut & epistola, quam refutat. Postea cùm hinc non paucos qui rectè, ut ueritatis ratio postulat, de his dogmatibus non sentirent, ubique gentium esse animaduerterem, inde ex multorũ relatione quàm plurimos ex libri nostri lectione, in uera fide confirmatos, non solùm meliora de Deo & homine sentire cœpisse, uerùm etiã ad Deum ardentiùs amandũ, dum sui generis nobilitatem, quantam à Deo accepissent, ex eo perfectiùs didicissent, uehementiùs accensos & inflammatos esse intelligerem, rogatus à multis, Latinum quoque in lucem edere operæpretium duxi, ut non solùm Gallis nostris, uerùm etiam cæteris nationibus prodesse posset. Cùm autem in arenam proditurus esset aduersus tam immania

mon-

monſtra dimicaturus, egeretq́. patro-
no atq; protectore, ſub cuius fauore au
daciùs cum tam feris & crudelibus be-
ſtiis confidentiuſq́. pugnaret, non oc-
currit cui melius dedicari poſſet aut tu
tius, quàm tu Gregori Pont. Max. Nã
ſi exactiſsimo illo ſanctitatis tuæ iudi-
cio comprobatus, ad tam ſacrum bellũ
admiſſus fuerit, non erit, cur quenquã
alium uereatur ac timeat. Irrefragabilẽ
enim eum habere ueritatẽ, quæ omnia
uincit, hinc facilè quiuis intelliget.
Duabus autem præcipuè de cauſis ſan-
ctitati ſuæ dedicatum uolui. Primùm
quia tu eccleſiæ Romanæ, quæ uera
Chriſti eccleſia eſt, pro cuius defenſio-
ne in lucẽ prodiit, gubernandæ, ad hoc
uelut alter Aaron à Deo uocatus, uice
Chriſti præes. Deinde ut ſuſceptorum
à ſua S.te beneficiorum memoriã apud
me reſidere intelligat, meq́. meo & to-
tius gregis Franciſcani mihi cõmiſsi,
cui ſemper impẽsè fauit, ac in hodier-

num uſque diem magis magiſq. fauet, nomine illi gratias agerem, teſtatumq. apud poſteros relinquerem, quantum ego & pueri mei mecum, id eſt, pauperes mei fratres, iuxta patris noſtri Franciſci mandatum, huic ſedi dediti ſimus, iiſq. qui in ea ſedent, obedire parati, ut pedibus eccleſiæ Romanæ ſubiecti, ſtabiles in fide catholica ad mortem uſque perſeueremus.

In ſanctitatis autē ſuæ laudes excurrere hinc deterret rerum, quæ dicendæ eſſent, maieſtas, quas oratione conſequi, ne dicam explicare, etiam ſummi oratores nō ſufficerent. Inde urget ad finem epiſtolaris anguſtia & breuitas. In ingentem enim excreſceret librum, quæ hac de re ſcriberetur oratio, ſi cū tuis meritis atque uirtutibus ex æquo & pari certare uellet. Hoc tamen unum ſilentio præterire nō poſſum, feliciſſimam eſſe Rempub. Chriſtianam, cui contigerit hoc turbulentiſsimo ſeculo

talem

talem habere Pontificem & rectorem tot nominibus insignem, quem pietas eximia cum summo rerum usu, experientia singulari, prudentia exactissima iudicioq. coniuncta adeò exornat, ut quid primum in te miremur, difficile dictu esse uideatur. Certè quæ in futuro Pontifice magnus ille Basilius desiderat, nimirum ut antè quàm ad tãti muneris culmen ascẽdat, in minoribus atq; inferioribus probatus officiis, prudentiæ uirtutisq. suę experimentum ac specimen dederit, multoq. rerum usu sibi iudiciũ compararit. Et ut in naui, cui Ecclesia meritò comparatur, nullus in gubernatorẽ cooptatur, nisi regendæ nauis artem ac scientiã longa experientia multisq. periculis cõsecutus; ita S.tas tua ad ecclesiæ Christianæ gubernacula uidetur accessisse, non hominũ suffragiis cooptata, sed Ecclesiæ data diuinitùs, ut inter huius seculi tẽpestates, & multorũ crebra naufragia, illam

 sapien-

ſapientia ſingulari in portum ſalutis ac uitæ ſanam integramq́; perducas. Quæ enim ſingula miramur in cæteris, ea omnia in te uno cumulatiſsimè cõgregata ſuſpicimus. Eò fit, ut quacunq; de re ſua S.^tas conſulatur, in promptu ſemper ſit, quod reſpõdeat, ut uidere mihi uidear nõ hominem, ſed oraculum aliquod diuinum in ea Dominum Deum eccleſiæ ſuę periclitanti prouidiſſe, qui inter uiolentos huius ſęculi fluctus, beati Petri nauem tot procellis ac turbinibus agitatam ſua ſapientia, conſilio, diligentia, conſtantia, uirtute ſeruaret. Mirum autem in modũ omnibus illam commendat illa ſua cũ pontificia maieſtate iuncta facilitas & humanitas, qua benignè cunctos audit atq; ſolatur, & quæ petunt, liberaliter cõcedit. Quam cùm ego toties, ex quo tẽpore ſum in urbe, fuerim expertus, toties ab ea patienter auditus, tot impetratis fauoribus, tot ſuſceptis beneficijs, fecit illa

tua humanitas, ut hunc meũ laborẽ illi offerre & dedicare nõ dubitem. Accipiat ergo placidè munuſculum iſtud, quod illi offert curta noſtra ſupellex, ut aliis maioribus iunctũ, aliquid iuuet ad ſarta tecta domus Dei cõſeruanda, & ab inferorum iniuriis defendenda. Exiguum munus adfero, fateor, ſed ſi uoluntas & zelus domus Dei, ex quo profertur, attendit S.tas ſua, magnũ profectò reputabitur ab eo, qui nõ tanti facit quod datur, quanti animum ex quo datur. Amando enim eccleſiã Romanã, & eius zelando fidem, nemini ceſſero. Acceptabat quõdã Moſes pro tabernaculi Dei ędificatione à diuitibus æs, aurum, argentũ, lapides pretioſos, ſed pauperum pilos caprarum offerentium munuſcula non repudiabat. A ſua igitur S.te nõ ſolùm magna & pretioſa, ſed etiam omnia quæ ad eccleſiæ Dei ędificationem uel defenſionem facere poſſunt, Chriſti, cuius ſucceſſor & imitator

tator

tator eſt, exemplo, qui pauperculæ uiduæ munuſculum commendauit, gratumq́. habuit, acceptanda non dubitãs, quod habui, prompto animo dedi, maiora Deo iuuante daturus, ſi hęc ſuæ S.ti grata fuiſſe intellexero, dummodo tempus & otium ſuppetierint. Ego autem interim Deum Opt. Max. nunquã orare ceſſabo, ut cum commiſſo ſibi Chriſti regno & grege, qui tã feliciter & ſecurè ſub tanto paſtore æternæ uitę paſcuis fruitur, illã nobis incolumem ad multos annos ſeruare dignetur. Vale S. P. felix diuque. Romæ ex conuentu Aræ cæli, III. Calend. Iulij, diuis Apoſtolorum principibus Petro & Paulo ſacro die, Anno Chriſti 1575.

Sanctitatis ſuę obſeruantiſsimus filius ſeruuſq. humillimus

F. C. de Capite Fontium generalis Miniſter indignus, ordinis Sancti Franciſci.

AD

AD LECTOREM.

VAENAM *huius libri ſcribendi cauſa fuerit, ab initio te, amice Lector, admonendum putaui. Hoc enim ad totius operis intelligentiam plurimum conferet. Scripſerat quidam Iuriſconſultus Caluiniſta, homo non illiteratus, ad fratrem ſuum germanum, virum pium, & in catholica fide ac religione conſtantiſſimum, epiſtolam, qua illi perſuadere conabatur, vt Eccleſiæ Romanæ fidem deſerens, in Caluini caſtra transfugeret. Summa eorum quæ illa epiſtola continebat, hæc erat; ſe fratris ſui, qui omnem lapidem mouebat, vt illum errantem in viam reuocaret, conſilium libenter amplexurum, & ad catholi-*

cam

cam Ecclesiam rediturum esse, si sibi planum fieret, ea quæ Romana tradit ecclesia, verbo Dei & scripturæ sanctæ auctoritati non repugnare. Sed quoniã sibi constaret id aliter sese habere, debere illũ potius à Romana ecclesia deficere, atque ad Euangelicorum, ut ille dicebat, qui verbi Dei auctoritate niterẽtur, gregem transire: non esse dubium, quin ecclesiæ Roman doctrina cum uerbi Dei veritate pugnaret. Id cùm ex alijs multis, tum uerò ex his duobus dogmatibus, homini liberum arbitrium inesse, & bona opera eße meritoria, adeò ut per ea sempiternæ vitæ præmium consequamur, luculenter ostendi. Proinde se illa duo interim oppugnanda sumpsisse, reliqua in aliud tempus differre. Cæterum vt suam senten-

tiam

tiam confirmaret, è Lutheri Caluinique libris, ex quibus hæretici erroris venenum hauserat, multa scripturarum testimonia, nec minorem argumentorum aceruum, quibus se nõ modò liberum uoluntatis arbitrium, uerùm etiam bonorum operum merita euertere poße confideret, hinc inde consarcinatum in vnam contrusit epistolam: quam sibi redditam ille in orthodoxa fide constans & immobilis, ad me, quem paulò ante concionantem audiuerat, attulit. Et quoniam illi multisque alijs nostra probabatur oratio, qua confutato aduersariorum errore nobis liberum inesse arbitrium cùm scripturæ sanctæ auctoritate, tum multis orthodoxorum patrum testimonijs atque sententijs, ipsaq; ratione & experiẽtia perspicuè

osten-

oſtenderam, pluribus verbis rogauit, imò contendit, vt & impiam illius epiſtolæ vanitatem euangelica veritate, genuinaque ſententiarum, quas de ſcripturis ſumptas, ad impij dogmatis confirmationem ſubdolus ſcriptor hæretica fide ingenióque detorſerat, interpretatione contererem, & erranti fratri, quo nihil ſibi carius eſſe dicebat, ſuum periculum oſtendens, eum in viam ſalutis ac vitæ pro mea mediocritate reuocarē. Quòd cùm Chriſtiano homine meáque profeſſione digniſſimum officium eſſe iudicarem, quod illius à me candor ac pietas requirebat, ſimulatque otium ſuppeteret, me facturum recepi; idq́; hoc ſanè libentius ac promptius, quòd illius frater, quem hæretici in ſuum errorem factionemque pellexerant, ſi manifeſtis

nifeſtis

nifeſtis ſcripturæ ſacræ teſtimonijs doceri poſſet, hominibus liberum ineſſe arbitrium, ſe ad Eccleſiæ catholicæ, quam deſeruerat & tum oppugnabat, caſtra rediturum eſſe pollicebatur. Itaque ſucciſiuis operis inter quotidianas, quas ad populum habebam, conciones, cœpi futuræ reſponſionis materiem cædere, quæ tã copioſa ſeſe obtulit, ut epiſtolaris anguſtiæ modũ egreſſa, in iuſtum uolumen excreuerit, non quòd difficile uideretur, ſtultiſsimũ dogma paucioribus verbis refutare, ſed ut vultũ draconis euoluerem, & abſurda impietate, blaſphemia, furore, dementia, quæ ex his erroribus uniuerſa naſcuntur, digito demonſtratis, renaſcentia hydræ capita ueritatis enſe truncarẽ. Ita longius aliquãto quàm initio putaram, euectus

tuectus sum. Nec enim meo studio fraternæq; salutis desiderio, satis fuit, infructuosæ arboris radici admouere securim, nisi præposteram aduersariorum, quibus ne soli pereant, in primis propositũ est circumuenire quàm plurimos, diligentiam meo labore studioq́; superarem. Vt enim illis familiare est, in vna epistola, concione, vel disputatione, quicquid scire videntur, effundere, omniumq; errorum suorum capita proponere, vt illis respondere non modò longum, sed etiam difficillimum esse uideatur; ita nobis elaborandum fuit, ne illorum subdola calliditate, nostra vinceretur industria. Proinde ne illi suo more solitoq́; artificio vociferarẽtur atque perstreperent, aliquid à nobis in nostra responsione prætermissum esse, quasi il-

lud

DE LIBERO ARBITRIO ET MERITIS BONORVM OPERVM,

PER REVER.VM PATREM F. Christophorum à Capite Fontium totius ordinis Minorum generalem Ministrum.

REDDITAE mihi sunt tuæ literæ, mi Frater, quibus ad superiores rescribis. In iis autem cùm illud in primis tecum egissem, vt me quoque rogante in nostra castra redires, & deinceps in Ecclesiæ Romanæ, in qua nomen dedisti, susceptoq. Baptismi sacramento factus es Christianus, fide ac religione nobiscum vnanimi pace, concordiaque

Deum coleres, in istis literis negas id fieri posse, propterea quòd fides quam in Ecclesia colimus atque retinemus, cum Dei uerbo, ut ais, pugnat, illique contraria est. Et ut tuam uidereris confirmasse sentētiam instar eorum, qui sibi fingunt monstra, quæ uincant, id sumpsisti ad refellendum, de quo in meis literis nullam feceram mentionem, uidelicet in nobis esse liberum arbitrium, cuius uiribus freti, cælorum regnū bonis operibus consequi, mereriq. possimus. Ego uerò ita non scripseram, neque ullam aut liberi arbitrij nostri, aut bonorum operum mētionem feceram, attamen cùm te frater intelligam, in hanc partem, quam infirmiorem putas, impetum facere, ut doceas ecclesiæ Rom. fidem cum Dei uerbo, scripturæq. auctoritate pugnare, non inuitus in hanc arenam descendam, meque sine magna dimicatione non solùm ex Dei uerbo, ipsaq. ratione, uerumetiam ex tuis uerbis liberum in nobis esse arbitriū, quo per Dei gratiam bona & meritoria opera facere possumus, pro quibus æternæ uitę pręmia Deus hominibus rependit, demonstraturum esse cōfido. Vnum illud à te peto, ut te in tuis literis hęc scripsisse memineris. Si ex Dei uerbo mihi constaret, liberum in nobis esse arbitrium, tū uerò

Ecclesię Rom. quę hoc docet, atq. defendit, fidem sequerer. Quæ cùm tua uerba sint, me id ita se habere, his literis demonstraturum esse confido. Vnum illud ante omnia abs te peto, ut eo, quo opiniones uestras prosequi consueuistis, amore deposito, aut si id obtineri non potest, paulisper certe seposito, rationes, ac testimonia, quæ producemus, diligenter examines.

IN primis igitur uehementer admiror, te, mi frater, in re tam perspicua errare, atq. illud negare, quod experientia non modò quotidiana, uerumetiam continua uerū esse demōstrat. Vt enim ignem calidū, & niuem albam esse nullo negotio intelligimus, ita liberum in nobis esse uoluntatis arbitriū ipsa experientia rerū magistra perspicuè ostēdit. Cùm id mihi uenit in mētem, tum pro meo in te amore, ardentissimoq. tuæ salutis desiderio, uehemēter sanè uereor, ne sis ex illorum numero, qui sibi nimium confidentes à Deo derelinquuntur, quo fit ut in reprobū sensum incidant, eoq. delapsi recipiant operationem erroris, ut mendacio credant, qui charitatem ueritatis recipere noluerunt. Est ea quidem natura mēdacij, ut seipsum euertat ac subruat, & experientia quæ negatur uerbo, negantem cogit operibus confiteri. Mendacij natura.

Ita te uideo pugnare tecum, nec aliud facere posse, nisi ut quod uerbo negas, cùm te ipse libero arbitrio spolias, hoc factis afferas, tuamq. sententiam ipse subuertas. O magna uis ueritatis, quæ nullis machinis, nullo cuiusquã hominis ingenio, aut arte subuerti pôt, quæ abs te uerbo negata, facto tuo sui confessionem extorquet! Quid enim aliud concionatores uestri? quid aliud uestræ factionis principes sibi uolunt, cùm in regem suum ipsamq. Remp. seditiones excitant, atq. impia arma induunt? Nõne illud agũt, imò totis uiribus, summo studio, maxima animi cõtentione, tot denique periculis elaborant, ut conscientiæ libertatem hac ratione defendant? Nonne tantos illos labores ærumnasq. suscipiunt, ne q̃d pręter arbitriũ suũ facere cogãtur? Ne quis eos cogere possit inuitos, ut singuli suo arbitrio uiuãt? Quę cùm ita sint, quæ fraus, quæ impostura, quis dolus malus cum hoc uestro cõferri potest? cùm dicimus uos libero uoluntatis arbitrio præditos esse, negatis: cùm autẽ contra libertatem uestrã aliquid tentatur, statim ut eam defendatis, ad arma concurritis. Quòd si liberum non habetis arbitrium, nullam profectò libertatẽ habetis. Cur igitur ut eã defendatis, Regi repugnatis? Qui si nescio quo fato ac

Veritatis uis.

to ac necessitate compellitur facere qđ facit, certè illius decretũ molestè ferre non oportet, sed potius amplecti. Cor.n.regis, ut ait Scriptura, in manu Dei, ad quodcũq. uoluerit, cõuertet illud. Porrò si Deus regẽ cogit, ut uelit, qđ uult, profectò cũ regi resistitis, Deo repugnatis. Et si ut dicitis, Deus operatur in nobis & uelle & ꝑficere; nos uerò nihil, quicquid rex uult aut facit, Dei opus est. Attamen ut libertatem uestram defendatis, regi repugnatis. Ita ueritas, quam uerbo negatis, factis uestris sui cõfessionẽ a uobis extorquet. At cũ in literis à me petis, ut in gratiam tui aliquid faciam, meq. ꝙ id non fecerim, reprehendis, quid? nonne me libero arbitrio prædítum esse confirmas? stultum.n. est aliquid à me petere, si liberum mihi desit arbitrium, neque reprehendi debeo, si id qđ à me petis, non facio, cùm mihi secundũ sententiam tuam, liberum desit arbitrium. Cur pecudes non rogatis? cur asinis uestrũ Euangelium non prædicatis? cur lupos ob uoracitatem non reprehenditis? Nonne idcirco ꝙ libero destituuntur arbitrio? Cur homines monetis, rogatis, repreh ẽditis? Nonne ea re, quod & facere, & nõ facere possunt, pro uoluntatis arbitrio, quæ monentur, ut faciant? Nam si fato locus est, si homines omnia non Prou. 21.

voluntate faciunt, ſed neceſſitate patiũtur, ſuperuacuum eſt quenquã monere, rogare, reprehẽdere. Deniq; uos ipſi qui oẽ hominum genus libero ſpoliatis arbitrio, è cõuenticulis ueſtris conciones omnes atq. exhortationes cur nõ exhibilatis? Quorſum illa cõſilia? illæ conſtitutiones? illa præcepta? & ſi quis fortè deliquerit, illa ſeueritas eccleſiaſticę diſciplinæ? Quę certè uana ſunt omnia, ſi liberũ negatur arbitriũ, ſi cuncta non voluntate fiunt, ſed neceſſitate contingunt. Quid ſibi uolunt tot inuectiuæ in Pontificem? in Epiſcopos? in monachos? in ſacerdotes? denique in omnes catholicos ob illorũ improbitatem, & perditos, ut dicitis, mores? Nõne æquius erat eos miſericordia proſequi, maximè cùm neceſsitate nõ uoluntate tales ſint? Quos ſi reprehendendos putatis, uidete ne quod oratione defenditis, id opere deſtruatis. Rectè, ac propè diuinitùs in quadam oratione Chryſoſtomus, Qui mali ſunt, inquit, ſi à ſeipſis mali non ſint, noli tuos ſeruos caſtigare, nec uxorẽ ſi peccat, increpa, nec liberos uerbera, nec amicos incuſa, nec offendẽtibus inimicis infenſus ſis. Nã hi omnes niſi ſponte delinquant, nõ punitione, ſed miſeratione digni ſunt. Et paulò poſt. Quãdo ſeruus, inquit, tuus morbo impeditus iuſſa non

Hom. 60. in Math.

fecerit,

fecerit, nõ modò non criminaris, uerumetiã valde cõmiferefceris. Quare tu teftimoniũ perhibes, nonnihil ab ipfo, nonnihil aliũde, ac non ab ipfo fieri, verum inde quoque ora iftorũ obruere facilè poffumus. Nã undique veritatis affluunt ádminicula, fi eos interrogabimus, quamobrem nũquam feruos criminarentur, fi facie formofi non fint, fi nõ proceri ftatura, fi nõ quafi uolucres in eundo, cęteraq. huiufmodi, quia uidelicet natura hęc, non uolũtate concedũtur. Immunis eft ergo eius culpæ, quã ei natura inuexit, nõ uoluntas. Cùm igitur accufas, tunc oftendis profectò nõ à natura, fed à uolũtate mali quippiã procefsiffe. Nã fi quæ minimè culpamus, ea naturæ delicta effe, aut faltẽ non uoluntatis teftamur, patet ea folũ culpari, quę uolũtate cõmittuntur. Noli ergo peruerfas in mediũ ratiocinationes inferre, nec fophifmata & orationis contextum telis aranearum viliorem. Hactenus Chryfoftomus. Ex quibus intelligis eo fæculo non defuiffe, qui ueftrũ fequerentur errorem. Atque utinam ex huiufcemodi fummorum hominum libris tanquam ex purifsimis fontibus ueritatem haufiffes. Ego uerò, fremant licet ueftri, unius Chryfoftomi auctoritatem omnibus Bezis, cæterifq. eius farinæ rabulis antepono.

Sed mihi diuinæ ſcripturæ auctoritatē op pones, cui ſoli fidem habendam eſſe contenditis, nullumq́. ſanctorū patrum ei præferendum eſſe clamabis. Ego verò Chryſoſtomū omnes diuinæ ſcripturæ libros diligētiſsimè legiſſe cēſeo, nec adduci poſſum, ut credam illum cōtra uerbi Dei veritatē, liberum unquā hominibus aſsignaturū fuiſſe arbitriū, quod paulò pòſt pluribus uerbis planum faciemus. Sed antequam in campum prodeamus, ab experientia tibi oſtēdere uolui nos libero uoluntatis arbitrio prȩditos eſſe, neq; poſſe fieri, quin ii qui illud negant, ſæpe uel inuiti factis, dictiſq́. fateantur, hinc ueritatȩ cogente, inde natura mouēte, ut ſe homines eſſe meminerint, & aliquid inter ſe, & pecudes, ſcilicet liberum uoluntatis arbitriū ſentiant intereſſe. Quod tibi ipſi iam contigiſſe perſpicio. nam ſuperiore epiſtola me obiurgabas, quia id qđ à me antè petieras, nō feciſſem, in extremis uerò literis tuis ſcribis, me liberū arbitrium nō habere. Quod ſi ita eſt, in ſuperioribus literis me iniuria reprehēdis: ſed nouiſſimæ literæ tuæ, in quibus me libero arbitrio ſpoliatū eſſe doces, me ſatis purgāt atque defendunt. Qua in re idē tibi accidit, quod olim Chryſippo; qui cū omnia ab hominibus fatali neceſſitatȩ, nihil libera

Chryſippus.

uolun-

uoluntate geri diceret, etiam illud adiecit, latrones & ſicarios nō ſupplicio coërcēdos, ſed potius miſericordia proſequendos, ꝙ ad illa facinora, cædesq́. non uoluntate, ſed neceſſitate traherentur. Sicarius quidam ex ſententia iudicum cùm morti adiudicatus ad ſupplicium duceretur, Chryſippus inſtituto ſuo fati neceſsitatem incuſans, iudices reprehendebat. Tum prætor colaphū Chryſippo in aduerſum os cùm impegiſſet, moleſtè id Chryſippus ferēs, à prętore quæſiuit, cur eū uerberaſſet. hic prætor: Noli, inquit, hoc moleſtè ferre Chryſippe, fato ſiquidē impulſus aliter facere nō potui, cùm iuxta ſententiam tuam uoluntatis libertate priuatus ſim. Ita Chryſippū ille coëgit abſurdam, quam antè defenderat, mutare ſententiā. Non diſſimile eſt quod tibi nunc accidit. modò enim mihi in tuis literis uolūtatis adimis libertatē, cùm me paulò antè, quòd tuę uoluntati morē nō gererem, reprehendiſſes. Atqui ſi me libero uolūtatis arbitrio priuatū eſſe cēſebas, tecū potius ad hunc modū agere debebas: Scio fratrem meum, uim ac potentiā efficiendi, qđ in literis ab illo peto, non habere. Quòd ſi Deus in eo non effecerit, fieri nihil poteſt. Deus enim homini p̄ſtat & uelle, & facere. Proinde non fratri meo, ſed Deo potius, qui

illi, nec uelle, nec facere concesſit, ſuccẽſere debeo. Certè ſtultè atq. improuidè feci, qui hominẽ potius quàm Deum rogaui; ad quẽ ſolum, qui omnia facit, nõ ad fratrẽ meum, qui nihil neq. facit, neq. poteſt, preces meas uertere debuiſſem. Quare cùm hic, quod ab illo petebam, præſtare nõ poſsit, illũ iniuria profectò reprehẽdi. Quàm diu igitur in hac opinione permanſeris, ſi uerã eã eſſe credis, ſcribendi modum mutare neceſſe eſt, eumq́. cui ſcribis, iuxta veſtræ opinionis rationem, rogare iſto modo. Mi frater equidẽ à te non peto, vt hoc aut illud in gratiam mei facias, neque enim tuę uoluntatis habes poteſtatẽ, ſed à Deo peto, ut tibi & uoluntatẽ, & facultatem, hoc aut illud in gratiam mei faciendi cõcedat. Quæ ratio ſi tibi abſurda uideatur, cogitare debes, opinionẽ à qua tanquam ex fonte ratio iſta manat & profluit, abſurdiſſimam eſſe, meq́. nõ fruſtrà à te petiiſſe, vt huiuſcemodi opinionẽ abiiceres. quam haud iniuria abſurdiſſimã dico, propterea ꝙ neq. ad uitæ humanæ rationem accõmodari ullo pacto poteſt, neq. unquã in ſocietatis humanę communionẽ recepta eſt. Quid? ꝙ tu ipſe qui eam defendis, atq. aſtruis, tam abſurdam iudicas, ut cùm eã uerbo ponas, facto ſtatim euertas, neque effugere potes, quin eam nõ

modò uerbis, sed ẽt operibus destruas. Quę cùm ita sint, uehementer sanè demiror, te summo ingenio iudicioq́. peracri præditũ, in tam absurdos errores, & tã paradoxas opiniones esse delapsum. Quę quales sint, facilè ipse ꝑspicies, si quę uestrã cõtra liberæ uolũtatis arbitriũ opinionẽ sequantur absurda, pressiùs cõsideres. Tu qui ius ciuile didicisti, & inter iudices sępe uersatus es, non ignoras criminis excusationẽ ab æquo iudice nullã citius recipi, q̃ cùm ita defenditur, feci, sed aliter fieri nullo modo potuit. Antiqua sententia est. Necessitas nõ habet legẽ. Si uolũtatis non habeo libertatẽ, omnia facio fatali quadã necessitate cõpulsus. si tali necessitate cõpulsus, aliter facere nullo modo possum. si aliter nequeo, ꝑfectò nõ pecco: usq. adeò siquidem, vt ait Augustinus, peccatũ voluntarium malũ est, ut nullo modo peccatũ sit, si non sit uoluntariũ. & alibi: Quis peccat in eo quod nullo modo caueri potest? quasi diceret: Vbi necessitas est, ibi peccatũ non est. vbi autem peccatum non est, ibi reprehẽsio aut pœna ab ęquo iudice irrogari nõ debet. Quid iustius nõ modò apud homines, uerũ etiam apud Deum iustitiæ auctorẽ ipsamq́. iustitiã adferri potest? Atqui iusta excusatio ista nõ esset, si diuino iudicio improbaretur.

Sed

Sed insignem quandam absurditatẽ, imò blasphemiam in Deũ, quam ista uestra ridicula, stultissimaq. opinio fouet, tibi nũc aperiã. Si opera nostra faceremus inuiti, & fato nescio quo ac necessitate cõpulsi, quo iure imò qua iniuria uindicarẽtur à Deo? Scitũ est illud Augustini cùm de Deo loqueretur, puniente peccata. nõ enim iustè ea uindicarentur, nisi libera fierent uolũtate. Quæ aũt iustitia, quę bonitas in Deo est, si pręceptorũ suorũ, quæ iuxta sententiã uestram seruare impossibile est, transgressores pœnis afficit sempiternis? quid illo nouo Caluini Bezęq. uestri Deo crudelius? q̃d immanius cogitari potest? Nihil eo tetrius unquam finxit antiquitas; siquidem in homines talis est, qualẽ illum & magistri uestri confingũt, & tota factio uestra esse defendit. Ego uerò summum illum patrum meorum Deum, cœli & terræ creatorem, illum optimum atque iustissimũ nolo dimittere, ut istũ uestrum crudelissimũ immanissimumq́. Deum, imò prodigiũ atq. portentum, qui non modò ea quæ, uti dicitis, fieri nullo modo possunt; hominibus pręcipit atque imperat, uerùm etiam eos qui illius præcepta non seruant, suppliciis afficit sempiternis, recipiam atq. amplectar. Multa quidem ridicula atque absurda uobis cõcionatores

Lib. 1. de lib. arbit. cap. 12.

Caluini Deus crudelis.

natores ueſtri pſuaſerunt, attamē uobis mē tem ipſam ſenſumq. cōmunem ab iis ereptū eſſe non arbitror, ut quid inter æquū,& iniquum,inter bonū,& crudelem interſit, non intelligatis. Sed ad te frater redeo. Dic mihi, ſi ſeruum paralyticū,omniumq. mēbrorum officio deſtitutum haberes, eiq. præciperes, ut literas tuas Lutetiam Pariſiorum adeò celeriter deferret,uti ſi intra horā non rediret,eum aut in carcerē coniiceres,aut in profluentē abiiceres, ut à piſcibus deuoraretur,deinde in eum pręcepto tuo non obtē perantem animaduerteres;nōne teipſum iniquum, & crudelem eſſe iudicares,qui in ſeruum tuū, cui impoſsibile aliquid pceperas, tam inique crudeliterq. ſtatuiſſes? Quanto maior Dei ueſtri acerbiorq. crudelitas, qui cū ea,quę ut dicitis fieri nullomodo poſsūt, hominibus præcipiat, in eos tamen, ꝙ illius præceptis non obtemperauerunt, immaniſſimè ſęuit,nō unius menſis aut anni,ſed ęterni carceris pœna; non temporali morte, ſed ſempiterna; nō illos in profluentem abiicit, ſed in ſtagnū ignis præcipitat,ut inextinguibili flāma non ad tempus,ſed perpetuò torqueātur? Et erit quiſquā adeò cœcus ac demēs,qui ullam bonitatis,aut iuſtitiæ partem iſti Deo adſcribet? Nam ſi corporis mortem

alicui

alicui nisi præcepto tuo pareat, cui obtempe rari nullo modo potest, cōminari, tyrannicæ crudelitatis est, quāto sæuior & immanior il le est, qui hinc impossibilia p̄cipit, inde non corporis, sed animæ mortem comminatur? Cuius immanis ac sæua crudelitas fortasse tolerabilis uideretur, si miserā illam animam ad annū unum aut alterū flammis adiudica ret, uerùm maxima igniū pœna, eaq. sempiterna cōdemnare, omnem immanitatem ac sæuitiam superat. Nulla igitur in Deo uestro iustitiæ pars, nulla æquitatis, nulla misericor diæ ratio, sed tā crudelis immanitas, ut is oēs Phalarides, omnes Nerones, cunctaq. alia ty rannorum monstra atq. portenta incredibili sæuitia superare uideatur. Neque uerò sum ignarus, quibus ambagibus Deū uestrū defendere consueuistis, eiusque iustitiam quo orationis prætextu adumbrare conamini. Cuius immanitatem atque sæuitiam, ut religioso uestro patrocinio à morsibus inuidorum uendicare posfitis, non modò Chrysip pea quædam adfertis in medium, sed etiam scripturam trahitis repugnantem. Quid tamen inter æquitatem & crudelitatē intersit, nō est obscurum, neque mihi ulla unquam oratione persuadebitis Deum uestrum, si tamen talis est, qualem eum fingitis; & si eius

præcepta

pręcepta ſeruare nõ poſſumus, iniuſtiſsimũ, ſæuiſsimumq́. non eſſe, hæc omnia quæ diximus, ex ſtultiſsima opinione ueſtra, tanquam ex putidiſsimo fonte naſcũtur, ſuntq́. conſequentia, nec ulla arte uerborum, Dei ueſtri quem iniquiſsimum crudeliſsimumq́. finxiſtis, nomini & gloriæ patrocinari poteſtis. Rectè igitur noſter Hieronymus, Si q̃s, ait, dixerit Deum nobis præcepiſſe aliquid impoſsibile, anathema ſit. Et Chriſtus in Euangelio: Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Item Ioannes apoſtolus in epiſtola: Mandata, inquit, eius grauia nõ ſunt. Vide frater quantũ inter Dei uerbum & ueſtrum errorem interſit. Vos præcepta Dei impoſſibilia eſſe dicitis; Ioannes apoſtolus negat. Quid Moyſes in Deuteronomio? nõne conſentit apoſtolo, cùm ait, pręcepta Dei non eſſe ſupra nos, id eſt, noſtram facultatẽ? Lege 30. Deuteronomii caput, & in noſtrã ſententiam multa eſſe perſpicies, quæ liberæ uoluntatis arbitrium probant, & oſtendunt, ſine quo Dei pręcepta ſeruare nõ poſſumus. Quod igitur confitemur & credimus, id non modò rationi, uerùm etiã Dei uerbo apprimè quadrat & conuenit. Veſtra autẽ opinio uſqueadeò rationi, experientiæ, Dei & uerbo, & gloriæ repugnat, eſtq́. contraria, ut mi

Epiſtol. 91 Damaſum Papam.
Matth. 11.
1. Ioan. 5.
Deut. 30.

hi æquè difficile sit illi assentiri, atq. impossibile mihi est, Deum meum iniustum, sæuũ, crudelem, immitem, tyrannũ, denique omnis æquitatis oblitum credere. Quem cùm scriptura diuina passim iustum, bonum, misericordem laudet ac prædicet, eiusq. uias omnes rectas esse pronunciet, nisi scripturam ipsam tanquam falsam antè condemnem, uerbis tuis, quæ cum ea pugnant, fidem habere non possum.

Hæc ad te mi frater fortasse pluribus uerbis. sed quàm stulta sit opinio tua, demonstrãdum putaui, ut illius absurditate perspecta, ad scripturæ sacræ testimonia, quæ in fidei nostræ confirmationem proferemus, recipienda, tuum animum præpararẽ. Qua in re si medicorum imitamur industriã, nemo studium nostrum iure reprehendet. ut enim illi corpus ægrum, uitiosisq. refertum humoribus purgaturi, quibusdam medicamentis præparant, ac deliniunt; ita nos animum tuũ Dei beneficio curaturi, mentem tuam ad suscipiẽdam uerbi Dei medicinam præparare studemus. Fides igitur nostra nihil contra Dei gloriam, nihil quod aut scripturæ sacræ aut rationi repugnet, docet. Neque enim cũ Manichæis, cum Stoicis, Priscillianistis, Hussitis, Vuicleffitis, Lutheranis cæterisq. pesti-

bus

lud non auderemus attingere (hoc enim aduersarij facere cōsueuerunt, ne, si garrire desinant, uicti fuisse videantur) intra quindecim dies ita hunc librum elucubrauimus, ut nihil ab aduersario positū esset, quod non à nobis diligenter expenderetur. Nam cùm ille primo loco liberum oppugnaret arbitrium, ut illius uenenum nostra sequeretur antidotus, ante omnia eius errori non solùm vnum & triginta clarissima sacræ scripturæ testimonia, verùm etiam orthodoxorum sanctorúmque patrū tam Græcorum, quàm Latinorū totidem sententias, ad hæc multas variásque rationes, quibus omnibus liberum arbitrium perspicuè demonstratur, opponimus. Hinc ordine sequitur declaratio absurditatum & blasphemiarū

in Deum, quæ ex illius erroris corrupto fonte manant & profluunt. Exinde omnibus aduersarij argumentis, imò sophismatibus confutatis, quæ etiam in illum retorsi, certas regulas rectè interpretandi verbum Dei exposui, ad quas tanquam ad Lydium lapidem siquis aduersariorum propositiones atque sententias examinare voluerit, quàm horrenda impietatis, hæreseos, blasphemiarum ex illis portenta nascantur, intelliget. Ita non modò rectè de hac tota controuersia iudicabit, verùm etiam omnes quæstiones ac difficultates, quæ in hac materia obiici possunt, facilè soluet ac diluet.

In altera verò controuersia de meritis bonorum operum, ne quid desideraretur à nobis, ad eundem mo-

dum

dum elaborauimus. Illius autem Iurisconsulti, nostri tum antagonistæ nomen supprimendum putaui. Rediit enim is ad sanam mentem, & ex aduersario noster, id est, catholicus factus est. Fratris autem eius in hac nostra responsione personam indui. Nullus enim Dei beneficio germanus mihi frater est, qui aut vnquam in catholica fide vacillauerit, aut non sit semperque fuerit fidelis & constans ecclesiæ Romanæ filius & alumnus.

Habes causam amice Lector, quæ post tam multos viros singulari eruditione doctrináque præstantes, qui de libero arbitrio et bonorum operum meritis accuratè scripserunt, me in hanc arenam impulit. An illorum industriæ quicquam adiecerim, aliorum esto iudicium. Certè materiam

hanc alioqui difficilem & obscuram, ac tam multis quæstionibus intricatam, vt Labyrinthus, ex quo exitus pateat nemini, eße videatur, aliquanto facilius & ad vulgi captum accommodatius, quam multi alij tractatores explicuimus. Porrò quàm efficax ad persuadendum fuerit oratio nostra, effectus optatus ostendit. Aduersarius enim qui fratri suo tendebat insidias, ipsa veritate conuictus & captus est, nobisque ita victoriã gratulatur, vt se erroris gaudeat esse victorem. Itaque in Ecclesiam catholicam reuersus, iam nobiscum in eadem Petri nauicula est. Tanta veritatis efficacia, tanta vis est. Neque solùm iste ex huius libri nostri lectione profecit, verùm etiam alij non pauci, quos eo lectio hæreticum errorem abiecisse

cisse, & ad animi sanitatem reuersos esse cognoui. Nullus certè ministrorum Caluinistarum, quod sciã, huic operi nostro ausus est respondere. Proinde fuere nostrò labore amice Lector, nostrámque disputationem bonis auibus lege, & te tui studij minimè pœnitebit. Vale.

AD LECTOREM.

Hæreſeωr fraudes, ac impia dogmata, Lector
Caluini certa vis abolere via?
Alciden (cuius nitaris viribus) ecce
Mittit ἀλεξικακὸν cælitus iſte liber.
Qui validus turpem letali conficit hydram
Vulnere, ſeptenum concidit enſe caput.
Cuncta venenato vomuit quæ pectore pridem
Caluinus, pereunt robore caſſa ſuo.
Hic tibi diuinis firmantur dogmata verbis,
Quæ neget haud vllus, ſi modo mente valet.
Linguę iam ſileant ſceleratę murmura, Seruum
Audiat Arbitrium nemo, vel eſſe putet.
Non operi meritum iuſto putet eſſe negandum
Quiſquam: Caluini nemo ſequatur iter.
Sed vitium totis expellens viribus, olim
Cęleſti merito ſperet in arce frui.

PRIVILEGIVM.

GREGORIVS PAPA XIII.

Ad Futuram rei memoriam.

VM, sicut accepimus, dilectus filius frater Christophorus de Capite Fontiũ totius ordinis Fratrum minorum de obseruantia generalis minister, & seruus, quoddam opus, siue libellũ de libero arbitrio, & meritis bonorum operum composuerit, ac denique reuiderit, quod à Venerabilibus Fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesię Cardinalibus, congregationis Indicis librorũ, & Magistro sacri Palatij Apostolici examinatum, & approbatũ fuit: Nos eundẽ Fratrẽ Christophorum specialibus fauoribus, & gratijs prosequi uoleñ. omnibus, & singulis, ac quibuscunque utriusq; sexus personis præsertim bibliopolis, & librorũ impressoribus tam in Vrbe quã reliquis terris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ mediate, uel immediate subiectis in uirtute sanctę obedientię, & sub quingentorũ ducatorũ auri Cameræ Apostolicæ applicañ. & insuper amissionis librorum, & etiã excommunicationis maioris latæ sententiæ pœnis, toties ipso facto, & absq; ulla declaratione incurrendis quoties contra factũ fuerit, ne durante Decennio proximo, à data præsentium computañ. dictũ opus sine expressa, dicti Christophori voluntate, & licentia imprimere seu ab ipsis, vel alijs, præterquam de eius, ut præfertur, uoluntate imprimeñ. uendere, seu uenale habere, aut proponere audeant, seu præsumant, Apostolica auctoritate districtius inhibemus. Mandãtes vniuersis venerabilibus Fratribus Archiepiscopis, Episcopis, eorũq;

Vicarijs

liberum uoluntatis arbitrium in eorum posteris extinctum esse ac perditũ. Sed quàm uana sit hæc expositio, ex eo intelligi potest, quod ad Cain post fratrem ab eo occisum Dominus dixit, multis diebus, ut arbitror, post primum illud Adæ peccatũ. Quid de cæteris scripturæ testimoniis dicam, quæ & superiùs produximus, & iam allaturi sumus? Quæ sanè omnia non de protoplastis ante peccatum, sed de illorum posteris accipi necesse est. Ex quo intelligi potest, quàm inanis ac futilis sit uestra ista exceptio, qua inuictam ueritatem quidam ex uestris conãtur eludere.

XIIII. TESTIMONIVM.

Veniamus ad uaticinia prophetarum, Deiq. uocem per Esaiã filiis Israël ita loquentem audiamus: Si uolueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Quòd si nolueritis, & me ad iracũdiam prouocaueritis, gladius deuorabit uos. Qui ita loquitur, ut dicat, Si uolueritis, si nolueritis, eos, quibus loquitur, liberum uoluntatis arbitrium, quo aut implere possunt, aut non implere, quæ præcipit, habere non dubitat. nisi fortè Deum circulatorum more, nugatoriè loqui Esai. 1.

existimamus. Neque enim quisquam ita loqui solet, nisi ei, qui potest aut implere, aut non implere quæ iusserit.

XV. TESTIMONIVM.

QVid Hieremias cùm Iudæ regẽ ciuesq́. Hierosolymitanos, ut sabbatum obseruent hortatur & monet, nonne ita cũ iis agit, ut illos liberam uolũtatem habere demonstret? Sic enim ait: Hæc dicit Dominus, *Hiere.17.* Custodite animas uestras, & nolite portare onera in die sabbati, nec inferatis per portas Hierusalem.] Et nolite eiicere onera de domibus uestris in die sabbati, & omne opus non facietis. Deinde huiusce pręcepti obseruatoribus lætiora pollicitus, trãsgressoribus comminatur his uerbis: Si autem non audieritis me, ut sanctificetis diem sabbati, & non porteris onus, & ne inferatis per portas Hierusalem in die sabbati, succendam ignem in portis eius, & deuorabit domos Hierusalem, & non extinguetur. Hæc propter quosdã nostri sæculi iudices pluribus uerbis exposui, qui tametsi iuxta Dei præceptum à rege, ut dies festi obseruẽtur, decretum esse intelligant, tamen eos dies contra omnes leges diuinas & humanas facilè uiolari polluiq́.

Iuiq. permittunt. Atque utinam ij hoc Hieremiæ caput legissent, ac Dei, si præcepta cõtemnunt, saltem iram uereantur ac timeant. Sed ut unde digressi sumus, eò reuertatur oratio, Propheta ipsa dicendi ratione satis ostendit, regem Iuda, eiusq. subditos liberum habuisse uoluntatis arbitrium, ut illum uel audirent, uel non audirent; diem sabbati uel seruarent, uel certè uiolarent; onera in die sabbati uel portare uel non portare possent, nimirum pro suæ libertatis arbitrio. Quæ cùm ita sint, hæc ad ueritatis confirmationem fortasse sufficerent; ex abundanti tamen qnod in hanc sententiam idem Propheta paulò pòst dixit, adiiciã. Quid igitur pro uoluntatis libertate apertius dici põt, quàm si homo peccator pœnitentiam agere uoluerit, Deum quoque pœnitentiam acturũ esse super malo, quod peccatori facere cogitauerat? Quod non minus apertè Ezechiel quoque propheta demonstrat, apud quẽ Deus à quadam calumnia, qua eum afficiebãt filij Israël, sese purgans, illud prouerbium quod inter eos tum uersabatur, cùm dicerent, Patres nòstri comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescũt; quibus uerbis Deum accusabant iniustitiæ, quasi filios ob parentum peccata puniret, refellens, peccã-

tes iure reprehendit. Neque enim Deus quenquam puniebat innoxium; ſed anima quæ peccauerit, ipſa morietur, proprio ſanè non alieno grauata peccato. Et paulò poſt: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, & fecerit iudicium & iuſtitiam; uita uiuet, & non morietur. Contrà ſi iuſtus auerterit ſe à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, ut impius, in peccato ſuo morietur. Et dixiſtis: Non eſt æqua uia Domini. Nunquid uia mea non eſt æqua, & nō magis uiæ ueſtræ prauæ ſunt? Nam ſi peccator reſipiſcens pœnitentiam egerit, ſalutem conſequetur; ſi iuſtus pietatis opera deſeruerit, punietur. Sic igitur pro ſuis meritis Deus unumquemq; remunerat, Hæc in Iudæos olim dicta ſunt, ſed in ueſtras calumnias quibus Deum ut iniuſtū arguitis, quòd hominem puniat ob peccatum, quod neque admiſit, neque ſecundum uos, cùm liberū arbitrium non haberet, admittere potuit, æquè conueniunt. Neque enim ullum peccatum eſt, niſi uoluntarium.

XVI. TESTIMONIVM.

QVantæ uero ſint liberi arbitrij uires, apud Danielē laudatiſſimæ Suſannæ

declarat exemplum. Quæ ab impudicis tentata iudicibus, cum hinc peccati dulcis illecebra, inde non solùm infamia, uerùm etiã certa mors ancipitem animum in diuersa rapere, primò quidem fluctuat secumque deliberat, deinde confirmata uoluntate, mori mauult, quam Deum offendere. Iure igitur meritoq. præclarissimæ feminæ uirtus toto terrarũ orbe celebrata cantatur. Quæ laude profectò uideretur indigna, si fati necessitate compulsa & inuita, mortem impudicitiæ prætulisset. Nihil enim ualde laudabile est, quod proficiscitur ab inuito.

XVII. TESTIMONIVM.

LOngum est per omnes prophetarum libros currere, ex quibus ea quæ modò protulimus, sufficere deberẽt. Nã qui Moysen & prophetas nõ audiunt, nulli profectò alteri credent. Attamen noui instrumenti testimonia iam in medium producturi, tantum testium numerum id effecturũ esse confidimus, ut tandem & ad suscipiendã de libero arbitrio ueritatem & fidem, & ad istos ueteratores & callidos, qui illud tibi celare cõtendunt, de furto ueritatis ac proditione suspectos reddendos, animum tuũ suo põdere

moueant. Quorum auctoritas si in te minus ualuerit, quod tamen nisi à Deo planè derelictus es, fieri posse non arbitror, certè iis qui ea lecturi sunt, perspicuum erit, Ecclesiã catholicam abs te non modò iniuria, uerùm etiam falsò accusari, quòd cõtra Dei uerbũ homini uolũtatis libertatem assignet. Quoties autem mihi hinc tuarum literarũ uenit in mentem, inde tot scripturę loca cõsidero, in quibus liberi arbitrii aperta fit mentio, uehementer sanè demiror tales à te literas esse scriptas. Nã si illa scripturæ loca legisti, quæ est ista impudentissimæ frontis audacia, quis animi tumor, oblatrare tam perspicuæ ueritati? Si non legisti, quãta est hæc tua leuitas, imò dementia, impostoribus ita temerè fidẽ habere, credentemque mendacio, salutis ac vitæ naufragium facere? Certè prudentis est diligenter attendere, quibus fidem habeas, quibus salutem animæ tuæ credas. Sed hæc hactenus.

Veniamus nunc ad noui Testamẽti loca, quibus liberum uoluntatis arbitrium euidẽter asseritur. In primis igitur illud occurrit

Matt. 23. quod Christus in Euangelio dicit: Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum

gallina

gallina congregat pullos ſuos ſub alas,& noluiſti. Quid pro nobis magis perſpicuè dici poteſt? Aliud Deus,aliud Hieroſolyma uolebat. Erat igitur iis uolũtas propria, & quidem ita propria, vt cum Dei voluntate pugnaret. Et erit quiſquam,qui neget liberum uoluntatis arbitrium,quod Dei uerbũ adeò luculenter oſtendit?

XVIII. TESTIMONIVM.

QVid? illud quale eſt quod apud alium Euangeliſtam legis? Si quis uult ueni re poſt me,abneget ſemetipſum,& tollat cru cem ſuam,& ſequatur me. & alibi filiis Zebedæi loquens: Quid uultis, inquit, ut faciam uobis? *Marc.8.* *Marc.10.* Si iſti uoluntatem liberam non habebant, fruſtra, ne dicam nugatoriè, Chriſtus interrogat: Quid uultis? Sed quoniam iuxta ueſtram opinionem atque ſententiã, Dei opus erat illorum & uelle & facere, ad hunc modũ potius interrogandi erant: Quid uult Deus ut faciam uobis? Ex iis enim qui nihil uelle poſſunt, quærere quid uelint, ſtultum eſt. Quapropter cùm ipſis tuis famulis loqueris, alio genere ſermonis utendum eſt: Neque enim ab iis unquam quærendum eſt quid uelint, ſed iuxta ueſtrũ dogma potius

isto modo: Quid uult Deus ut faciam uobis? Quòd si absurdũ tibi uidetur hoc orationis genus, à te peto ut opinio quoque, ex qua talis oratio tanquam ex fonte manat, ac profluit, absurda uideatur.

XIX. TESTIMONIVM.

APud Lucam quoque euangelistã Christus non semel, sed sæpius cum discipulis, tanquã cum iis, qui liberã uoluntatẽ Luc. 11. haberent, loquitur; ut cùm dicit: Nolite timere pusillus grex. Nolite portare sacculũ, Luc. 10. neque peram. & illud tã sæpe repetitũ: Nolite solliciti esse. & quæ sequuntur. Certè si discipuli uoluntatis arbitriũ non habebant, aliter dicendũ erát, hoc modo: Velit Deus ne timeatis, ne portetis hæc aut illa, ne trãsseatis de domo in domum; uos enim nullam habetis uoluntatem. Sed ne Græculus quispiã nos suggellãdos putet, quod Græcè scriptum sit: μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον, μὴ βαστάζετε βαλάντιον, μὴ πήραν μήδε ὑποδήματα, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. Quid ad illud dices, quod cuidam cæco à Domi- Luc. 19. no dictum est: Quid uis ut faciam tibi? Certè secundum uos dicendum erat: Quid uult Deus ut faciam tibi? Vides igitur opinionem

ionem ueſtram à Dei uerbo plurimum
iſſidere, quam ſi Deus probet, non ſolum
ſius uerbum, ſed etiam loquendi ordinē
queratione mutari neceſſe eſt. Et pu-
bit quiſpiam Deum ita tam ſæpe locutu-
um fuiſſe, ſi liberum uoluntatis arbitrium
omines non haberent? Quid autem ſibi
ult hæc noſtra quotidiana ad Deum ora-
o: Fiat uoluntas tua, ſicut in cælo & in ter
? Si nulla eſt hominis in terra conſtituti
oluntas, quæ cum Dei uoluntate pugnat,
liq̃ue contraria eſt, cur eum rogamus, ut
uemadmodum eius uoluntas fit in cælo,
a etiam fiat in terra?

XX. TESTIMONIVM.

QVid? nonne in Ioannis euangelio ſcri *Ioan. 6.*
ptū eſt, quoſdam ex Chriſti diſcipulis
ùm magiſtri ſermonem, quo illis carnē ſuā
 cibum, ſanguinē in potum pollicebatur,
urum iudicarent, ipſum reliquiſſe? O fati
im incredibilem, quæ nolētes diſcipulos ē
remio pręceptoris abſtraxit! Quid autē ad
æteros Chriſtus? Nunquid & uos, ait, uul-
s abire? Certè quibus id dicitur, nō eſt du
ium, quin ij quoque quemadmodum alij
ecerant magiſtrum deſerere poterant, libe-
ro

ro utique uoluntatis arbitrio. Illud quoque quale est, quod Apostolo Petro, cùm pedes Christus abluere uellet, ille nolebat? ut intelligas hominis uoluntatem diuinæ plerũque esse contrariam. Infinita sunt in Euangeliis huiuscemodi testimonia, hæc tamen pauca sufficient. Nunc ad alios quoque noui testamenti libros festinat oratio.

XXI. TESTIMONIVM.

Act. 5. Ananias. IN actis Apostolorum cùm Ananias agrũ vendidisset, partemq́. pretii quod totum Deo uouerat, sibi reseruasset, ab Apostolo Petro audiuit: Nonne manẽs tibi manebat, & uenundatum in tua erat potestate? Certè hic liberũ uoluntatis declaratur arbitrium. Quid enim aliud est, in tua erat potestate, nisi quòd ante uotum illud Ecclesiæ uel dare, uel non dare poterat, post uotum autem absque peccato sibi reseruare non poterat? Quantum autem ea fraus, imò sacrilegium displiceret Deo, rei declarauit euentus. Is siquidem ob unum illud crimen subita morte percussus, exemplo cæteris fuit, ne rem Deo cõsecratam, ad proprios imò profanos usus impunè quisquam à se transferri posse confideret. Quòd si ille sacrilegium istud fa-

ti ne-

necessitate compulsus, non sponte commi
t, nimium crudelis est Deus. Atque utinã
omnes qui Ecclesiæ bona administrant, qđ
uic Ananiæ contigit, memoria tenerent.
lius erat pecunia prius quàm Deo uouit;
ōst autem quàm Deo uouerat, partem sibi
inus plena fides retinens, diuina statim ul-
one punita est. Quæ igitur cruces? quæ
pplicia istos manent, qui quod olim Eccle
æ aliorum deuotio cõsecrauit, id impiis ac
crilegis manibus rapiunt, nefarioque scele
: Deo dedicata compilant? Qui, siquid iis
entis reliquum esset, certè uel hoc deterre
ntur exemplo. Vnde Athanasius: Scire
ebemus, inquit, & nequaquam ignorare
uæcũque promittimus Deo, nõ ea deinde
ostra esse, sed Dei. & si inde quid defrauda-
us, ea nõ nos sumere iam tanquam nostra,
d ut Dei, sacrilegio cõpilare. Hæc à nobis
oiter eò dicta sunt, quòd improba nostri se
li impietas & audacia tam facilè bona Ec-
esiæ rapiens, sacrilegium pro ludo habere
deatur. Sed ad rem redeamus. Beatus Ste
ianus Iudeos obiurgãs, ac dicens; Vos sem
er Spiritui sancto restitistis, quemadmodũ
patres uestri; nonne perspicu è ostẽdit eos
abere proprium uoluntatis arbitrium, diui
e uoluntati contrarium? Certè talis uolun

Lib. de cruce Domini.

tas

tas à Deo ut illi resistat, neque cogitur, neq; impellitur. Quid Saulus cùm diceret: Domine quid me uis facere? nône declarat ubi intellexerit, quid Dominus iubeat, se aliquid posse? Nam qui nihil potest, frustra quærit quid eum facere uelis.

Act. 9.

XXII. TESTIMONIVM.

Veniamus ad epistolas Pauli, quas nobis soletis opponere, & ex quibus nostram de uoluntatis libertate sententiam à uobis euersam esse gloriamini. Sed tātum id abest à uero, ut nostram hanc sententiam atq. doctrinam nemo clarius probet atque confirmet, quàm epistolæ Pauli, in quibus pro libero arbitrio tam multa ponuntur, ut nobis etiam si nihil esset preterea, quod causam nostram adiuuaret, huius unius sufficere posset auctoritas. Multa prætereo ut ad illum locū ueniā, in quo de iis, qui filias suas uirgines, uel Christi flammeo consecrare, uel grauem nuptiarum sarcinam suscipere uolunt, dissefit. Si quis, ait, turpem se uideri existimat super uirgine sua, quod sit superadulta, & ita oportet fieri, quòd uult faciat, non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens uoluntatis suæ, & hoc iudicauit in

1. Cor. 7.

corde

orde suo seruare uirginem suam, benefacit,
gitur & qui iũgit uirginem suam matrimo-
io, benefacit, & qui non iungit, melius fa-
t. Memorabilis planè sententia, qua duos
iinistrorum uestrorũ errores Paulus euer-
t; unum quo liberum uolũtatis arbitrium
ollere; alterum, quo uirginitati nuptias
quare contendunt. Primus apertè damna-
ır, cùm Apostolus dicit uirginis patrem ha-
ere uoluntatis suæ potestatem, cumq. uirgi
em suam non necessitate, sed spontè serua-
. Quid ad confirmandam nostram de uolũ-
tis libertate sententiam clarius dici potest?
otestatem inquit habens uoluntatis suæ.
ed dic mihi Apostole, ad quid ualet ista uo-
ntatis potestas? Num solum ad peccandũ,
uemadmodũ isti noui Euangelistæ Calui-
us ac Beza contendunt? Tu qui raptus in
rtium cælum, Dei arcana didicisti, melius
uàm isti, nescio qui, mysterium istud expo-
es. melius quàm tu ipse mi frater, salua pa-
tua dixerim, cui nondũ tanta mysteria re-
lata sunt. Ad q̃d igitur ualet ista potestas
oluntatis? Ad bonum. Nam qui non iungit
rginem suam matrimonio, bene facit, &
uidẽ melius, quàm ille, qui iungit. Ais igi-
r nos habere nostrę uoluntatis potestatem
bona opera, quod frater meus negat. O
quantum

quantum ab Apoſtoli fide fides ueſtra diſſen tit? Dicis enim frater eccleſiam noſtram cõ tra Dei uerbum aſſeuerare, nos opera bona facere poſſe, & tamen Apoſtolus ipſe, per quem Deus loquebatur, uas electionis, ut nomẽ Dei toto terrarum orbe portaret, idẽ tot ab hinc ſæculis dixit, & quidem ita perſpicuè, uerbiſq. adeò claris, & apertis, ut ea in aliũ ſenſum, niſi planè uiolata, detorqueri nullo modo poſſint. Habet, inquit, poteſtatem uoluntatis ſuæ. Si Apoſtolus Paulus eãdem uobiſcum haberet fidem, diceret: Non habens poteſtatem uoluntatis ſuæ. Nunc autem contrà, quod uos negatis, ille cõfirmat, Quare mi frater à te peto, ne moleſtè feras, quòd tanti Apoſtoli auctoritati, Eccleſiæq. catholicæ, quæ illius fidem ſequitur, malo credere, quàm aut tibi, aut Geneuẽſi factioni, quæ contra illius uerbum atque ſententiam docet. Quæſo te ut epiſtolas Pauli ab Eccleſia non indiligenter lectas fuiſſe arbitreris: cuius ea eſt antiquitas, ut abs te tam iuuene, neque doceri, neque corrigi debeat. Multo ſanè prudentius, ſi ab ea ueritatẽ diſceres, eamq; ſequereris, quam Dei ſapiẽtia refertam eſſe non dubium eſt. Quanta igitur eſt ueſtra temeritas, quanta animi leuitas, eam ita improuidè damnare, quaſi cõ-

tra

a Dei uerbum doceat hominem suæ uolū-
tis ad bona opera præstanda potestatē ha-
ere, cùm hanc doctrinam, quæ ipsissimum
ei uerbum est, ab Apostolo Paulo sibi tra-
itam acceperit? Sed de his satis.
Veniamus ad alterum uestrorū ministro-
um, imò impostorum errorem, quē una ea-
emq. sententia Paulus euertit. apertissim è
nim dicit: Qui uirginem suam matrimonio
on copulat, melius facit. Qua igitur fronte
egant isti uirginitatem nuptiis anteponen-
am? Idem Apostolus cùm antè dixisset, De 1. Cor. 7.
irginibus præceptum Domini non habeo,
s tamen ut ita maneant, consulit, uestri ue-
ò ministri contra uirginibus, quę pudicitiā
am Domino consecrarunt, ut nubant per-
adere conantur. Cùm igitur aliud Aposto
s, aliud isti suadeant, non est dubiū, quin
diuerso spiritu tam contraria consilia pro-
ciscantur. Apostolum autem cùm continē-
am ac pudicitiam uirginibus suaderet, Spi
tum sanctum habuisse, non dubium est.
estros ergo ministros qui contrarium sua-
ent, à malo spiritu impelli necesse est. Sed
ene habet, quòd cur isti tam impudenter
postolo contradicant, non est obscurum.
oc namq. prætextu incesti matrimonii sui,
uod post continentiæ professionem cū iis
uirgi-

uirginibus contraxerunt, quæ uoto se æternæ pudicitiæ dedicarant, adumbrare conantur infamiam, eorumque singulis conuenit ille uersiculus:

4. Aenei. *Coniugium uocat, hoc prætexit nomine culpam.*

A tē tamen peto mi frater, ut Apostoli uerba diligēter expendas, idq. agas, ne affectus, quo erga ministros abreptus es, plus apud te, quàm ueritatis ac uerbi Dei, quod ille nobis sciptum reliquit, amor ualeat. Sed ad propositum reuertētes, hæc missa faciamus; quę tamen ea re obiter commemoranda cēsuimus, ut intelligeres, quod genus hominū te matri Ecclesiæ, quæ te Christo genuerat, renunciare persuaserit, ut illorum sequereris errores.

XXIII. TESTIMONIVM.

EX eodem Apostoli purissimo fonte alia quoque ad liberi arbitrii confirmationē testimonia hauriamus, ut animi tui incredulitatem frontemq. durissimam eorum multitudo salutari pudore cōfundat. Idem igitur

2. Cor. 3. Apostolus in eadem epistola, Vnusquisque, ait, propriam mercedem accipiet secundum proprium laborem. Dei enim adiutores sumus. Non est adiutor, qui nihil facit. Secun-

is liberum negamus arbitrium, neque cũ
elagianis tantas illius uires, tantamq. potẽ
im prædicamus, ut Dei gratiam homini ad
ene agendum necessariam denegemus, sed
ter Scyllam & Charybdim medium cur-
m tenentes, hinc atque illinc minãtes sco
ulos declinamus, liberumque uoluntatis ar
trium ita defendimus, ut id propter pri-
um illud Adæ peccatum adeò imbecillum
debilitatum esse dicamus, ut ad cupidita-
s suas coërcendas, Deique præcepta ser-
anda, illius auxilio semper indigeat. Hæc
itur nostra de libero arbitrio fides est: Cũ
ugustino cæterisque Ecclesiæ magistris,
er originale peccatum negamus nos liberũ
oluntatis arbitrium perdidisse; sed tamen
a infirmum ac vulneratum esse cõfitemur,
t eius infirmitas nisi Christi beneficio, qđ
redentibus illiusque sacramenta ritè susci-
ientibus communicat, curari recreari que
on posit.

Sed quoniam uestri concionatores beatũ
ugustinum secum facere gloriantur, quàm
d falsum sit, ex ipsius uerbis, quæ hic pone-
nus, intelliges. Esse autem liberum arbitriũ *Lib. 1. con*
nquit, atque inde peccare quenquã si uelit, *tra Faustũ*
on peccare si nolit; nõ solùm in diuinis scri *Manichæ*
turis, quas nõ intelligitis, sed etiã in uerbis *um, cap 4.*

uid clarius in hanc ſententiam dici poteſt? Quæ ſit igitur Auguſtini de liber. arb. fides, erſpicuum eſt.

Cùm igitur ſummus ille uir hoc ita liberè lareq. pronũciet, negetq. catholicum eſſe, ui liberum negat arbitrium, uide quæſo an quum ſit me de uoluntatis, quæ in me eſt, bertate dubitare. illud certè permoleſtè fe o, totoq. arbitror lacrymarum fonte plan- endum, te mi frater non eſſe catholicum: i beati Auguſtini in hac cauſa iudicium ſe- ueris, cauſa te cadere neceſſe eſt. quid ille ronunciauerit, iam audiſti, nimirum te qui berum negas arbitrium, non eſſe catholi- um. Quid igitur? hoc tibi cogitandum re- nquo. Neque uerò neſcio quaſdam Augu- ini ſententiolas, ut is ſecum facere uidere- ur, à ueſtro Caluino hinc inde fuiſſe colle- as. Sed qua fide? Nimirũ hæretica. O por- entum in ſolas terras deportandũ! Minimè men mirandũ eſt, ſi hoc in Auguſtino præ- eps molitur audacia, quæ diuinæ ſcripturæ ntentiam toties antè uiolauit. Quod enim i ſcriptum erat, ut & humanæ uoluntatis firmitas, & auxilij gratię Dei neceſſitas in- elligeretur, id ad euertendam arbitrij liber- tem iſte producit, cuius è libris, tanquam x corruptiſſimis fontibus, quicquid in lite-

ris tuis cõtra arbitrii libertatem & bona opera uomuisti, te hausisse non dubito. Sed ubi scripturæ testimonia quę ad fidei nostræ cõfirmationem in medium proferemus, legeris, eaq́. omnia, quæ nostræ sententiæ opponis, refutauerimus, tum demum illius impostoris uestri fraudes atque perfidiam te perspecturum esse confido. Illud certè mihi usu uenit, ut cùm diuinos libros lego, in iisq́. tot apertissima testimonia quæ liberum uoluntatis arbitriũ luculenter ostendunt, deprehendo, uehementer sanè demirer, cuiquã sanæ mentis homini, qui ea legerit, in mentem uenisse, ut id neget, quod tam perspicuè diuina ostendit auctoritas. Quorum tãtus est numerus, ut nullus diuinę scripturæ liber adeò sit breuis & exiguus, ex quo non aliquod siue testimoniũ, siue ratio, siue exemplum ad liberæ uoluntatis arbitrium comprobandũ, elici possit. Quæ si omnia recẽsere uellemus, dies nos citius quàm oratio deficeret. Nos ut breuitati cõsulamus, ex immẽso illo aceruo pauca seligentes, ordine recensebimus.

PRIMVM TESTIMONIVM.

Genes. 4. IN Genesi Deus ad Cain loquens, liberũ in homine perspicuè ostendit arbitriũ, dicens:

cens: Nonne si bene egeris, recipies? sin autē malè, statim in foribus peccatū tuum aderit? Sed sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Quid clarius dici potuit? Vides hic Deū de bonis operibus & eorū remuneratione loquentē, homini suū appetitū subiicere? Quàm rectè Dei uerbis tuisq́ conueniat, attende. Tu hominem seruum uocas, Deus dominum. tu negas illum suo appetitui posse dominari: Deus contrà ait. Et tamen quę tua est uerecundia, opinionem tuā Dei uerbum esse, Ecclesię uerò sententiā cū Dei uerbo pugnare dicis, cùm hoc clarissimo Dei uerbo euidētissimè tua reuincatur audacia. Quod si obscurū esset, tergiuersandi locus forsitan non deesset. Nunc uerò adeò clarū est atque perspicuum, ut nullius calliditate aut ingenio in alium sensum, quàm hunc, quem modò posuimus, detorqueri possit. Qui cùm sit uerus, ac simplex literæ sensus, quem dum de fidei dogmatibus agitur, solum sequi necesse est, quæ tua est impudentia, tam manifestè luci repugnare.

SECVNDVM TESTIMONIVM.

Alterum testimonium de Exodi libro sumptum est: Omnes uiri & mulieres, *Exod. 35.*

ait ſcriptura, mente deuota obtulerunt donaria, ut fierẽt opera, quæ iuſſerat Dominus per manum Moyſi. & paulò pòſt: Cuncti filii Iſraël uoluntariè Domino dedicauerunt. Cæterùm paulò ſuperiùs dictum erat: Separate apud uos primitias Domino. Omnis uoluntarius & prompto animo offerat eas Domino. Et ne plura replicando, lectori faſtidium pariam, totum hoc caput, filios Iſraël munera ad opus tabernaculi neceſſaria ſponte obtuliſſe, luculenter oſtẽdit. Vbi uerò libertas arbitrii p̃dicatur, fati neceſſitas tollit.

TERTIVM TESTIMONIVM.

Num.15. AD numerorum librum uenio; in quo Moſes, Domino iubente, pręcipit filiis Iſraël, dicens: Cùm ingreſſi fueritis terrã habitationis ueſtræ, & feceritis oblationem Domino in holocauſtum & uictimam pacificam, uota ſoluentes, aut ſponte offerentes munera, &c. Vides hic perſpicuè, uoluntatis adſtrui libertatem? Neque enim ab eo qui liberum uoluntatis arbitrium non habet, quicquã ſponte offerri Deo poteſt. nam ſpõte quicquam facere fati neceſſitatẽ excludit & tollit. Quid in eodem capite? Nonne cùm de iis qui per ignorantiam peccauerunt, ſcri

ptura

ptura ageret, uoluntatis libertatē oſtendit? Rogabit ſacerdos, inquit, pro omni multitudine filiorū Iſraël, & dimittetur eis, quoniam non ſponte peccauerunt. Cùm autem ſponte peccetur, libera peccantis uoluntas crimini obnoxia iudicatur, quemadmodum paulò pòſt ſcriptura commemorat, dicens: Anima uerò quæ per ſuperbiam aliquid cōmiſerit, quoniam aduerſus Dominum rebellis fuit, peribit de populo ſuo. Quis ergo nō uideat, aliud peccatū per ignorantiā, aliud ſponte committi, quod tam graue ſcriptura pronunciat, ut rebellis in Deum uoluntas morte damnetur? Quid autem aliud eſt rebellem in Deum eſſe, niſi hominis uoluntatem in Deum armare, idq. uelle quod Deus nolit? Sed contra nouos Stoicos illud quoq; animaduertendum eſt, paria non eſſe peccata; quod certè locum non haberet, ſi homines neceſſitate, non uoluntate peccarent. Quid aliquantò inferiùs? Nonne de libera uoluntate clariſsimè diſſeritur, ipſo quoque arbitrii uocabulo poſito, cùm ita dictū eſt? Si uxor iuramento ſe conſtrinxerit, ut per ie- Num. 30.
iunium uel cæterarum rerum abſtinentiam affligat animam ſuam, in arbitrio uiri erit ut faciat, uel non faciat. Ita liberæ uoluntatis perſpicuè confirmat arbitriū Moſes, cui po-

tius, quàm Caluino, fides habenda eſt; niſi
Luc. 16. fortè falſam Abrahæ putamus eſſe ſenten-
tiam: Si Moyſen non audiunt, neque ſi quis
ex mortuis reſurrexerit, credent. Tria autẽ
ex hoc loco colligimus: Primum quædam
non neceſsitate, ſed ſponte Deo offerri.
Alterum hinc per ignorantiam, inde ſponte
peccari. Tertium in mariti arbitrio eſſe, ut
uxor, quod facere conſtituit, aut faciat, aut
Homil. 2. in Geneſ. non faciat. Scitum eſt illud Chryſoſtomi in
hãc de peccatorum inęqualitate ſententiã:
Si non eſt facultatis noſtræ, bonum aut ma-
lum eligere, omnes eiuſdem naturæ partici-
pes malos eſſe oporteret, aut omnes bonos.
Stoici. Vnde etiam Stoici, qui primi fato omnia fie
ri aſſeuerantes, liberæ uoluntatis arbitrium
negauerũt, omnia peccata paria, omnes uir-
tutes æquales eſſe dixerunt. Sed horum in-
ſania exibilata, ad alia ſcripturæ diuinæ teſti
monia ueniamus, ut tuũ errorem agnoſcas,
quantiſq. in ignorantiæ tenebris uerſeris,
intelligas, dum Romanam Eccleſiam contra
uerbi diuini auctoritatem, liberum arbitriũ
defendere autumas.

QVARTVM TESTIMONIVM.

Leuit. 22. IN Leuitico ſcriptum eſt: Homo qui obtu
lerit uictimam pacificorum Domino, uel
uota

uota soluens, uel sponte offerens. & paulò pòst: Bouem, & ouem, aure & cauda amputatis, uoluntariè offerre potes. uotum autem ex eis solui non potest. Certè quod uoluntariè offertur, liberum hominis ostendit arbitrium.

QVINTVM TESTIMONIVM.

QVid in Deuteronomio? Nonne cùm de huiuscemodi uolũtariis oblationibus Moses ageret, etiam de quodam sacrificii genere loquitur, quod Hebraicè dictũ est מִסַּת missah, unde etiã quotidianæ oblationis nostræ quam missam uocàmus, sumptum est nomen? Sed ipsa uerba ponenda sunt, quæ si quis Hebraicè legerit, ipsum missæ nomen inueniet. Et facies, inquit, solemnitatẽ hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ. Et alibi: Testes inuoco hodie cælum & terram, quòd proposuerim uobis uitam, & bonum, maledictionem & benedictionem. Elige ergo uitam, ut tu uiuas, & semen tuum. Quid pro arbitrii libertate, quam Græci αὐτεξούσιον significantius dicunt, clarius adferri potest? Certè ubi electio est, ibi unum assumendi, alterũ relinquendi potestas necessariò intelligenda est.

Deut. 16.

Deut. 30.

SE-

SEXTVM TESTIMONIVM.

VEniamus ad Iosue uerum Moysi discipulum, qui magistri secutus exemplũ, his uerbis Israëliticum populum admonebat: Nunc ergo timete Dominum, & seruite ei perfecto corde atque uerissimo, & auferte deos quibus seruierunt patres uestri in Mesopotamia, & in Aegypto, ac seruite Domino. Sin autem malũ uobis uidetur, ut Domino seruiatis, optio uobis datur, eligite hodie quod placet cui seruire potissimùm debeatis, utrum diis quibus seruierunt patres uestri in Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quorum terra habitatis: ego autem & domus mea seruiemus Domino. En qualem arbitrii libertatem summus ille uir Iudæos habere credebat. Quos si putasset eligere non posse, ut aut Deum, aut idola colerent, nũquam illis hanc optionem daret. In eodem quoque capite: Inclinate corda uestra, inquit, ad Dominum Deum Israël. Cor autem in scripturis pro uoluntate sumi, tibi obscurum esse nõ arbitror, quemadmodum Christus ipse sumebat, cùm in Euangelio diceret, de corde tanq̃ ex fonte exire peccata. Certè qui aliquẽ vt uoluntatẽ suã inclinet hortatur, eũ uoluntatẽ habere nõ dubitat.

SEPTI-

SEPTIMVM TESTIMONIVM.

TRanſeamus ad libros Regum, in quibus Domino iubente per prophetam regi Dauid poſt populi numerationem dictũ eſt: Trium tibi datur optio, elige unum ex his, quod uolueris. Qui cùm iram Dei peccata punientis ſe effugere non poſſe ſentiret, in manus Domini, cuius multę ſunt miſericordiæ, quàm in manus hominum, incidere maluit. Quis non uideat nugatorium eſſe, cui eligendi poteſtas non ſit, è tribus unum eligendi ei optionem dare? Qui autem è tribus unũ eligit, uoluntatis libertatem perſpicuè oſtendit. 2.Reg.24

OCTAVVM TESTIMONIVM.

QVid? nonne eius filio Salomoni ab ipſo Deo dictum eſt: Poſtula quod uis? Certè cui Deus ita loquitur, eum liberæ uoluntatis arbitrio præditum eſſe demonſtrat. 3. Reg.3. Et erit quiſquam adeò perfrictæ frontis, ut nos contra Dei uerbum uoluntatis libertatẽ defendere mentiatur?

NONVM TESTIMONIVM.

ILlud autem quale est, quod in quarto Regum libro legimus: Omnem pecuniam sanctorum, quæ illata fuerit in templum Domini à prætereũtibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quam sponte & ex arbitrio cordis sui inferunt in templum Domini, accipiant illam sacerdotes iuxta ordinem suum. Eant nunc isti noui Stoici & uoluntatis arbitrium negẽt, quod scripturæ sacræ tam perspicuè demonstrat auctoritas.

X. TESTIMONIVM.

1.Par.29 NEc minus clarè & apertè propheta Dauid illud ostendit, dicens: Si quis spõte impleat manum suam hodie, & offerat quod

Iudicũ 5. uoluerit. Librum Iudicum penè præterierã, in quo Debbora prophetis liberum uoluntatis arbitrium ostendit his uerbis: Cor meũ diligit principes Israël, qui propria uoluntate obtulistis uos discrimini. Qui alterius dominio subiectam habet uoluntatem, is propria uoluntate nihil potest. Prophetissa igitur, quę hominibus propriam uoluntatẽ adscribit, nobiscum in Ecclesiæ castris militat.

XI.

XI. TESTIMONIVM.

VEniamus ad Psalmorũ librum, de quo duo testimoniorum genera producemus; alterum ex iis locis, in quibus aliquid sponte fieri luculenter ostenditur, ut cùm dicitur: Voluntariè sacrificabo tibi. & alibi: Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine. item: Anima mea in manibus meis semper. & illud: Inclina cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem. Cor est ipsa uoluntas, quæ Dei mandata custodiens, ab ipso remunerationem exspectat. Voluntatem igitur liberam vnà cum operum meritis Propheta hoc loco luculenter ostendit. *Psal. 53.* *Psal. 118*

Alterum testimonii genus ex eo ducitur, quòd idem propheta Deum adiutorem suũ appellat: Adiutor meus, inquit, esto, ne derelinquas me: & alibi: Deus in adiutorium meum intẽde. Qui solus omnia facit, is adiutor dici non potest. Cum igitur Propheta Deum adiutorem suum dicit, se quoque aliquid facere, non à Deo tantum omnia fieri ostendit. Quapropter à Deo non petit, ut ipse solus totum opus faciat, sed ut sibi opem ferat. Porrò si quemadmodum dicitis, Deus in nobis omnia faceret, nos uerò nihil; *Psal. 26.* *Psal. 69.*

ab initio constituit hominem rectum, & reli quit ipsum in manu consilii sui, adiecit man data & præcepta sua. si uolueris mandata ser uare, conseruabunt te, & in perpetuum fidē placitam seruare. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod uolueris porrige manū tuā. Ante hominem uita & mors, bonum & malum; quod placuerit ei, dabitur illi. Nihil ad demonstrādum in nobis liberum arbitrium clarius & apertius dici potest. Quis autem uestrum morem ignoret? Cùm in aliquem scripturæ locum opinioni suæ reluctantem adeò clarum & euidētem, ut neque uiolari, neque mutari, neque in alium sensum detor queri possit, magistri uestri incidunt; tum uerò ad hæreticorum commune præsidium repentè concurrunt, & ne ea per quæ reuincuntur cogātur agnoscere, totum eum librū è quo aduersus eos aliquid producitur, ex albo & canone scripturarum eradunt. Illud tamen in præsentia satis est, hunc Ecclesiasti ci librum à mille annis ante ministrorum ue strorum aduentum à tota ecclesia Christiana fuisse susceptū. Vnde autem istis hæc cen soria uirgula? Vnde hæc auctoritas, imò impudens audacia, ut quos libros opinioni suæ contrarios uiderint, eos è scripturarum canone tanquam è senatu moueant? Cur eodē

modo

dum hanc igitur Apostoli sententiam, nos aliquid possumus. nam qui nihil potest, neque auxiliũ ferre, neque adiutor dici potest. Et quoniã idem Apostolus alibi negat nos absque Dei auxilio aliquid posse, nõ est dubium, quin mutua ope & Deus gratia sua nos adiuuet, & vicissim cooperemur. Vt enim cùm is dicit nos sine Dei auxilio nihil posse, uerũ dicit: ita cùm ait, nos esse adiutores Dei æquè uerũ dixisse credendus est. igitur utrumque uno eodemq. spiritu dixerit, ei vtrobiq. fidem haberi necesse est.

XXIIII. TESTIMONIVM.

QVid in secunda ad Corinthios epistola, nonne pro uoluntatis libertate clarissimè differit, dicens: Vnusquisq. prout destinauit in corde suo, nõ ex tristitia, aut necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Laudat hic benignitatem & eleemosynam, quæ in pauperes non coactè sed sponte delata, Dei iudicio comprobatur. 2. Cor. 9.

XXV. TESTIMONIVM.

ALibi quoq. cùm de Euangelij prædicatione ageret: Si uolẽs, inquit, hoc ago, 1. Cor. 9.

D merce-

mercedem habeo; ſi autem inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt. hic quoque libertatem uoluntatis oſtendit, cuius ſponte Euangelium Chriſti prædicantis magna ſunt prçmia.

XXVI. TESTIMONIVM.

AD Philemonem: Sine conſilio, inquit, tuo nihil uolui facere, uti ne uelut ex neceſſitate bonum tuum eſſet. De Oneſimo loquitur, quem cùm Apoſtolus in uinculis conſtitutus retinere uellet, ut illius miniſterio, operaque uteretur, id tamen niſi cõſentiente Domino noluit, ut is dum fugitiuum ſeruum Apoſtolo ſponte concedit, benignitatis à Deo præmium reportaret.

XXVII. TESTIMONIVM.

Heb.10. ILlud quoque quod Hebræis de peccato voluntariè admiſſo ſcriptum eſt, quid de libero arbitrio ſentiret Apoſtolus luculẽter oſtendit: Voluntariè, ait, peccantibus nobis, iam non relinquitur hoſtia pro peccatis. Ex quo intelligi poteſt, peccata non neceſſitate ſed uoluntate committi.

XXVIII. TESTIMONIVM.

QVid Petrus, Apoſtolorum coryphæus, pastórq. ouium Chriſti, & Romanæ fundator Eccleſiæ? Nõne cæteris paſtoribus ita loquitur? Paſcite qui in uobis eſt gregem Dei, prouidentes non coactè, ſed ſpõtaneè, neq; turpis lucri gratia, ſed uolũtariè. Quid ſibi uolunt hæc uerba, ſpontaneè, uoluntariè, non coactè? Niſi ut planũ fiat, oues Chriſti habere liberũ uoluntatis arbitriũ, nec bona opera fatali neceſſitate extorqueri, ſed ſponte præſtari. Noſtra igitur Eccleſia Petri fidem, pro cuius conſeruatione ante paſsionem ſuam Chriſtus orauit, adhuc ſequitur. *1. Pet. 5* *Luc. 22.*

XXIX. TESTIMONIVM.

BEatus quoque Iacobus nobiſcum facit, dicens: Quicunque uoluerit eſſe amicus huius ſæculi, inimicus Dei conſtituitur. Qui ita loquitur, ſatis euidẽter oſtendit, homines de quibus loquitur, libero uoluntatis arbitrio ſæculũ iſtud & amare, & non amare poſſe. *Iac. 4.*

XXX. TESTIMONIVM.

QVid in Ioannis Apocalypſi? Nonne de quadam Iezabel, quæ ſe prophetã ha-

beri uolens, Dei seruos circumueniebat,
Apoc. 2. Dominus loquitur, dicens: Dedi illi tempus ut pœnitentiam ageret, & non uult pœnitere à fornicatione sua? Ita si Domino credimus, intelligimus illi nullam aliam fuisse non pœnitendi causam, nisi quia nolebat. Dedi illi tempus, inquit, ut pœnitentiam ageret, & non uult pœnitere. Cur autem Domine illi tempus ad agendam pœnitentiam tribuis, cùm Caluinus dicat eam neque pœnitentiam agere, neque vllum bonum opus facere posse? Cùm igitur tu, & Caluinus pugnantia loquamini, certè alterum ex uobis stultè loqui necesse est.

XXXI. TESTIMONIVM.

SEd ut huic loco finem imponam, in extremo unicam Pauli sentẽtiam proferã, qua sic nobis uoluntatis nostræ potestatem adscribit, vt affirmare non dubitet, non solùm uelle, sed etiam facere ex nobis, & nõ
2. Cor. 8. tantũ ex Deo esse. Et consilium, inquit, vobis do, hoc enim uobis est utile, quia nõ solùm facere, sed etiã uelle cœpistis ab anno priore. Nunc uerò & facto perficite, ut quẽadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si

enim uolũtas prompta eſt, ſecundũ id quod habet accepta eſt. Ex his Apoſtoli uerbis facilè intelligi poteſt, aliquid à nobis quoque fieri, nosq́. habere poteſtatem & faciendi & uolendi. Neque uerò hæc dicentes, Pelagij ſectamur inſaniam, ut omnia uoluntatis humanæ uiribus tribuentes auxilium gratiæ Dei, ſine qua uires noſtræ illi gratum aliquid & acceptum præſtare non poſſunt, uideamur excludere. Sed quoniam Apoſtolus ait Corinthios non ſolùm facere, ſed etiã uelle cœpiſſe ab anno priore, fidenter tantam auctoritatem ſequar, ac dicam nos & facere & uelle poſſe. Neque uerò ignoro nos hanc poteſtatẽ à nobis nõ habere. quid enim habemus quod à Deo nõ accepimus? Illud tantum dico, me hac à Deo accepta poteſtate uti poſſe ſi uelim. Dicere ſiquidem me à Deo poteſtatem accepiſſe, & nihilominus efficere nihil poſſe, quid aliud eſt quàm ſecum pugnare, imò nihil dicere? Nam cùm me ab ipſo Deo bene agendi poteſtatem accepiſſe confitear, & nihilominus dicam me nihil adhuc neque facere neque uelle poſſe, nonne tantundem eſt, ac ſi dicerem me nullam adhuc ab eo poteſtatem accepiſſe, aut certè hanc nihil energiæ habere? Longè igitur pruden-

tius mater ecclesia tradit illud in primis, nos à Deo uires accepisse, quibus ab eo sumptis bona opera facere, iisq. rectè uti possimus. Quod si non fecerimus, sed ut nequã ille de
Matt. 25. Euangelio seruus, qui talentum abscōdit in terra, nobis tradita diuinitus potestate, gratiæque Dei munere rectè non utamur, nos iure meritoque puniri. Quod inferius in argumentis uestris refellendis planũ faciemus pluribus uerbis. Interea à te peto, frater, ut quàm improuidè stulteque loquaris, aduertas. Cùm enim uires ad bene agendum, Dei beneficio nobis datas esse fatearis; ad extremũ infers, nos nihil posse. Ex quo sequitur nihil uirium nobis cōcessum esse diuinitus. Nos uerò apertè fatemur hominem antequam uires ad bene agendum de Dei munere sumpserit, nihil posse; iis uerò diuinitus sumptis, nihil nobis impossibile esse, iuxta scripturæ sacræ auctoritatem atque sententiam dicimus. Et ne nobis domi natum hoc doctrinæ genus esse contenderes, 31. scripturæ loca, quę nobiscum faciunt, ecclesiæq. nostræ de libero arbitrio fidem apertè confirmant, antè produxi. Quæ cùm ita sint, i nũc amabo te, & istis impostoribus, qui nostram de libero arbitrio fidem cum Dei uerbo pugnare contendunt, iterum crede. Non est fi-
des

des nostra Dei uerbo contraria, ne iis quidem scripturæ locis quæ in tuis literis posita sunt: sed cum eo sensu & peruersa interpretatione, quam iis locis, tanquam caudã turpissimam de tuo adiungis, meritò pugnat, neque conciliari potest. Antequam autem tibi respondeo, tres rationes firmissimas, & nõ solùm in scripturæ sacræ auctoritate, sed etiam æquitate fundatas, iis testimoniis quę suprà exposuimus, tanquam auctario adiicere constitui; ut ex his & nostræ fidei sanctitatem, & erroris uestri qui illi repugnat, estque contrarius, ridiculam absurditatem omnes intelligant. Deinde quatuor ecclesię magistrorum atque Doctorum, quorum auctoritatem in ea fidei confessione quam in concilio Posiacensi Regi obtulistis, à uobis recipi, & approbari testati estis, cùm diceretis omnem errorem ab iis damnatum, à uobis quoque eadem ratione damnari, testimonia proferemus; ut cùm hinc Dei uerbum, inde rationem totamq. antiquitatem nobiscum facere, in nostrisq. castris militare uideritis, tanto fulgore perstricti, ad matris uestrę, quam stultissimè reliquistis, gremium reuertamini. Nam, ut ait Sapiens, qui fugit matrem, ignominiosus erit & infelix. *Pro.19.*

PRIMA RATIO.

SI bene agendi poteſtatem nō habemus, omnia Dei uerba quibus bene agere monemur, aut etiam iubemur, uana, ocioſa, inutilia, ſuperflua ſunt; & qui ea protulit, parū ſapiens. Fingant aduerſarij quicquid voluerint, & arte, lenocinioq́. uerborum, adulterium ueritatis fucare, atque adumbrare contendant, numquam ſani capitis homini perſuadebunt, quin aut aſino ut inſtar auium uolet, aut homini qui pedes non habet ut currat, aut ei cui lingua præciſa eſt, ut loquatur, præcipere, ſuperuacuū ſit. Quamobrem? Quia iis ea præcipiuntur, quæ præſtari nullo modo poſſunt. Ita quicquid iſti garriant, ſi nihil agere poſſum, ſi non habeo liberum uoluntatis arbitrium, fruſtrà mihi Deus præcipit, ut aut aliquod bonum opus faciam, aut eius legem obſeruem, cùm hæc ab eo qui nihil boni agere poteſt, obſeruari nullo modo poſſit.

SECVNDA RATIO.

DEinde ſi homo non habet liberum uoluntatis arbitrium, omnia illius opera

Deo

Deo prorſus adſcribi neceſſe eſt. Nam ſi me frigentem ignis calefacit, non igni ſed Deo gratias ago. Sumpto quoque à me pane, fameq́ue depulſa, non ipſi pani, ſed Deo qui pro me pané creauit, gratias ago. Si domus mea fortè incendio conflagrauit, calamitatem hanc meam non igni, ſed Dei iudicio peccata mea punientis adſcribo. Idem de iumentis, quorum opera quotidie utimur, habeo dicere. Quam ob rem? Quia cuncta iſta quæ diximus, libero carent uoluntatis arbitrio. De homine autem, ſi is libero caret arbitrio, nonne eodem modo iudicandum eſt? Nonne omnia illius facta & inſtituta Deo adſcribenda ſunt? Nonne ſiquid ab illo beneficij accipis, ſtultiſſimum eſt illi gratias agere? Quis eum qui aſino ſuo gratias agat, non ſtultiſſimum iudicet? Prorſus ad eundem modum, ſiquid mali ille attulit, ei ſuccenſere iniquum uidetur. Deo enim adſcribenda ſunt omnia. Hæc ex illo ueſtro antecedente, quo liberum hominis arbitriũ tollitis, ſequi neceſſe eſt. Quod cùm Philippus Melanchthon, dialecticæ non imperitus, qui in caſtris ueſtris aliquando militauerat, intelligeret, audacter ſanè concludit, & perſpicuè oſtendit, quid ex hac opinione ſequatur, nimirum illud adulterium Dauidis,

In locis cõmunibus.

Anno Domi. 1521. excuſis, et in cõmẽtariis. in 5. c. ad Ro.

uidis, & Iudæ proditionem, nihilo minus esse opera Dei, quàm Pauli conuersionem. Videbat enim si unum daret, alterum quoque oportere concedi, si liberum arbitrium tolleret, omnia humana opera, non hominum esse, sed Dei. Sed ista sententia adeò absurda est atque blasphema, ut ipsius quoque Manichæi uincat insaniam. Is enim cũ liberum negasset uoluntatis arbitrium, illudque intelligeret esse consequens, ut omnia nostra opera Deo attribuerẽtur, ut illud uitaret incommodum, duo principia excogitauit, unum omnis boni, alterum omnis mali auctorem. Turpe enim esse iudicabat, bono Deo mala hominum opera adscribere. Sed Melanchthon aliquanto prudentius: qui cùm temporis successu suum intellexisset errorem, impiam hanc absurdamq. sententiam in secunda Locorum communium, & Commentariorum suorum in Epistolam ad Rom. editione è suis libris funditus sustulit, Lutheriqueopinione reiecta liberum arbitrium in homine esse confessus est, quod Dei gratia fretum & adiutum bona opera facere posset. Atque is ad eum modum uerum esse monstrauit tritum illud adagium, δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι. Illius uiri utinam sequereris exemplum, & cuius errorẽ

probas

probas, eius imitarere prudentiam, qua tam abſurdam impiamque ſententiam correxit ac reſpuit. Id ſi facere nolueris, te omnia peccata tua Deo tamquam auctori adſcribere neceſſe eſt. Quo quid abſurdius, quid magis impium cogitari poteſt? fingant ſanè callidi homines quicquid uidebitur, ut fallente mendacio, & fucatæ orationis adulterio huius erroris celetur impietas. Certè ſi te à Deo tuo ſine libero uoluntatis arbitrio conditum exiſtimas, illum tuū Deum adeò malum humaniſque rebus infeſtum haberi neceſſe eſt, ac ſi omnia adulteria, omnes cædes, omnia ſacrilegia, rapinas omnes ac ſeditiones, denique omnia ſcelera, quæ ueſtræ factionis homines vnquam admiſerūt, ille perpetrauiſſet.

TERTIA RATIO.

Tertiò ſi hoc impium dogma ſuſcipitur, omnium flagitiorum ac criminū generalem quandam excuſationē admittere neceſſe eſt. Quæ enim meretrix, quæ adultera, quæ ſaga, quę uenefica, flagitiis ſceleribuſq. ſuis patrocinium deeſſe arbitrabitur? quis latro, quis pyrata, prædo, ſicarius ſe à facinoribus ſuis ſatis purgatum non eſſe exiſtimabit,

bit,ſi planū fecerit ſe fatali neceſſitate compulſum,non propoſito ac voluntate peccaſſe? Chryſippus Stoicæ anteſignanus inſaniæ, cùm liberum hominis negaret arbitriū, omniaque humana opera fato adſcriberet, illud eſſe conſequens intellexit, ut ſcelera nullo animaduerſionis genere, nulla pœna uindicarentur. Itaquè iudices qui prædones ac ſicarios ſuppliciis coërcebant, reprehendebat: illoſque, quòd fato non uoluntate peccaſſent,miſericordia potius proſequendos, quam puniendos eſſe dicebat. Quod eò retuli, ut ex his conſequentiæ noſtræ ueritas ac bonitas perſpici poſſit. Nam ſi opinioni ueſtræ locus eſt, ſequitur,ut improbis nulla cuiuſcunque criminis iuſta defenſio unquam deeſſe uideatur. Quid magiſtratus?Quid iudices? An cùm in improbos grauius aliquid ſeueriuſq. conſtituunt, id ſine humana iniuria facere poſſunt? Imò verò ne improbus quidē dicēdus eſt quiſquā. Nam ſi,nullus ſpōte atque ex propoſito peccat, nullus improbus iure dici poteſt. Nullus autem ſponte peccat, ſi ad peccandum fatali quadam neceſſitate impellitur,aliudq. facere non poteſt. Sine iniuria igitur,neque in delinquentem ſeruulum animaduertere dominus, neque peccantem filium caſtiga-

re pater, neque Rex legem ullam ferre poterit. Denique abrogandę sunt omnes leges, exibilandi Reges, magistratus ac Iudices exterminandi, nemo sit dominus, nemo seruus, nulla Reipub. facies, sed hominibus pecudum more uiuendum est. Et sanè haud scio an hoc uestræ factionis hominibus propositum sit, an huc eorum studia tendant, consiliaque omnia ferantur, dum ita facilè seditiones ac tumultus concitant, cęlumque terræ miscentes, in Reges suos arma corripiunt, quorum leges & edicta calcantes, ea sola uidentur amplecti, quibus potestas iis uiuendi ut uelint, conceditur. Complures quidem cùm uestra studia conatusque considerant, & illa uestra arma respiciunt, arbitrantur hoc uobis propositum esse, ut id quod ex opinione uestra qua liberum negatis arbitrium, modò sequi ostendimus, in rem conferre possitis. Suspiciosum fortassis ac credulum hominum genus. Sed quamuis orationis fuco studeatis celare mendacium, nemini tamen dialecticis imbuto umquam persuadebitis, ex illo uestro paradoxo istas absurditates non esse consequentes. Quod paradoxum ille solus uerum esse credat, qui hominem non animal rationis particeps, sed pecudem

esse

esse credit. Neque defuerunt qui cum intelligerent, ex illa uestra opinione sequi tam absurda, cùm agnitum errorem suum damnare deberent, non modò non damnarunt, sed nouo potius, & quidem absurdissimo errore cumularunt. Quamuis, inquiunt, homo nihil aliud possit nisi peccare, liberum tamen ad peccandum habet uoluntatis arbitrium, & sponte peccat. Nihil errore fœcundius ubi semel à ueritate discessum est. Tu uerò qui omnes humanas cogitationes à Deo, tanquam ex fonte deriuas, qui ut dicere consueuistis, in homine operatur, & efficit non solùm uelle, sed etiã facere, huic opinioni non assentiris, ut equidem existimo. Itaque eam nõ uehementer oppugnabo, sed obiter tantùm eius absurditatem ostendam. Illud igitur in primis habeo dicere, istos secum pugnare, seque suo gladio iugulare, dum ex negatione definitionis affirmationem definiti colligunt. Quasi ita argumentarentur & dicerent: Ille non est animal rationis particeps, sed tamen homo est. Non habet tres angulos, est tamen triangulum. Ad eundem modum isti negant nos liberum habere arbitrium nisi ad peccandũ. Liberum autem arbitrium definitur potestas ad duo opposita, necessitas autem pote-

ſtas ad unum ſolum. De libertate hominis in uia conſtituti loquor. Nam dæmones & damnati tametſi nihil aliud poſſunt niſi peccare, tamen amplius commereri non poſſunt, neque peccatorum, niſi eorum quæ in uia admiſerunt, pœnas luunt. Ita & beati cum iam peccare non poſſunt, ne mereri quidem amplius poſſunt, quia meritum & demeritũ non niſi in uiatoribus, qui ad duas res ſibi oppoſitas habent poteſtatem, reperiuntur. Quæ cùm ita ſint, iſti qui hominẽ in mortali etiamnum corpore conſtitutum nihil aliud poſſe dicunt niſi peccare, & tamen ob peccata ſua iure meritoque puniri, peioris illum conditionis faciunt quàm eos qui iam cruciantur in tartaro, qui quanquã aſſidue peccant, ob illa tamen ſola peccata, quæ in uia, id eſt in mortali corpore, conſtituti admiſere, dant pœnas.

His ita poſitis, ad propoſitũ reuertamur. Ignis agit non liberè, ſed neceſſariò, quoniam ad duo oppoſita ſimul non poteſt, ſed ad unam ſolam rem ualet. Is autem libertatem habere dicitur, qui poteſt aut agere, aut non agere, amare, uel non, uelle aut nolle. Qui ergo dicit aliquid ita ſe habere vt ex duobus oppoſitis in unum ſolum ualeat; eſſentialem liberi arbitrij definitionem ei negat

gat conuenire. Deinde cùm ait illud nihilominus habere liberum uoluntatis arbitriũ, definiti affirmationem ex definitionis negatione concludit & colligit, perinde ac si diceret, Habet in duas res potestatem, non potest tamen nisi in unam rem. Cùm igitur isti aiunt hominem habere liberum uoluntatis arbitrium, idem est ac si dicerent, Homo habet in duas res oppositas sibiq́ue contrarias potestatem. Deinde cùm negant illum posse nisi in unam rem, idem est ac si hominem negarent habere liberum arbitrium, aut si ita dicerent, Homo est, sed animam nō habet. Itaque simul aiunt & negāt. Vt enim homo ex duabus rebus, id est ex anima constat & corpore, ita liberum uoluntatis arbitrium duplici potestate, agendi uidelicet, & non agendi, præditum esse necesse est. Hæc spinosiora fortasse alicui uidebuntur, prætermittenda tamen non erant, ut fraudes ac technæ quibus callidi homines simplicibus illudunt, eosq́ue mendacio fallente decipiũt, cùm absurdam impiamq́ue sententiam absurdiore quadam impietate protegere & celare contēdunt, perspicuè ab omnibus intelligi possint. His igitur fraudibus ac dolis mũdus fallitur atque decipitur. Miseret me illorum quos isti ueteratores & callidi huiuscemodi

cemodi dolis ac sophismatibus capiunt, in suamq. factionem trahunt. Suis inquam sophismatis ac dolis. Quod enim vnquam argumentum magis Sophisticum atq. captiosum excogitari potuit, quàm hoc, in quo rei definitæ affirmatio, ex definitionis negatione colligitur? Si essent qui istos impostores audire uellent, totum orbem terrarum suis sophismatis isti fallerent atque deciperent, maximè si iis ita argumentari liceret. Certè nullũ est paradoxum usque adeò ab omniũ fide, atque opinione dissentiẽs, quod isti iã probare non possint, cùm auditores ita simplices, imò stupidos habeant, ut tã absurda dicentibus credant. Hæc igitur argutia, quã ne absurdè loqui uiderentur, isti excogitauerunt, uestrum non defendit errorem, sed potius auget, illustrioremque reddit, quemadmodum ex iis quæ attulimus, perspicuũ est. Nunquam error absurdus alterius erroris adiectione deletur, nec uulnus alterius uulneris inflictione curatur.

QVARTA RATIO.

VEniamus ad quartam rationem, ut erroris uestri non solùm absurditas, uerùm etiã impietas atque blasphemia posit intelligi. Deum enim quantum in uobis est infamatis, eiusq. nomini & maiestati contume-

liam infertis, cùm illum in homine peccare, hominem autem pro peccato pœna ſupplicioque affici dicitis. Ille ſecundum uos peccata committit, nos uerò dicimur peccatores. Ille comedit uuam acerbam, & dentes noſtri obſtupeſcunt. Hæc omnia ex opinionis erroriſq. ueſtri putido fonte ducuntur, ſuntq. conſequentia. Nam ſi uoluntate mea ipſe meipſum nõ moueo, ſi neq; uelle quicquam, neque facere poſſum, peccatum autẽ abſque uoluntate ne cogitari quidẽ poteſt, profectò qui id agit ut uelim, agit etiam ut peccem. Deus autẽ iuxta ueſtram ſententiã, iſq. ſolus totam noſtrã mouet atque gubernat uoluntatẽ. Is ergo ſolus peccat in nobis. Quo iure igitur, imò qua iniuria in aliis punit & uindicat ſcelera quę ipſe cõmiſit? Cur peccatũ cuius ipſe auctor eſt, in homine potius quàm in aſino aut pecude punit, cùm homo in mala uolũtate, a qua in primis peccatũ eſt, gubernanda, non amplius quàm aſinus fecerit? Qui fieri poteſt ut illũ tanquã bonum ac φιλάνθρωπον amemus, cùm ille uſqueadeò crudeliter in homines ſæuiat, ut propter peccata quæ ipſe cõmiſit, eos exquiſitiſſimis ſuppliciis torqueat? Cur grauẽ peccatorum ſuorũ ſarcinam non potius brutis animantibus, quàm hominibus imponit,

cùm

cùm hi secundū vos libero voluntatis arbitrió carentes, non amplius quàm illa uelle aut nolle possint? Ad hæc quì Deus Opt. Max. atque iustissimus dici potest? Hoc uestro Deo certè nihil peius, nihil teterius, nihil immanius cogitari potest. Ipse namq. peccati, quod nobis luendū est, à vobis auctor dicitur. Et erit quisquam ueftrū qui illum tanquam bonū, aut iustū deinceps prædicabit? Quis nesciat proprium esse iustitiæ, suum unicuique reddere, nec aliū ob alterius peccatum pœnæ supplicioq. subiicere? Vnde apud prophetā Deus noster ita loquitur: Filius non portabit iniquitatem patris, nec pater filij. Propheta igitur Ezechiel Deum adeò iustum agnoscit, ut nisi ob propriū peccatū puniat neminē. Si Caluini uestri Deus iustus est, cur ergo se ipse non punit, cùm peccatorū ipse sit author & causa? ut quemadmodum iura præscribunt, pœnæ teneant suos authores. Cur in miseros homines sæuit qui non habent liberum voluntatis arbitrium? Quale est istud, ut dominus aliquis peccet, & ob peccatum suū seruulos puniat? Quale, ut pater crimen admittat, deinde ut crimen admissum in filios uindicet? Patrem quendam ferunt filios conspuisse, eorumq. ora suo stercore contaminasse, quos *Ezec.18.*

cùm ita deturpatos animaduerteret, in ignẽ coniectos uiuos cõcremauit. Talem isti Deũ faciunt. Veritatem igitur adulterent ut uidebitur, nemini tamen qui bonitatis ac iustitiæ notionem habeat, persuadebitur, ullam æquitatis aut iustitiæ partẽ illo uestro Deo esse posse. Quo quid crudelius, quid immanius cogitari potest? Neque uerò nobis obscurum est, quantum uestri concionatores imò impostores elaborent, ut noui sui Dei nomen hoc immanitatis ac sæuitiæ crimine liberent, hominibusque persuadeant, eum quamuis crudelissimum, bonitatis atque clementiæ laudibus iure celebrari. Sed hoc fungis stipitibusq. persuadeant; cordati certè viri, sanoque iudicio præditi, tam absurdis ac paradoxis opinionibus fidẽ adhiberè non possunt. Ego uerò, ut de me liberè loquar quod sentio, Deum meum longè alium mihi esse persuasi, nec in animum tam absurdas & impias de Deo opiniones possum inducere: quod si facerem, certè fieri non potest, quin illud etiam quod ex huiuscemodi opinionibus sequitur, unà crederem, illum nimirum adeò crudelem, sæuum, μισάνθρωπον esse, ut nihil eo sæuius, nihil immanius, nihil iniquius cogitari possit. Quis unquam hominem illum, qui omnia cędibus, adulteriis, rapinis,

pinis,

pinis, ſacrilegiis polluit, & nihilominus ſeruulos ſuos aut filios, ob ea peccata quæ ipſe commiſit, ſæueriſſimè punit, credet eſſe iuſtiſſimum? quis eum eſſe uirum bonúm? quis denique hominem, ac non prodigium atque portentum exiſtimabit? Niſi fortè is qui nihil uideat, nihil intelligat, ipſo denique corde, ſenſuq́ue communi priuatus ſit. Quid de iis dicam, qui cùm Deum non modò omniũ flagitiorum ac ſcelerum auctorem eſſe confingant, & haberi uelint, uerumetiam illa peccata quæ ipſe in hominibus efficit, ſeueriſſimè uindicet ac puniat, nihilominus aſſeuerant eum eſſe iuſtiſſimum atque optimũ? O mẽtes Cimmeriis, ut aiunt, tenebris atriores! O monſtra atq; portenta in ſolas terras deportãda, & ex omni humana ſocietate pellenda! Quid enim aliud agunt iſti, imò quid per illos agit Satanas, niſi ut Deus à nullo colatur? à nullo ametur? denique ut Chriſtiana religio funditus deleatur? Quis enim adeò iniquum Deum coleret? quis tam crudelem ac ſæuum amaret? Quid igitur aliud ſibi uolũt huiuſcemodi opiniones? quid illa abſurdiſsima paradoxa? quorſum inquã hæ blaſphemiæ pertinent, niſi ut & fidem ipſam ac Religionẽ euertant, & Rempub. quoque, omnemq́. magiſtratum funditus ſubruant?

Mirari iam desino quòd uestri concionatores discipulos auditoresque suos in officio continere non possunt, quo minus illi ἄθεοι facti in Epicuri castra transfugiant. Cùm enim hi tam absurdam atque impiam de Deo opinionem ab illis tanquam mortiferum aliquod venenum hauserint, ac penitus imbiberint, ut illum & peccatorum & scelerum auctorem esse, & nihilominus miseros homines qui culpa uacant, propterea quòd aliud facere non possunt, ob illa peccata quæ in iis Deus ipse commisit, adeò seuerè puniri existiment, eo facilè delabuntur, ut quem adeò malum atque immanem esse sentiunt, eum ne Deum quidẽ esse credant. Hi sunt igitur fructus sanè præclari, qui ex paradoxis absurdissimisq. opinionibus uestris colliguntur.

Grad' ad Atheismum.

Nos uerò Catholici Christianæ fidei alumni, Deum nostrum ita & amamus & optimum credimus, ut de illo nihil tale in animum inducere possimus. Quare etiam si nullæ scripturæ loca produceres, ut hominem carere libero uoluntatis arbitrio probares, tibi fidem habere nullo modo possem, propterea quòd tam multæ in Deum ipsum blasphemiæ ex illa opinione nascuntur. Itaque malo iuxta manifestam scripturę

sacræ

ſacræ ſententiam Deum iuſtum ac bonum credere, quàm uobis aſſentiendo, cùm ipſius ſcripturæ uerba torquetis, de illo tam improbè nefarieque opinari, ut iniquum & crudelem Deum exiſtimem. Iacobum Apoſtolum audire malo, eique fidē habere, qui ait: Fratres mei nemo dicat cùm tentatur, quòd à Deo tentatur. Deus enim intentator malorum eſt. Et ne Latini ſermonis ambiguitas obſcuritatē adferre uideatur, cùm Græcè ſit ἀπείρασος: & paullò pòſt ſequitur, Ipſe enim neminem tentat. Deus intentator, ἀπείρασος malorum eſt, & quiſquam eū impia uoce malorum dicet auctorem? Malo inquam huic Apoſtolo Dei credere, quàm iſtis nouis, non apoſtolis, ſed apoſtatis; imò Stoicis, qui de homine tā abſurda, de Deo tam ſæua immaniaque finxerunt. Quæ cùm ita ſint, ego, ut antè dicebam, etiamſi iſti mille ſcripturarum loca proferrent, ut mihi huiuſcemodi paradoxa, nouaſque opiniones ueras eſſe perſuaderent, iis fidem numquam habere poſſem; cùm mihi certum ſit omnes ſcripturæ ſacræ auctoritates quæ ad perſuadendum aliquid tale proferuntur in medium, praua ipſius ſcripturę intelligentia niti. Nam ut beatus Auguſtinus ad Marcellinum ait, Si manifeſtiſſimæ certæq. rationi

Iac. 1.

Auguſt. epiſt. 7.

uelut ſanctarum ſcripturarum obiicitur auctoritas, non intelligit qui hoc facit, & non ſcripturarum illarum ſenſum, ad quem penetrare non potuit, ſed ſuum potiùs obiicit ueritati, nec quod in eis, ſed quod in ſeipſo uelut pro eis inuenit, opponit. Cùm igitur mihi contra certam hanc manifeſtamque rationem, & contra euidentiſſimam liberi arbitrij experientiam ſcripturæ auctoritatem opponis, non eſt dubium quin hæreticorũ (de quibus præclarè Tertullianus: omnes ſcripturas, inquit, ſine ſenſu loquuntur) morem, ſecutus, Dei uerbũ longè aliter quàm ſpiritus ueritatis accipiendum uelis. quod ut ad ſenſum quem domo adfers, accommodare poſſis, ſcripturam trahis repugnantem, quemadmodum inferius planum faciemus. Sed illud in primis faciendum puto, ut hac in re quid quatuor illi doctores ſenſerint, quorum fidem uos ita ſequi publicè teſtati eſtis, ut ea quæ illi probarent & crederent, uos quoque probare & credere, & quæ tanquam hæretica & falſa damnarent, uos conſentientibus animis damnaretis, exponam. Quos omnes eadem fide, quam nunc quoque Romana conſeruat eccleſia, imbutos fuiſſe, eamque ſolam poſteris tradidiſſe, monſtrabimus.

QVA-

QVATVOR DOCTORVM, QVOS IN FIDEI SVAE CONFESsione Regi Francorum Anno 1 5 6 1. oblata Caluinistæ receperunt, testimonia.

ED ne quisquã existimet me aliquid hoc loco fingere, ipsorũ uerba ex sua confessione depromam, cuius inscriptio est: Cõfessio fidei cõmuni cõsensu cõsilioq. Francorũ, qui iuxta puritatẽ Euangelij Domini nostri Iesu Christi uiuere cupiunt. Huius præclarę cõfessionis articulo sexto de conciliis & doctoribus ita loquũtur: Quod ueterũ consiliorũ probauit ac decreuit auctoritas, libenter amplectimur, omnesq. sectas & hæreses quę à sanctis doctoribus Hilario, Athanasio, Ambrosio, & Cyrillo reiectæ sunt, nos quoq. cõsentientibus animis detestamur atque damnamus. Hæc illi tũ publicè professi sunt. Tu uerò, frater, qui idẽ quod istius confessionis auctores credis, illisq. consentis, illorũ summorum hominũ atque doctorũ testimonia, ut equidẽ cõfido, suscipies, neq. reiiciendũ putabis quòd tanta & à uestris approbata sanxit auctoritas. Cùm igitur ea tua sit fides, contra hanc te facturũ esse non arbitror, ut quod uerbo fateris, id facto negare uidearis.

In

Lib. 1. De gratia Christi cõtra Pelagiũ & Celestiũ, ca. 48. To. 7.

In primis igitur Beati Ambrosij testimoniũ proferemus, de quo Augustinus ita scriptũ reliquit: Hic est Mediolanensis episcopus Ambrosius, quem Pelagius tanta prædicatione laudauit, ut diceret in libris eius pręcipuè fidẽ relucere Romanam, qui scriptores inter Latinos flos speciosus enituit, ita ut eius fidẽ, & purissimum in scripturis sensum reprehendere, ne inimicus quidẽ auderet. Hæc de Ambrosio Augustinus, quẽ à uobis in uestræ fidei confessione recipi gaudeo, modò id nõ fictè, sed ex animo fiat. Cui si credere uolueris, non dubito quin in nostra castra transibis, imò redibis, nostramq. de libero arbitrio, & bonis operibus sententiam, imò Romanæ Ecclesiæ fidẽ, quę, ut ait Pelagius, huius ecclesiæ inimicus, in illius summi uiri scriptis præcipuè relucet, denuo cõplecteris. Nã cuiusuis est hominis errare, nullius nisi insipiẽtis perseuerare in errore. Sed ut ad propositum reuertamur, hanc nostram fidẽ Ambrosius suo testimonio mirè confirmat, cùm in epistolam ad Timoth. ita scriptum reliquit: Si Deus, qui est omnipotens & dicitur, uult omnes homines saluos fieri, cur nõ impletur eius uoluntas? Sed in omni locutione sensus est, cõditio latet. Vnde dicit Petrus Apostolus. Omnis scriptura

In 1. ad Timo. ca. 2.

indiget

indiget interpretatione. Vult enim Deus omnes ſaluos fieri, ſed ſi accedant ad eum. Nō enim ſic uult ut nolentes ſaluentur, ſed vult impios ſaluari, ſi & ipſi uelint. Et alibi: Non eſt quòd cuiquã noſtram adſcribamus culpã, niſi noſtræ uoluntati. Nemo tenetur ad culpam, niſi uolũtate propria deflexerit. Non habent crimen, quæ reluctãtibus inferuntur, uoluntaria tantùm cõmiſſa ſequitur delictorũ inuidia, uoluntarium ſibi militem Chriſtus legit, uoluntarium ſibi ſeruũ Diabolus auctionatur. Neminem iugo ſeruitutis aſtrictum tenet, niſi ſe prius peccatorum ære ei uendiderit. Quid carnem quaſi infirmam accuſamus? Membra noſtra arma ſunt iniquitatis, & arma iuſtitiæ. Itē in libro De vocatione gentium, Primitus, inquit, de uoluntatis humanæ motibus & gradibus diſputandũ eſt. Inter quam & gratiam Dei quorundam non ſana diſcretio eſt, exiſtimantiũ quòd prædicatione gratiæ liberum negetur arbitrium, nec aduertentium eadem regula obiici illis poſſe quòd gratiam negent, cùm eam humanæ uoluntatis non ducem, ſed comitem eſſe uolunt. Si enim uoluntas tollitur, ubi ipſa eſt uerarum origo uirtutum? Si tollitur gratia, ubi eſt bonorum cauſa meritorum? Ambroſij ergo ſententia eſt, ad

bona

bona opera faciendũ non modò gratia Dei, sed etiã humana uolũtate opus esse. Quid? Nonne idem in hoc ipso libro perspicuè docet, ob originale peccatum in homine liberum arbitrium non periisse? Non fidat homo uiribus, inquit, suis, quæ etiã cùm essent integræ, non steterunt, sed per illũ quærat uictoriam, qui solus non est victus, & omnibus uicit. Et si quærit, non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse quem quęrit. Nec quia spiritu Dei agitur, ideò se putet liberum non habere arbitrium, quod nec tunc quidem perdidit, quando Diabolo uoluntate se dedit, à quo iudicium uoluntatis deprauatum est, non ablatum. Et in secundo libro, Virtus, inquit, nolentiũ nulla est, nec potest asseri uel fidem, uel spem, uel charitatem eis inesse, quorum ab his bonis consensus alienus est. Quid potest euidentius, quid apertius dici, ut uirtutis ac uitij origo monstretur? Quæ cùm sit humana uoluntas, nunquam iuxta Ambrosij sententiam hac repugnante, uirtus in homine locum haberet. Sic igitur noster Ambrosius liberum affirmat arbitrium, ut gratiæ Dei non deroget; sic gratiam prædicat, ut liberum non tollat uoluntatis arbitrium. Cuius summi uiri si sequereris exemplum,

non

non alterum tolleres, ut alterum confirmares, imò euerteres. Vt enim liberum arbitrium ſine gratia nihil æterna uita dignũ poteſt, ita gratia ſine libero arbitrio nihil efficax non eſt.

ATHANASII TESTIMONIVM.

VEniamus ad illud Græciæ Lumen Beatum Athanaſium, eiuſq́. ſententiam noſtro iungamus Ambroſio, ut quod hic in Occidẽte ſenſit & docuit, ille in Oriente eodem ſenſu, quia eodem ſpiritu tradidiſſe uideatur, ut quorum una fuit fides, eorum intelligatur eadem dogmatum fuiſſe conſenſio. Quis neſciat Athanaſij fidem, fortitudinem, conſtantiam toto terrarũ orbe fuiſſe celeberrimam? Qui cùm eſſet Catholicæ Religionis ac fidei propugnator acerrimus, in eumq́. ob ueritatis ſtudium, non ſolùm hæretici, ſed etiam Imperatores & exercitus coniuraſſent, Orientem atque Occidentem fidei conſtantiæq́ue ſuæ laudibus illuſtrauit. Non eſt mihi propoſitum ſummi clariſſimiq́ue uiri prædicare uirtutes, quas tot ſæculis miratus eſt orbis, ſemperq́ue mirabitur. Hic igitur talis ac tantus contra idolorum uanitatem orationẽ ſcripſit egregiam, in qua de libero uoluntatis arbitrio differuit, *Athanaſii laus.*

disseruit, cùm de natura animæ post originale peccatum, ita ait: Nam cùm mobilis agilisque naturæ sit, etsi se à motu auerterit, non quiescit tamen. Mouetur igitur, sed iam non secundum ueritatem, neque Deum spectat, sed res nihili, easque ueras ac solidas arbitrata essentias, uires suas occupat, iisq. ad eas quas commēta est uoluptates abutitur, ideo quòd libera sit & sui arbitrii. Quæ cùm liberum sui ius arbitriumq. intuetur, & sentit se corporeis membris in utramque partē uti posse, tum ad ea quæ sunt, tū ad ea quæ non sunt, &c.

De libero uoluntatis arbitrio quid clarius dici potest? Idem in eadem oratione aliquāto inferius, Peccata non à Deo, sed ab hominibus fieri luculēter ostendens: Nullum inquit malum nec à Deo, nec in Deo, nec ab initio extitisse, neque ullam esse eius substātiam, sed homines per priuationem imaginandi, cogitandique boni sibi illud quod malū est inceperunt comminisci. Quid in symbolo, quod in quinto uestræ confessionis articulo tanquam legitimum, Deique uerbo cōueniens approbatis? Nonne in ipso statim eius exordio libertatem uoluntatis ostēdit, dicens: Quicunque uult saluus esse, ante omnia opus est ut teneat Catholicam fidē?

Qui

Qui ita loquitur, is profectò non dubitat quin homines salutem aut uelle aut nolle possint pro libero uoluntatis arbitrio. Quid adferent aduersarii, cur hoc Athanasii testimonium reiiciendum putent? Nonne hæc eorum in sua confessione uerba sunt? Tria symbola, scilicet Apostolorum, Nicenum, & Athanasii, quoniam cum Dei uerbo rectè conueniunt, recipimus & probamus. Fatentur ergo, cùm Athanasius diceret, Quicunque uult saluus esse, illum rectè dixisse, nec a uerbi Dei regula deflexisse. Crede igitur & tu frater matrem Ecclesiam rectè, & secundum regulam uerbi dei loqui, cùm ait nos uoluntatis nostræ potestatem habere, quod liberum uocamus arbitrium.

HILARII TESTIMONIVM.

VEniamus ad Latini sermonis tubã, Galliæq. nostræ lumen Hilarium, cuius fides ac uirtus cum insigni eruditione doctrinaque coniuncta, orbi Christiano quõdam miraculo fuit, quique Gallicanam ecclesiam pro qua ab Arianis multa perpessus est, illustrauit. Hic de libero uoluntatis arbitrio nõ semel, sed sæpius loquens, ne latum quidem unguem hac in re à Romanæ fidei puritate discesit,

discesſit, quemadmodum eius ſcripta manifeſtant. In Commentariis in ſecundum pſalmum ſcribit his uerbis: Deus unicuique noſtrum libertatem uitæ ſenſumque permiſit, non neceſsitate alterutrũ afficiens, ut unũquodque ex natura bonum malumve eſſe lex cogeret, ſed qui nos per beneuolentiam utendæ beatitudinis ſuæ creaſſet, profectũ nobis ad id meritum uitæ innocentis honeſtæque conſtituit. Quid autem honoris ac præmii bonitatis neceſsitas mereretur, cùm malos nos eſſe, uis quædam nobis conſerta non ſineret? Voluntati ergo permiſſa bonitas eſt, ut præmium ſibi uoluntas bonitatis acquireret, ut eſſet nobis æternæ huius beatitudinis profectus atq. uſus ex merito, nõ neceſſitas indiſcreta per legem. Et quanquã nos ad uoluntatẽ bonitatis, id eſt, ad bene honeſteq. uiuendum, per ſpem promerendæ & utendæ ſuæ bonitatis illiceret, pœnã tamen deuitatæ & contemptæ bonitatis adiecit. Vt cùm libertatem nobis uoluntatis ad bonitatem promerendã reliquiſſet, quia meritum neceſſitas naturæ non haberet, libertatem ipſam quotidie propoſitus è contrario pœnæ terror argueret. Atque ita & per rationem æqui atque iuſti ad meritum præmii permiſſa libertas eſt, & per bonita-

tem Dei uis libertatis metu constitutionis arctata est, ut bene uelle meriti spes moueret, malum nolle propositæ ultionis pœna suaderet. Egregia sanè sententia, ex qua non modò nos habere libertatis arbitrium, uèrùm etiam cur illud habere necesse sit, perspicuum est. Nam si libero uoluntatis arbitrio careremus, quid honoris inquit ac prę-mii bonitatis necessitas mereretur? Voluntas ergo nostra hinc præmii magnitudine ad bonum incitatur, inde à malo supplicii metu deterretur. Necessitas autem, quæ omnẽ meriti occasionem funditus tollit, locum hic habere non potest. Nec dissimile est illud quod idem in Psalm. 18. scriptum reliquit. Vnicuique, ait, ad id quod uolet uia est proposita uiuendi & appetendi, atque agendi permissa libertas. Et ob id uniuscuiusq; aut pœna aut præmiis afficietur electio. Qui huius summi uiri opera legere uoluerit, is in hanc sententiam multo plura reperiet. Hæc ad confirmandam nostram de uoluntatis libertate sententiam ex uno Hilario satis multa sunt. Nunc ad Cyrillum ueniamus.

CYRILLI TESTIMONIVM.

NOn recessit à superiorũ quos enumerauimus sẽtẽtia Beatus Cyrillus, Roma-

næ fidei columna firmiſsima, quemadmodũ ex tertio in Iulianum apoſtatam libro perſpicuum eſt. Voluntaria, inquit, bene agendi libertate conueniebat hominem inſigniri, & electionis liberè declarari fructum in bonis operibus dexteritatem. Et alibi in eodem libro: Valde puerile eſt quod dicit, ſcilicet Iulianus, non potuiſſe eum amicorum ſuorum propoſita mutaſſe. Oblitus enim mihi uidetur, tametſi ſæpius audierit, quòd homo ſit ſui iuris, uoluntariè vadens ad quodcunque ſibi libuerit. Ita bene habere gloriam opificis uniuerſi, ut & qui bene operari uoluerint, laudandi ſint, & qui diuerſam inierint uiam, uituperandi iuſtè ab omnibus. Sentit ac dicit hominem ſui iuris ac liberum eſſe, ut & bene agere poſſit & malè, cuius ſalus partim ex ipſius uoluntate pendeat. quẽadmodũ & Chriſtus cuidam adoleſcẽti perſpicuè oſtendit, dicens: Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata. Si uis, inquit, non ſi Deus uult. Quis ergo ex his non intelligat illum adoleſcentem fuiſſe liberæ uoluntatis, ſine qua ſalutem conſequi non poſſet? Deus enim neminem ſeruat inuitum. Cognata ſunt his quæ idem Cyrillus in illud Ioannis ait: Hoc eſt autem iudicium, quia lux uenit in mundũ, &c. Liberum, inquit, hominis iu-

dicium

dicium his uerbis oſtendit, qui ad alterutrũ ſecundum animi ſui iudicium poteſt proficiſci. Sic enim iuſtè laudẽ, ſi bene agimus; & contrarium, ſi malè committimus, inueniemus. Hoc per prophetam etiam quendam dicit: Si uolueritis,& audieritis me,bona terræ comedetis. quod ſi nolueritis,neq. audieritis me, gladius vos deuorabit. Item in quarto libro: Non poſſumus ſecundum eccleſiæ ueritatisq́ue dogmata liberam poteſtatem hominis, quod liberum arbitrium appellamus,ullo modo negare.Ita iuſti quidem præmiis propter iuſtitiam afficiuntur, qui uerò malè uixerint, non iniuria puniuntur. In nono quoque eiuſdem operis librò cap. 10. idẽ dicitur. En quatuor a veſtris recepti ueſtri Doctores opinioni ueſtræ directè contrarij, eccleſiæ noſtræ, quam propterea quòd idem quod illi credit & docet, temerè damnatis erroris, fidẽ atque ſententiã tuentur atq. approbant. Hęc fortè ſatis multa, ſed quoniã magnopere cupio mi frater ut ueritatẽ agnoſcas,ex abũdanti celeberrimũ quenq. atque antiquiſſimũ eccleſiæ doctorẽ in mediũ adducere non grauabor: ut quod mea,imò totius eccleſiæ catholicæ au ctoritas non poteſt, hoc tot tantorumq́. uirorũ conſenſus efficiat, erroremq́. tuũ,quẽ

ab illis toties iugulatum uides, tanquam ſcopulos fideique naufragium fugiens, in ueritatis tutiſſimo portu acquieſcas.

TERTVLLIANI TESTIMONIVM.

IVngatur ſuperioribus Tertullianus, qui in libro De exhortatione caſtitatis: Cùm vtrunque ex præceptis Dei didicerimus, inquit, quid uelit, & quid nolit, iam nobis eſt uoluntas eligendi alterum, ſicùt ſcriptū eſt: Ecce poſui ante te bonum & malum.

CYPRIANI TESTIMONIVM.

BEatus quoque Cyprianus in procœmio libri de præcipuis operibus Chriſti conſentit ita dicẽs: Hoc ipſum quod dico carnis affectus, impropriè dico, quia hæc uitia propriè animæ ſunt, quæ ſentit & mouet, & uiuit, cui imputatur peccatū, quia ipſi datū eſt arbitrium & iudicium, & ſcientia, & potẽtia, per quę poſſit improbare malū, & eligere bonum. Corpore autem ſic utitur anima ſicut faber malleo uel incude, in qua format omnium turpitudinū idola, & fabricatur quælibet quarumcunque uoluptatum ſimulacra. Non eſt caro dictatrix peccati, nec inuentrix malitiæ, nec cogitatus format, nec diſponit agenda, ſed officina eſt ſpiritus, qui in ea re, & per eam quæcūque affectauerit, peragit.

I R E-

IRENAEI MARTYRIS TESTIMONIVM.

CYpriano Irenæus martyr antiquior eiuſdem fidei ſententięq́. fuit in quarto aduerſus hæreſes libro ita ſcribens: Homo rationalis, inquit,& ſecundum hoc Deo ſimilis, liber in arbitrio factus, & ſuæ poteſtatis, ipſe ſibi cauſa eſt, ut aliquando quidem frumentum, aliquãdo uerò palea fiat. Et in 17. eiuſdem libri capite idem uerbi Dei auctoritate confirmans, his utitur uerbis. Quod Chriſtus ait, Quoties uolui cõgregare filios tuos, & noluiſti: ueterem legem libertatis hominis manifeſtauit, quia liberum eũ Deus fecit ab initio, habentem ſuam poteſtatem, ſicut & ſuam animam, ad utendum ſcientia Dei uoluntarie, & non coactum à Deo. Vis enim à Deo non fit, ſed bona ſentẽtia adeſt illi ſemper. Et propter hoc conſilium quidẽ bonum dat omnibus, poſuit autem in homine poteſtatem electionis, quemadmodum & in angelis.

ORIGENIS TESTIMONIVM.

ORigenes quoque multis in doctiſsimorum operum ſuorum locis liberum hominis oſtendit arbitrium, quemadmodum in Commentariis in epiſtolam ad Romanos 3. Vnuſquiſque, ait, in manu ſua habet & in ar-

bitrii potestate, ut aut peccati seruus sit, aut iusticiæ, &c. Item in Homil. 12. in librum Num. Obserua, inquit, quomodo dixerit Propheta, Et nunc Israel quid Dominus Deus poscit à te? Erubescant illi hæc uerba qui negant in homine liberum arbitrium. Quomodo posceret ab homine Deus, nisi haberet homo in sua potestate, quod poscēti Deo deberet offerre? Sunt ergo quæ dantur à Deo, & sunt quæ præbentur ab homine. Verbi gratia, in uno homine sunt, ut una mina faceret decē minas, aut una mina faceret quinque minas: ex Deo autē fuit, ut haberet homo minā. Et in eūdem librum Homil. 20. Sui, inquit, arbitrij est anima, in quā uoluerit partē est ei liberum declinare, & ideo iustum Dei iudicium est, quia spōte sua siue bonis, siue pessimis monitoribus paret. Quibus uerbis Dei iustitiam aduersus eos qui liberū negant uoluntatis arbitrium, defendit. Consequens enim est, quod eruditissimus uir facillimè intelligebat, si homo non habet arbitrij libertatem, qua aut bene agere possit, aut malè, eum à Deo puniri iure non posse, quemadmodum nec bruta animantia puniūtur. Quod cùm uideret Origenes, liberum multis in locis defendit arbitrium: ut in epistolam ad Corinth. & in 1. libro περὶ ἀρχῶν.

Illud,

Illud, inquit, definitum est in ecclesiastica prædicatione, omnem animam esse rationalem, liberi arbitrii, & uolūtatis. Quem librū si legere uolueris, multa in hanc sententiam præclarè dicta reperies.

BASILII MAGNI TESTIMONIVM.

QVid magnus ille Basilius, in quo ita uirtus egregia cum incredibili doctrina eloquentiaq. certauit, dubium ut sit, utrū is sanctior, an doctior, an facūdior fuerit. Extat etiam nūc eius oratio, ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός. qua elegātissimè ostendit, Deū non esse malorum auctorem, hominem autem peccatorem ac malum esse, non à Deo nescio qua necessitate compulsum, sed libero uoluntatis arbitrio. Eius hæc uerba sunt: ἀρχὴ γὰρ καὶ ῥίζα τῆς ἁμαρτίας, τὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ αὐτεξούσιον Id est, Principium radixque peccati in nobis est ipsum liberum arbitriū. Et paulò pòst, cùm de mundi calamitatibus, atque naufragiis, aliisque quæ uulgo mala dicuntur, disseruisset, adiecit: τὸ μὲν οὖν κυρίως κακὸν ἡ ἁμαρτία, ὅπερ μάλιστα ἐστι τῆς τοῦ κακοῦ προσηγορίας ἄξιον, ἐκ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως ἤρτηται, ἐφ' ἡμῖν ὄντος, ἢ ἀπέχεσθαι τῆς πονηρίας, ἢ μοχθηροῖς εἶναι. Malum propriè pecca

tum eſt, quod hac appellatione uerè dignũ à noſtra uoluntate pendet. In nobis etenim ſitum eſt, uel abſtinere à malitia, uel improbis ac malis eſſe. Itē aliquanto inferius: ἀρετὴ καὶ κακία ἐκ προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης γίνεται· προαίρεσις δὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἤρτηται. τὸ δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ αὐτεξούσιον. Virtus & uitium ex uoluntate non ex neceſſitate perficitur. Voluntas autem ab iis pendet, quæ in nobis ſita ſunt. Quod uerò in nobis ſitum eſt, id eſt liberũ arbitrium. Item paulò poſt: πόθεν πονηρὸς ὁ ἄνθρωπος; ἐκ τῆς οἰκείας αὐτοῦ προαιρέσεως. Vnde malus & iniquus eſt homo? Ex ipſius libera uoluntate. Eſt & altera eius oratio, περὶ τοῦ αὐτεξουσίου, id eſt, de libero arbitrio, in quo uoluntatis libertatem ita oſtendit, ut gratiam Deí neceſſariam homini eſſe demonſtret. In cuius orationis exordio ita loquitur: τὸ γὰρ ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου δυνάμει αὐτεξούσιον ἐπὶ τὸ ἐλέσθαι, ἢ μὴ ἐλέσθαι τῷ διαβόλῳ ἀντιστῆναι κεῖται. Liberũ illud, quod in poteſtate hominis eſt, arbitriũ in eo ſitũ eſt, ut aut velis, aut nolis reſiſtere diabolo. Longè conſideratiùs dicit Baſilius, quàm tu frater. Nam ita neceſſitatem auxilij gratiæ Dei ponis, ut id quod iuuandum eſt tollas, ille uerò, & quod iuuat, & quod iuuari neceſſe eſt ſimul aſſerit. Sed quæro ex te, ſi

non est liberum uoluntatis arbitrium, quis gratię Dei locus est? Cur datur gratia? Quid tandē eius auxilio subleuatur? Si gratia ueniens liberum tollit arbitrium, non eius adiutrix, sed inimica est, tantū abest, ut ei aliquid boni conferat. Qui auxilii mentionē facit, is aliquem adiuuandum esse commemorat, quo sublato superuacuum auxilium est. Basilius ergo ita gratiæ Dei necessitatē ostendit atque defendit, ut liberū non tollat arbitrium, ad quod iuuandum gratia necessaria est. Tu uerò ita loqueris, ut uideo, ac si diceres: Rex Francorū nullus est, is tamen Regis Hispaniarū eget auxilio. Porrò si rex in Gallia nullus est, falsum est, Galliæ regē auxilio indigere, quod ei qui non est, dari non potest. Bona igitur est hæc consequentia: Rex Francorum indiget auxilio regis Hispaniæ, est igitur aliquis Francorum rex. Eodem modo ex scripturæ uerbis argumentandum est, cùm dicitur liberum uoluntatis arbitrium Dei auxilio indigere. Ex quo sequitur esse liberū arbitrium uoluntatis. Vestrorum autem concionatorum, imò impostorum, argumentū, quod ex necessitate auxilii Dei sumtū est, æquè captiosum est atque istud: Rex Francorū eget auxilio, nullus est igitur rex Francorum. Eodem modo

isti:

isti: Liberum hominis arbitrium Dei auxilio indiget, nullum est igitur liberum hominis arbitrium. Ex iis quæ non sunt contraria, ita argumentantur, ac si essent cõtraria, ut si dicerent: Si nox est, dies non est. Porrò auxiliũ ei qui iuuatur, neque contrarium est, neque inimicum, sed potius amicum atque consentiẽs. Disce igitur, frater, ubi auxilio opus est, ibi qui eo indigeat esse necessariò. Relatiua enim simul esse necesse est: ut si filius est, patrem quoque esse necesse est. Itaque si gratia necessaria est, eam rem quæ gratia indiget, atque utitur, esse necesse est. Hoc modo certę scriptura accipienda est, quam profectò melius intellexit antiquitas, quàm isti uestri nouatores, quemadmodum ex his quæ diximus perspicuum est.

CHRYSOSTOMI TESTIMONIVM.

QVid aureum illud eloquentiæ flumen Chrysostomus? nonne nobiscum est? Qui cùm in oratione de Chananæa ita dicat: Liberi quippe arbitrii creauit nos Deus, ut uolũtate nostra cum adiutorio Dei, quod uolumus, faciamus. Et in Genes. Homil. 24 Vtrisq; nobis opus est, inquit, & quę diuinitus dantur, & quæ à nobis sunt, siquidem diligenter & exactè saluandi fuerimus, idq. nõ

solùm

folùm antea, fed & nunc quoque etiã fi magni celebrefq́. fuerimus, diuina gratia opus habemus. Cùm igitur ita dicat Chryfoftomus, nonne perfpicuum eft eum fentire hinc Dei gratia, inde uoluntatis arbitrio opus effe, ut inter fæculi turbines, atque naufragia, ad falutis æternæ portum peruenire poffimus? Alterũ igitur fine altero ad confequendam falutem parum efficax eft, fed utrũque iungendum eft. In priorem quoque ad Timotheum epiftolam, ita neceffitatem gratiæ Dei prædicat, ut liberum minimè tollat arbitriũ. In omnibus, inquit, locis Paulus fuã iuftitiam fupprimit, totumq́. Deo adfcribit, ita tamen ut libertatẽ non tollat arbitrii.

HIERONYMI TESTIMONIVM.

NOftrum Hieronymum pœnè præterieram, qui in fecundo contra Iouinianũ libro fic ait: Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad uirtutes, nec ad uitia necefsitate trahimur. Alioqui ubi necefsitas nec damnatio nec corona eft. Itẽ alibi: Homines, inquit, fuo arbitrio derelicti funt. Neque enim bonũ necefsitate faciunt, fed uoluntate, ut credentes coronam accipiant, increduli fuppliciis mãcipentur. Et iterum: Deus, inquit, æquali cunctos forte generauit, & dedit arbi

trii

trii libertatem, ut faciat unuſquiſque quod vult, ſiue bonum ſiue malum. Intantum autem dedit hominibus libertatem, ut uox impia diſputet contra creatorem ſuum, & cauſas uoluntatis eius perſcrutetur.

THEOPHILI ALEXANDRINI TESTIMONIVM.

HIs affine eſt illud, quod Teophilus Alexãdrinus epiſcopus in tertio libro de Paſchate: Non ambigitur, inquit, quin in utranq. partem uel faciendi, uel non faciendi bona habeamus liberam facultatem. Nihil neque breuius neque uerius dici potuit.

IOANNIS DAMASCENI TESTIMONIVM.

QVid Damaſcenus? Nonne in ſecundo de Theologia libro cap. 30. nos Dei cooperatores ac συνεργοὺς eſſe pronũtiat? Ex quo nõ oĩa in nobis à Deo fieri, ſed aliquid à noſtra quoq. uolũtate proficiſci perſpicuũ eſt. cuius hæc uerba ſunt: ἐκτὸς τῆς τοῦ θεοῦ συνεργίας καὶ βοηθείας, ἀδύνατον ἀγαθὸν θελῆσαι ἢ πρᾶξαι ἡμᾶς, ἐφ᾽ ἡμῖν δὲ ἐστὶν ἢ ἐμμεῖναι τῇ ἀρετῇ, καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ θεῷ πρὸς ταύτην καλοῦντι, ἢ ἀποφοιτῆσαι τῆς ἀρετῆς· ὅπερ ἐστὶν ἐν τῇ κακίᾳ γενέσθαι, καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ διαβόλῳ πρὸς ταύτην καλοῦντι ἀβιάστως, id eſt, ſine Dei

coope-

cooperatione, & auxilio impossibile est nos aut bonum uelle, aut agere. At in nobis est inhærere uirtuti, & sequi Deum nos ad illam uocantẽ, aut deserere uirtutem, quod est in malum prolabi, & sequi diabolum ad illud uim non inferendo uocantem.

ALIA AVGVSTINI TESTIMONIA.

EX Augustino multas sententias easque præclaras ante produximus, sed tam ardenter abs te ueritatem intelligi cupio, vt cùm lectori superiore diligẽtia satisfecisse uidear, mihi satisfacere non possim. Itaq. certas eiusdẽ auctoris illustresq. sententias ex abundanti in medium adferam, ex quibus intelligas, ab illo sic gratiam Dei prædicari, ut liberæ uoluntatis nõ tollatur arbitrium. Sine Deo, inquit, nihil possumus facere, sed ipse in nobis facit opera, nõ tamen omnino sine nobis. Cooperatores enim Dei sumus, sicut dicit Apostolus. Vult siquidẽ Deus, vt eũ oremus, & ut ei aduenienti, & præstolãti ad ostiũ, aperiamus sinũ uoluntatis nostræ, & ei cõsentiamus. Et alibi: Deus odit eos, inquit, qui de suis uiribus præsumũt. Quid liberũ possit arbitriũ, si à Deo non iuuatur, in Adã ostẽsum est. Ex se quidẽ ad malũ sufficit, sed ad bonũ minimè, nisi iuuetur à Deo.

Lib. in scalis paradisi, cap. 10

De cantico nouo, cap. 8.

Item

Lib. de bono uolunta. cap. 7. Item alibi: Arbitrium uoluntatis humanæ nequaquam deſtruimus, quando Dei gratiam, qua ipſum adiuuatur arbitrium, non ſuperbia negamus ingrata, ſed grata potiu pietate prædicamus. Noſtrum enim eſt uelle, ſed uoluntas ipſa etiam mouetur ut ſurgat, & ſanatur ut ualeat, & dilatatur ut cupiat, & impletur ut habeat. Alio quoque in loco, cùm de belli quod in nobis inter ſpiritum & carnem geritur, magnitudine periculoque diſſereret, quàm neceſſarium nobis ſit auxilium gratię Dei ad uictoriam obtinendam, oſtendit his uerbis: Si ad iſtam pugnam de te præſumis, admonendus es, *In Pſal. 143.* ne fruſtrà audieris, Exultate Deo adiutori noſtro. Si enim per te impleres totum, non eſſet neceſſarius adiutor. Rurſus ſi tu ipſe tua uoluntate nihil ageres, non uocaretur adiutor. Adiutor enim aliquid agentem adiuuat. In epiſtola quoque 46. Niſi libero, inquit, arbitrio intelligeremus, & ſaperemus, nō nobis præciperetur dicente ſcriptura: Intelligite ergo qui inſipientes eſtis in populo, & ſtulti aliquando ſapite. Eo ipſo quippe quo præceptum, & imperatum eſt, ut intelligamus atque ſapiamus, obedientiam noſtram requirit, quæ nulla poteſt eſſe ſine libero arbitrio. Sed ſi poſſet hoc ipſum

ſine

ſine adiutorio gratiæ Dei fieri per liberũ arbitriũ, ut intelligeremus atque ſaperemus, non diceretur Deo: Da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua. Huius ſummi uiri, eccleſiæq. doctoris teſtimonia fortaſſe pluribus uerbis expoſui, ſed quæ ſit eius in hoc negotio fides, tibi planum faciendum putaui. Duo igitur hæreticorum genera tunc erant, quibuſcum ille pugnabat, Manichæi, & Pelagiani. Hi grariam Dei neceſſariam eſſe negantes, liberi arbitij uires ita prædicabant, ut illud ex ſe ad bonum ſufficere dicerent. Illi contrà liberum negantes arbitrium, omnia gratiæ tribuebant. Inter amborum diuerſas pugnanteſq. ſententias Auguſtinus tãquam inter Scyllam & Charybdim medius incedens, contra hos auxilium gratiæ Dei, contra illos uoluntatis libertatem accuratè defendit. Quem ſi ipſe legeres, nec obſcuris quibuſdam, truncatiſque ſenten tiis à Luthero, eiuſque farinæ hominibus ad ueritatem inter illas obſcuritates celandam, hinc inde collectis contentus eſſes, uideres illius ſententiam nobiſcum, & cum eccleſia noſtra, quam temerè deſeruiſti, omni ex parte quadrare. Quòd ſi illum legendi laborem fugis, hæc tamen illius teſtimonia, quæ iam expoſuimus, certè ſuffi-

cient,

cient, modò ueritatem ex animo quæras. Sunt enim usque adeò clara & aperta, ut in aliū sensum detorqueri nullo modo possint. Et sanè ex huiuscemodi locis, in quibus doctores suam fidem simpliciter aperiunt, & ostendunt, non ex obscuris quibusdam ac difficilibus, quæ ab illis manifestioribus explanationem lucemque desiderant, illorum summorum hominum discenda sentētia est. Plura quidem etiam aliorum doctorum testimonia, quibus probatur liberum uoluntatis arbitrium, in medium proferre possent; sed hæc in præsentia sufficient. Quæ postquam euolueris, à te peto, ut tecum in primis prudenter matureq. consideres, num tutius atque honestius sit, tantorum hominum auctoritatem sequi, quàm nouorum istorum siue Stoicorum, siue Manichæorum, qui cū illis antiquis, summisq. doctoribus, nec uitæ merito ac sanctitate, nec eruditionis atque doctrinæ magnitudine conferri ullo modo possunt, absurdam opinionem amplecti. Deinde illud quoque in mentem tibi ueniat uelim, quàm improuidè, stulteque dicebas, nostram ecclesiam contra Dei uerbum, contra omnem auctoritatem atque rationem, uolūtatis libertatem asserere. Tertiò presſius cogita, num æquum sit me eam sequi fidem ac

religio-

religionem, quam in eiusdem ecclesię castris militans,ante me tantus sanctissimorum,doctissimorumq. hominum numerus tenuit atque defendit,ne fortè mirandũ putes, quòd ab huius ecclesiæ castris ita leuiter, ac temerè, ut tu, transfugere nolo. Versetur tibi, quæso, etiam illud ante oculos,quàm incõsideratè illis tuis impostoribus credas, credẽdoq. pereas,dum iis asseuerantibus neq; uerbum Dei, neque antiquitatem unquam docuisse liberum uoluntatis arbitriũ, adeò improuidè fidem habes.Quid de admirabili illo patrum nostrorum atque doctorum consensu dicam? qui inter se non solùm tot spatijs maris atque terrarum,uerùm etiam seculis ætatibusq. diuisi,in unam tamen eandẽq. fidei concordiam ita cõspirarunt,ut in idem doctrinæ genus omnes iurasse uideantur. Quod à te frater etiam atque etiam animaduerti uolo: Vide Ambrosium Mediolani in Italia constitutum, Hilarium in Gallia apud Pictauos, Athanasium & Cyrillum Alexandriæ in AEgypto, Chrysostomum Constantinopoli in Thracia, Cyprianum, Augustinum,Tertullianum in Africa, Hieronymum in Palæstina, tantis inter se spatiis, prouinciis, ætatibusque diuisos, in eandem tamen de arbitrii libertate,cæterisque ad salu-

G tem

tem pertinentibus, fidem atque ſententiam conſpirare, cùm ueſtri miniſtri, & concionatores non ſolùm eodem tempore uiuentes, uerùm etiam iiſdem prouinciis ac propè iiſdem parietibus clauſi inter ſe conuenire non poſſint. Mentior niſi Lutherus, Melanchthon, & præclarus ille Caluinus, ueſtræ opinionis auctores, & anteſignani, imò uerò ueterum hęreſeon, quas illi patres noſtri atque doctores tot ſæculis antè contriuerant, renouatores, inter ſe uſque ad ultimum ſpiritum de hac liberi arbitrij quæſtione pugnarunt. O incredibilem noſtrorum in fidei ueritate concordiam! O admirabilem aduerſariorum in perfidiæ defenſione diſcordiam! Sed ut hunc locum aliquando concludam, illud, quæſo, tibi frater in mentem ueniat, quod ab Auguſtino, quéadmodum ſupra oſtendimus, dictum eſt, non eſſe Catholicum eum qui liberum negat arbitrium. Quod idcirco repetendum puto, ut qui illud negas, te ipſe reſpicias, & qui ſis intelligas. Sed de his ſatis multa. Venio nunc ad ea ſcripturæ loca, & ad argumenta, imò ſophiſmata, quibus catholicæ fidei ueritatem oppugnandam putaſti.

E O-

EORVM QVAE AB ADVERsariis contrà dicuntur, refutatio.

BEne habet, iacta sunt fundamenta defensionis nostræ, qua fidei catholicæ ueritatem non solùm cum scripturæ sacræ auctoritate, sed etiam cum ratione, experientia; antiquitate, patrumq; sententia congruere monstrauimus. Quod ad eam illustrandam reliquum est, cùm in sola eorum quæ contrà dicitis refutatione positum sit, aliquanto facilius uidetur ac planius. In primis igitur negare non potes frater, ea quæ produxi testimonia, diuinis literis cõtineri, Deiq; uerbum esse. Ego quoque ea scripturæ loca quæ in tuis literis attulisti, pœnè omnia ex eodẽ uerbi Dei fonte sumpta confiteor. His ita positis, uter nostrum scripturæ sacræ uerbis suum uerùm atque germanũ sensum attribuat uidendum est. Nam, ut ait Hieronymus, scripturæ non in legendo cõsistunt, sed in intelligẽdo. Vnde igitur sciemus uter nostrũ scripturas melius intelligat? Illud in primis habeo dicere, nostrã ecclesiam nec sine scripturarum auctoritate, nec absque ratione de libero arbitrio docere quod docet. Nam scripturæ sacræ loca quę produximus, de libero uoluntatis arbitrio apertissimè

Cõtra Luciferianos

agere, negari non poteſt. Cur ergo ob alia quędam obſcura ſcripturæ loca, quæ contra meā fidem atque ſententiam, quaſi obtorto collo trahis, me uoluntatis libertate arbitrabor eſſe priuatū? Cur clariſſimis ſcripturæ ſacræ uerbis credere deſinam, ut abſurdiſſimā opinionem, quā ex obſcuritate ſententiarū, quas tantùm attingis, quaſi è denſiſſimis tenebris eruis, ac mihi obtrudis, amplectar? Potes & tu ſine dubio à me quęrere, cur opinionē tuam abiiceres, noſtramq. ſuſciperes, cùm & noſtra tibi uideatur infirmior, & tua uerbi Dei auctoritate firmata. Ego uerò in primis illud reſpondeo, me nolle, ut ſcripturæ uerbis, quę produxiſti, ſed ut prauę intelligētiæ, falſiſq. illationibus, & conſequētiis, quas ſcripturæ uerbis de tuo adiicis, renuncies. Sed ut non ſolùm de culpa, quā admittis, cū ſcripturarū uerba ad eum modū allegas, uerùm etiam de teſtimoniorum, quę ex eodem fonte produximus, idonea bonitate rectam atque incorruptam poſsis ferre ſententiam, certas tibi rectè interpretādarum ſcripturarum regulas ante oculos ponam, quas non obſeruare, omnis erroris falſęque opinionis, quæ ex ſcripturis ſumi uidetur, occaſio eſt. Sunt autē hæ regulæ adeò rectæ rationi conſentaneæ, ut Chriſtianus ac ueritatis ſtudioſus

ſus eas obſeruādas eſſe, inficiari nullo modo poſſit, neminique ſit dubium, quin omnis ſcripturæ ſacræ contra has regulas facta explicatio, non uerbi Dei interpretatio, ſed euerſio potius habenda ſit.

PRIMA REGVLA.

OMnes ſcripturæ ſacræ libros ad diuinæ maieſtatis honorem & gloriam factos eſſe non dubiũ eſt, nihil autem minus quàm ad diuinæ glorię diminutionem, aut ad diuinitatis infamiam. Ex quo lex iſta, & uniuerſalis regula ſequitur: Omnis ſcripturæ ſacrę ſiue explicatio, ſiue allegatio, in eo ſenſu adhibita, ex quo aliquid cõtra diuini nominis gloriã ſequitur: recteq. inferri poteſt, adulterina & falſa eſt, ac proinde reiicienda, aut certè corrigẽda, donec alius ſenſus Dei gloriæ conformis appareat. Quòd ſi is qui ſcripturam interpretatur, ex obſcuriore aliquo loco huiuſcemodi ſententiã eruere non poteſt, locum illum exponere nullo modo debet, donec aut aliunde melius intelligat, atque approbet, aut illi Deus meliorem, certioremq. ſententiam reuelauerit, aut certè expectet omnino, donec gloriam Domini reuelata facie contemplabimur, ubi nihil eorum quæ ſcire cupiemus, obſcurum erit, nullus ignorantiæ locus. Interea ſcripturæ ſacræ

maieſtatem admirans, anguſtam humani ingenii ad illa ſumma diuinæ ſapientiç capienda myſteria exiguitatē agnoſcat. Cōtrà omnis explicatio, in qua nihil eſt, quod ad Dei gloriā, & honorem non pertineat, ferenda certè quidem; ſi uero ad amplificandā, atque retinendā diuini nominis gloriā tendit, ac pertinet, tanquam bona obuiis manibus amplectenda eſt. Vt enim in ceteris artibus, ac diſciplinis, ſi quid contra earū prima principia generaleſq. regulas ſumitur atque concluditur, id ſtatim reiiciendum eſt, atque iugulandū; ita in uera Theologia, quæ docet rectè explicare ſcripturas, quicquid contra hanc regulam, atque præceptū infertur, id ſtatim tanquam peſtis ac uenenum, quod fidei noſtræ fundamēta ſubuertit ac deſtruit, reiiciendum eſt, atque damnandum. Quid hac regula rectæ rationi magis conſentaneū poteſt eſſe? Certè quemadmodum minimè negabis malum atque imperitum ædificatorem, qui ut domus ſuæ tectū faciat, eius fundamenta diruit & euertit, primoſq. lapides, quibus ædificiū nititur, loco mouet; ita mihi facilè concedes, malū fidei architectum eſſe, qui ut nouam aliquam opinionem extruat atque componat, ipſius fidei fundamēta ſubuertit. Quiſquis autem in explicatio-

ne ſcripturarũ aliquid adfert, quod cum di uini nominis gloria pugnat, illiq́. contrariũ eſt, prima fidei noſtræ, ac Theologiæ fundamenta tollit, & euertit, ex quibus certò cognouimus, Deum neque unquã dixiſſe, neque diuinis literis uoluiſſe comprehendi aliquid, quod ad ſui nominis gloriam abolendam, aut certè minuendam, ullo modo pertineret. Quæ cùm ita ſint, cui Chriſtiano, ac pio homini dubium eſſe poſſit, quin huiuſcemodi ſcripturarum non explicator, ſed euerſor, tanquam prodigium aliquod atque portentum, cum ſuis nænijs exterminandus ac profligandus ſit? Dei autem gloria in quo maximè cernitur? Nẽpe in hoc, ut de illius bonitate, ſapientia, potentia, æquitate, miſericordia, φιλανθρωπίᾳ, cæteriſq́. huiuſcemodi, omnes homines non ſolùm optimè, atque honeſtiſſimè ſentiant, ſed etiam ſanctis, ac ſinceris opinionibus imbuãtur. Cùm autẽ aliquis ſcripturæ uerba ſic explicat, aut ad ſententiam ſuam confirmandam ita producit, ut ex illius oratione ac ſenſu mala cõtra huiuſcemodi Dei uirtutes, ac ſiniſtra quædam opinio concipi poſſit; ut uerbi cauſa, cùm Deum minus eſſe ſapientem, minus bonum, aut iuſtũ, minus miſericordẽ, atque hominum amatorem inferri poteſt, talis ex-

plicatio unà cum ſuo auctore damnãda eſt. Quamobrem? Quia contra mentẽ ſpiritus ſancti, ſcripturarum auctoris, cui cùm illa ſacroſancta uerba dictaret, nihil aliud, niſi ut & Dei gloriã illuſtraret, & eius in homines amorem oſtenderet, propoſitum erat, directè concludit. Volebat autem ſpiritus ueritatis ex ſcripturæ libris homines non ſolùm amoris erga ipſos diuini certiores fieri, uerùm etiam intelligere, Deũ Optimum Maximum, iuſtiſſimum, potentiſſimũ eſſe. Sed quoniam is ſenſus quem ſcripturæ uerbis, quæ abs te contra liberum uoluntatis arbitrium, & bonorum operum merita producũtur, attribuis, cum Dei gloria pugnat, eſtque contrarius, reiiciendus eſt atque damnandus, aliuſq. in ea ſcripturæ loca quærendus, qui cũ diuini nominis gloria quadret, recteq. conueniat. Vt enim ſuperius oſtendimus, ex ueſtro dogmate ſequitur, Deũ neque ſatis ſapientem eſſe, cùm ea homini præcipit quę fieri nullo modo poſſunt, neque ſatis bonum, ac iuſtum, cùm hominem morte afficiat ſempiterna, propterea quòd ipſius præcepta, quæ obſeruari ſecundum uos impoſſibile eſt, non obſeruauit; neque φιλάνθρωπον, hominumq. amatorem, cum iis illa præcipiat, ut eos puniendi atque perdendi

di iustã occasioné habere uideatur; neque satis æquum iudicem, cùm peccata mortis æternæ supplicio puniat, uirtutes auté nullo prœmio dignas iudicet. hęc omnia ueſtrã opinionem, ſcripturæque expoſitionem ſequuntur neceſſariò. Vnde manifeſtum eſt, ea quæ contra nos produxiſtis ſcripturæ loca, longè aliter quàm à uobis accipiuntur, explicanda eſſe. Porrò quæ à me ad liberi arbitrij probationem ſcripturæ loca teſtimoniaq. producta ſunt, ea neque gloriæ, neque bonitati, neque ſapientiæ, iuſtitiæq. diuinæ repugnantem ſententiam ſecum trahũt. Quare illa quidem ueſtra, tanquam impia, & abſurda reiicienda; hæc uerò noſtra, tanquam Dei gloriæ conueniens, obuiis ulnis excipienda ſententia eſt.

SECVNDA REGVLA.

ET quoniã omnis diuina ſcriptura ueriſſima eſt, ſibiq. omni ex parte conſentit, nec unquã ſecũ ipſa pugnat, aliud hoc aliud illo loco prędicãs, (eſt enim propoſitioni copulatiuæ ſimilis, quæ ut uera ſit, omnes illius partes ueras eſſe neceſſe eſt) ſequitur, ut in eius explicatione nihil quod alteri loco repugnet ſitq. contrariũ, dicendũ ſit. Neque enim ex uno loco oppugnãdus eſt alius, ſed potius ſi duo loca inter ſe pugnare uideantur,

tur, ea commoda quadam explicatione conciliabit doctus interpres. Sed lõgè aliter hostes fidei nostræ scripturæque diuinæ Iudęi, Gentiles, Iulianus aliquis, aut Porphyrius, aut denique hæretici, quorum studium est unum scripturæ locum ita alteri opponere, vt ea inter se pugnare uideantur, ita perfidi scripturæ auctoritate scripturam conantur euertere. Cùm ergo huiuscemodi loca in scripturis Christianus ac pius lector inuenerit, utraque uera esse non dubitans, sępius ea exponit, ac studiosè uersat, donec ea explicatio occurrat, quæ quo minus uterq; locus uerus esse credatur, minimè impediat. Quod certè faciendum esse ne tu quidẽ negabis. Est enim hęc regula uniuersalis, rationique maximè consentanea, qđ omnes Christiani mihi facilè concedent.

TERTIA REGVLA.

DIligenter quoque considerandum est, quando in scripturis agatur de thesi, quando de hypothesi, & quãdo hypotheses diuersæ circumstantiæ, generisque tractantur. Cùm enim in genere de una thesi agitur, quicquid de ea dicitur, unicuique hypothesi, quæ illa thesi continetur, attribuẽdum non est. De una siquidem thesi nonnunquam contraria sine ulla conditione dicuntur,

cuntur, quę de aliqua sua hypothesi simul dici non possunt. Nec minus studiosè uidendum est, ne id quod de aliqua hypothesi dicitur, alteri diuersi generis tribuatur: ut uerbi gratia, quod de homine dictum est, id ad asinum equumve referatur, quæ alterius formæ sunt diuersæque speciei. Quid autem sit thesis, quid hypothesis, epistolaris angustia me hoc loco declarare non patitur. Quod si cui uidetur obscurius, rhetorum schola perspicuè ostendet. Exempli tamen causa aliquid subiiciam, ex quo quid sit, intelligi potest. Sit igitur hæc thesis, carnes comedere. Quærenti an hoc bonum sit an non: Respondeo, & bonum & malum esse posse. Sed quantum ad suas hypotheses, & particulares quæstiones, secundum differentiam circunstantiarũ, à quibus separantur, aliter atque aliter respondendum est. Nam si quæratur à Paulo, an contra conscientiam carnes comedere liceat; negabit: at uerò si quæras, an contra Mosaicæ legis præceptũ id liceat; licere dicet. Contrà si quæras, an à carnibus abstinendum sit: uariè respondebit. Nam eos qui a carnibus abstinẽt in contumeliam creatoris, quasi natura malæ sint, peccare dicet. Nec aliter de iis pronunciabit, qui à carnibus abstinent, quòd legem Moysi obser-

Rom. 14. uandam esse sentiant. Porrò si quæras, an bonum sit ad edomandam libidinem, aut ad obediendum ecclesiæ, à carnibus abstinere: bonum esse dicet. Ipse siquidem post
Act. 15. concilium illud Hierosolymitanum prouincias circumiens, confirmabat ecclesias in fide, præcipiens obseruari traditiones Apostolorum, & seniorum, in quibus certus ciborum delectus ab ipsis Apostolis institutus est. Quid? nonne in epistola ad Romanos idem Apostolus ait: Bonum est non comedere carnes, neque bibere uinum, & quæ sequuntur? Quem qui ita legunt, ut eius hypotheses misceant atque confundant, quodque de una materia dictum est, id ad alterius generis quæstionem referant, neque Apostolum unquam intelligent, & illos in sexcentos errores incidere necesse est. Idem istis usu uenit, qui cùm scripturas legunt, quando hæc materia, quando illa tractetur, non considerant, sed ita omnia turbant atque confundunt, ut quod de uno argumento dictum est, id ad aliud non modò differens, sed etiam contrarium referant. Exempli causa: nonnumquam in scripturis argumentum de gratiæ Dei necessitate, alibi de liberi arbitrij imbecillitate tractatur. Hic de acerrima inter carnem & spiritum

pugna,

pugna, & de concupiſcentiæ uiribus, illic de libero uoluntatis arbitrio. Si id quod de vno argumento dicitur, ad alterum transfers, in labyrinthios delaberis errores. Itaque ſuo loco unaquæque materia ſeparatim collocanda, & ſine alterius confuſione tractanda eſt.

QVARTA REGVLA.

IN Diuinis libris ὑπερβολικῶς adeo multa dicuntur, ut cùm de una re agitur, omnium aliarum quæ ab ea pendent, ſcriptura oblita eſſe uideatur. Exempli cauſa ſit illud Pauli, in quo fidem laudat, & prædicat, eiuſque neceſſitatem ita oſtendit, ut omnium aliarum uirtutum memoriam abieciſſe uideatur, neque bonorum operum, neque ſpei, neque charitatis ullam mentionem faciendam putet. Quem Apoſtoli morem qui non conſiderant, errandi occaſionem inde ſumpſerunt, ut fidem ſolam ſufficere arbitrarentur. Atenim ſi iſti, quid alibi Apoſtolus dicat, conſideraſſent, quæ ſit illius de bonis operibus, & de charitate ſententia, intellexiſſent. Illius enim uerba ſunt: Si omnem fidem habuero, charitatem non habuero, nihil mihi prodeſt. Et alibi: In Chriſto Ieſu neque circuncisio aliquid ualet, neque præpucium, ſed fides, quæ per dilectionem

Hyperbole in ſcripturis frequens.

1. Cor. 13.

Galat. 5.

opera-

operatur. Ita cùm idem Apoſtolus de liberi arbitrii imbecillitate, de acerrima illa carnis impugnatione, de gratiæ Dei auxilio, & neceſſitate loquitur, ita uehemẽter ac ὑπερβολικῶς aliquando agit, ut liberi arbitrij quodam modo oblitus eſſe, illudq. ad bona opera nihil habere uirium aſſeuerare uideatur. Qui igitur de arbitrii libertate uult Apoſtoli exploratam habere ſententiam, eam non his in locis, ubi de aliis rebus agitur, ſed in aliis, ubi de libero arbitrio propriè loquitur, inueſtiget neceſſe eſt. Neq; uerò magna inquiſitionis eſt difficultas. Prior enim ad Corinthios epiſtola ſtatim occurret, in qua, ut etiam ſuprà demonſtrauimus, de libero uoluntatis arbitrio ita perſpicuè Apoſtolus loquitur, ut quid de eo ſentiat, obſcurum eſſe non poſſit. Quid enim aliud hæc uerba ſibi uolunt? Non habens neceſsitatem, poteſtatem autem habens uoluntatis ſuæ. Et illud quoque ſequitur: Itaque & qui iungit uirginem ſuam matrimonio, bene facit, & qui non iungit, melius facit. Poteſtne aliquid manifeſtius dici, ut uoluntatis libertas oſtendatur, in cuius arbitrio eſt, opus uel bonum uel melius facere? Si ſtultũ eſt ex eo quod quiſpiã de aſino dixerit, quid is de homine ſentiat, uelle cognoſcere, an non æquè ſtultum

Cap.7.

eſt,

est, ex eo quod Apostolus de gratia Dei dixit, quid de libero arbitrio sentiat, uelle cōprehendere? Quantæ uerò imprudētiæ est, ne dicam insaniæ, ex eo quod aliquis de asino loquens nullam fecit hominis mentionē; inferre tanquam consequens, illum existimare, nullum esse hominem? Certè non minus absurdum est, ex eo quod Paulus, cùm de gratia Dei ageret, liberum non commemorauit arbitrium, nec de illius uiribus disputauit, inferre tanquam consequens, Paulus igitur liberum arbitrium in homine esse nō credit. Neque enim hoc illi tum propositum erat, ut de uoluntatis libertate dissereret. Nemo potest duo simul argumēta tractare. Suus unicuique materiæ locus est, nec una alterius confusione tractanda est.

Idem in doctorum, quos rectè intelligere uolumus, lectione obseruandum est. Augustinus tractans liberi arbitrij quęstionem, gratiæ Dei nullam mentionem facit. Vnde Pelagiani tantum uirum, & gratiæ Dei propugnatorem acerrimū secum facere, atque in suis castris esse dicebant. Contrà cùm is de gratia Dei eiusque necessitate disserit, tanto disputationis feruore abripitur, ut liberæ hominum uoluntatis oblitus esse uideatur. Ita Hieronymus uirginitatem tan-

tis laudibus uehit, ut nuptias damnare uideatur, quas alibi probat, & licitas esse defendit: iniquum scilicet postulat, ut æquum ferat. Id quoniam parum attenditur, multa & Augustini in liberum arbitrium, & Hieronymi in nuptias falsò citantur. quod qui faciunt, in errorem idcirco lapsi sunt, quòd summorum uirorum sententiam ex aliis eorum libris discere noluerunt. Quos si legerent, iis profectò & hic Augustini locus occurreret: Liberum arbitrium quisquis negauerit, Catholicus non est: & Hieronymum nuptias approbare non modò primas, secundas & tertias, sed etiam uicesimas perspicuũ esset. Ita isti non modò libenter errant, uerùm etiam errori suo apud summos uiros patrocinium quærunt.

Lib. 3. Hypognos.

QVINTA REGVLA.

ILlud quoque magnoperè fugiendum est, ne ex scripturæ uerbis quæ citasti, captiosam, ac sophisticam inferas consequentiam. Quã uiciosam esse facilè intelliges, si ad eũdem modũ alias fingens, eas falsum aliquid cõcludere animaduertis. Dialectica hic prorsus necessaria: quæ quoniam à plerisque aut nescitur, aut non adhibetur, fit ut disputatorum, & hæreticorũ fraudibus sæpe capiantur, quemadmodũ tibi quoque usu uenisse

in

in iis consequentibus quæ ex scripturæ testimoniis abs te productis elicere conatus es, inferius demonstrabimus. Sophismatis atq; captiunculis uti nunquam certè licet, cùm id sit erroris mendaciiq. asylum: sed in scripturarum tractatione, non furtum illud sed sacrilegium, non improbum facinus sed detestandum proditionis scelus existimandum est. Sic enim & ueritas proditur, & inexpiabili scelere mendacium defenditur. Qui sophisticè loquitur, odibilis erit.

SEXTA REGVLA.

QVemadmodum in cæteris disciplinis ad veritatis cognitionem perueniēdi methodus ac uia est, à planioribus atque facilioribus ad obscuriora procedere, ita in scripturarum tractatione faciendum est. Obscuriores enim loci à manifestis & apertis illustrandi sunt, nō contrà clari & illustres à difficilioribus obscurandi. Exempli causa aliquid subiiciam, ex quo quid uelim perspicuè intelligetur. Nihil ad liberi arbitrij confirmationē, etiam post originale peccatum, apertiùs dici potest quàm illud quod in Genesi scriptum est Dominum irato Cain dixisse: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Quæ autem contra uoluntatis libertatem scripturæ loca producis, Eccles. 37

obscura sunt, neque aliquid ad illustrandam atque explicandam hancquam è scriptura proferimus sententiam, lucis adferre possunt. Quæ igitur à te scripturæ loca producuntur, ex hoc illustranda sunt, non contrà. Qui sciunt quid sit interpretari, atque explicare scripturas, ij quantum habeat æquitatis hæc regula, quamque sit rectæ rationi consentanea, facilè intelligunt. Nec aliud sensit Augustinus, cùm ita scriptũ reliquit: Inhærendum est iis quæ in scripturis apertissima sunt, ut ex his reuelentur obscura.

Li. de peccat. merit & remiss.

SEPTIMA REGVLA.

August. Epist. 7. ad Marcellin.

Septima regula ex Augustini uerbis, quæ suprà quoque exposuimus, sumitur: Si manifestissimæ certæque rationi, inquit, uelut sanctarum scripturarum obiicitur auctoritas, non intelligit qui hoc facit, & non scripturarum illarum sensum, ad quem penetrare non potuit, sed suum potius obiicit ueritati, nec quod in eis, sed quod in seipso, uelut pro eis inuenit, opponit. Nulla uerò neque certior, neq; manifestior ratio, quàm ea quæ ex quotidiana sumitur experientia. Nihil autem est, quod sæpius experiamur in nobis, quàm liberum uoluntatis arbitriũ. Neque enim dicere, neque facere aliquid possumus, quin uoluntatis experiamur libertatem,

bertatem, quemadmodum initio ostendimus. Si igitur scripturarum testimonia perperam abs te producta esse, si clarissimam apertissimæ rationis atque experientiæ lucē à te oppugnari dico, cùm libertatem uoluntatis oppugnas, non est quod mihi succenseas, cùm Augustini uestigiis insistentem, me hoc dicere ueritas ipsa compellat; quēadmodum in refutandis allegationibus tuis inferius ostendemus. Hæc uerò regulæ diligenter notatæ, non solum ad intelligendum, sed etiam ad refellendum errorem tuum plurimum proderunt: ex quibus perspicuum erit, omnia argumenta tua scripturarumque loca, aut contra aliquam istarum, aut contra plures, aut certè simul contra omnes esse collecta.

PRIMI SCRIPTVRAE LOCI AB ADVERSARIO CITATI REFVTATIO.

QVod igitur ex Ezechielis cap. 7. primo loco citas, falsum est. Neque enim in eo capite scriptum est omnem hominū cogitationē esse malā omni tempore. Cæterùm si ita in uestris Bibliis scriptū autumas, lege totum illud caput, & de quorū hominū cogitationibus propheta loquatur, intelliges.

Neque enim de quibuscunque hominibus, sed de impiis, scelestis, obstinatis eo loco propheta loquitur, quorum cogitationes si quis malas dixerit, cum eo non magnoperè pugnabo. Tu uerò in eam sententiam profers, ut ad tollendum liberæ uolũtatis arbitrium pertinere uideatur. Quod quàm captiosum sit, ac sophisticum, quis tam cæcus qui nõ uideat? Ex particulari siquidem aliquid uniuersale ac generale concludis. Sed faciamus ita scriptum esse quemadmodum uis, scripturæque sententiam à te religiosissimè productam esse fingamus. Num erit consequens, omnes omnium hominum cogitationes malas esse? Minimè uerò. Neque enim de omnibus hominibus propheta tũ loquebatur. Quod si ille dixisset, certè piis hominibus in Deumque mente, & cogitatione suspensis fecisset iniuriam. Quorum si cogitationes bo-
Lucæ. 10. næ sanctæque non essent, Christus à Magdalena optimam partem electam esse non diceret. Quamquam autem illud obtineres, omnes hominum cogitationes malas esse, non esset tamen consequens, in hominibus non esse liberam uoluntatem. Quod sanè consequens esset, si propheta negaret, aut humanas cogitationes corrigi, aut hominem nihil unquã boni cogitare posse. Cùm uerò neq;
hoc

hoc ille dixerit, neque illum dixisse possitis fingere; quæ (malum) hæc est uestræ frontis audacia? imò quæ inscitia? quod nouum disputandi genus? Atq; ut quàm Dialecticę sis peritus intelligas, uide ne eo prophetæ loco quem ut liberum euertas arbitrium, temerè imperiteque producis, nostram sententiam adiuuans, ipsum potius confirmes atque corrobores. Hoc enim est consequens, Hominis cogitationes malæ sunt: Homo igitur habet liberum arbitrium: Beatus Augustinus, melior, ni fallor, Dialecticus quàm tu, uel ego, ad hunc modum argumentatur, ut liberum arbitrium probet: Quis peccat in eo, inquit, quod uitari non potest? Peccatur autem, ergo caueri potest. Eodem modo ex prophetæ uerbis abs te productis argumentor: Homo, ut dicis, malè cogitat, potest igitur id agere, ne malè cogitet. Si id potest, habet igitur liberum uoluntatis arbitrium. Vides ut abs te producta sententia nobiscum facit, non contra nos? Nobiscum, si rectè argumenteris; contra nos, si uiciosè.

Lib. 3. de libero arbitr. c. 17.

SECVNDA REFVTATIO.

NEc minus in citando altero scripturæ loco sophisticè captioseq́. agis, quā suprà egisti. Neque enim inter illud quod citas, & illud quod inde concludis atque infers, plus

est connexionis quàm inter istas duas propositiones: Baculus stat in angulo, Deus igitur non est in cœlo. Sic enim argumentaris: Quod natum est ex carne, caro est, liberum igitur non habemus arbitrium. Quid potest absurdius, quid ineptius dici? Quis enim animam in qua est liberum arbitrium, carnem unquam esse dixit? Anima siquidem, ut de spiritu Christus ait, carnem & ossa non habet. Quale est igitur hoc tuum consequens? Quod natum est ex carne, caro est. Liberum igitur animæ, id est spiritui, deest arbitrium. Neque uerò nunc scrupulosius quid hoc loco caro significet quærendum est. Quicquid enim significet, satis est, quòd ex ea contra liberum uoluntatis arbitrium inferri nihil potest.

Luc. 24.

TERTIA CONFVTATIO.

QVod abs te tertio loco allatum est, nihilo magis quàm superiora liberũ oppugnat arbitrium. Quicquid enim de carnis affectu dicitur, nimirum quòd sit mors, quòd legi Dei subiectus esse non possit, uerissimũ est. Sed quid ad causam? Neque enim libera hominis uoluntas carnis affectus est, sed illa quæ carnis affectui repugnare debet, cui si obtemperauerit, moritur. Quis nesciat istum carnis affectum legi Dei esse contrarium?

Longè

Longè autem aliud eſt liberum uoluntatis arbitrium, cui alterutrum, ut aut legi Dei, aut affectui carnis obtemperet, conceſſum eſt. Neque enim fieri poteſt, ut aut lex Dei carnis affectui, aut carnis affectus legi Dei ſubiectus ſit. Liberum autem arbitriũ prout uoluerit, uel huic, uel illi ſeſe ſubiicere poteſt. Vicioſè igitur argumentaris, teq́. Apoſtoli locum quem producis, non intelligere probas. Tua ergo concluſio adeò ſophiſtica eſt, ac ſi ex eo quòd ignis eſt calidus, aquam non eſſe frigidam demonſtrare uelles. Tantum enim intereſt inter carnem, & ſpiritum, inter liberum arbitrium, & carnis affectum, quantum inter ignem, & aquam. Ita tertiũ ſophiſma tuum haud magno negocio diſcuſſum à nobis, in fumos uaneſcit ac defluit.

QVARTA CONFVTATIO.

NOn minori ſophiſmate quarto loco quã ſuperiore uſus es. Cùm enim dicis: Nõ ſumus idonei ex nobis cogitare aliquid boni, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Deinde ex eo infers, nos omnino in uniuerſum nihil poſſe, dico te fallere, fraudemq́ue cõmittere, quæ propria ſophiſtarum, à dicto ſecundum quid, ad dictum ſimpliciter uocatur.

Lege Aristotelis Elenchos, & quantum hæc fallacia ualeat intelliges. Exempli causa hoc à Dialecticis adferri solet. Aethiops albos habet dentes, igitur albus est. Captiosum argumenti genus ac sophisticum, cui tuũ dissimile non est. Cuius fallaciam ut intelligas, age, alia ei similia proferamus in medium. Num igitur consequens est? Mulier absque uiri auxilio concipere non potest, igitur cõcipere non potest. Ager nisi sementem acceperit, triticum producere nequit, triticũ igitur nullo modo producere potest. Palmes uuam non fert, nisi in uite permanserit, igitur nõ fert. Centurio sine Regis auxilio uincere hostem non potest, igitur non potest uincere. Omnia hæc argumenta tuo similia, captiosa sunt ac sophistica, tuum igitur huiuscemodi sit necesse est. Hæc non abs re exempla protulimus, quæ ad hanc materiam illustrandam maximè pertinent, quibus etiam diuinæ literæ utuntur, Animæ no-
2.Cor.11. stræ Christi sponsæ dicuntur. Despondi uos uni uiro, ait Apostolus, uirginem castam ut exhibeam Christo, τῷ χριστῷ παραστῆσαι: cui inhæ-
Ioan. 15. remus tanquam palmites uiti: qui seipsum
Lucæ 7. uocat uitẽ, & discipulos suos palmites. Cor
2. Cor. 9. da quoque nostra agro, qui uerbi Dei semẽtẽ recipit, semen uerbo Dei, gratia rori siue humori,

humori, quo ager rigatur ut fructus adolescat, non incõgrue comparatur. Quid? Nonne milites Christi sumus, & ut ad uictoriam peruenire possimus, atque immortalitatis gloriam consequi, in acie stantes spirituali prœlio quotidie dimicamus? Vt igitur neq; mulier absque uiro cõcipere, neque palmes absque uite, neque uitis absque palmite, neque ager sine semine, neq; semen sine agro fructum adferre, neque miles absque Regis auxilio certam uictoriam adipisci potest; ita neque Dei gratia sine nostro studio & diligẽtia, neque nostrum studium sine Dei gratia & auxilio bonorum operum fructus adferre potest. Vnde diuinitus noster Augustinus: Qui creauit te sine te, nũ iustificabit te sine te. A creãdis enim hominibus nihil exigit Deus. Quid enim exigeret ab iis qui nõdum erant? A reformandis autem & iustificãdis hominibus passim in scripturis exigit ut credant, resipiscant, pœnitentiam agant, ad cor redeant, orent, ut remissionem peccatorum & gratiam accipiant. Habes superius Ambrosij sententiam his uerbis: Vult Deus omnes saluos fieri, sed si accedant ad eum. Non enim sic uult, ut nolentes saluẽtur, sed uult impios saluari si & ipsi uelint. Vnde Chrysostomus quoque nec uoluntatem si-

Tomo 10. serm. 15. de verbis Apost.

In 1. ad Tim. cap. 2.

ne

ne gratia, nec gratiam sine uoluntate quicquam operari posse confirmat. Et Paulus nos Dei adiutores uocat. Item Euangelista Marcus Dominum suis discipulis cooperantem ostendit. Quæ omnia & scripturarum exempla, & doctorum testimonia eò pertinent, ut & fidei nostræ rationem, & auxilij gratięque Dei in nobis necessitatē, & argumentorum, imò sophismatum tuorum fallaciam intelligas. Sed quid dico tuorum? Non enim hæc tua sunt sophismata, sed istorum qui te quoque suis fraudibus captum, adhuc irretitum tenent. Quorum ita detestabilem impietatem dolosque sacrilegos execror, ut tui me ualde misereat. Ita tuam perniciem meum dolorem amor erga te meus facit.

1.Cor.3.

Marci 16

VLTIMVM SOPHISMA VBERIVS TRACTATVR.

SEd quoniam Dei beneficio te, mi frater, aliquando istorum & imposturā ac fraudem intellecturum, & perfidiam saniore cōsilio declinaturum esse confido, grandem illusionum deceptionumq. quibus discipulos suos fallere consueuerūt, aceruum tibi demonstrare constitui; ut quot ex hoc uno scripturę loco, Nos sine Dei auxilio nihil posse, sophismata, quot captiones ab istis eliciātur, intelligas. Sic ergo argumentari solent: Sine

Dei

Dei auxilio nihil potes, nullam igitur bene faciendi potestatem habes, aut quod tantũdem ualet, impoſsibile eſt te bene uiuere, uel Dei pręcepta ſeruare. O bone Deus quid audio! Qualis iſta concluſio? qualis Dialectica? An quod Deus poteſt, id tam exiguũ eſt, ut ex eo inferri debeat nos nihil omnino boni poſſe, quia ſine illius auxilio nihil poſſumus? Cùm aliquis tibi dicit te ſine alterius auxilio nihil poſſe, ex eoq. tibi illud impoſsibile eſſe concludit, hoc profectò uidetur dicere, Is ſine quo illud non potes, nihil habet poteſtatis, aut ſi quid habet, minus tamen habet quàm par eſt, aut certè inexorabilis eſt, neque unquam tibi ſuo fauore auxilioque ſubueniet. Ita ex iſtorum argumentatione ſequitur, Deum aut inualidum atque impotentem, aut adeò inexorabilem eſſe, ut homini opem ferre nunquam uelit. Sed iſtorum argumentum Dialectico more explicemus. Quod ut rectum ſit, hunc modum habeat neceſſe eſt. Sine Dei auxilio homo nihil boni poteſt, Dei autem auxilium ut hominem ad bonum adiuuet, inualidum eſt: aut certè iſtò modo, Deus autem homini opem auxiliũve non feret, igitur homo nihil boni poteſt. Sed in hoc argumento aſſumptio ſiue minor falſa eſt, ex quo in hac ratiocinatione cõtra Dei

hono-

honorem & gloriam nescio quam latere bla sphemiam intelligi potest. Hinc enim sequitur Deum aut minus potentem, aut minus bonum esse. Itaque aduersarij in primam rectè interpretandi explicandiq. scripturas regulam peccant. Illud enim hoc loco prætereo, illorum argumentum captiosum ac sophisticum esse.

Nos igitur melius, & Dei non modò gloriæ, sed etiam uerbo conuenientius, quàm impostores tui, ad hunc modum argumentamur: Sine Dei auxilio nihil possumus, omnia ergo possumus, neque quicquam nobis impossibile est. Nostra namque conclusio hoc fundamento nititur: Deus omnia
Philip.4. potest, nosque uult adiuuare. Sic & Apostolus Dei bonitatem potentiamque considerans: Omnia possum, inquit, in eo qui me
Marci confortat. Et Christus in Euangelio: Credenti omnia sunt possibilia. Cur id? Quia Dei auxilium efficacissimum est. Ex eo igitur quod Dei auxilium nobis est necessariũ, non impossibile aut difficile esse bene uiuere, sed potius id esse facile colligendum est. Deus enim adeò bonus est, ut opem auxiliumq. suum, quo nihil efficacius, nihil potentius, petenti deneget nemini.

AD-

ADVERSARII EX VNA EAdemque scripturæ sententia contraria inferunt atque concludunt.

SEd ex hoc uno scripturę loco quē ex illorum sententia non rectè producis,cōtraria ab aduersariis inferri demōstrandū est,vt hinc eorum argutas fraudes ac dolos clarius intelligas.Quid igitur isti? Ex hoc,quem diximus, loco bonū modò facile, modò difficile, iā possibile, paulò pòst impossibile esse definiūt, prout & ad persuadendū imperitis quod uolunt, eosq. fallendos necessariū, & ad studia conatusq. suos exequēdos id commodum existimant.Quis nesciat eorum cōmunem decantatamq. sententiā, scripturas sacras intellectu adeò faciles esse, ut in iis nihil obscurū, nihil difficile,quod non ab omni sexu & ætate legi atque intelligi possit? Vnde & nos à se iure meritoq. reprehēdi putant, quòd scripturā ab omnibus legi nolumus,neq; ut pro arbitrio suo singuli eam interpretentur explicētq. permittimus. Si igitur ex iisdē scripturæ uerbis, quibus isti bona opera nobis impossibilia esse probare conantur,ad eundē modū argumenter,ut scripturam intellectu non modò difficilem, sed

etiam impoſſibilẽ eſſe demonſtrem, quid de illorũ impoſtura dices? Id uerò mihi longè
Ioan. 15. facillimũ eſt iſto modo: Sine Dei auxilio nihil poſſumus. Scripturas igitur intelligere nõ ſolùm difficile, ſed etiã impoſſibile eſt. Illud enim mihi facilè concedes, ſcripturæ intelligentiã in bonis iure numerari. Si igitur ex eo, quòd ſine Dei auxiiio nihil boni fieri poteſt, bonũ ἀδύνατον, impoſſibile eſſe concludis, ſcripturã quoque intelligere, quod ſine dubio bonũ eſt, homini impoſſibile eſſe fatearis neceſſe eſt. Longè uerò aliter iſti argumentantur, ſcripturamq́. ſacrã non obſcuram ac difficilem, ſed potius planam ac facilem omnibus eſſe pronunciãt, idq́. ex eodem loco. Nam abſque Dei auxilio & ſpiritus ſancti munere neque ſcripturæ rectè intelligi, neque alia bona opera fieri poſſunt. Illud iã ab aduerſariis quæro, cur ex uno eodemq. ſcripturæ loco contraria tanquam frigidũ & callidũ colligunt? Cùm bona opera impoſſibilia eſſe contendunt, ita argumẽtantur: Sine Dei auxilio fieri nõ poſſunt, igitur fieri nullo modo poſſunt. Porrò cum à nobis eodem modo urgentur: Scriptura quoque ſacra ſine Dei auxilio intelligi non poteſt, ergo nullo modo intelligi poteſt: non modo negant iſtud conſequens, uerùm etiã

ex

ex eo, quòd Dei gratiam & auxilium facilè consequi possumus, scripturam facilem esse concludunt. Quæ igitur paradoxa imò ænigmata cum istorũ oratione cõferri queunt? Quis tanta copia & facultate dicendi prędictus & instructus, quę oratio tam facunda, ut istorum imposturam ac fraudem, quibus imperitam multitudinem capiunt, & mendacio fallente decipiunt, cùm ex eadem scripturæ sententia, ex iisdem Dei uerbis pugnantia inter se atque contraria colligunt, satis explicet? Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum, ferrea uox, omnia technarum percurrere nomina possim. Sed non his finibus continetur audacia, nec arguta calliditas paucorum deceptione contenta est. Nam si aduersariis respondeam: Qui fieri potest, ut scriptura sit omnibus adeò facilis atque perspicua, cum eam à tot summis doctissimisq́. uiris intelligi non potuisse dicatis? statim illud ab iis audiã: Scriptura sine Dei munere & spiritus auxilio intelligi non potest, ideoq́. ab omnibus comprehendi nequit. Ergo secundum uos eadẽ & facilis & difficilis, eadem & perspicua & obscura una eademq́. ratione monstratur. Quid cùm ministrorum suorum, qui monachi fuerunt, continentiamq́. quam professi

erant,

erant, seruare debebant, sacrilegas & incestas nuptias defendere student? Nonne ut castitatem impossibilem esse, illosq. continere non posse probent & ostendant, eodē argumento utuntur, quo scripturā quoque facile intelligi posse contendunt? Itaque hoc modo ratiocinari solent: Scripturæ sententia est, hominē nisi Dei beneficio ac munere continere non posse. Continentia igitur homini impossibilis est. Quid ais bone uir? Modò aliter loquebaris, cùm ex eo quòd scriptura absque Dei auxilio & munere intelligi non potest, eam omnibus facilē ac perspicuam esse diceres. Nunc uerò te negas continere posse, propterea quòd absque Dei munere & auxilio continere nemo potest. Cur ex una eademq. scripturæ sententia pugnantia contrariaq. infers? Nonne metuis ne ista tua fraus, astutia, sycophantia intelligatur ab omnibus? Sed quoniam ad hanc quæstionem isti respondere nō solent, ego pro iis respondebo. Facilè intelligebamus, inquiunt, istos principes adeò callidos non esse ut argumentorum nostrorum fraudem atque fallaciam perspicerent. Itaque nihil erat quod uereremur, ne ab iis nostra proderetur astutia. Eorum autem fauor nobis erat necessarius, ut uiolato à nobis

conti-

continentiæ uoto, iis tanquam lenonibus, impudicitiæque nostræ patronis uteremur. Tale uerò patrociniũ usqueadeò nobis necessarium ne sperandum quidem uidebatur, nisi iis continentiam impossibilem esse antè persuasissemus. Alio autẽ modo id illis persuaderi probarique non poterat quàm isto, quo usi sumus necessariò. Nã si ita non egissemus, omni patrocinio ac præsidio destituti non solùm in prælatorum nostrorum manus incidissemus, uerùm etiam ab iis iuxta leges atque cõstitutiones ordinum quos deserueramus, seuerè coërciti iustas pœnas ac debitas dedissemus. Sapientis est impendens periculum prudenti uitare consilio. Vetus quoque sentẽtia est: Nequicquam sapit qui sibi nõ sapit. μισῶ σοφιστὴν ὅστις οὐκ αὑτῷ σοφός. Sed heus tu, itane principes ac nobiles lenones dicendos putas? Ego uerò non accusatoriè, sed, ut ille dicebat, Latinè, purè, naturaliter loquor quemadmodũ à matre didici. Qui ab hinc quadraginta annis eam exercebant artem quam isti modò exercent, ij toto orbe terrarum lenones dicebantur, & erant. Nam si quis tum domi suæ Veneris officinã ita instituisset ut in ea sacerdotibus, monachis, monialibus aliisve mulieribus lecti cõmunes essent, illique dedicata Deo corpora

Cicero in Verrẽ orat. 7.

uel cum publicarum libidinũ uictimis, uel cum alia qualibet muliere nefaria pollutione fœdarẽt, nõ is Dei Euangelista aut Apostolus, sed leno uocabatur, propterea quòd ab ecclesiæ nascẽtis exordio usque ad illa tẽpora omnibus Christianis insitũ erat atque persuasum, eos qui continentię uoto sese astrinxissent, neque uxorẽ ducere, neque liberis operã dare, imò uerò libidini seruire sine summo adulterii crimine possent, quẽadmodũ etiã in libro de habitu uirginũ Cyprianus ostendit his uerbis: Dum ornari cultius, dũ liberius euagari uirgines cupiunt, esse uirgines desinunt furtiuo dedecore corruptæ, uiduæ antequã nuptæ, nõ mariti, sed Christi adulteræ, & quæ sequuntur. Quales igitur istorũ nuptiæ sint habendę perspicuũ est. Ego itaque ueram rerum appellationẽ mutare non didici: ut iis aliud quo indignæ sunt nomen imponam. Ad hæc istis principibus persuadere operæprecium erat, illos ad intelligendas diuinas literas non minus idoneos esse quàm theologos, qui ętatẽ in earũ studio & lectione cõsumunt. Sed quoniã isti uix literas attigerant, & earũ studio incumbere grauabãtur, hoc quoque addẽdũ erat, scripturę intelligentiam non studio & labore, sed Dei munere quod omnibus expositũ

atque

atque obuiũ est, cõparari. Neque enim auarus aut tenax est Deus, cuius in omnes beneficia iugiter manant, & affluenter exuberãt.

Sed si illi uobis respondissent: Si Dei munera ita facilè capiũtur ab omnibus, si adeò exposita sunt quibusuis atque obuia, cur ergo continentiæ donum uobis difficilius est quàm nobis munus intelligẽdi scripturas? Si uobis, inquam huiuscemodi uerbis pincipes respõdissent, in quas angustias uos illorũ cõtrusisset oratio? Sed uerisimile est uos istud discrimen à nobilitate nunquã ueritos esse, cuius animos tanto in Theologos, quorũ officium erat defensio ueritatis, odio uos inflãmaturos esse non dubitabatis, ut eos nullo modo dignarẽtur audire. Itaque Theologis (qui soli uobis timẽdi uiderẽtur, propterea quòd ii qualia essent uestra sacrilega & incesta coniugia facilè nobilitati ostendere possent) non ratione reiectis, sed ui repulsis, in principũ animos ita uos insinuastis, ut ii tanquã uestri lenones impudicitięq. uestræ patroni illa incesta uestra coniugia ui & armis defenderẽt. Magna est, iuxta inclyti oratoris elogiũ, illecebra peccandi impunitatis spes. *Pro Milone.* Quã cũ uobis uideretis esse propositã, nihil erat quod nobilitatis nõ solũ patrocinio, sed etiã armis tecti, uobis ab illis quondã prępo-

sitis uestris, nihil quod à monasterii legibus, nihil quod à cuiusquã seueritate metuẽdũ putaretis. Sed quoniã, ut est apud Comicũ:
Improbus est homo qui beneficium
Scit sumere, & reddere nescit:
ut ingratitudinis, in qua nihil mali nõ inest, notam effugiatis, illis uestris defensoribus omnia sacra & prophana diripienda obtulistis. Ita manus manũ fricat, & muli mutuũ scabunt. Sed ut ad propositum reuertamur, non est dubiũ quin is animus, ea mens concionatorũ, imò impostorũ uestrorũ fuerit, qui non ignorabant illa quæ diximus, argumenta sophistica & captiosa esse, sed quid dicerẽt nõ curabãt, modò nobilitatis animos in suam traherent factionẽ, ut illius patrocinio armisq. tuti, uotorumq. suorum ac religionis quam professi erant, abiecto iugo, per omnia licẽtiæ genera liberè uagarentur. Vobis igitur o principes, egregiè illi quidem ex eo quod sine gratia Dei uota Deo nũcupata seruare non possunt, continentiã impossibilem esse probarunt: uos autẽ in eos ita humani fuistis, ut illorũ excusationẽ tanquam æquissimam rationiq. maximè cõsentaneam amplexi sitis. Nihil est tam regium, tam liberale, tamq. munificum, quàm opem ferre supplicibus, fouere afflictos, liberare
peri-

periculis homines. Sed ad te redeo mi frater, à teq. peto ut in nostros sacerdotes, monachos, aliosq. quoslibet nostrorum, si forte ii bona opera nō faciunt, neque tāta sunt integritate uitæ morumq. honestate ac uirtute præstantes, quantā ab illis fortè desideras, pari ac simili æquitate uti uelis. Ministri siquidē uestri bona opera non modò difficilia, sed etiam impossibilia esse uobis persuaserunt, idq. eodē argumento ac eadem scripturæ auctoritate qua se continere non posse comprobauerunt. Quibus cùm fidem habeatis, illorumq. incontinentiā excusatā habeatis, à te humanitatis iure peto ut quēadmodū iis bona opera nullo modo fieri posse asseuerantibus credis, ita nobis ignoscas nostrosque excusatos habeas, si ea quæ præstari nullo modo possunt, nō præstātur à nobis. Nihil hac postulatione iustius, nihil ęquius cogitari potest. Desināt ergo ministri uestri in perditos nostrorū mores inuectiuas orationes scribere, nec deinceps in cleri uicia diserti odiosis atque importunis uocibus perstrepant, ut factionis suæ principes in nostri odiū inflamment, eorumq. mucrones in nostrum sanguinē acuant. Nam si nostri minus religiosè atq; integrè uiuūt, nonne eos cum ministris uestris excusari ęquū est, cùm

illi uos docuerint eandē utrobique non modò difficultatē, sed etiam, ut ita dixerim, impossibilitatē esse? Certè pares utrinque culpæ pari uel seueritate damnandæ, uel ueniæ dignæ iudicandæ sunt. Cur igitur his absolutis illi damnantur? Nonne secundum uos eadē utrinque necessitas? Quid ministris uestris humanius? quid benignius? qui propter necessitatem nescio quam se uenia dignos, alios autē quos iuxta illorū sententiā eadē necessitas sequitur, non modò indignos, uerùm etiam supplicio dignissimos iudicant. Porrò si sacerdotes ac monachos ob suā improbitatem uitæq. impuritatē à uestris principibus iure puniri, meritoq. suppliciis, bonorum direptione, morte denique affici existimas, si in illos uestra factio inaudito crudelitatis ac seuitiæ genere iure grassatur, illud etiā crede, hos probos esse, bonaq. opera facere posse si uelint. Dum enim hæc ab illis nullo modo fieri posse contendis, & tamen in illos propterea quòd ea quę pręstari nullo modo possunt, ab iis minimè præstantur, odio inflammatus tanto furore baccharis, uide ne te ipse crudelitatis, sæuitiæ atq; immanitatis accuses, imò te tuo ore condemnes, cùm in his idem punias quod in illis tāquam iure factum laudas atque defendis.

Si

Si factionis uestræ ministros amore, beneuo-
lẽtia, fauore prosequeris, cur de nostris eadẽ
ratione non iudicas? Qui si bona opera face-
re nullo modo possunt, non crudeliter pu-
niendi, sed potius misericordia prosequẽdi
sunt. Si uerò probi esse innocentiamq́. ser-
uare ac bonis operibus operã dare possunt,
nõ est dubium quin uestri quoque ministri
eodẽ modo continenter casteq. uiuere pos-
sint, si continentiæ munus à Deo petere uo-
luerint. Omnia quæcunque petieritis patrẽ *Luc.11.*
in nomine meo, ait Christus, dabit uobis.
Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit
inuenit, & pulsanti aperietur. Scitũ est illud
Augustini: Casti non sumus non quia non *De pec-*
possumus, sed quia nolumus. Et alibi, cùm *cat.merit.*
illã sapientis sententiam explicasset, Nemo *et remiss.*
potest esse cõtinens nisi Deus dederit: Vti- *Cõfess.lib.*
que dares, inquit, si gemitu interno pulsarẽ *6.cap.11.*
aures tuas, & fide solida in te iactarẽ curam
meam. Igitur si in sententia perseuerans no-
stros sacerdotes ac monachos, propterea
quòd bona opera non faciunt, à uestris prin-
cipibus iure occidi, bonisq́. priuari dicis, ex
ea scripturę sententia qua bonum opus fieri
nullo modo posse probare conatus es, cõtrà
facilia esse bona opera te iam asserere, atque
ad hũc modum argumentari necesse est: Si-

ne Dei, auxilio bona opera fieri nequeunt, facilia ſunt igitur, non impoſſibilia. Quid enim nobis poteſt eſſe difficile? quid impoſſibile? ſi tale habeamus auxiliũ. Quod cùm noſtri Doctores uiderẽt, lõgè aliter quã nos ex illa quã producitis ſcripturæ ſententia in hunc modũ argumentantur: Sine Dei auxilio nihil poſſumus, omnia igitur poſſu-
Philip. 4. mus. Nec dubitant cum Apoſtolo dicere: Omnia poſſum in eo qui me confortat. Ita quidẽ Paulus, cuius ſententia cũ miniſtrorũ ueſtrorum opinione pugnat δὶς διὰ πασῶν.

Hæc igitur duo in quæſtionem uocanda erant, quid ex nobis abſque Dei auxilio, quid cum illius ope auxilioq. poſſemus. Sine illo nihil, cum illo, ut ait Apoſtolus, omnia poſſumus. Qui cum Dei auxilio omnia poteſt, is profectò aliquid poteſt. Et ſi omnia poſſibilia ſunt credenti, conſequens eſt credentem boni plurimũ poſſe. Quæ cùm ita ſint, animaduertis frater, te à nobis non ſolum exarmatum eſſe, uerùm etiam tuo gladio iugulari. Nam eo ſcripturæ loco quo nos maximè oppugnari putabas, & tuum refutamus errorem, & noſtræ fidei ueritatem oſtendimus. Vides igitur quibus fraudibus ac ſophiſmatis uos miniſtri ueſtri fallãt atque decipiant? Id quoties mihi uenit in

mentem,

mentem, quanto me arbitraris dolore cruciari, cùm te iis fidem habere uideam qui modò hoc modò illud asseuerantes, tuo candori tam petulāter illudunt? Hinc enim bona opera se facere posse negant, propterea quòd illa sine Dei auxilio nō habētur: inde scripturam sacrā facile ab omnibus intelligi posse contendunt, propterea quòd illa intelligentia nisi à Deo non habetur. Et cùm ex eadē sententia facultatem & difficultatē inferant, iis tamen credis. Dicunt tibi se cōtinere non posse, quia id sine Dei munere fieri non potest, ideoq. illos ab impudicitiæ crimine absoluis, quēadmodū ut facias à te petunt, & cùm bona opera à nobis fieri posse pernegēt, quia Dei dona sunt, nos tamen secū absolui nolunt, sed potius gladijs uestris interficiēdos obiiciunt. Tanta est in iis ęquitas, tanta humanitatis cōstantiæq. ratio. Tu uerò frater, illorū blanditijs ita te dementari sinis ut pugnantia inter se contrariaq. credas, Deum ipsum si illi negarent in cęlo non esse, forsitan crediturus. O incredibilē illorū calliditatem: o singulare fraudis genus, summa cum iniquitate, sæuitia, crudelitate coniunctū: Neque uerò ignoro te nunquā illorum fraudes & technas satis diligēter cōsiderasse, quò fit ut minus mirādum sit te illos

los dolos ac sophismata nondum satis acutè uidisse. Sed quoties diuinas literas ab iis adeò callidè tractari animaduerto, quoties illorum argumentorum, imò captionum uenit in mentem, maximè misereor eorũ quos illi sic mendacio fallẽte decipiunt. Quę cùm ita sint, omnes Caluinos, ac Bezas in arenam uocare nõ dubito. Nam apud quemuis iudicem qui quod bonum, quod malũ ac uiciosum argumentum sit intelligat, omnes istorũ consequentias quibus in tuis literis usus es, sophisticas, fallaces, captiosas esse monstrabo. O magna uis ueritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiã, contraq. fictas omniũ insidias facilè se ipsa defendat! An non igitur calamitatem tuã iure deploro, cùm te desertis ecclesiæ castris, ac relictis antiquis illis doctoribus ac magistris, istis animę tuę corruptoribus qui diuinarũ literarũ sanctitatẽ adeo impiè nefarieq. uiolarũt, addictum, cum transfugis esse uideam? Expergiscere quæso expergiscere frater, somnoq. isto negligẽtię socordięq. discusso, quę hic ad te scribo mente sincera diligenter attende, ut illorum imposturam fraudemq. cognoscas, eaque perspecta ad matris ecclesiæ gremium redeas, atque agnitis ueris pastoribus tuis, in quos tantum odium iniuria con-

cepisti,

cepisti, salutē tuam credas. Non deerunt uiri summa eruditione doctrinaq. prętātes, qui te in nostra castra redeuntem excipiant, ac reliquas illorum impostorū fraudes, de quibus hactenus nihil suspicabaris, aperiant, erroribusq. tuis patefactis uiā tibi salutis ostēdant. Nonne iam intelligis quam caliginem, quas tenebras illi animo tuo infuderint, ut & contraria simul credas, & tecum ipse pugnes, uerbisq. tuis fidem detrahas, dum ea aut uerbis euertis aut factis? Continentiam, quia Dei munus est, iis impossibilē esse credis, probū ac bonum esse posse neminē existimas, propterea quòd id nisi Dei ope ac beneficio fieri non potest. Et quoniā impossibilem esse uirtutē arbitraris, illos quidem tuo calculo cōprobas & absoluis, nos uerò, quibus uirtutem æquè impossibilē esse contendis, dānandos putas. Quæ igitur est ista mentis tuæ caligo? quæ cęcitas? quæ uel Cimmeriæ tenebræ cum hoc fascino cōferendæ? Iudicium certè tuum & illud acumen ingenii non modò ab ijs retusum, uerùm etiam ueneno nescio quo imbutum ac uiciatum sit necesse est, ne illorum technas ac dolos intelligere posses. Sentio me hoc loco prolixiorē esse, sed dabis amori in te meo ueniam. Salutis enim tuæ desiderium me epistolarem angustiam

gustiam excedere, pluribusque uerbis quàm initio statueram, uti coëgit, ut & aduersariorum imposturam fraudemq. perspiceres, & intellectam deinceps maiore studio uitares ac fugeres. Culpa enim illa, bis ad eundem lapidē offendere, uulgari, ut nosti, reprehensa prouerbio est. Satius est recurrere quàm malè currere: παλινδρομῆσαι μᾶλλον, ἢ δραμεῖν κακῶς. Verùm hæc hactenus.

QVINTA CONFVTATIO.

Adhuc Apostoli Pauli sententia niteris quā ex epistola ad Philippēses producis: Deus operatur in nobis & uelle & perficere. unde liberum uoluntatis arbitrium in nobis non esse concludis. Sed hoc tuū argumentum haud minus captiosum ac sophisticum esse quàm superiora, facilè demonstrabimus, teq. Pauli locū non bene intellexisse planū faciemus, ut deinceps Apostolo Petro potius quàm tuis impostoribus credas. Illi siquidē epistolas Pauli facillimas esse dicūt.
2.Pet. 3. Sed lōgè aliter Petrus: Charissimus, inquit, frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiā scripsit uobis, sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his in quibus sunt quędā difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suā ipsorū perditionem. Cuius aucto-

ritati

ritati si fidem habendā putares, numquā in istā temeritatem & arrogantiā incideres, ut Apostoli uerbis istam tuā explicationem tā-quam Lesbiam regulā adiungeres: sed Pauli mentem atque sententiam ex antiquis patribus, qui locum hunc, quemadmodum inferius ostendemus, aliter quàm tu explicāt, disceres. Cęterùm ut quod dicturi sumus bene intelligas secundum regulam rectè interpretandi scripturas, quam superius exposuimus, in mentem reuocare debes memoriaq. retinere, non scripturæ partem aliquam, sed totam scripturam amplectendam, eique toti credendū esse, propterea quòd eius nulla pars alteri parti repugnat, quemadmodum etiam in Deo scripturarum auctore non inuenitur est & non, aut ulla contradictio. Itaque summoperè cauendū est ne ita diuinas literas explicemus, ut è nostra explicatione aut alterius loci destructio, aut aliqua inter scripturæ sententias cōtradictio possit inferri. Vestri certè magistri in hanc regulam maximè peccāt. Sic enim pleraque scripturæ loca exponunt, ut ea inter se tanquam gladiatorum paria committant, scripturamq. sanctā scripturæ auctoritate destruant & euertant. Qua in re bonorū animos uehementer offendunt, dum hæretica licētia, ueterū, qui

scripturæ

scripturæ loca quæ inter se pugnare uideren tur, conciliare solebant, expositionem prætermittentes, atque calcantes, illud solum ui dentur habere propositum, illud studiũ, ut in scripturis aliquid cõtradictionis inueniãt, unumq. locum alterius peruicaci explicatione subuertant. Quod sanè Iuliani fuerit atque Porphyrij, qui contra ueritatẽ ex professo studioseq. latrarunt. Porrò tu frater, qui ueritatis inuestigationi uideris incumbere, cùm aliqua scripturę loca producis ut me uo luntatis libertatem non habere confirmes, quid mihi faciundum suades? Scripturę sen tentiam cum tua expositione suscipiam? Sed si id fecero, alia clarissima Dei uerba quæ

Genes.4. Dominus in Genesi loquebatur, Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius: tan-

1.Cor.7. quam falsa rejiciam necesse est. Quid illam Apostoli sententiam qua hominem suæ uoluntatis potestatem habere confirmat? num falsam iudicabimus? Sed hoc absque nefario scelere fieri non potest. An amplectemur ut ueram? Sed sententiæ tuæ repugnat. Quid enim his duobus locis clarius ad probandũ uoluntatis arbitrium liberũ, quo non solùm cupiditatibus nostris reluctari, uerùm etiam bonis operibus operam dare possumus, adferri potest? Hęc equidem ita perspicua sunt,

ut

ut nullius hominis ingenio aut arte in alium ſenſum detorqueri ullo modo poſſint. Nam ſi cupiditati, imò uerò ſi appetitui meo repugnare non poſſum, certè mentitus eſt qui id me poſſe dixit. Si uoluntatis meæ nõ habeo poteſtatem, profectò falſa ſunt Apoſtoli uerba quibus eam me habere dicit. Hoc autem non eſt ſcripturam exponere, ſed euertere. Quis igitur ueſtram non miretur audaciam, qua uni aut alteri ſcripturæ loco, imò uerò ei ſententiæ quam pro ueſtro arbitratu ac libidine finxiſtis, tam obſtinatis animis adhærere, illamq́ue adeò pertinaciter defendere conſueuiſtis, ut non ſolùm clauſis oculis omnia alia ſcripturæ loca opinioni ueſtræ repugnantia prætereatis, uerùm etiam quod alibi ſcriptum ſit non curetis? Ita plerique errare malunt, eamq́ue ſententiam quam adamauerunt pugnaciſſime defendere, quàm ſine pertinacia quid uerius ſit exquirere. Sed dicet aliquis: Sic ſcriptum eſt, ipſius Dei uerba produco, cur ergo contradicitis? Ita & quondam diabolus Christo dicebat: Scriptum eſt: ipſumq́. locum facilè oſtendere poterat: non tamen à Domino illius ueteratoris ac callidi ſcripturæ uerba recitantis ſuſcepta ſententia eſt. Quamobrẽ? Quia hæc alteri ſcripturæ loco repugnabat, quo ꝑſpicuè *Matth. 4.*

dictum

dictum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. Ad eundem modũ si sexcenta scripturæ loca produceres, ut quod in epistola tua facere conatus es, uolũtatis euerteres libertatem, citationem tuam peruersam esse dicerem, non quòd ita scriptum non sit, sed quòd ea mente, eoq. sensu quo à te scriptura producitur, minimè scriptũ sit. Video siquidem sensum tuum cum ipsa ueritate, atque adeò cum spiritus sancti mẽte pugnare, quá alibi clarissimè ostẽdit, ut cùm dicit: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Multa prætereo, sed tamen ut hoc illustrius
1.Tim.1. fiat, aliud exẽpli causa proferam. Pauli uerba sunt hęc: Soli Deo honor & gloria. Quis negat? Ex quibus uerbis soletis inferre nos idolorum esse cultores, propterea quòd diuos ueneramur & colimus. Scriptum quidẽ esse confiteor, sed nego illud eo sensu quem affingitis, esse sumendũ. Vos enim hanc Pauli sententiam esse cõtenditis, qui quamlibet creaturam quouis modo ueneratur, eum in contumeliam creatoris idolorũ esse cultorẽ. Sed ista sentẽtia menti Apostoli, atque adeò spiritus sancti, quæ in multis aliis scripturæ locis satis perspicuè declaratur, manifestè repugnat. Is etenim ipse qui dicit, Soli Deo
Rom. 2. honor & gloria. alibi quoque ait: Gloria, honor

nor & pax omni operanti bonum. Et illud: 1. *Tim.* 5.
Qui bene prȩsunt presbyteri, duplici honore digni habeâtur. Et ibidē: Honora uiduas *Exod.* 20.
quæ uerè uiduæ sunt. Itē alibi: Honora pa- *Matt.* 16.
trem tuum & matrem tuā. Honora personā senis. Honora medicū. Regē honorificate. 1. *Pet.* 2.
Honore inuicē præuenientes. En scripturæ sententias quibus septem hominum, qui dij nō sunt, genera colere atque honorare præcipimur, utique sine contumelia creatoris. Cùm ergo mihi locum hunc Pauli opposueris: Soli Deo honor & gloria: egò quoque tibi illa quæ modo protuli scripturȩ prȩcepta cantabo, scriptumq́. esse dicam etiam hoc: Gloria, honor, & pax omni operanti bonū. Si scriptura ubiq. sui similis ac uera est, certè hic falsa esse non potest. Quid de multis aliis scripturȩ sentētiis dicā, quibus uaria hominū genera uenerari iubemur? Quas omnes, si in eo sensu quo uultis accipienda est illa Pauli sententia, falsas esse, ipsumq. Apostolum pugnantia loqui, diuinasq́. literas secum pugnare necesse est. Quo quid absurdius dici possit non uideo. Nunquam enim secū ueritas pugnat, sed mēdaciū ita semper oppugnat ut sibi perpetua stabilitate cōstet.

Nos ergo catholici scripturæ loca conciliamus inter se, Paulumque secum pugnare

 negamus.

negamus. Diuinas autem literas ubiq; ueras agnoſcimus & fatemur. Itaque cùm Apoſtolus diceret, Soli Deo honor & gloria, eum de alio honore & gloria, quàm cùm alibi diceret, Gloria, honor & pax omni operanti bonũ, loqui dicimus. hic de honore ciuili, quo non ſolùm parentes, ſed etiã præpoſitos noſtros, omneſq. bonos afficimus: ibi de honore diuino, qui cum homine cõmunicari non poteſt. Si hanc diſtinctionem reiicis, ſenſum quem Apoſtoli uerbis adeò pertinaciter tribuis, eò pertinere ut ſcripturam tanquã ſibi repugnantẽ euertas, perſpicuum eſt. Quod cùm Chriſtianæ fidei hoſtes ipſiuſq. ſcripturæ inimici maximè cupiant, quo loco habendi ſint qui eorum perfidiam adiuuant, obſcurum non eſt.

Sed ut ad propoſitum reuertamur, in literis tuis non diſſimile peccatum admittis. Certa ſiquidem ad liberum uoluntatis arbitrium, & bonorum operum merita tollenda ſcripturæ loca producis, reliqua uerò quibus ea quæ ſic impudenter oppugnas, adeò perſpicuè demonſtrantur, præterire nõ dubitas. Vnde aut diuinas literas abs te nũquam lectas eſſe, ſed te ab iſtis quibus animæ tuę ſalutem ita temerè credis, deceptum eſſe arbitror: aut ſi hęc ſcripturæ loca quæ ad liberi ar-

ri arbitrij probationem à me producta sunt, fortè legisti, cùm eorum in tuis literis nullā facias mentionē, uerisimile est te non ueritatis inuestigationi studere, sed id tantùm agere ut me quoque circumuenias, ac mēdacio fallēte decipias. Quod cùm mihi de tuo candore persuadere non possim, iis à quibus deceptum te esse uideo, iure succenseo.

Veniamus nunc ad quintum scripturæ testimoniū quod nobis opponis, ut quàm falsum sit illud consequens, quod ex eo elicere conaris, intelligas. Apostoli quidem uerba agnoscimus & fatemur: Deus operatur in nobis & uelle & facere; sed cū ex iis tanquā consequens inferas, hominem nihil omnino potentiæ habere, conclusionem tuam uiciosam esse dicimus, propterea quòd ex particulari uniuersale aliquid colligit. Neque enim ab Apostolo ita dictum est: Deus solus & omnino operatur & uelle & facere. quod certè dicendū erat, ut hominem qui est secunda causa, otiosum esse nec quicquam agere, posset intelligi. Illud ergo memoria tenēdum est, cùm duæ causæ aliquem effectum unà producunt, tametsi primæ principaliq. causæ laus præcipua tribui soleat, tamen ex eo non sequi secundam nihil omnino agere. Exempli causa, sit uictoria militum uirtute

ac fortitudine à rege parta. Quam ita cōmemorabit historia ut tota uictoriæ laus regi, nō militi propria esse uideatur. Sic.n. annales referēt: Ille rex hostiū uires fregit exercitūque fudit. Annibal Saguntū expugnauit. Ex quo si quis inferat Annibalē cūcta fecisse, milites nihil: næ is præposterè scriptoris historię mentem intelliget, qui cùm primo loco regis uictoris fecerit mentionē, illius quoque milites, centuriones, tribunos alibi honoris causa nominabit, quantaq́. illorū uirtus fuerit exponet. Ita scripturæ sacrę, in quibus Deus hominibus loquitur, illorū morē ac sermonis usum imitari uidentur. Quemadmodum igitur ex historia in qua scriptū est ab Annibale Saguntum expugnatū, si quis inferat à solo Annibale absque militū opera Saguntū fuisse captum, nimiū is ineptus ridiculusq́. uideatur; sic ex his scripturæ uerbis, Deus operatur in nobis & uelle & perficere: qui inferunt hominem nihil neq; facere, neq; posse, iure ridentur. Sed ex abundanti demus hoc uobis, ut ex Apostoli uerbis rectè argumentari uideamini. Nolo iā nimiū urgere. Sit illud quod vultis consequens, tamen ex eo nō sequitur hominē nihil posse. Quāquā enim alius beneuolentiæ causa faciat quod ego alioqui facere deberē, non est tamen consequens

quens me illud facere nō poſſe. Sed hoc tuū ſophiſma clarius intelligetur cùm regulam quā ſuprà poſuimus, illi admouerimus. Ad eundem igitur modum argumentemur quo tu, utamurq́. Dialectica tua, & ſi conſequentiæ noſtræ falſæ non fuerint, te uerum intuliſſe credemus. Sit igitur hoc è ſcripturæ penetralibus ſumptum antecedens, ex quo lōgè aliter quàm tu, planeq́. contrarium iuxta tuæ Dialecticæ regulam concludemus. Dixit Dominus Abrahæ: Quia feciſti hanc rem. *Geneſ. 22*
& Chriſtus de Magdalena: Bonū opus operata eſt in me. Quæro ex te an Dei uerbis credere debeamus? An fortè cùm Paulus diceret, Deus operatur in nobis uelle & perficere; uerum dixit? Deus autem cùm opus bonum ab homine factum eſſe dicit, falſum? *Matt. 26.*
Non eſt noſtrum inter ſe tanquam pugnantia Dei uerba committere. Sit hoc impiorū Luciani, Porphyrij, Iuliani, quorū ſacrilegā impietatem ueſtri miniſtri, imò magiſtri, aut imitantur, aut uincunt. Sed ut ad rē redeam, queādmodum ex hac Pauli ſententia Deus operatur in nobis uelle & perficere; tibi licere putas hanc concluſionē inferre, Homo igitur nihil facit: ita mihi ex Dei uerbis quibus bonum opus ab homine factū eſſe dictū eſt, inferre liceat: Deus igitur in hoc opere nihil

 fecit.

fecit. Vt enim illic Apoſtolus nullã cooperationis humanæ cum diuina mentionẽ facit, ita hic Deus ſe homini bonum opus facienti opem ferre non dicit. Si Dei auxilium hic, tametſi ſcriptum non ſit, intelligendum eſſe contendis, eodẽ modo illic hominis cooperationẽ, tametſi hoc ſcriptum non ſit, intelligẽdum eſſe dicam. Vides argumẽtum tuum ineptũ, ſophiſticũ, uicioſum eſſe, cùm ex antecedente non minoris auctoritatis, quàm tuum, eadẽ argumentandi ratione cõcluſionem tuę repugnantẽ atque cõtrariã infert? Tu ex Apoſtoli uerbis hominẽ nihil facere, nihil poſſe cõtendis; hoc modo ex ipſius Dei uerbis, Deum nihil in bono opere neque facere, neque poſſe, colligam. En in quantum blaſphemiæ barathrũ præclara tua argumentãdi ratio deuoluta ſit. Si tibi ad hunc modũ argumentari licet, cur mihi eodẽ iure non liceat? Atqui & tua & mea concluſio falſa eſt: ſcripturarum uerò ſentẽtiæ, ex quibus ſumptæ uidẽtur, ueriſſimę. Quis igitur adeò Dialectices imperitus, ut hanc argumentandi rationem uicioſam ac ſophiſticam eſſe non uideat? Quid, quòd regulam illam à nobis ſuperius expoſitam, cuius hæc ſumma eſt, ut totam ſcripturam ſacrã ueram eſſe credamus, neque unũ ſcripturæ locum per aliũ deſtrua

mus,

mus, nõ ſine ingẽti culpa calcas & præteris? Quod cùm à te fieri uideo, tuamq. argumentandi ratione modumq. cõſidero, nihil aliud exiſtimare poſſum, niſi te ad ſcripturam euertendam omne ſtudiũ contuliſſe. Quid enim aliud facere uideris, cùm ex uno ſcripturę loco id colligis quod alteri repugnat, eſtq. contrarium? Ego uerò hoc à te peto, ut toti ſcripturæ diuinæ fidẽ habeas. Quid hac mea poſtulatione æquius? Porrò ſcripturæ ſentẽtia eſt: Deus eſt qui operatur in nobis & uelle & perficere. Vera ſententia, quã ego libẽter amplector. Sed uide ne quid ei de tuo adiicias. Contrà alterã tibi eiuſdẽ ſcripturæ ſententiam profero, qua Deus Abrahæ dicit: Quia feciſti hanc rem: & de Magdalena Dominus: Opus bonũ operata eſt in me. Nihil de meo adiiciã. Hæc ergo Dei uerba mecum amplectere, & omnis inter nos controuerſia ſublata eſt. Id ſi feceris, Deum & hominẽ in bono opere producẽdo ſimul operari nobiſcum confiteberis. Vtrumque enim à ſcriptura demonſtratur, & uerũ eſt, nec unum repugnat alteri. Ad hunc modũ pax inter nos atque concordia in negotio fidei conciliari poteſt. A te igitur peto, ut ſimul & toti ſcripturæ fidẽ habeamus, & qđ diuinis literis utrinque adiecimus, id tanquã ſuperuacuum, ac

ueritatis inimicum, communiter reiiciamus atque damnemus. Scripturæ sententia est: Deus est qui operatur in nobis & uelle & perficere. Credo & amplector. Cùm igitur eadē scriptura testetur ab homine bona opera fieri, & ut ea fiant hortetur ac moneat, à te petò ut id quoque credas atq; suscipias. Illi sententiæ hanc conclusionem adieceras. Homo igitur nihil potest, huic ego addiderā, Deus igitur nihil facit aut nihil potest. Istæ duæ conclusiones nostræ sunt additiones, non uerba scripturæ, nec usquam diuinis literis cōtinentur. Hoc igitur iterū à te peto, ut uterq; nostrū suæ additioni renuncians, soli nudæq. scripturæ credat, & inter nos ilico pax sequetur. Ita enim & tu uerū credes esse quod dico, & ego quod tu proferes in mediū, suscipiā, & tāquam Dei uerbum amplectar. Sic utrique uincemus, & pulcherrimæ uictoriæ utriusq; palmā æqualem & similē gloriā consecuti, non solùm de errore triūphabimus, uerumetiā eruditionis atque doctrinę altiorē cōscendemus gradū. Hinc enim in faciendis bonis operibus homines nihil posse arbitrabaris, inde illa adiectione mea in iisdē operibus producendis, Deū nihil facere me existimare fingebā. Atqui nunc hominē & aliquid facere, & à

Deo

Deo iuuari didicimus, sine cuius auxilio facere homo nihil posset. Ita legendis diuinis literis uterq; proficimus. Porrò aliud est, si id quod scripturæ uerbis de tuo adieceras, adeò pertinaciter retines, obstinateq. defendis, ut quas adiectioni tuæ diuinarũ scripturarũ oppono sententias, nõ digneris audire. Quod si ita abs te fit, nulla ineundę pacis atque concordiæ ratio inueniri potest. Quale enim est quòd ita sententiã tuã, non quã de scripturarũ purissimo fonte hausisti, sed ipsis scripturis adiecisti, sic instituisti defendere, ut me alias scripturæ sententias opinioni tuæ repugnantes atque cõtrarias, quibus nihil uerius potest esse, cõcordiæ causa abiicere necesse sit? Ergone pax inter nos nõ erit, nisi ego ueritatis proditor ac transfuga effectus, abiecto scuto, manus tibi dedero, in uestraq. castra trãsiero? Sed ut ad propositum reuertamur, tolle ea quæ scripturis sanctis utrinq; adiecimus, & nihil erit inter nos cõtrouersię. Abiice adiectionẽ tuã, & ego abiiciã meã: tũ utraq; scripturę loca, quę ꝓpter adiectiones nostras inter se pugnare uidebãtur, ambobus uterq; brachiis amplectamur. Igitũ ut diuinas scripturas recta interpretari possis, hęc tibi regula proposita sit. Cũ duo scripturæ loca simpliciter accepta, sibi mu-

tuò nõ repugnant, uterq; suscipiēdus, utriq. fides habēda est. Quare? Quia scripturæ diuinæ nõ simul nobis traditæ sunt, sed in pluribus libris diuersisq. temporibus, non ut id quod in priori dictum erat, posterior emendaret editio, atque ita scriptura scripturam euerteret, sed ut ex hac aliquid disceremus, quod nõ didiceramus ex illa. Prior alioqui uana & inutilis iure cēsebitur, si hāc à posteriore corrigi necesse est. Qui id quod antè dixit, postea mutat & corrigit, seq. fatetur esse mentitū, eū neque sapientē, neque uirū bonū existimare cõsueuimus. Deus autē cùm multa dixisset, si ea pòst corrigeret atq; mutaret, nonne stultitiæ argueretur, & illa infinita sapiētia, & bonitas, sibi dissimilis esse iudicaretur? Cùm ergo scripturę sententia sit
Gen. 4. in Genesi: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, memoria tenendū est, nihil in ullo diuinæ scripturæ libro postea esse positū, quod ad huius sententię euersionem pertineret: sed quicquid exinde scriptū est, id ad tradēdū nobis aliquid noui, quod antè nesciebamus, illāq. sciētiā quā ex priorū librorū fontibus hauseramus, augēdā ualere. Cùm igitur ex illo Geneseos libro uoluntatis libertatē in nobis esse iā didicissemus, reliquū erat, ut quæ essent arbitrij libe-

ri

ii uires, doceremur. Quod ut intelligere possemus, primę illi quã modò cõmemorauimus sentẽtię multa alia Dei uerba successu temporis accesserunt, ex quibus liberũ uoluntatis arbitriũ uitiis atque peccatis per se reluctari nõ posse, nec satis ualidũ ac firmũ esse, nisi Dei niteretur auxilio, disceremus. Ita primæ illi sententię hanc alteram adiungimus, non ut illã euertamus, sed ut augeamus, & ut audiendo, legendoq. Dei uerbo, ueræ eruditionis atque doctrinæ augmenta capiamus. Porrò si id quod initio didiceramus, sequens institutio tolleret atq; destrueret, nullos certè progressus faceremus, sed priora ædificia dirueremus, ut noua possemus erigere. Proinde quis unquã istorũ malorũ finis reperietur? Quæ animi quies & secura tranquillitas à nobis exspectari potest? Quis pictorẽ qui imaginẽ in tabula elaboratã sæpius mutat & corrigit, non stultissimũ iudicet? Non est igitur diuinæ scripturæ librorũ nobis tradita multitudo, ut aut unus ab altero corrigatur, aut ut illi fides haberi possit, hic relinquendus esse uideatur, sed ut in nostrã utilitatẽ, nostrumq. in Dei cognitione profectũ omnes recipiantur à nobis. Quare sæculi nostri, quo Dei uerbum partim suscipitur, partim reiicitur, calamitatem,

tem,

tem, imò malitiam atq; impietatē iure depl
ro. Cuius mali causam Satanæ calliditatem
& astutiam esse non dubito, ut qui totā scri
pturam nobis eripere non potest, certè dim
diam eripiat, dū subdola persuasione id agi
ut hunc scripturæ locum sic exponamus, u
illum à nobis nō solùm prætermitti, sed eti
euerti necesse sit. O infelix humana cōditic
quæ teterrimi hostis decepta consilio, nō sc
lùm ueritatis lumen amittit, sed etiam cùr
i densissimas errorū tenebras deuoluta fue
rit, tum demum in clarissima scientiæ luce
uersari existimans, malo suo gaudet. Sed a
te redeo, frater, quē ex illis tenebris tetraq
caligine ad ueritatis lucem libenter sanè re
uocarē. Amplectere igitur, frater, amplecte
re scripturam uniuersam. Quid hæres? qui
dubitas? Quæcunque ueritatis spiritus diui
nis literis promulgauit, hæc uera esse crede
Nihil nec in Deo nec in Dei uerbis secū pu
gnare, sibiq. cōtrarium esse potest, in quibu
si qua uidetur esse contradictio, id non aliū
de quàm à nostra ignorantia, imò arrogāti
proficiscitur. Nos enim Dei uerbis, quod n
bis pro nostra libidine uidetur, adiicimus
Nos ad diuinas literas explicandas eam opi
nionem quam nostra ignorantia peperit, im
pudenter adferimus. Nos sacrosanctæ scri
pturæ

pturæ maieſtatẽ deprimentes, ad noſtros affectus accommodamus. Nos Dei uerba non ſequimur, ſed ad noſtram ſententiã inflectimus. Porrò in diuinis literis, ſi rectè intelligãtur, nihil eſt repugnans, nihil contrarium.

Sed, ut ad propoſitum reuertamur, uis ſcire quæ ſit ſcripturæ conſuetudo, cùm de noſtris operibus loquitur? Cùm uirum ſanctũ de ſuis operibus loquentem inducit, facit eũ ut plurimũ de illis adeò humiliter moderateq. ſentire, ut ea pro nihilo habere uideatur. Quod profectò ex illius humilitate procedit. Dum enim is attendit quantum Deo debeat, illiq. maieſtati ſe adeò curæ eſſe conſiderat, nihil coram Deo neque ſe neq; opera ſua eſſe exiſtimat. Vnde clamat & dicit: Quid eſt homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quoniam uiſitas eum? Et alius quidam: Loquar ad dominum meum, cùm ſim puluis & cinis. Ita de ſe pij homines ſæpe loquuntur, & ſentiuut. Opera uerò ſua nihili faciunt, ſed cùm Dei gratiam, ſine qua nihil poſſunt, attentè conſiderant, ei in gratiarum actiõnẽ totum adſcribunt, atque ita Domino confitentur, Sine te ò Domine nihil poſſum: quicquid igitur ſum, quicquid habeo tibi attribuo. Ita & inter homines vſu uenit. Cùm enim aliquis in eum cui plurimũ debet,

Pſal. 8.
Geneſ. 18

debet, aliquid officij cõtulerit, ad hunc modum loqui solet: Nihil hoc est: multo plura beneficiis erga me tuis debeo. Itaq. scriptura diuina hominem aliquẽ de suis operibus loquentem inducens, aut ad illos qui de iis gloriari, seseque iactare cupiunt, uerba faciẽs, eos ut humilitati moderationiq. animi studeant, deprimit. Porrò aliud est cum in scripturis Deus homini pio loquitur, cuius opera nõ solùm laudat & prædicat maiestas illa diuina, sed etiam iis qui bonis operibus incumbunt, bona infinita & æterna promittit. Hinc est illud Origenis: Aliud est, inquit, ex persona scripturæ, prophetæ, uel Domini aliquem peccatorem designari, aliud est iustum ipsum sui fieri accusatorem, & humiliare semetipsum, ut exaltetur à Deo, & illud quod in ore omnium est, Deus superbis resistit, humilibus autẽ dat gratiã, quos in gloriam eleuare, eorumq. bona opera laudare consueuit. Inde sunt illa Dei ad Abraham uerba: Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito ꝓpter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Et Dominus in euangelio cùm Iudas & alii discipuli Magdalenæ factũ uituperarent, ac nihili facerent, hos reprehẽdens:

In epist. ad Rom. cap. 5.

Genes. 22

Matt. 26.

Bonum,

Bonū, inquit, opus operata eſt in me. Magdalena igitur factum ſuū nihili æſtimabat, ſed longè aliter Chriſtus de illius opere iudicabat. An fortè cùm Chriſtus hoc diceret, mentiebatur? Minimè uerò, non magis quàm Apoſtolus Paulus cùm gratiæ Dei qua hominem in bonis operibus adiuuat, magnitudinem oſtendens, Deus, inquit, operatur in uobis & uelle & perficere: & illud, quod alibi ait: Neque qui plātat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. *1.Cor.3.* Atqui cùm idem Apoſtolus aut ſeipſum, aut alios exemplo ſuo in ſpem conatur erigere, adhunc modum loqui non dubitat: Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. *2.Tim.4.* De cætero repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi in illa die iuſtus iudex: & quæ ſequūtur. Quid, quòd alio in loco ſe plus omnibus aliis laboraſſe dicit? *1.Cor.5.* Cùm igitur Apoſtolus hic ſe nihil facere, ibi ſe plus cæteris laboraſſe dicebat, uerum utrobique dicebat, non in eo ſenſu quem eius uerbis attribuītis, ſed tantùm comparatione atque reſpectu non ſolùm illius quod diuinæ maieſtati debebat, ſed etiam gratiæ Dei, cuius in bonis operibus adminiſtrandis, & præſidio nitimur, & auxilio ſubleuamur. En ſimplex & aperta,

nulliſq.

nullisque uerborum ambagibus inuoluta declaratio ueritatis, quam si ante uidisses, quàm Apostolum legeres, in tam absurdum scripturæque contrarium errorem nunquã incidisses.

Quàm absurdus error sit eorum qui homines nihil agere, sed Deum in eo omnia facere sentiunt, vberius explicatur.

ABsurdum hunc errorẽ iure dixi. Nã in hoc uestro paradoxo, quo hominẽ cæteris omnibus rebus uiliorem facitis, dum eum trunco, qui nec sese mouere, nec quicquam aliud nisi id quod in illum proiicitur, suscipere potest, comparatis, multa sanè nõ solùm rationi, uerumetiã apparentię ac ueri similitudini repugnãtia uideo. Quale enim est illud, hominẽ cæteris rebus excellentiorem à Deo conditũ, nihil neque facere neq; posse? Atqui nihil esse in rerũ natura, quod iuxta suam uim ac proprietatem, quam illi Deus opifex contulit, non aliquid agat, perspicuũ est. Ignis urit, aqua humectat, cæli uertuntur, sol lucet, equus portat, canis currit, bos arat, solus homo, tanquam telluris inutile pondus, nihil agit, sed in illo Deus omnia absq; illius cooperatione perficit. Atqui sine Dei auxilio nec ignis urere, nec aqua humectare potest, non tamen negabis

gabis iſta aliquid agere. Cur ergo potius ho minem, quàm cæteras res, nihil neque facere neque poſſe dicis? Miror ſanè cum ex te audio hominem, cui tot organa, tot inſtrumenta, tot uires ac potentias actiuas cæteris rebus negatas natura conceſſit, hunc ſolum ita inſtructum, nihil neque agere neq; poſſe, ſed uanum ac ſuperuacuum eſſe. Philoſophi ſententia eſt, Deum & naturam nihil fruſtrà feciſſe, ſed omnia in rerum natura certis operationibus deſtinata eſſe. Et iſti ſolum hominem fruſtrà factum eſſe contendunt, ut in mundo ſuperuacuus & ocioſus, tanquam ſterilis arbor terram occupet. hoc mihi tam abſurdum uidetur, ut nihil ſuprà, quod à ſumma cùm humanæ excellentiæ, tum diuinæ ſapientiæ, quæ nihil unquam fruſtrà, quod ad certum uſum finemq. non referat, facit, ignoratione proficiſci neceſſe eſt. Ergo iuxtá præclaram iſtorum ſententiam nihil aliud eſt homo niſi maſſa quædã inutilis, quæ in orbe terrarum nihil agat, ſed tantùm terram occupet, aliiſq. rebus impedimento eſſe uideatur. Ad nihilum igitur ualet, niſi ut tanquam ſal infatuatum è rerum natura exterminetur. Hoc me in ueſtra opinione plurimum offendit.

ALTERA ABSVRDITAS.

NOn minus absurda est illorum sentẽtia, qui ut hanc Scyllam declinent, & fugiant, hominemq́. aliquid posse, nec frustrà conditũ esse fateantur; in eam Charybdim sese præcipitant, ut illũ nihil nisi mali, nullũ opus nisi sibi & aliis perniciosum atque noxiũ facere posse dicant. De calcaria, ut dicitur, in carbonariã. Tolerabilius enim erat hominẽ à Deo conditũ esse ut nihil ageret, quàm ut male ageret: de illo siquidẽ diceretur, Si nihil boni facit, certè nec mali quippiã perpetrat, neque cuiquã nocet. Iã uerò isti dicunt hominẽ esse rem totius mundi miserrimã, propterea quòd nihil aliud nisi sibiipsi nocere possit. Quasi dicerent, Nihil aliud homo potest nisi seipsum occidere, uulnerare, mordere, lacerare, tanquam bestia rabie concitata. Cùm enim omni animali, simul atque natum est, natura insitũ sit ipsum sibi conciliari & commendari ad se conseruandũ, & ad eum statum, & ad ea quæ cõseruantia sunt eius status diligenda, alienari autẽ ab interitu, iisq́. omnibus quæ interitũ uidentur adferre, solus homo ob eã ipsam causam quòd homo sit, sibi prodesse nõ potest, tantũq́. abest ut malũ declinare ac fugere ualeat, ut ipse per singula momen

ta illud nõ ſolùm arceſſere, uerũetiã perpetrare cogatur, nec aliud quicquã niſi opera ſibi adeò pernicioſa, noxia, peſtifera, ut iis nihil pernicioſius cogitari queat, nimirũ ut ſibi ſupplicium ſempiternũ cõparet, facere poſſit. O miſerũ hominem, qui ſeipſum perdere poteſt, imò cogitur, prodeſſe ſibi nõ poteſt? En paradoxũ adeò execrabile ut nihil unquã ei ſimile audiuerim, adeò abſurdũ & à ratione abhorrens ut nihil neque dici neque fingi poſſit abſurdius. Quid enim ad hominis deſperationẽ certamq́. perniciẽ, quid ad Dei auctoris contumeliã magis tendit ac pertinet? Nam unaquæque res ſecundum uim ac potentiam quam à Deo accepit, agere debet; homo autẽ, iuxta iſtorum ſententiam, nullã uim niſi ad peccandũ accepit: conſequens eſt igitur ut & peccare, & ſeipſum morte afficere debeat ſempiterna. Itaq; non ſolùm adeò furioſus eſt ut ſeſe mordeat ac laceret, uerũetiã ſeipſum morte nõ temporali ſed æterna debet afficere. Qui enim peccat, animã ſuã non ſolùm odit, uerũetiã occidit. Quę cum ita ſint, uidẽtur mihi hęretici noſtri ſic affecti cõtra Deũ & hominem, ut quicquid mali dici uel cogitari poſſit de Deo uel de homine, id dicere uelint, ſcripturaq́. male intellecta, ad ea perſuadẽda abu-

ti,cùm tamen ad declarandã Dei erga homĩ nẽ summã bonitatẽ scripta sit, nõ ad ullam crudelitatẽ insinuãdã,quo nulla usus est ali quãdo in genus nostrũ. Certè peiorẽ faciũt hominũ in hac uita conditionẽ,quàm damnatorũ, qui sicut nõ possunt nisi peccare, ita neque puniũtur de nouo pro ullo peccato. Homo autẽ uiator,aiunt hi, non potest etiã nisi peccare, & tamen pro quolibet peccato æternã pœnã demeretur. Sic aduersarij nõ solùm homines iis qui cruciantur apud inferos miseriores, uerũ etiã Deũ in illos,quàm in ipsos dãnatos,iniquiorẽ & crudeliorẽ faciũt. Qui si Christi uerbis crederent, cuius hæc sentẽtia est,qui peccauerint,eos ob suas culpas propriaq. peccata sempiternis adiudicãdos esse supplicijs, nõ ita in Dei creatoris cõtumeliã impiis uocibus obstreperẽt veritati. Quid enim illo Deo crudelius, quid immanius cogitari potest? qui hominẽ,quo nihil in rerũ natura præclarius, nihil excellentius finxit,usque adeò miserabili fini destinauit. Ignis,aqua,cũcta elemẽta,denique pecudes,cùm id quod illis natura insitũ est, faciãt,nõ puniũtur,solus homo,inquiũt isti, nihil aliud nisi peccare potest,sui tamen peccati sempiternas dabit pœnas. Remoue quæso frater,remoue è cõspectu nostro hu-

iuscemodi

iuſcemodi blaſphematores diuini nominis, ne impias eorū uoces audire cogamur. Quis enim uſqueadeò ſacrilega uerba, quis tam abominabilē impiáq́. ſententiā patienter audire poſſit? O monſtra, portēta, prodigia, in ultimas terras deportanda! O ſacrilegos homines, imò dæmones! qui non ſolùm de homine, præclariſſima creatura, uerumetiā de Deo, eius auctore, tā abſurda cōfingitis. Iſta ſiquidē ueſtra uox eſt, homo ad id ſolum factus eſt, ut ſeſe occidat & deſtruat. Quid igitur is Deo debet, à quo nihil niſi malū accepit? O Satan Satan! certè nunc ſolutus es, alioqui mētibus hominū tā abſurdas ĩpiaſq́. opiniones ingenerare non poſſes. O miſeri homines, & toto lachrymarū fonte plāgēdi! certè à Deo derelicti in reprobū ſenſum incidiſtis, ut uidētes nō uideatis, nec audiētes audiatis. Quare mi frater ab iis quæſo te ſegrega, ne te quoq; ultio diuina cū iis pariter inuoluat atq; conſumat. Quid aduerſarij & faciant & doceant, attentè quæſo cōſidera: qui cùm nihil niſi Dei laudē & gloriam ſibi propoſitā eſſe dicāt, de Deo tamen tā abſurda & à ratione aliena, tā impia, tā execranda prædicāt, ut cui illa iure tribuuntur, is Deus eſſe non poſſit, qui etiā ſi Deus eſſet, ab homine tamen propter eximiā in illū crudeli-

tatẽ atque ſæuitiã, nulla religione colendus uideretur. Non uides Diabolum per eos nihil aliud agere, nihil moliri, niſi ut ueri Dei religionẽ & cultum euertat? Veri, inquam, Dei iuſtiſſimi atque optimi, qui uidit omnia quæ fecerat, & erãt ualde bona, quemq́. maiores noſtri ſanctè pieq́. coluerunt. Vix teneo lachrymas cùm animaduerto noſtro ſęculo in Chriſtianiſſimo florentiſſimoq́. regno cõtra Deũ noſtrum nõ modò huiuſcemodi opiniones erroreſq. cõfingi, uerũ etiã impunè blaſphemari, tãtãq́. pſeudoprophetarum ac Satanæ miniſtrorũ, qui torrentis è Stygio, imò Lemano lacu, erũpẽtis inſtar orbẽ Chriſtianũ peruaſerũt ac populati ſunt, eſſe audaciã, imò licentiã, ut cùm certa multorũ, qui illis peſtibus fidẽ adhibuerunt pernicie ex illa Geneuę ſinagoga, tanquã ex putidiſſ. fonte, hoc errorũ ac blaſphemiarum, quibus nõ ſolùm eccleſiæ Gallicanæ ſanctitas ſinceritaſq. corrũpitur, uerumetiã totius Chriſtianæ religionis labefactatur auctoritas, ſumma cũ Reip. clade pelagus redundaret. O Deus! itane Chriſtiani deſipere incipiunt, ut poſt tantã diuinarum humanarũq. rerũ notitiã, tã abſurdas de Deo & de homine opiniones admittere poſſint, quas ne beſtiæ quidẽ ſi mentẽ haberent, admittere unquam

quã possent? Iam Christiani, qui soli olim sapiebãt, incipiunt soli esse stulti, & nõ sapere ea quæ Dei sunt. Certè animales, bestiales, carnales sunt, & ideò ea quæ Dei sunt, nõ sapiunt, nõ intelligũt. Ita quẽadmodũ si eos tæderet esse homines, præclarissimũ Dei opus, ad pecudũ qualitatẽ redire uelle uidẽtur. Quæ cũ ita sint, cur tuis opinionibus adeò absurdis succẽseã, easq. molestè ferã atque improbẽ, perspicuũ est. Quas ut tuearis atq; defendas, hominẽq. libero uolũtatis arbitrio, boniq. alicuius faciẽdi potestate spoliatũ esse ꝑsuadeas, nõ solũ de ipso homine illiusq. operibus, uerũetiã de Deo absurdissimè dicis & sentis. Verùm hæc hactenus.

Altera huius opinionis absurditas.

ABsurdũ illud tuũ orationis genus haud iniuria dico. Cùm enim sic loqueris, neque cõmunẽ hominum inter se loquendi usum atq; consuetudinẽ, neq; scripturę sanctæ phrasim imitaris, quã in aliud sermonis genus, ut cum tuis opinionibus tã absurdis alienisq. cõueniat, mutari necesse est. Nã si solus Deus & uelle & facere operatur in nobis absq; ulla nostra cooperatione, cõsequẽs est solũ Deũ uelle, quod homo, uelle solùm Deum facere, quod homo facere dicitur. Quis enim nesciat actiones non iis qui nihil

agunt, sed suis uel actoribus uel auctoribus esse tribuendas? Ignis enim calefacit, non ligna uel aqua. Rursus aqua humectat, non situla aquā continēs. Si pictor elegantē imaginē pinxit, deinde boui aut asino illud opus adscribitur. Siquid ego desiderē, & hoc ipsum alius, qui nihil minus cupiat, desiderare dicatur, nonne mendaciū est, non solū à ratione, uerumetiā à loquendi consuetudine prorsus alienū? Ad eundem modū, cū absq; ullo meo motu ullave cooperatione Deus in me uoluntatē producit & creat, si quis me uelle dixerit, falsa & à ratione abhorrēs erit eius oratio. Cuncta igitur scripturæ loca in quibus homo aliquid aut fecisse, aut uoluisse dicitur, corrigi, eaq. uerba quæ solū Deū fecisse & uoluisse significēt, iis subrogari necesse est. Nam iuxta uestram opinionē atque sententiā, falsa sunt illa scripturæ uerba, homo aliquid aut fecit aut uoluit. Qui si nihil potest uelle, cur illi diuinæ literæ uoluntatē attribuunt? Si nihil facere potest, cur in scripturis aliquid fecisse dicatur? Qui nihil neq; vult neq; facit, quá ratione aliquid aut fecisse aut uoluisse dicendus est? Hoc si uerū est, quid falsum sit nō uideo. Vera enim est propositio, cùm ea res de qua sermo est, ita se habet quemadmodum uerba significāt; falsa,

cùm aliter. Si igitur aliter homo se habet, quàm scripturarum uerba significãt, quæ illũ aliquid aut fecisse aut uoluisse declarãt, scripturæ sententias falsas esse perspicuũ est. Ergo corrigẽdę sunt, imò uerò de scripturarum albo tollendæ, nõ solùm quòd falsę sint & uanæ, sed etiam quòd orbi terrarum summam perniciem attulerunt. Nam si uera est uestra sententia, multis bonis uiris piisq. hominibus, ut maioribus nostris qui Dei uerbo simpliciter credendũ putabãt, illa scripturę uerba, quę simplices illos & apertos homines in eum præcipitarunt errorem, ut hominem aliquid & uelle & facere arbitrarẽtur, exitio fuerũt. Quæ cùm ita sint, uos Dei uel consiliarios, uel magistros fuisse operępretiũ erat, ut illum alio sermonis genere quàm in scripturis suis usus est, uti doceretis. In iis.n. hominem non solùm aliquid uoluisse, sed ẽt fecisse dicit, illiq. opera quædam attribuit: imperitè sanè, ne dicam falsò, iuxta præclaram noui uestri euangelij sanctitatem. Sed quoniam Deus in scripturis grammaticæ uestræ præcepta non curat, hanc certè, nisi fallor, consuetudinem, quæ ab initio in hominum sermonibus usuque uersata est, ut homo aliquid uel uoluisse uel fecisse dicatur, libenter emendaretis. Non ergo amplius di-
cendum

cendum est, Ille vult ire Romam: sed potius, Deus vult ire Romam. Dei enim est omne qđ aut uolumus aut facimus. Ita deinceps dicere non licebit, Homo uult bibere: sed dicendũ est, Deus vult bibere. & quicquid est eiusmodi, sic pronunciari oportebit. Sed natura, quæ audire nõ sustinet hominẽ in hoc mundo nihil agere, nos ita loqui docuit. Attamen eam ad istorum normam & amussim qui in scripturis sanctis, id quod ante illos nemo neq; intelligere neque uidere potuit, lynceis oculis acutissimeque uiderũt, exigi, imò corrigi necesse est. Sed ad te redeo mi frater, illudq́. tuum peracre iudicium ita caligine offusum esse nõ arbitror, ut quàm absurda sint ista, si in usum inducerentur, uidere non possis. Opinionem ergo tuam falsam & à recta ratione abhorrentem esse mihi crede, ad quam, nisi diuinæ literæ corrigãtur, & humani sermonis usus atq; consuetudo mutetur, nos accommodare nõ possumus. Illud tibi persuade, Spiritũ sanctum, cuius instinctu prophetę & apostoli ita locuti sunt, optimè scire quo sermonis genere utendum sit: qui cùm aliquanto melius quàm homines, rerum atq; uerborum proprietatem intelligat, sine certa ratione nunquam ita locutus est. Si homo nihil neque facere, neque uelle

posset,

posset, nunquā (mihi crede) Deus, id est, ipsa ueritas, eū aliquid posse dixisset. Vides dum istis tuis ministris, imò impostoribus, nimis temerè & improuidè fidē adhibes, in quas absurdissimarum opinionum plagas, in quæ retia te ipse conieceris? Porrò si tot rationibus & exemplis à me prolatis, tanquā multis absurditatibus in tuo errore deprehensis atq; detectis, tibi fortè non satisfeci, iure abs te petere uideor, ut queādmodū te diuinis literis fidē habere fingis ac simulas, ita etiam re uera facias, iisq́. omnibus credas. Vt igitur Apostolo credidisti cū dicit: Deus operatur in uobis & uelle & perficere, ita eidē crede dicenti: Hoc uobis utile est, qui non solùm facere, sed & uelle cępistis ab anno superiore. Crede Christum ipsum cùm de Magdalena diceret: Bonum opus operata est in me, nō esse mentitū. Hoc igiť & Christo, & eius Apostolo, imò tibi ipsi, nā hic tua res agitur, præsta beneficium, ut utrūque uerū dixisse credas. Quid discipulum cū magistro, Apostolum cum Christo, præconem cum iudice committis? An illos inter se diffidere arbitraris? Certè quorum iam est in cœlis animorū summa consensio, eorū in terris non pugnat oratio. Quemadmodū ergo magister bonū opus ab homine fieri prędicat, ita discipulus 2.Cor.4.

Galath. 4. ut illud faciamus admonet, dicens: Dum tẽpus habemus, operemur bonũ. Gloria enim,
Rom. 2. ut alibi idem Apostolus ait, & honor, & pax
1. Cor. 3. omni operanti bonum. Item: Vnusquisque propriam mercedẽ accipiet secundum suum laborem. Quid ais Paule? Paulo antè dicebas Deum in nobis operari & uelle & perficere, nũc autẽ de nostro labore disseris. Qui fieri potest ut nobis proprius sit labor, cũ iuxta istorũ qui se discipulos tuos iactant, sententiam, nihil neque faciamus, neque omnino possimus? Quomodo tu dicis: Referet unusquisq; propria corporis ꝓut gessit, siue bonum siue malum? An tecum ipse pugnas, tibíque contradicis? Nihil profectò minus. Sed nostra cùm incredulitas, tum ignorãtia, imò uerò quorundam superborum hominũ pertinacia in causa est, ut in Apostoli scriptis pugnantia quædã esse uideantur. Vt cùm illius uerbis de nostro aliquid adiicimus, nostręq. sententię nihil cõtrarium recipere aut credere sustinemus. Nunquã enim Apostolus dixit solum Deum absq. nostra cooperatione totum & uelle & perficere in nobis operari. Illius quidẽ agnosco sententiã, Deus operatur in nobis & uelle & ꝑficere. sed unde hæc uerba, *Solus & absque nostra cooperatione,* nisi de tuo? quæ si Apostoli uerbis non addidisses,

disses,errori tuo congruentē sententiam nō haberes. Nego igitur secū pugnare Paulum, nego in eius epistolis unum locū alteri esse contrariū: additionē autem tuā illius uerbis contrariā esse dico, cui ut crederes, eamque defenderes, tā multa scripturæ loca, quæ cū additione tua pugnant, nec conciliari ullo modo possunt, nō solùm pessundas & prætẽris, uerùm conaris euertere. Tolle mihi hanc tuā adiectionem, & statim Paulus nō modò secum, uerumetiam cum Christo, id est cum ipsa ueritate, consentiet. Neq; enim ignorat Apostolus Deum tanquā pręcipuum agentē in nobis operari & uelle & perficere, sed hominem quoque nouit Deo concurrentē, ut ita dixerim, & cooperantē, cuius adiutores nos esse disertè pronunciat. Hæ ꝑfectò duę sententiæ, quas in Apostolo legimus, nō pugnāt inter se, sed tu ista tūa adiectione, quā pro Apostoli uerbis mihi obtrudis & uenditas, cōsensionem atq; concordiam scindis. A te igitur peto, si qua te salutis cura tangit, si quod est in te pietatis uestigiū, si illam Dei maledictionem, quam iis qui scripturæ uerbis aliquid adiiciunt, ueritas cōminatur, me tuis, remoue illam tuam adiectionem, crede deinceps Apostoli uerbis, & inter nos ilicò pax sequetur. Alioqui fieri nullo modo po- *1. Cor. 3.*

test,

test, ut pro Dei uerbo tuam adiectionē scripturæ contrariam amplectamur, eoque impietatis auctoramento tecū redeamus in gratiam. Nam si amici esse non possumus, nisi hæreticis manum dedero, leuius tuas inimicitias, quàm illorum amicitiam sustinebo. Crede igitur matrē ecclesiam spōsi sui nosse uocem, alteriusque sermonem à Christi uerbis facillimè posse discernere. Atq; utinam illius sequerere prudentiam, nunquam in illud perfidiæ barathrum incidisses. Nunc autem quia quorundam homuncionum sententiam, quam uelut ex scripturæ fontibus haustam, uerbo Dei contra ipsum Dei uerbum adiiciunt, pro ueritate complexus es, multo erroris luto oblitum, imò implicatum, uix emergere posse te uideo. Atqui cōplura sunt scripturæ loca in quibus homines aliquid uoluisse aut noluisse, fecisse aut non fecisse dicuntur, & tu me uis istorum siue adiectionem siue sentētiam cum diuinarum litterarum auctoritate pugnantem atque contrariam amplecti? Non faciam, ne tu quidem si sapis, & si salutis tuæ uis aliquam habere rationem, erroremque uitare & fugere. Vis scire quàm insigni cōcionatores, imò impostores tui calliditate sint usi? Certè ut te fallerent atque deciperent, in primis hanc suam

adiectionem Dei uerbum appellare non dubitarunt: deinde quia illorum adiectionem atque sentētiam pro Dei uerbo nolebamus amplecti, in nos latrare cœperunt, indignum facinus esse clamantes, Verbum Dei à nobis respui ac reiici. Quæ cùm in nos impia uomuisset audacia, iis temerè credidisti. Hinc igitur illa tua præclara sententia, quā in tuis literis contra Romanam ecclesiam ferre non dubitas, cùm censoria uirgula sumpta, eam contra Dei uerbum, contra scripturæ auctoritatem docere pronuncias, hominē aliquid boni facere posse. Atqui istud quod Verbū Dei uocas, contra quod ecclesiā docere uis, nihil aliud esse nisi additionem uestrā, quā Dei uerbo contra Dei uerbum Pseudoprophetæ uestri adiiciunt, planum fecimus, quē admodū ex iis quæ in hoc loco disseruimus, liquidò intelligere potes. Ministrorum nāq; uestrorum omnem fraudem imposturamq. deteximus, illosque cuniculos quibus arcē ueritatis euertere moliebantur, deprehendimus. Restat ut ad sextum epistolæ tuæ argumentum ueniamus.

SEXTA CONFVTATIO.

Sextum igitur argumentum tuum ex horum euangelij locorum uitiosa interpretatione sumptum est, Nemo potest ad me ue-

nire, nisi pater meus traxerit eum. Item, Compelle eos intrare. Quibus ex locis nos liberum uoluntatis arbitriũ nõ habere concludis. Eodem argumentandi modo, neq; Christum, neque Angelos sanctos libero arbitrio præditos esse monstrabo. Nã de Christo in euangelio dictũ est: Et coegerunt eũ, nimirum ex discipulis eius duo, ut secum ingrederetur hospitium. Quid in Genesi? Nonne hæc disertè scripta sunt? Compulit Loth illos, nimirum angelos, ut diuerterent ad eum. Sic igitur tuo more argumentor. Discipuli coëgerunt Christum, & Loth angelos compulit, neque Christus igitur, neq; angeli habuerunt liberum uoluntatis arbitrium. Si tuum argumentum ad probandũ in nobis non esse uoluntatis libertatem ualet, ualebit & meũ, quod ex clarissimis scripturæ locis, neque in Christo, neque in angelis eius liberum fuisse uoluntatis arbitriũ, eodẽ modo probat. Sed hoc perspicuè falsum est. Consequens est igitur & tuum esse uitiosum, ex mala scripturæ intelligentia sumptum. Animaduertendũ est igitur hæc uerba, trahere, cogere, compellere non significare uim aliquam, cùm ad hominis uoluntatẽ admouentur, sed tantùm uehementem quandam persuadendi rationem, quæ

precibus, exhortationibus, supplicibus uerbis fieri consueuit. Cùm uerò actionem aliquam circa corpus ostendunt, tum demum necessitatem uimq. significant. Hoc orationis genere nonnunquam ipse uteris. Cùm enim ab aliquo multis precibus exoratus fueris, tum ut illi concederes quod petebat, te coactum fuisse dicis. Ad hunc modũ orator, cùm audientium mouet affectus, iisq. quod uult dicendo persuadet, auditorũ suorum animos in sua potestate habere, illosq. in quancunque uoluerit partem flectere dicitur. Orpheum non feras modò, sed saxa etiam syluasq. traxisse, posteritatis memorię proditũ est. Vnde est illud poëtæ: Trahit sua quęque uoluptas, & tamen hic nulla uis ad trahẽdũ adhibetur. Inde est & illud Iacobi: Vnusquisq; tentatur à cõcupiscẽtia sua abstractus & illectus. Voluptas igitur hominẽ *Luc.* 1. ad se trahit, nõ ui impulsũ, sed cuiusdã suauitatis illecebris delinitũ, qualẽ in Cantico canticorũ sponsa capiebat, cùm sponso diceret: Trahe me post te, in odore curremus unguentorũ tuorũ. Hóc ergo modo nos ad Filiũ trahit Pater, nõ uim ac necessitatẽ adferens, sed multis de causis illum & sequi, & amare persuadens. Hoc quoq; modo uerbi Dei prędicatoribus dicitur, vt ad regni cęle-

ſtis conuiuium inuitatos intrare cõpellant, id eſt, ut iis inſtẽt opportunè, importunè, arguant errantes, deſides obſecrent, increpẽt delinquentes; quemadmodũ diſcipulũ ſuũ
2. Tim. 4. Paulus hortatur. Hanc autem compulſionẽ non eſſe uiolentã, neq; liberæ uoluntatis arbitrio quicquã detrahere perſpicuũ eſt, ex eo quòd de iis qui ad cœnam inuitati erant, Euãgeliſta ait: & nolebãt uenire. Deus quoque hoc modo cogi dicitur, cùm à nobis importunè rogatur, & ut à nobis ita cogatur, multis rationibus atq; exemplis ipſe nos incitat. Vnde & Moyſi ardentiſſimis precibus ſe tanquam ui quadã retineri, imò cogi fatebatur, cùm ei diceret: Dimitte me, ut iraſcatur furor meus: & quę ſequuntur. Hęc hominis coacti uidetur oratio. Attamen neq; negabis, ut equidẽ exiſtimo, Deum habere liberũ uoluntatis arbitriũ, neq; eò impudentiæ proceſſiſti, ut dicas, ei uim aliquã adferri poſſe. Suorũ igitur preces liberè exaudit, nulla neceſſitate cõpulſus, ſed libertate uoluntatis adductus. Ex quo hæc uerba, trahere, cogere, compellere, non magis tibi ad euertendã humani, quàm mihi ad tollendã & angelici, & diuini arbitrij libertatẽ fauere, perſpicuũ eſt. Cui igitur obſcurum eſſe poſſit, te ad confirmandã opinionẽ tuam, &

præpo-

præpostere scripturarũ uerba proferre, cùm ea non solùm malè intelligas, sed etiã peius exponas, & illud argumẽtum tuum captiosum ac sophisticum esse, cùm eodem modo falsum aperte concludam & colligam?

SEPTIMA CONFVTATIO.

NEc minus sophistica est septima allegatio tua, quæ nõ supra uerbi Dei petrã fundata, sed supra uiciosam ac malam scripturæ intelligentiam posita, diu stare non potest, sed sua spõte procumbit. Ex iis enim quæ & à propheta de immutatione cordis humani in noua lege futura, & à psalmista scripta sunt hoc modo: Cor mundũ crea in me Deus, & spiritũ rectũ innoua in uisceribus meis. Itẽ alibi: Cõuerte nos Deus salutaris noster: & siquid est eiusmodi, tuo more cõcludis, hominẽ liberæ uoluntatis arbitriũ nõ habere, sed omnia quæ in illius cõuersione, cordisq. immutatione gerũtur, sic à Deo fieri, ut ab homine nihil fiat. Cæterùm ut tibi in hac parte respõdeã, in primis à te peto frater, quod etiã superiùs memini me petisse, ut non alicui scripturarũ parti, sed omnibus diuinis scripturis fidẽ habeamus. Cùm illud è Psalmista producis in medium: Cor mundũ crea in me Deus. Itẽ: Cõuerte nos Deus salutaris noster. scripturę uerba liben-

Psal. 50.

Psal. 80.

ter amplectẽs & exosculãs, prophetã à Deo rectè petentẽ, quod is cõcedere & posset, & uellet, agnosco. Porrò si apud prophetas ho minẽ à Deo rogari demõstro, ut cùm ei dicitur: Cõuertimini ad me, & ego cõuertar ad uos: à te peto, ut id à Deo recte fieri, atq; ab homine aliquid, quod ab illo pręstari posset, postulari, tibi quoq; persuadeas. Quẽadmodũ igitur ex hoc, quod Deus ab homine rogatur ut ipsum cõuertat, Deũ in peccatoris cõuersione aliquid facere cõcludis & colligis, ita ex eo quòd homo rogatur à Deo, vt ad illũ se cõuertat, hominẽ in sua cõuersione ad Deũ aliquid facere pari ratione cõcludas necesse est. Hac enim conditione Deus nos ad se conuertit, si ad illum conuerti uelimus, imò si nos ad illum conuertimus. Alioqui ad illũ frustrà clamamus: Conuerte nos Domine: si omnia expectãtes à Deo, quod in nobis est pręstare negligimus. facilè igitur inter nos, in hac quidẽ parte, poterit cõuenire, si quẽadmodũ utrũq; Dei uerbũ est, ita utrũq; uerũ esse credideris. Tum enim uti semper credidi, in nostra cõuersione hinc Dei auxiliũ nobis necessariũ, tecum esse credã. Inde tu mecũ hominis tãquã aliquid agentis, cooperationẽ requiri credes.
Psal. 118. Vnde qui ait, Conuerte me Domine. idem

alio

alio loco dicit, Cōuerte pedes meos, id est, affectus meos, in testimonia tua. Quēadmodū enim Deū rogamus ut nos ad sese cōuertat, ita Deus à nobis, ut ad illū cōuertamur, exigit. O quàm facile hac re cōciliari possemus, si utrinq; φιλαυτία & cōcertatione deposita, semel totā scripturā uellemus amplecti. Nihil hic à te frater difficile, nihil iniquū postulo. Tu mihi hinc vnum prophetā Deo supplicantē producis in mediū, atq; dicentē: Cor mundū crea in me Deus, id est, laua cor meum. ego tibi Deum ipsum apud alterum prophetā nos uel orantē uel hortantē ostendo. Lauamini, inquit, mundi estote, auferte malum cogitationū uestrarū. Et alibi: Laua à malitia cor tuū. Dauidis orationē à te recipio. Cur tu à me, imò à Spiritu sancto, Dei orationē, qua te, ut cor tuū laues, admonet, reiiciendā putas? Nisi forte solū Deū in te laborare uis, tu uerò in Epicuri castris, imò in Adonidis hortulis ociosus, interim ut de peccatorū tuorum cœno te sine ullo tuo studio ac labore Deus educat, expectas. Sed non sic itur ad astra. Vult enim Deus nos operi manū admouere, neq; cessantes, sed enitentes auxilio suo subleuare consueuit. Scitum est illud Hesiodi: τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν. & quæ

Isaiæ 1.

Hiere. 4.

sequuntur. quod à nostris ita reddi solet, Virtutē posuere Dei ~~uirtute~~ parandā. Illa quoq; Augustini sentētia ueniat in mentē: Qui creauit te sine te, nō iustificabit te sine te. Quæ cùm ita sint, quàm & rationi cōsentanea, & scripturis cōueniens sit oratio nostra, perspicuū est. Nec dubium est quin tua disserendi ratio sit eiusmodi, ut dū unū scripturæ locū respicis, alterū destruas. Hęc tua pietas est, ita Christianā religionē à tuis colere ac seruare didicisti. Sed quid ueritatē diuidis? Cur nō potiùs scripturā sacrā aut totā uerā, aut totā falsam esse credis? Et quoniā uos, qui de Caluini schola, tanquam ex equo Troiano prodistis, ita fidē uestrā iactare, ita de ea gloriari soletis, ut soli ex omnibus fideles dici uelitis; sit ea fidei uestræ amplitudo, quàm illud uocabulum gloriosum, quod cæteris ereptum, uobis solis arrogatis, meritò postulat. Ergo deinceps nolite integras scripturæ sentētias reiicere, ut dimidias quasdā, atq; trūcatas, quas impostores illi uestri uobis obtrudūt, mordicus retineatis. Cū igitur aliqua materia tractanda erit, antequā de illa sententiam feras, quid de ea tota scriptura pronunciet, diligenter ac maturè cōsidera, ne tanquā fatuus iudex de re incognita iudices, quod hic fecisse te uideo, dū ma-

trem

labore

trē tuā Ecclesiā, & quidē inauditā, temerè cōdēnas, cùm illā cōtrà scripturarū auctoritatē de liberę uolūtatis arbitrio docere pronuncias. Atqui nō illius sentētiā, sed tuam opinionē scripturę contrariā esse perspicuū est. Tuæ igitur fidei angustia & paruitas nos in hoc religionis negotio conuenire atq; cōciliari nō sinit. Ego enim à te totius scripturæ cōfessionē exigo, ego ut eā totā uerā esse fatearis, postulo: tu uerò cùm tantùm aliquā scripturarū partem recipias, omnium tamen cognitionē ita tibi ac tuis arrogas, ut ad nullū præterea existimes pertinere. Quæ cùm ita sint, quis adeò cęcus, ut tuā iniquitatē imprudentiamq. non uideat? Ex uno siquidē uerbo, sed quid dico uerbo? ex una propè syllaba, quicquid de aliquo argumento dici potest, imperitè sanè cōcludis & colligis, atque ex uno loco, in quo de eo quod inter nos cōtrouertitur, nulla fit mētio, id falsum esse cōtendis. Cùm ergo Dauid ait: Cor mūdum crea in me Deus: nū hoc illi propositū erat, quærere utrū in sua cōuersione homo aliquid faciat an nō? Minimè uerò. Sed id, quod sibi necessariū nouerat, à Deo postulabat. Ad eūdē modū, cùm Deus homines, ut ad se cōuerterētur, oraret, hanc quæstionē, utrū gratię suę auxiliū, hominibus ad cōuer

ſionem neceſſariũ eſſet, tractare nõ inſtitue-
rat, ſed id ſolùm ab homine, quod require-
bat, ad ueram pœnitentiam,&,ut Græci ſi-
gnificantius dicunt, μετάνοιαν, illi neceſſariũ
erat: nimirum ut ſi homo Deum ad ſe con-
uerti, illiuſq. auxiliũ & fauorem ſibi adeſſe
uellet, ad eum ſe ille conuerteret. Cùm igi-
tur ex aliqua ſentẽtiola, quę de altera cuiuſ-
dã materiæ parte agit, aut totius argumenti
reſolutionẽ inferre, aut quicquid in illa ſen-
tentiola dictũ non eſt, falſum eſſe concludis,
nonne ſtultiſſimè facis? tanquam ſi diceres,
quicquid in eo ſcripturæ loco poſitũ nõ ſit,
uerũ eſſe non poſſe. Hæc eſt à loco, ab aucto
ritate negatiuè arguere, quod quàm ſophiſti
cũ ſit, nullus ignorat. Argumentum igitur
tuum ſe habet ad hunc modum. Dauid cùm
diceret, Cor mundum crea in me Deus: de
eo quod ad mundãdum cor noſtrum facere
debemus, nihil dixit, homo igitur in ſua cõ-
uerſione nihil facit. Hoc modo Chriſtum de
Virgine natum non eſſe concluderes. De
hoc enim eo loci Dauid nihil dixit.

Huius ſophiſmatis uberior explicatio.

APud Rhetores uitioſum dicitur oratio-
nis exordium, quo etiã aduerſarius uti
põteſt. Sic Dialectici argumentum malũ &
uitioſum eſſe dicunt, cùm ei ſimile ab aduer
ſario,

ſario,& contra nos concludi poteſt. Non grauabor hoc loco tibi oſtendere, quanta in impoſtorum ueſtrorum argumentis ſint uitia, ut aliquando tandem oculos aperias, totque fallaciis cognitis atque perſpectis, miniſtrorum ueſtrorum fraudem intelligas. Illud igitur in primis animaduertere operæprecium eſt, eadem argumentandi ratione, qua hominem nihil in ſua conuerſione agere, demonſtrare conatus es, probari poſſe, Deum in noſtra conuerſione, cordiumve noſtrorum purgatione nihil facere. Sic enim argumentaris: Dauid Deo dicit, Conuerte nos Domine: homo igitur nec in ſua conuerſione quicquam agit, nec liberum habet uoluntatis arbitrium.

Liceat mihi ad eundẽ modum argumentari: Deus, qui non minus prudenter quàm Dauid loquebatur, ait: Cõuertimini ad me in toto corde ueſtro: conſequens eſt igitur eum in peccatoris conuerſione nec aliquid facere, nec habere liberum uoluntatis arbitrium. Aut certè hoc modo: Prophetæ uerba ſunt. Lex Domini immaculata conuertens animas. *Pſal. 18* Neque Deus igitur neq; homo in peccatoris conuerſione quicquam agunt, ſed hoc ſolius legis officium eſt. En idem argumenti genus. Tria antecedẽtia ex ſcriptu-

ræ quidem fontibus hausimus, sed conclusiones nostræ sunt, quas scripturis adiecimus. Sed quoniã hęc argumentandi ratio sophistica est, nostræ tres cõclusiones falsę sũt. Hæc cùm mecum reputo, teq́;, quem in cæteris rebus prudentiæ laude dignissimum iudico, in hoc maximi ponderis negotio impostorũ aucupio & fraude captum, ac diaboli cassibus implicatum uideo, pro meo in te amore, tuam uicem miseriamq́. deploro.

Isaiæ 1. Vis aliud exemplum? Lauamini, inquit Deus per prophetam, mũdi estote. homo igitur in mentis suę purgatione totũ facit. Hoc cõsequens iure negabis, attamen ex eodem artificio, ex eadẽ officina, qua tuũ illud, existit. Quale igitur tuũ? Prophetæ uerba sunt, inquies, Laua me Domine ab iniquitate mea. Item: Cor mundum crea in me Deus. homo igitur in cordis sui lotione nihil facit, nihil potest. Vis me hanc tuam conclusionẽ amplecti? Recipe & tu meam, quę tua nihilo deterior est. Sed quoniã id à te obtineri non debet, nec potest, quid hic faciendum existimas? Quid? nisi ut hanc nostram argumentandi rationem sophisticã esse ambo intelligentes, illas cõclusiones quas de nostro scripturæ uerbis adiecimus, reiiciamus, solasq́ue scripturæ sentẽtias, è quibus tãquam ex fon

tibus

tibus illas conclusiones uidebamur haurire, pro ueris retineamus. Illis igitur prophetæ uerbis: Laua me Domine ab iniquitate mea: istud adiicis de tuo, Deus ergo in hominis purgatione facit oĩa. Huic autẽ Dei ad homines dictæ sentẽtiæ, Lauamini, mundi estote: de meo adieci, Homo igitur in sua spirituali lotione omnia facit. Si hanc meam adiectionem repudiandam putas, cur ego tuã amplectar? Hæ duæ adiectiones nõ Dei uerba, sed nostra sunt. Vtraque ergo repudiata solum ac purum Dei uerbum retineamus, & nihil inter nos cõtrouersiæ relinquetur. Deũ igitur in nostra cõuersione plurimum operari credendum est, alioqui non rogaretur à Propheta, ut illũ lauaret atque conuerteret. hominẽ quoque in sua conuersione aliquid facere, nõ est dubium, alioqui eum diuina sapientia nõ rogaret, neq; præciperet his uerbis: Lauamini, mũdi estote, & conuertimini ad me. sed omnia per se Deus ageret, nec ab hominibus aliquid postularet. Vnde in Apocalypsi quidam uestes suas in sanguine agni dealbasse dicuntur. Vide quàm facilè hac ratione ad ueram scripturarum intelligẽtiam peruenire possemus. Quã ut sequaris, & cõclusiones quę ex scripturis sumi uidẽtur expendas, etiam atq; etiam à te peto. Id si antè

fecisses,

fecisses, nunquam illi ueteratores, & callidi, quos admiraris, te circũuentũ, ac sophismatum suorum tendiculis implicatum, in suã factionem adduxissent, nũquam ita temerè maiorum tuorum religionem ac fidem deserens, in aduersariorum castra transisses. Beatus Hilarius, nostræ Galliç lumen, in Commẽtariis in Psal. 118. multa diuinitus in hãc sententiam scripsit, cuius uerba subiiciens, tanto uiro potius, quàm illis tuis impostoribus ac sophistis te crediturum esse confido. Impię, inquit, est uolũtatis, existimare idcirco se ea quę sunt credentiũ propria non consequi, quod sibi à Deo indulta non fuerint. Sed omnem occasionem huius impię excusationis propheta summouit. Primum enim cùm orat, conueniẽs infirmitati suæ egit officiũ. Dehinc Dei muneribus humanę deuotionis studia connexuit. Cùm enim ait, Legem pone mihi Domine in uia præceptorũ tuorum: quid secundum nostrę orationis humilitatem Dei esset, ostendit. Cùm autem subiecit, Et exquiram eam semper: officium deuotionis suę protulit, & in cęteris quoque utrumque quodam complexu sibi inuicem colligauit, cùm deduci se in semita postulauit, & cùm id ipsum uoluit. Prius enim quæ à Deo sunt, cũ honore pręposuit; & tũc quę

à se,

à ſe,cum confeſſione ſubiecit. Ita diuus Hi-
larius Dei auxilium, & humanæ deuotionis
officium colligans atque cõiungens, utrũq;
neceſſarium eſſe demonſtrat. Qua in re lon
gè aliis argumẽtis utitur,quàm uos. Neque
enim ex eo quòd Dei auxiliũ Dauid poſtu-
lat, eum nihil poſſe, ſed ex eo quòd ille Dei
muneribus humanæ deuotionis ſtudia con-
nectens, ſe legem Dei exquiſiturum eſſe di-
cebat, officium noſtrum cum Dei auxilio &
gratia colligari debere concludit. Quæ autẽ
hac de re hactenus diximus, ea tibi ſufficere
poſſe exiſtimo, teque cum eccleſia Dei,ſan-
ctiſque patribus iuxta ſcripturarum aucto-
ritatem atque ſententiam deinceps creditu-
rum eſſe confido, hominem in ſua conuer-
ſione aliquid poſſe, & facere, & conſequen
ter illum & uoluntatis libertate præditum
eſſe, & ad bona opera gerenda aliquid ui-
rium habere, quæ quanquã infirmæ ſunt &
imbecillæ, tamen cùm potentiſſimus gra-
tiæ Dei fauor accedit, homini nihil impoſſi-
bile eſt. Vides igitur non ſolùm omnes alle-
gationes tuas uitioſo quodam malæ intelli-
gentię fundamẽto ac ſenſu, quẽ diuinis lite-
ris attribuis, niti, uerumetiam omnia argu-
menta tua quibus liberum uoluntatis arbi-
triũ conaris euertere, ſophiſtica, fallacia, ca-

ptiosa esse? A te igitur peto, ut & tuæ salutis uelis habere rationem, & quoniã hic agitur non de umbra asini, sed de uita & de salute tua, uerane sint ea quæ iam diximus, quieto animo tranquillaque mente cõsideres. Quæ cùm uera esse deprehenderis, in quantum erroris ac confusionis barathrum; dum illorũ impostorum calliditatem, fraudesque minus caues, te ipse conieceris, liquidò intelliges. Nullus hic est negligẽtiæ, nullus socordię locus, neque iam aliena, sed tua res agitur. Nõ hic de fumo disceptamus, nec de lana caprina rixamur, sed hoc negotiũ ad animæ tuæ, quam toti mundo iure anteponimus, salutẽ pertinet. Quæ cùm ita sint, non erat hic sophismatibus, ac puerorum in morẽ captiunculis agendum, sed omni cõcertatione pertinaciaq. deposita, prudẽter ac maturè, quicquid contra fidem nostrã ab aduersariis adferebatur, examinandũ erat, antequam aut ipsa fides reiiceretur, aut in eius locum perfidia reciperetur à nobis. Insignis enim est temeritas, cùm aut falsa aut incognita res approbatur. Nec quicquam est turpius, quàm cognitioni & perceptioni assertionẽ approbationemq. præcurrere. Quare quod tum cùm maiorum tuorum religioni ac fidei nũcium remisisti, facere neglexisti, ut aduersa-

riorum argumenta rationesq. diligenter expenderes, uel nunc cùm tibi & tuum errorem, & illorum à quibus circũuentus & captus es, fraudem ita perspicuè demonstrauimus, facere stude. Adhuc diligentiæ locus est. Itaque quod tibi eripuit ignauia, reddat industria. Quid cessas? quid hæres? Nihil tibi neque graue præcipimus, neque difficile suademus. Illi uerò impostores tui, qui tibi in hoc liberi arbitrij dogmate pro ueritate mendacium, pro luce tenebras, pro fide perfidiam tradiderunt, in cęteris quoque, quibus contra ecclesiæ catholicæ, in qua Christo nomen dedisti, fidem supra petram diuina uoce fundatã, te prauis opinionibus imbuerunt, pari (mihi crede) candore, eademq̃. sinceritate in cæteris abusi sunt, quẽadmodum à Catholicis doctoribus, si odio quod in eos iniuria concepisti, paulisper deposito, ueritatẽ ab iis discere uolueris, facillimè intelliges. Tui ergo siue ministri, siue concionatores in nos multa cõfingũt, tibiq̃. falsò persuadẽt, nos contra perspicuam uerbi Dei ueritatem, contra scripturarum auctoritatem atq; sententiam docere nonnulla, quorum si uelles scire rationem, uideres profecto nos in singulis fidei dogmatibus ne latũ quidem unguẽ à uerbi Dei regula, ipsaq̃.

ueritate,

ueritate, honeſtate, ratione diſcedere. Sed quoniam longum eſt per uniuerſa diſcurrere, ut illorum calumnias detegamus, una de bonis operibus diſputatione contenti erimus, quibus nos tantum tribuere aduerſarij mentiuntur, ut eorum merito regnum cæleſte ab hominibus comparari doceamus, Quod certè nemo noſtrorum unquam neque dixit neque credidit. Noſtri namque doctores de bonorum operum meritis diſſerentes in hoc omnes conueniunt, ut uerę ea uitæ æternæ meritoria eſſe dicant: per ſe tamen & ſecundum naturalem ſuam conſiderata bonitatem nunquã ex condigno futuræ gloriæ meritoria eſſe docuerunt. Quid
Rom. 8. enim hac Apoſtoli ſententia uerius? Non ſunt condignæ paſſiones huius ſæculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Num igitur hęc eiuſdem Apoſtoli falſa erit?
1. *Cor.* 3. Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. Minimè uerò. Idem enim eſt in utraque ueritatis tenor. Reſtat igitur ut qui de libero uoluntatis arbitrio ſatis multa iam diximus, de operibus deinceps nonnulla dicamus. Hic ergo eorũ quę pro arbitrii libertate ad epiſtolam tuam reſpondimus, ſit modus.

De humanis operibus ac meritis.

HActenus de uoluntatis humanæ libertate, siue de libero arbitrio disseruimus. Veniamus nũc ad bonorũ operũ quæstionẽ, quibus cur uestri ministri tantas inimicitias, ac tam exitiale bellum indixerint, diu (fateor) multũq. dubitaui; sed ad extremum illius plus quàm Vatiniani odij hanc unicam causam esse cognoui, quòd ii nihil tantopere sectantur, quàm id quod Dauid maximè uerebatur atq; fugiebat, cùm Deũ rogans, diceret: Non declines cor meum in uerba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Hoc igitur tanquam pestẽ aliquã propheta fugiebat ac uerebatur, isti uerò lõgè aliter. Neque.n.alia de causa contra liberum uoluntatis arbitrium, & bona opera caninam exercuere facundiam, nisi vt uitia sua atque peccata defenderent, suamque negligentiam hoc prætextu adũbrarent. Apostoli & euangelistæ dici uolunt. Iure igitur uerentur ac metuunt, ne quis ab illis uitę innocentiam ac sanctitatem, quæ tam gloriosum nomen deceat, postulet, nequis eos Apostolis sanctisque hominibus dissimiles iudicet, de quibus Apostolus scribit his uerbis: Circũiecrunt in melotis, & in pellibus caprinis egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus nõ erat

Psal. 140

Hebr. 11.

mundus, in solitudinibus errantes, in mõtibus, & speluncis, & in cauernis terrę. Neque igitur beato Ioanne Baptista, qui nõ modò uixit abstemius, uerùm etiã locustas pro delitiis habuit, neq; diuis Paulo, Antonio, Hilarione, Bernardo, aliisq. huiuscemodi; qui repugnantem carnem ita uigiliis inediaque confectam ac domitam, spiritus legibus subiecerant, ut eos toto orbe terrarũ omne hominum genus miraretur, atque in cælũ laudibus ferret, inferiores haberi uoluerũt: sed ad eam laudem & gloriam lõgè alio itinere sibi nitendum putauerunt. Cùm enim illos ob uitæ austeritatem suspiceret orbis, isti aliquanto scilicet prudẽtiores, quibus illud durum ac rusticanum uitæ genus minus probaretur; ut excusatione digni existimarentur, multos errores callidè sanè fabricati sunt. In primis igitur bonorum ac malorum operũ fontem, liberum uoluntatis arbitriũ hominibus eripere conati sunt: deinde bona opera nullo modo fieri posse: ad extremũ, etiã si illa fieri possent, inutilia tamen esse dixerũt. In quo uidentur fuisse nimium diligentes. Quid enim opus est pluribus uerbis? Nam cui semel persuaseris nec esse in hominibus arbitrij libertatẽ, nec bona opera fieri posse, hũc, si bonis operibus non incumbat, in-

gratis abs te excusari necesse est. Porrò si id persuadere difficile est, certè uel illud satis est, opera inutilia esse, nec aliquid meriti fructusve adferre posse. Quis enim in bonis operibus sibi putet elaborandũ, si uana inania, inutilia esse credat? Sed si illa tria simul alicui persuaderes, quid ad eius excusationẽ addi potest, nisi fortè illud, bona opera homini nõ solùm inutilia & uana, sed etiam perniciosa atque adeo superstitiosa esse? Quod aduersarij de sanctissimorũ hominũ, qui ætatẽ in solitudine cõtriuerũt, operibus pronunciare non dubitãt, quibus & Eliam, & Elizeum, & Ioannem Baptistam ante iudicij diẽ iudicis ore laudatũ, aliosq́. huiusmodi, quos & Apostolus tot encomiis tãtisque laudibus ornat ac prædicat, & illius austeræ solitariæq́. uitę, quã isti superstitiosam uocant, auctores fuisse non dubiũ est, facilè adiungent. Neq; uero expeditior ulla ratio excogitari potuit, qua isti perditissimum illud suum uitæ genus adumbrarẽt, ac se quo minus illorum sanctitatẽ atque uirtutẽ per eadem bonorum operũ, quæ in ijs maiores nostri admirabãtur, prę clara uestigia sequerentur, excusare possent. Quæ cùm ita sint, ministris uestris iure succenseo. Hi siquidẽ contra omnium nõ modò prophetarũ Dei *Hebr. 11.*

morem, ſed etiam Apoſtolorũ inſtitutũ,cõ tra ueteris eccleſiæ totiuſq. antiquitatis doctrinam atque ſententiam, bonis operibus deprimendis atque calcandis ita ſtudent, ut iis bellum indixiſſe uideantur. Quo ſtudio illud certè conſecuti ſunt,ut ſæculi noſtri homines, in omne malorum genus ſua ſponte plus ſatis pronos,in tantum deſidiæ ſomnũ, imò ueternũ adduxerint, ut qui antè ſuæ ſalutis immemores uidebantur, nunc uirtutis odio inflammati, in omne uiciorum genus concitatiſſimè rapiantur. Cùm autem hinc omnes diuinæ ſcripturæ tam multis & uerbis & exemplis homines ad bona opera hortentur & moneant, inde uos tantum illorũ odium pectoribus humanis ingeneraueritis, ac pœnè totum orbem in tantam negligentiam deſidiamq. traxeritis,quis ueſtram nõ miretur audaciã, cùm negatis uos quicquam docere quod ad illa diſſuadenda pertinere uideatur? Certè ſi ueſtra paradoxa, omniaq. alia quæ contra bonorum operum exercitiũ adfertis, uera eſſent; ueſtri tamen officii erat,illud doctrinæ genus,quod negligentiæ ſocordiæq. patrocinari uidebatur, ſupprimere, maximè hoc tempore, quo inter homines ita refrixit charitas, ut bonis operibus uix ullus relictus ſit locus. Quæ

cùm

cùm ita sint, quid sibi uolunt tot uestræ in bona opera declamationes? Quis hinc fructus ad Christianã Rempub. redit? Nullus omnino, sed potius disciplinę ruina, bonorũ morũ euersio, somnolẽtia quædã, atq; desidia, qua tãquã ueterno sic occupatę sunt hominũ mẽtes, ut ad uirtutis studiũ excitari nõ posse uideantur. Quare contentionibus omnibus & acutis aduersariorum disputationibus prętermissis fidei nostrę de bonis operibus ueritatẽ, iuxta scripturarũ auctoritatem atq; sentẽtiã simpliciter ostẽsurus, me etsi nõ omniũ curiosè expectationi, officio tamen meo, si bona opera nõ solũ ad salutẽ necessaria, sed etiã homini utilia esse demonstrauero, satis facturũ esse confido. Nã cui hoc de suis operibus exploratũ est, is in hac parte satis doctus est, cùm salutis æternæ uiã teneat. Illa uerò cõtẽtiosa uerborũ acumina, quę in hoc negotio pacis inimicus excogitauit, ad salutẽ consequendã nemini sunt necessaria. Quis ergo ministris uestris de hac materia sic digladiantibus, ut multas cõtentiones & rixas ad rẽ minus pertinentes, in orbẽ inuexerint, nõ iure succẽseat? In primis igitur regulã quandã generalẽ habeo, ex qua omnia scripturę loca, in quibus de humanis operibus agit̃, rectè intelligi posśũt ad hũc modũ.

REGVLA.

NIhil de Deo diuinis literis continetur, quod aut ad bonos, ne in uia exercitioq́. uirtutũ perſeuerent atque proficiant, deterrendos, aut ad malos in uitijs animandos, & quo liberius in peccatorũ impuritate permaneāt, corroborandos, ullo modo pertineat. Nam ſcripturæ bonos hortantur, ut in uia, ſtudioq́. uirtutum non modò perſeuerent, ſed etiã proficiant, malos hinc ut ad Deũ per pœnitentiæ uiã redeant, admonent, inde in uiciorũ luto perſeuerantibus ſupplicia comminantur. Hæc eſt prima generaliſq́. Dei uoluntas, quæ ut hominibus perſpecta eſſet & cognita, quicquid de humanis operibus bonis ac malis diuinæ literæ ſonant, memoriæ proditũ eſt. Deus enim ille ſummus ac uerus, qui ſic malos odio, bonos amore proſequitur, ut hos in itinere ſtudioque uirtutis perſeuerare, illos ab improbitate regredi uelit, nihil unquam dixit aut fecit, ex quo aut probi deſerendæ uirtutis, aut improbi deſperationis, aut impœnitentiæ anſam capere poſſent. Itaque non eſt mihi dubium, quin omnes ſani iudicij homines, quiq́ue Deum ſapientem, bonum, iuſtum, φιλάνθρωπον eſſe credũt, illud facilè cõcedẽt, cum quẽadmodum nõ uult mortẽ peccato-

ris, sed potius ut cõuertatur & uiuat, ita nihil unquã neque dixisse, neq; fecisse, quod huic suæ uoluntati cõtrarium uideri queat. Porrò si Deus incredibili clemẽtia peccatorẽ post tanta scelera prouocat ad salutẽ, non minus ardenter (mihi crede) ut iusti in uirtutis studio perseuerẽt, cupit, nec minus cupidè iis perseuerandi uires suggerit. His ita cõstitutis, & de Dei benignitate, clemẽtia, φιλανθρωπία non modò ratione, sed etiam scripturæ auctoritate confirmatis, ex hac regula consequenter aliam generalẽ, ad examinandum omnes explicationes, atque interpretationes, omnesque sensus, qui scripturæ locis in quibus agitur dẽ humanis operibus, attribuuntur, elicimus ad hunc modũ: Omnis expositio interpretatioq́. scripturæ, quæ eò pertinet, ut aut probos à studio perseuerantiaq. uirtutis deterreat, iisq́. cœptum in bonis operibus iter deserendi occasionẽ præbeat, aut improbos in uitiis ac uitæ impuritate confirmet, uel certè iis ansam præbeat, ut aut uitæ emendationẽ negligant, aut si pœnitẽtiã egerint, frustra id esse facturos, quasi Dei sententia mutari non possit, ac proinde hi in desperationis barathrũ incidant, reiicienda est atq; dãnanda, tanquã diuinæ uoluntati, spirituiq́. sancto, qui nihil unquam

eiuſmodi dixit aut fecit, aut ſtatuit, repugnās. Si quis eſt igitur ſcripturæ locus, cuius hæc uideatur eſſe ſententia, ut aut improbis ad perſiſtendũ in uitijs atq; peccatis animũ addat, aut probos à uirtutis ſtudio, perſeuerātiaq́. deterreat, ita exponendus eſt, ut cũ hac prima Dei uolũtate, quę multis aliis ſcripturæ locis euidentiſſimè demonſtratur, cõgruat atq; cõſentiat. Itaq; cùm iſtæ ſentētię: Bona opera fieri nullo modo poſſunt. Ieiunia, chameuniæ, uigilię, cęteręq́. corporis afflictiones, & omnis uitę rigidioris auſteritas, deniq; pœnitentiæ, quæ dicimus, opera ſuperuacua, inutilia, non neceſſaria ſunt, propterea quòd ſola fides ſufficit, & ſi quæ ſunt huiuſcemodi ſentētię, cùm illi primę Dei uoluntati repugnēt, cũ diuinis literis cõgruere nullo modo poſſunt. Cùm igitur aduerſarij taliũ ſententiarũ architecti, ad eas cõfirmandas aliquē ſcripturæ locum proferũt, nõ eſt dubiũ quin ſcripturæ uerba torqueāt ac repugnātia trahāt, propterea quòd aliis in locis ſententiā ſuā, ac uoluntatē lõgè aliā eſſe Deus ſatis luculēter oſtēdit. Illud quoq; animaduertendũ eſt, peccatũ ita naturæ noſtræ repugnare atq; eſſe contrariũ, ut quiſquis illud admiſit, aut excuſare, aut celare, aut negare conetur. Atqui poſt originale peccatũ

&

& in malũ ac uitium proni ſumus, & à uirtutis ſtudio neſcio qua pigritia retardamur. Quæ omnia incõmoda ex carne, imò ex naturæ corruptione naſcuntur. Omnis enim homo ab ineunte ætate in malum pronior quàm in bonũ, errorem potius quàm ueritatem amplectitur: &, ut ait comicus, omnium ingenium à labore procliue eſt ad libidinẽ. Hinc carnales homines, & animales, qui nõ ſapiunt ea quæ Dei ſunt, ſua peccata ſuamq. deſidiã excuſare conantur, quo liberius & uitiis, quorum illecebris ad mortiferas uoluptates trahuntur, inſeruiant, & præruptum atq; confragoſum uirtutis, in qua laboris ac difficultatis ineſt plurimum, iter deſerant. Cùm igitur id genus homines diuinas literas legunt, ſiquis occurrat locus, quo uitia ſua honeſto aliquo prętextu excuſare, illãq. ſocordiã ſuã, boniq. faciẽdi negligẽtiã alere poſſint, tũ demũ quaſi reperto theſauro gaudẽt & exultãt. Si quis autẽ propheta, uel cõcionator uſq; adeò ingenioſus extiterit, ut huiuſcemodi excuſationes nõ ſolùm excogitare, ſed etiã defendere poſſit, nemo hoc uno libentiùs audietur, nemo gratior omnibus, nemo iucundior. Id enim attulit, quod omnes amarẽt, uerumq. eſſe geſtirent. Nec aliud in cauſa eſt, ut pſeudoprophetę ſemper

audi-

auditorũ multitudine floruerint. longè plures etenim ſemper fuerunt, qui uitiorum illecebris capti, uoluptatibus inſeruirẽt, quàm qui arduũ uirtutis iter ſcãderẽt. Illi ipſi protoplaſtæ parentesq́. noſtri Adam & Eua peccatum ſuum excuſare conati ſunt, hæc in ſerpẽtem, ille in uxorem, imò in ipſum Deum culpam reiiciens. Exinde miſeri eorum poſteri uanitatẽ ita complexi ſunt, ut uitia ſua atque peccata ſemper excuſare, mendacioq́. protegere atq; celare conẽtur. Quis enim ſe peccaſſe libenter fatetur? Quis ſe in culpa eſſe non inuitus agnoſcit? Iſta potius peccatis noſtris obtendimus: Aliter, non potui uitam mutare, me ipſum retexere, uitiis in quæ ꝓpè inuitus abripior, repugnare non poſſum. Ita eſt in fatis, diabolus, aut neſcio qs alius, me illud peccatũ admittere coẽgit. ſic homines uitia ſua excuſare conſueuerunt. Quid autẽ diuinę literæ? Certè peccata omnia ex humano corde ac uoluntate, tanquã ex fonte naſci pronũciant. Inde eſt illud quod Do-
Ozee 13. minus per Prophetam ait: Perditio tua ex te Iſraël. Inde illa Chriſti ſententia: Ex corde
Matt. 15. prodeũt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ. Hæc ſunt quæ coinquinant hominẽ. Nihil eſt igitur quod apud iuſtũ Dei
tribunal

tribunal cuiusquã uitium aut culpam defendere, excusare, purgare; nihil quod honesto aliquo iustoq́. prętextu celare possit. Itaque nec ueri Prophetæ, nec sancti Doctores unquam aliquid aut dixerunt, aut scriptũ reliquerunt, ex quo aut in uitio cõfirmari possit improbitas, aut cuiusquã in malo ꝑtinacia, in bono socordia iustã excusationẽ capiat. Eò fit, ut illi non solũ minus accepti sint ac minus grati, uerùm etiã tanto semper odio laborauerint, ut & passim uexati, afflicti, profligati, deniq; ex iis plurimi acerbissimis suppliciis excruciati, uitaq́. priuati sint. Veritas enim odium parit. Amara sunt delicatis, & improbis, quorũ hoc nostro miserrimo sæculo magna copia est, præcepta iustitiæ. Cõtrà falsi prophetæ accepti, cariq́. sunt omnibus. Assentatio enim uitiorũ adiutrix, in stultorum, quibus plena sunt omnia, mẽtes blãdè influit. Quæ cũ ita sint, cur adeò multi hinc Machometi impietatem sequantur, inde austerũ illud uitæ genus fugientes monasteriũ deserant, atque in uestra castra transfugiãt, non est obscurũ. Vt enim Machometi impia lex, ita pręclara religio uestra omne libidinis genus impunè permittit. Sed ut ad rẽ reuertamur, illud tibi confirmo frater, has inimicitias quas impostores uestri bonis operibus

indi-

indixerunt, hoc bellum quod cũ pudicitia, ieiunio, pœnitentia, cæterisq. uirtutibus gerunt, nõ aliunde quàm ex uno libidinis affectusq. carnalis fonte manare. Solum enim uitium est uirtutis inimicum, cui sic isti assentari student, ut id non modò tegere, sed etiã prætextu nescio quo atq, ἀδυναμίας nomine adũbrare conẽtur. Inde bona opera fieri nullo modo posse dicũtur. inde inutiles superuacuæq. uirtutes, quippe nõ necessariȩ, quȩ apud Deum nullius sint meriti, nominãtur. inde omnia in homine à Deo fieri, ipsum autem hominem nihil posse. Sic nimirum humana souetur ignauia. Sic bonũ quod fieri nullo modo potest, impunè dimittitur. Sed iste carnis affectus, non aliqua religio, sed mors est; quemadmodũ ex Apostolo in tuis literis ipse commemoras. Mors, inquam, est iste carnis affectus, propterea quod ii, qui hunc sequuntur, ad mortem eamque perpetuam conciti currunt. Quod natum est ex carne, caro est; uestra ergo secta, quã religionem dicitis, cùm ex carnis affectu, atq; prudentia, quæ Dei sapientiæ ueræq. religioni subiecta esse non potest, nata sit, quid est aliud nisi caro? Quare si sapis frater, isti carnis affectui renũcians, uerã religionẽ amplectere, quæ crimina nunquã excusans, hinc

in

in criminosos, ne flagitiorũ & criminũ somno opprimantur, assiduè clamat, inde bona opera laudâs, probos homines iuxta Aposto- Rom. 2.
li sententiam gloria & honore prosequitur. Hęc friuolis excusationibus nostris nullũ relinquit locum. hęc bona opera cum auxilio gratiæ Dei, quæ nulli uerè petenti negatur, nõ modò facilia, uerùm etiã necessaria, utilia, æternæ uitæ meritoria esse pronunciat. Quę omnia eò pertinẽt, ut & probi incepto uirtutũ itinere, non solùm perseuerent, sed etiã currentes, ut dicitur, incitẽtur, & improbi ad pœnitentiã prouocati, mortiferis uoluptatibus abdicatis in meliora conuersi, ad Deũ redeant. Hæc omnia ad Dei uerbũ primãq. illã uoluntatẽ ac sententiã, de qua superiùs diximus, omnino quadrant atq; conueniunt, cum illoq. carnis affectu siue prudentia, quę peccata nõ damnat, sed excusat, & cum omni lege, quam nõ Dei sapientia, sed carnis prudentia sanxit, planè pugnat, eiq. cõtraria est. Pluribus uerbis hoc agẽdũ putaui, ut qua in explicandis scripturis arte, cõstantia, prudẽtia utamur, intelligas. Neq; enim ita diuinas literas explicamus, ut à primis illis scripturæ propositionibus atq; sentẽtiis, quibus hinc Deus iustus, bonus, uirtutis ac bonorũ operũ amator inducitur, inde

impieta-

impietatis patronus auctorque peccati negatur, uel transuersum, ut dicitur, digitū recedamus: contra quas quicquid in scripturarū explicatione ꝓfertur, non modò falsum est, uerùm etiam ipsi scripturæ contrarium.

His ita constitutis, iactoque doctrinæ nostræ de bonis operibus alto ac solido fundamento, erroris autē uestri non solùm ex carnis affectu nati, sed etiam supra carnis prudentiam, quæ nihil aliud est nisi mors atque corruptio, non stabili ueritate, sed mendaci uanitate fundati, radice detecta, ueniamus ad causæ nostræ demonstrandam honestatē, operaq́. bona cum scripturarum auctoritate congruere; quæ uerò contrà dicuntur à uobis cū ueritate pugnare doceamus. Quod ita simpliciter, apertè, perspicuè planum me facturū esse cōfido, ut si quis in tuo pectore ueri relictus est amor, illa falsa carnis & mortis religione, quā infelicissimè amplexus es, repudiata, ad nos ipsumq́. ueritatis domicilium te rediturum esse non dubitem. Porrò si neq; adeò perspicua erroris tui refutatione, neque ipsius ueritatis clarissima demonstratione te mouere, atq; ab hoc miserrimo affectu abducere potuero, me de tua salute desperare necesse est, ac deinceps existimare, te à Deo derelictum, in reprobū sensum

incidisse,

incidiſſe, quemadmodũ illos pręclaros mini ſtros, impoſtoreſque tuos, à quibus huiuſce modi erroribus imbutus es, erroris barathro iam obrutos ac demerſos eſſe planum faciã. In primis igitur ne contentioſum funem tra ham, quod de noſtris operibus dicis, tibi ex parte concedo, nimirum ea ſine fide nullo modo ſalutis æternæ eſſe meritoria. Vnde Gentilium philoſophorum, Iudæorum, Hæ reticorum opera Deo non eſſe grata, id eſt, æternæ uitæ meritoria nõ eſſe concedimus. Sine fide ſiquidem, ut ait Paulus, impoſsibi- *Heb. 11.* le eſt placere Deo. & alibi: Quod nõ eſt ex fide, peccatum eſt. Inde eſt illud Auguſtini: *Rom. 14.* Omnis infidelium uita peccatum eſt. Nam ubi deeſt agnitio ueritatis æternæ, falſa uir- tus eſt etiam in optimis moribus. Ideoq́. Pla to, Cicero, Cato, cæteriq́. philoſophi fide carentes, imaginem quandam ſpeciemq́. uir tutis habere poterant, ueram uirtutem habe re non poterãt. Ita quæcunque uirtutis ima go, quicquid boni operis in hæretico fuerit, neque uera uirtus, neque Deo grata eſt, pro pterea quòd is corde non retinet fidem, ex qua tanquam ex fonte, bonorum operum ri uus manat & profluit. Hæc igitur ſi hæretico ſemel errore uitietur, omnia opera noſtra corrumpit ac polluit. Quæ cùm ita ſint, pa-

tere

tere me quæso frater uerum dicere. Neque enim hęc eò profero, ut te ad iracun[...] prouocem, sed ut tibi tuum periculum ostendam. Cùm primùm illam Apostoli sententiam, quam contra nos facere arbitrabaris, in epistola tua legi; Omne quod non est ex fide, peccatū est; lachrymas profectò tenere non potui. Nam cùm hinc unam tantùm fidem, unum Deum, unam ecclesiam, unum baptisma esse, solosq. catholicos uerã, & fidem, & ecclesiã retinere intelligerē, illudq. Augustini mihi tū uenisset in mentem; liberum arbitriū quisquis negauerit, catholicus nō est: inde omni te studio ac diligētia eniti uiderem, ut probares in nobis nō esse liberū uoluntatis arbitrium; facere non potui, quin te catholicum non esse, ac proinde hæreticū esse concluderem. O miserum, inquiebam, fratrem meum, & toto lachrymarum fonte plangendum! ò infelicem illius coniugem, probatissimam alioqui feminam! ò deplorãdam utriusque conditionem! Quicquid.n. hi conantur, quicquid moliuntur, quicquid efficiunt, peccatum est. Porrò si iuxta Pauli sententiã stipendia peccati mors, quid aliud illi quos tam ardenter amo, quorum salutem ita auidè sitio, quid inquam illi aliud agunt, quàm ad mortem concitatissimè properare?

quid

quid aliud quàm ſuum in dies ſingulos augere ſupplicium? Malè ſit illi peſti, quæ tam cara mihi nomina circumuenit, quæ mihi cõiunctiſſimos ac dulciſſimos homines à ſalutis & uitæ itinere abductos, in illos mortis anfractus erroriſq. præcipitia rapuit. Quid illud? quo gemitu, quo dolore mihi deuorãdum putas frater, cùm abs te Dei uerba, quę non intelligis, contra teipſum produci uideo, cùm te proprio mucrone cõfoſſum aſpicio? Quid enim aliud illa Dei uerba ſibi uolunt, niſi ut te tuo ore damnatum eſſe demõſtrent, niſi celeriter ex hoc errore, tanquam ex incendio fugias?

Sed ut ad id, unde digreſſa eſt, reuertatur oratio, opera fidei lumine deſtituta, uitam æternam non mereri, tecum haud inuitus fateor. neque tamen eum diſputationis campum ingredior, ut quid huiuſcemodi opera ualeant, hoc loco quærendum putem. Illud certè non negauerim, hæc nonnunquam ex congruitate quadam aliqualiter Deo grata eſſe, & quidem ita grata & accepta, ut illorum contemplatione Deus iis qui ea faciũt, gratiam ac fidei lumen largiatur. Sed hoc loco nolo contentioſum funem trahere, nec quid ante fidem opera ualeant, quærere. illud tãtum quod ex ſcripturarũ fonte hauſi,

liberè dico, eum hominem qui nō malitia, aut pertinacia ducitur, ſed errore, & nihilominus bonis operibus incumbēs, Deum religioſis precibus orat, à Deo non deſeri, quin illi ueræ fidei lumen tribuat. tanta eſt enim Dei benignitas, ut ſi ita erranti humana remedia ſubſidiaq́. deeſſent, angelū mitteret potius, quàm illo in errore iacere pateretur. De iis autē loquor qui nec malitia impulſi ſunt ut amplecterentur errorē, nec opinionē ſuā tanquā ueram pertinaciter obſtinateque defendunt, ſuiq́. erroris expertes nec odio proſequuntur, nec in ſuam factionem abripere conātur. Qui enim ita ſunt animo cōſtituti, propter ardētes illos affectus amoris, & odij, quibus eorum iudicia cæcantur, ueritatis lumen uidere non poſſunt. Cæterùm qui ſimpliciter errans, neminē odit, ſed bonis operibus ſtudens, Dei auxilium precibus implorat, hūc, modò adniti uelit, illudq́ue quod eſt in ſua poteſtate, præſtare, ad ueritatis cognitionē peruenturum eſſe non diffido. Præſtet, inquā, illud quod in ſua poteſtate eſt, id eſt, non tentet Deum, ſed cùm aliquem eſſe, à quo ueritatem diſcere poſſit, intelligit, ad illum accedere, ab eoq́ue quid facto opus ſit, diſcere non grauetur. Neque uerò me ad hanc opinionem atque ſentētiā temeri-

temeritas,sed obstetricum Aegyptiarum ad ueri Dei fidem præclara conuersio id ut asseram facit, quæ ob humanitatis opera populo Dei exhibita ad ueri Dei uocatæ fuere fidem. Sic enim expressè de illis scriptura *Exod. 1.* testatur quod benefecit illis Deus,& quia timuerunt Deum,ædificauit illis domos. Super quo Lyranus ait, quòd propter pietatem erga innocentes,& timorem Dei dedit eis Dominus gratiam, per quam conuersæ ad fidem unius Dei & ritum fuere Hebræorum. Hæc obstetricum pietas,& Dei timor si peccata fuissent,& nõ aliqualiter placuissent Deo, certè tantam non accepissent gratiam. Fuerunt ergo earum opera ante uerã unius Dei fidem aliqualiter præparatoria & dispositiones ad gratiam, & aliqua ratione grata. Hoc igitur est quod initio dicebam, eiusmodi infidelium opera,licet æternæ nõ fuerint meritoria uitæ, peccata tamen dici non posse,aut nõ aliqualiter placuisse Deo, quandoquidem eorum contemplatione singulare istud ueræ fidei donum conferebat illis. Vt sint autem æternæ meritoria uitæ: uera, sana,& uiua in Deum opus est fide, quæ bona hominis opera in tam sublimem erigat dignitatis gradum. Viua enim fides opera humana in tam sublimẽ erigit dignitatem.

tatem. In hanc ſententiam recipio diſtin-ctionem tuam, qua opera duobus modis cõſiderãda eſſe dicis, uidelicet ante baptiſmũ, & tum meritoria non ſunt. Num igitur tecum ſentio omnia opera ante baptiſmũ eſſe peccata? Minimè? Neque enim hoc patitur illud, de quo ſupra diximus, exemplum. Satis eſt ergo quòd illa meritoria eſſe negamus. Nec ſanè opus eſt pluribus. Non enim committendum eſt, ut infideles atque impios à bonorum operum ſtudio deterreamus. Quod ſi quis faciendũ putat, obſtetricum prædictarum exemplum in memoriam reuocet: ita cauebit, ne eiuſmodi hominibus iniuriã faciat. Secundò, opera poſt baptiſmum facta conſideranda eſſe dicis, quæ, ut tuis uerbis utar, Deus non modò ſibi grata eſſe dicit, uerùm etiam ſe remuneraturũ eſſe promittit. Qua in re non pugnabo tecũ; ſed tuam ſententiã meo calculo cõprobabo. Cùm igitur opera meritoria dicimus, num de infideliũ operibus loquimur? minimè uerò, ſed tantũ de Chriſtianorum operibus. Hic igitur duabus de cauſis uehementer admiror. Primùm, cur fideliũ opera meritoria neges, cùm ita Deo grata ſint, vt iuxta tuã ſententiã ſe illa remuneraturũ eſſe promittat. Deinde cur hæc infructuoſa dicas,

quæ

quæ etiã remunerantur à Deo. An quòd ab illo tã æquo iudice remuneratur, id inutile poteſt eſſe? Quis, cùm te tã pugnantia loqui uideat, ab illo ſummo Deo, ac nõ potius à cõtradictionis ſpiritu impulſum te eſſe arbitretur? Opera remuneratione digna eſſe iudicas, deinde negas eſſe meritoria, & quibus præmia attribuis, ea inutilia eſſe pronũcias. Quę (malum) eſt iſta orationis leuitas? quæ incõſtantia? quæ ambages? An nos ita ſtupidos homines, & bardos arbitraris, ut tam pugnãtia inter ſe pro ueris poſſimus amplecti? In Deo nõ eſt, eſt, & non, ſed, ut ſcriptũ eſt, in illo eſt. Ita in doctrina, quæ ab illo fonte manat & profluit, nihil eſt ſecũ pugnans ſibique contrarium. quæ autem à malo ſpiritu nata eſt, ea ſibi ipſi non conſentit. nec mirum, hanc enim contentionis ſpiritus peperit. Ita fit, ut in ueſtris dogmatibus ſit eſt, & non, magnaq. ſententiarum, pugnanſq. uarietas, quemadmodum infrà planum faciã. Et ſanè illud ueheměter admiror, quòd nouellam hanc doctrinã ueſtram ſibi repugnantẽ atque contrariam ubique deprehendo. Quale enim eſt illud in primis, quod operum noſtrorum remuneratorem Deum eſſe cõceditis, ipſa uerò opera meritoria eſſe negatis? Poteſtne aliquid pugnãtius dici? Quid

2. Cor. 1.

enim remunerator & remunerabile, nonne correlatiua ſunt, ut loquũtur, & alterum pẽdet ex altero? Vnde & ea quæ ab Ariſtotele τὰ πρός τι, à noſtris relatiua dicũtur, natura ita cõiuncta ſunt, ut alterum ſine altero eſſe non poſſit. ut enim pater & filius, dominus & ſeruus, inter ſe cõferuntur, nec unum ſine altero intelligi poteſt; ita nec hominem doctum abſque doctrina, nec agentem, niſi ſit aliquid quod agi; nec remunerationem, niſi aliquid quod remunerari poſſit intelligas. Cùm igitur operum quę à regeneratis ac fidelibus fiunt, Deum remuneratorem eſſe fa tearis, ipſa opera quæ remuneratione digna ſunt, meritoria quoq; ſint neceſſe eſt. Quid enim aliud eſt remuneratione dignũ, quàm meritorium? Itaque remuneratione dignũ id dicimus, cui debetur præmium. Meritorium autem idem eſſe definimus. Nec aliud apud nos ſignificat hoc uerbum, quod fortè tanquam minus Latinum, & tinnulum, repu diatur à ueſtris. Sed non eſt de uerbo laborandum, quando ſenſus in tuto eſt. Verùm ut ad propoſitum reuertamur, ualde miror, te frater, qui rem acu maiore ex parte tange bas, atque in ipſius ueritatis adytum fortè delatus, rem uel præcipuam confitebaris, in ipſo ueſtibulo ſubſtitiſſe, ne acceſſorium,

ſine

fine quo principale consistere non potest, fatereris. Dedisti nobis quod est maximum, cùm Deum remuneratorem esse confessus es, cur illud, quod ex eo sequitur necessariò, esse aliquid remuneratione dignum negas? Qui patrem esse dicis, cur filium tollis, sine quo pater intelligi non potest? Deum remuneratorem esse concedis, & nihil esse uis, quod ille remuneret? Quid hac tua oratione uanius? quid inanius? imò insanius? Cur Deo uanum & inanem titulum remuneratoris adscribis, nec illi quicquam, quod remunerari posit, relinquis? Longè aliter de Deo, quem isti, nescio qui, uerbo remuneratorem dicentes, re ipsa debitoque honore spoliare conãtur, Apostolus loquitur: Credere enim opus est, inquit, accedentem *Heb.11.* ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator est. Si Apostolo credis, crede omnia uera esse quæ dicit: Deus (inquit) inquirentibus se remunerator est. ergo qui Deum inquirunt, remuneratione digni iudicandi sunt. Eorum itaque labor ac studium remunerationis præmio dignum est, iuxta illud quod in Apocalypsi Deus loquitur: Ambu *Apoc. 3.* labunt mecum in albis, quia digni sunt. Et alibi Paulus: Gloriamur in Ecclesiis Dei pro *1.Thes.1.* patientia uestra & fide, in omnibus persecu-

tionibus ueſtris & tribulationibus, quas ſuſtinetis in exẽplũ iuſti iudicij Dei: ut digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini, ſi tamen (id eſt ſi pro quia) iuſtũ eſt apud Deũ retribuere his qui uos tribulant, & uobis qui tribulamini, requiẽ nobiſcum in reuelatione Domini Ieſu de cælo, cum angelis uirtutis eius in flamma ignis dantis uindictã iis, qui non nouerunt Deum, & qui nõ obedierunt Euãgelio Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vides quid Apoſtolus de bonorũ operũ dignitate ſentiat? Vt digni habeamini, inquit, in regno Dei; & quæ ſequuntur. Conſentit Apoſtolus Petrus, bona opera præſcribens his uerbis: Vos autem fratres curã omnẽ ſubinferẽtes, miniſtrate in fide ueſtra uirtutẽ, in uirtute autẽ ſcientiã, in ſcientia autẽ abſtinentiã, in abſtinentia patientiã, in patientia autem pietatẽ, in pietate amorẽ fraternitatis, in amore autem fraternitatis caritatem. Hæc enim ſi uobiſcum adſint, & ſuperent, non uacuos, nec ſine fructu uos cõſtituent in Dei noſtri Ieſu Chriſti cognitione. Cui autẽ non præſtò ſunt hæc, cæcus eſt, & manu tentans, obliuionem accipiens purgationis ueterũ ſuorum delictorum. Quapropter fratres magis ſatagite, ut per bona opera certã ueſtrã uocationem, & electionem

faciatis.

faciatis. hæc enim facientes, non peccabitis aliquando. Sic enim abundãter ministrabitur uobis introitus in æternũ regnum Domini & saluatoris nostri Iesu Christi. Sic Petrus nõ solùm fidẽ, ut uestri, sed etiam bona opera exigit, quæ qui non habet, eum cæcũ manuque tentantem tanquam ingredi nequeat, esse pronũciat; qui autẽ habet, is nec uanus, nec sine fructu est, nec peccati naufragiũ facit. Quid? quòd per bona opera uocatio nostra fit certa? Quid? quòd ea regni cælestis ianuam nobis patefaciunt? Et erit quisquã qui eiusmodi opera meritoria neget, quæ tã multiplicẽ bonorũ copiã subministrant? Hæc autẽ duo nomina, merces & meritum, correlatiua sunt. est enim merces meriti merces. Dignus est autem operarius mercede sua, ut in Euangelio Dominus ait, qui nos etiã operarios uocat. Merces igitur & meritũ inter se conferuntur. ubi merces, ibi meritum, quod bonorũ operũ laborem studiumq. comitatur; propter quod meritũ ea mercede digna dicuntur. Omnia scripturæ loca, quibus Deus operibus bonis mercedem redditurus ostenditur, nobiscũ faciunt, nostraque opera meritoria esse demonstrant. quæ enumerare infinitũ est. nos ex multis pauca ponemus. Ad Abraham Dominus

Luc. 10.

Gen. 14.

minus ait: Protector tuus sum, & merces tua
Ruth. 2. magna nimis. In libro Ruth dicitur: Plenã mercedem accipias à Domino Deo Israël,
2. Par. 15. Et alibi: Erit enim merces operi uestro. Itẽ
Prou. 11. in Prouerbiis: Seminanti iustitiam merces fi
Sapient. 5. delis. Et alio in loco: Iusti autẽ in perpetuũ uiuent, & apud Dominum est merces eorũ.
Sap. 10. Item illud: Reddet Deus iustis mercedem
Eccl. 2. laborũ suorum. Qui timetis Deum, credite illi, & nõ euacuabitur merces uestra. Item
Hiere. 31. Hieremias: Est enim merces operi tuo. Ve-
Matth. 5. niamus ad nouũ testamentum: Gaudete in illa die & exultate, quoniam merces uestra
Matt. 10. copiosa est in cęlis. & alibi: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedẽ pro-
Marc. 9. phetæ accipiet. Qui dederit calicem aquæ frigidæ &c. Amen dico uobis, non perdet
Luc. 6. mercedẽ suã. Merces uestra multa est in cæ-
Ioan. 4. lis. Item apud Ioannem: Qui metit, merce
1. Cor. 9. dem accipit. Et Paulus: Si autẽ hoc uolens fecero, mercedẽ accipio. Item in Apocalypsi
Apoc. 22. Deus loquitur: Ecce uenio citò, & merces
Hebr. 11. mea mecũ est. Moses Apostolica uoce laudatur, quòd contẽpto Aegyptiorũ thesauro in futurã aspiciebat remuneratione. Sapiẽs
Sap. 2. improborũ scelera describens, ait: Excæcauit eos malitia eorũ, & nescierunt sacramenta Dei, neque mercedẽ sperauerũt iustitiæ,

nec

nec iudicauerunt honorem animarum sanctarũ. En Sapiens inter impiorũ grauissima crimina recenset, quòd ij mercedem iustitię non sperauerunt. Quid hoc est? Certè nihil aliud, nisi arbitrari nullam bonis operibus propositã esse mercedẽ, id est, ea meritoria non putare. Quæ cùm legis frater, nõ caligãt oculi tui? nõ lingua torpet? nõ animo? non toto corpore perhorrescis? O incredibilem animi tui stuporẽ, si ista legisti; temeritatem, si nõ legisti! Dic mihi, tu nostrã Ecclesiam ista numquã uidisse arbitrabaris? tu Christi sponsæ hanc temeritatẽ, imprudentiam, uanitatẽ adscribes, ut nullo scripturarũ fulta pręsidio, nostra opera meritoria esse definiat? Maiores nostri diuinę scripturæ uolumina diligentissimè peruolutarũt, in quibus cùm adeò multa de operum meritis inculcata & repetita uidissent, hoc sacrilegio se cõtaminari passi nõ sunt, ut prodita ueritate, bona opera meritoria esse negarent. Quæ cùm ita sint, uis me tã multas Dei calcare sententias, ut tua, imò Caluini somnia suscipiã & amplectar? Hinc Deus multis scripturæ locis, unicuique iuxta suorũ operum qualitatẽ se mercedẽ redditurũ esse promittit. Inde Caluinus oblatrat, opera nihil mereri, & tu me uis Caluino potius, quã Deo

credere?

credere? Num obſcura ſunt Dei uerba, quibus innitimur, noſtramq́. ſententiam confirmamus? An opera non erunt meritoria, quibus mercedem Deus præmiumq́. promittit? Audacter ergo dicam opera bona regni cæleſtis eſſe meritoria. Sed moleſtum eſt, inquies, meriti nomen, quod in diuinis literis non habetur. Si meriti uis in ſcriptura reperiatur, quid de nomine laborandũ eſt? Deus in ſcripturis operum noſtrorum remunerator dicitur, iisq́. merces tanquã debita promittitur, & tu in diuinis literis meriti mentionem fieri negabis? Cùm Deum patrem audis, ſtatim de filio cogitas, ſine quo pater eſſe non poteſt: ita qui de operum mercede tam multa dixit, is meritum ſi non uerbo, at certè reipſa dixiſſe credendus eſt. Nam ſi merces ſine merito ne cogitari quidẽ poteſt, certè operis nomine meritum intelligẽdum eſt. Sufficiunt hæc quidem homini minimè pertinaci, qui uerborum ſignificationem tenens, de ipſis uerbis rixandum non putat. Attamen ipſum meriti uerbũ ſcriptura certo loco poſuit, dicens: Omnis miſericordia
Eccl. 16. faciet locũ unicuiq; ſecundũ meritũ operũ
Heb. 11. ſuorum. Et Paulus de Enoch: Priuſquam.n. transferretur, teſtimonium meruerat quòd placuiſſet Deo. Ita è Gręco uertit Eraſmus.

QVAM

QVAM ABSVRDVS SIT HIC error, pluribus uerbis exponitur.

CAEterum quàm abſurdè opera eſſe meritoria negentur à ueſtris, hoc loco demonſtrare operępretium eſt. Illud in primis uehementer admiror, mala opera à te demeritoria dici, bona meritoria negari. Si hoc ita ſe habet, uide ne Deum iniquitatis accuſes. Cur enim ille hos ob mala opera ęternis ſuppliciis adiudicet, illos ob bona nullo pręmio, nulla mercede dignos cenſeat? Poteſtne eſſe optimus atque iuſtiſſimus, qui malum opus æterna morte condemnat, bonum cum ſua gratia & cooperatione immortalitate dignũ eſſe non iudicat? Si mala opera tam acerbis ſuppliciis digna ſunt, dic mihi cur Deus bona opera tanto præmio tantaque mercede, quanta ſunt malorum ſupplicia, nõ repẽdit? Si Deus iuſtus eſt, cur & probis & improbis iuxta opera ſua non reddit? Et ſi ab homine opera præmio digna non poſtulat, cur illius peccata ſupplicio digna exiſtimat? Sed ad te redeo, cur (rogo) bonum opus mercede ac pręmio dignũ eſſe nõ audes fateri, cùm malũ ſupplicio dignum eſſe fatearis? Cumque oppoſitorum eadem ſit ſcientia, qui hæc opera morte digna eſſe noſti, poteſne ignorare illa

digna

digna esse uita? Non minus hic Dei benigni tas, quàm illic iustitia periclitatur. At enim ut Dei gloriam conseruetis, illiusq. benignitatem & gratiã prædicetis, hoc orationis genus à uobis institutum esse dicitis. Rectè, sed ita gratiam extollitis, ac fertis in cælum, ut æquitatem ac iustitiam deprimatis in cœnũ. Nam cùm omnia gratiæ Dei adscribitis, iustitiæ nihil: hanc nimis rigidam ac seueram inducitis, quæ cùm peccata tam acerbè puniat, uirtutes ne respiciat quidẽ. Si illa diuina maiestas secundum uos ad miserendum quàm ad puniendum propẽsior est, cur illã adeò trucem facitis, ut in malum opus seuerissimè animaduertat, æquitatem illi detrahitis, qua bonum nullo præmio, nulla mercede dignetur. Si peccatum morte, & quidem ęterna dignum arbitramini, cur uirtutem uitæ præmio iudicatis indignam? Hoccine est Dei gloriam extollere? Imò uerò minuere. Nam si uera sunt uestra paradoxa, iniquum Deum, qui in peccata acerbissimè sæuiat, uirtutes ne respiciat quidem, existimemus necesse est. Quis iam de Deo non iure queratur, quòd hominem adeò infelicem ac miserum finxerit, ut operibus suis pęnam ęternã sibi comparare posset, uitam æternam ne cũ gratia quidem posset? Bona opera, ut dicitis,

con-

cōtemnit & præterit, mala uſqueadeò exaggerat, ut infiniti ſupplicij animaduerſione condemnet. Atqui ſatius eſt, ut ait Seneca, prodeſſe etiam malis propter bonos, quàm bonis deeſſe propter malos. Et ut Iuriſconſulto placet, Satius eſt impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnari: fauores enim ampliandi ſunt, rigor reſtringendus. Contrà iuſtitiæ Dei rigorem in hos amplias & intendis, in illos tam iniquū facis Deum, ut eorum bona opera, innocentiam atque uirtutes pro nihilo putet atque deſpiciat. Quanto melius noſtri Theologi Deum dicunt punire citra condignum, remunerare ultra condignum, minus fortaſſe Latinè; ſed hic res, non uerba quæruntur. In remunerandis ergo bonis hęc duo, iuſtitia liberalitaſq. coniuncta ſunt. Iuſtitiæ eſt, quòd operibus noſtris magna quædā merces ac præmium debebatur à Deo; liberalitatis, quòd ille multo amplius, quàm opera merebantur, munificentiſsimè cōcedit. Sed duas iſtas in remunerādis bonis fulgere uirtutes diuinarum literarum teſtimoniis comprobemus. Apoſtolus mercedem ſuam iuſtitiæ coronam uocat. Repoſita eſt, inquit, mihi corona iuſtitię, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex. Et alio loco: Nō

Lib. 4. de benefic. ff. de pœnis. l. abſentē.

2. Tim. 4.

Hebr. 6.

enim iniuſtus eſt Deus, ut obliuiſcatur operis ueſtri, & dilectionis, quam oſtendiſtis in nomine eius. quaſi diceret: Si obliuiſceretur operis ueſtri, & dilectionis, iniuſtus eſſet. Itaque ſecundum hanc Apoſtoli ſententiam, dicimus iniuſtum fore Deum, qui peccatum animaduerſione mortis æternæ plectit, niſi & uirtutem honeſta aliqua mercede compenſet, præmioq. dignetur, & promiſſis ſteterit, quibus non ſemel, ſed ſæpius, ſe bonis iuxta illorum opera mercedem redditurum eſſe pollicitus eſt. hactenus de iuſtitia. Liberalitas autem benignitaſq. diuina quibus in rebus cernitur? Primùm in eo ꝙ homines, ut bona opera facere ualeant, gratiam eorum infundendo cordibus, adiuuat. Deinde quòd opera noſtra, quamquam illi nihil conferunt, tamē remunerare dignatur. Tertiò, quòd in remuneratione plura quàm meruimus, diuina benignitate cōcedit. Quę ſi nihil amplius, quàm debitum eſſet, daret, non poſſet intelligi. Liberalitas enim è gratiæ fonte manat, iuſtitia meritum reſpicit. Itaque ſi nihil aliud daret, niſi quod debet, ſolam in illo iuſtitiā prædicaremus: iam cùm amplius tribuat, illius iuſtitiam beneficentiamque laudamus. Iuſtitia igitur & gratia, ueritas & miſericordia, remuneratio & libe

ralitas in bonorum retributioné obuiauerunt sibi. Sic igitur hæc argumenta tractãda sunt, ut non aliquam scripturæ partem, sed eam totã ueram esse credamus: neq; solùm ea loca, quibus iustus remunerator Deus dicitur, uerùm etiã ea, quibus Dei benignitas & munificentia prædicatur, recipiamus: id est, ut ita Dei gratiã beneficiũq. laudemus, ut bonorum operum atq; meritorum, quẽadmodum diuinę literæ faciunt, rationem aliquam habere uideamur. Hoc in te frater pro meo in te amore desidero. Totam itaq; scripturam amplectere, illamq. impietatem, quæ scripturæ auctoritate scripturã euertit, fuge. Cùm enim clara scripturarũ illustrisq. sentẽtia sit, bonis operibus reddi mercedẽ; fieri non potest, ut illæ Dei gratiæ omnia tribuant. Ita enim Apostolus: Ei autẽ, inquit, qui operatur, nõ reputatur merces secundũ gratiam, sed secundum debitum. Hæc mercedis natura est, ut non ad gratiam, sed ad debitum referẽda sit. Itaque cùm operibus nostris Deus se mercedem redditurum esse promittat, in iis aliquid dignitatis, quod mercedem postulet, insit necesse est. *Rom. 4.*

Hoc loco aliud argumentũ, quo operum dignitatẽ ostẽdamus, occurrit, quod ex ipsa mercedis uarietate sumitũ. Apostoli sentẽtia

P est:

est: Vnicuique secundum suũ laborem mercedẽ esse reddendã. ex qua intelligi potest, qui amplius laborauerit, eũ ampliorẽ mercedẽ recepturum. Inde est illud Christi: In domo patris mei mansiones multæ sunt. in quibus intelligitur uarietas præmiorum, unumq. altero esse maiorẽ. Quod profectò constare non posset, si in operibus humanis quędam non modò dignitas, sed etiã uarietas non inesset. Vt enim uitiorũ magna diuersitas est, nec iuxta Stoicorum insaniam, omnia peccata sunt paria; ita uirtutũ multa distãtia est: quod certè fieri nullo modo posset, si omnia ex illo gratiæ Dei fonte tantum manarent. Vides quàm aptè, quàm cãdidè agimus. neque enim aliqua scripturæ membra truncamus, cuius auctoritatẽ secuti, gratiam Dei cum operum meritis copulamus. Mercedis ac remunerationis uocabula, quæ in scripturis passim occurrunt, nos quoddã meriti genus asserere coëgerunt, gratiæ nomen sustulit, humanum tumorem ita redegit in ordinem, ut illum scopulum fugientes, inter opera nostra per se cõsideratas eorumque mercedem, non æqualitatẽ ac parem dignitatem, sed congruentiam quandam esse fateamur, nõ ut merita nostra præmij magnitudini ex æqualitate respondeãt,
Si

Si hæc ante didicisses, mi frater, quàm Theologiæ magisterium usurpares, nunquam in tã absurdi erroris barathrum incidisses, nec inter has scripturarum, quæ ob tuã opinionem sensumq. peruersum, quem illis attribuis, tanquam in acie concurrere uidentur, symplegadas fluctuares. Ex hac igitur supputatione illa summa nascitur, opera nostra esse meritoria, non inania, uana, infructuosa, quemadmodũ dicitis. Nam cùm Spiritum sanctũ per Prophetarũ & Apostolorum linguas tã multa uerba consumere uideo, cùm ipsum Dei filium è cælo in terrã uenisse cõsidero, ut hominibus uirtutis uiã panderet, eosq. ad bona opera non solùm uerbis hortaretur, sed etiam incitaret exemplis, quæ & Dei filius tã studiosè docuit, & ueritatis spiritus tam accuratè commendauit, ea uana, infructuosa, friuola existimare non possum, nisi fortè & Christi sermo friuolus & futilis, & Dei spiritus uanus est. Cùm igitur tam multis uerbis remunerationem ac mercedẽ bonis operibus Deus se redditurũ esse promittat, nimiũ profectò durus ac ferreus sim, si tantæ auctoritati non cedam, eaque opera quibus Deus iustus ac uerus tã pręclara promittit, meritoria esse non credã. Gaudete, ait, & exultate, quoniã merces uestra copio- *Matth. 5.*

Apoc. 18. ſa eſt in cælis. & alibi: Reddã unicuiq; ſecũdum opera eius. Hæc uerba, ſecundũ opera, quandam in operibus humanis manifeſtè ſignificãt qualitatem, quæ in remuneratione, mercede, prçmio attenditur. Hanc nos meritum dicimus, & ſanè, ni fallor, propriè dicimus. Cæterùm ut quod de operum noſtrorũ inutilitate dicis, rectè intelligatur, animaduertendum eſt, mercedẽ operibus deberi, duobus modis cõſiderari poſſe. Primum ex ipſius operis natura, uidelicet cùm is, cuius cauſa fit, ex eo opere uoluptatem aliquã fructumq. capit. Tum enim is operario pro ſuo labore ſatisfacere debet. Vnde ſcriptura ait: Dignus eſt operarius mercede ſua. Nam operarij detinere mercedem, unum eſt ex iis peccatis, quæ ad Deum clamantia poſtulãt ultionem. Quod peccati genus, mea ſententia, tantoperè execratur Deus, ut quàm ardẽter & cupidè pro ipſius obſequio laborantibus ſatisfaciat, à nobis intelligi poſſit. Altero modo merces operario debetur ex pacto atq; cõuento, cùm is, qui opus imperat, ſe ſatisfacturũ eſſe promiſit. Tũ enim, etiãſi ex eo opere nihil ille fructus, nihil utilitatis caperet, quia tamẽ imperauit, ſeq. ſoluturũ eſſe promiſit, fides illi ſeruanda eſt. Quod qui nõ facit, & illum iniuria afficit, & ſe perfidiæ

crimine

crimine adſtringit. Hinc eſt quòd operarius à uiro bono conductus, de cuius fide atque integritate non dubitat, habet pollicenti fidẽ, nec ueretur ne aut ille fallat, aut ipſe ſua mercede priuetur. Ita de Deo & noſtris operibus iudicandũ eſt. Neque enim hæc ſi cũ Dei beneficentia cõferantur, ſuapte natura ſunt meritoria, neq; Deus ex his aliquid fructus aut utilitatis capit, cùm nullius indigeat, nec illi noſtra deuotione, obſequio, ſtudio quicquam accedat. Sed cùm ad illius & præcepta, quibùs hæc opera nobis imperauit, & promiſſa reſpicimus, quibus mercedẽ nobis pollicitus eſt, opera dicimus meritoria ratione gratiæ Dei cũ qua fiunt, & ex ipſius pacti cõuentiq. natura, quod Deus nobiſcũ bona fide pactus eſt. Cuius rei tabulas prorſus authẽticas, obſignatas, omninoq. firmiſſimas, cùm in ueteri tũ in nouo inſtrumẽto habemus, in quibus Deus præceptorũ ſuorum obſeruatoribus uitã pollicetur æternã. Hac igitur inter Deũ & nos cõuẽtione trãſacta, opera noſtra modò rectè atq; ordine in ipſa cõuẽtione prẹſcripto gerantur, promiſſam mercedẽ mereri dicimus; quam ſi ſeruis ſuis atq; operariis denegaret Deus, eſſet iniuſtus. Sine pacto & Dei gratia nihil nobis pro noſtris operibus debebatur, poſt pactũ

si nobis promissa merces denegaretur, certè afficeremur iniuria, ipseq. Deus fidem falleret, atque homines mendacio circumuentos, impostorũ more deciperet. Sed quoniã impossibile est mentiri Deum, à quo ueritas omnis ac bonitas, tanquã à fonte, manat & profluit, quicunque illius se deuouet obsequio, se nõ frustra laboraturũ esse nõ solùm iure confidit, sed etiam certus est. Hinc illa

2. Tim. 4. Apostoli præclara fiducia: Bonũ, inquit, certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi Dñs in illa die iustus iudex. Ita spes illa præclara, qua Paulus sibi iustitię coronã meritò pollicebatur, Dei æquitate subnixa, inter uiolentos sæculi fluctus atq; naufragia, stabat immobilis. O singularis & admirãda fiducia! quę de bonorũ operũ cõscientia & Dei æquitate nata, uirtutibus adolescit, & in animis piorũ hominũ, Deiq. seruorũ, altissimis radicibus nixa subsistit. Sciebat enim Apostolus Deũ iudicẽ, si certantibus promissum uictoriæ pręmium minimè reddidisset, iustũ non esse dicendũ. Quod ut magis perspicuum fiat, Dauidis & Saulis regis profertur exemplum. Ille cùm esset pastor ouium, uidebatur indignus, & erat, si eius statum spectamus, qui regis filiæ

matrimonio iungeretur. Sed cùm rex filiæ suæ nuptias pollicitus esset ei, qui cum Goliath gigante pugnasset, eumq́. uicisset, parta iam de gigãte uictoria, filiã suã Dauidi sine iniuria negare non poterat. Quod si rex fecisset, sine dubio fuisset iniustus. filiam ergo regis merebatur ille, non status sui, aut uictoriæ genere, atq; natura, sed ex pacto atq; cõuẽto, quo rex filiæ suæ nuptias uictoriæ pręmiũ fore promiserat. Hinc quid per se consi derata, & quid cum gratia Dei opera nostra ualeãt, aut nõ ualeãt, quantũ aut mereãtur, aut nõ facilè potest intelligi. Neq; enim ea Deo quicquã aut merentur aut conferunt, sed nobis tantùm prosunt. Si ergo inutilia cuiquam uidentur, certè Deo inutilia sunt. Quanquã scripturæ locũ, quo bona opera inutilia uel infructuosa dicantur, nullũ adhuc uidi. Illud quidem constat, Christum monuisse discipulos, ut Pharisaicũ illud supercilium, quo superbũ & arrogans hominum genus sese cunctis anteponebat, ac melius cæteris esse iactabat, tanquam pestem aliquam atque perniciem aspernarentur ac fugerent, animiq́. moderationi atque humilitati ita studerent, ut se seruos inutiles esse sentirent. Illorum autẽ opera inutilia, uana, infructuosa esse non dixit. Sunt illi quidem

inutiles ferui, propterea quòd ex illorũ ob-
fequio nihil domino fructus, nihil utilitatis
accedit: fed eorũ opera & obfequia illis in-
utilia effe non dicit, pro quibus ampliffimã
iis in cælo mercedem præmiũq́. promittit.
Ita fi Dominum, cuius ferui fumus, attendi-
mus, profectò ferui inutiles fumus. Neque
enim illũ obfequio noftro ditiorẽ aut fortu
natiorẽ reddere poffumus. Sed fi nos ipfos
refpicimus, certè utiliffimi negotiatores fu-
mus, ac thefauri Dominici diuites fortuna-
tiq́. cuftodes, qui præceptorũ Dei obferuã-
tia uitã nobis ac regnũ cõparamus æternũ,
Matt. 19. iuxta illam Chrifti fententiã: Si uis ad uitã
ingredi, ferua mandata. Quod qui faciũt, iis
Dominus immortalitatẽ, iis regnum cælo-
rum, iis æternæ beatitudinis præmiũ diuina
uoce promittit. Hinc Apoftolus quoq; Ti-
1. *Tim.* 6. motheo docendi rationem formamq. præ-
fcribens, Diuitibus, inquit, huius fæculi prę-
cipe, nõ fublimè fapere μὴ ὑψηλοφρονεῖν, neq;
fperare in incerto diuitiarũ, fed in Deo ui-
uo, bene agere, diuites fieri in bonis operi-
bus, thefaurizare fibi fundamentũ bonũ, ut
apprehendant uerã uitã. Hæc opera, quæ
tantorũ bonorum cumulus fequitur, tu in-
utilia dices? Hæc inquã, opera, quibus, ut
2. *Pet.* 1. Apoftolus Petrus ait, certã noftrã uocatio-
nem

nem & electionē facimus, tu tanquā infructuosa damnabis? Cùm igitur ab ipso Deo ad bonorum operum studiū tam crebris, tā magnis pollicitationum stimulis incitemur, ut eo studio regnum æternū, cęlum, immortalitatis præmiū comparemus, an non rectè dicimus, nos ea omnia bona uirtutū ac bonorū operū studio nobis comparare? Planè ad eundē modū, quo mercenarius aliquis ad certū opus faciundum interposita pactione conductus: hic postquam opus illud absoluit, nonne se suo labore atquē sudore pactā mercedē sibi cōparasse iure dicit? Ita quoniam nostris laboribus atque sudoribus certam mercedem Deus ipse promisit, cur nos Deo seruientes regnū cælorū nobis comparare, imò lucrari, non liceat dicere, quòd nobis laborātibus pręmiū, operisq. nostri mercedem ipse proposuit? Ne illud quidem hic anxiè mihi quærendū puto, num in hoc pacto atque conuento, ultra iusti pretij dimidiam partē Deus fortè fallatur. neq; enim desipiebat ille cùm pactus est; cōuētio quidem è re mea est, sed fidē ille non fallet. Cuius pacti ui atq; ratione, dico me regnū cælorū, modo præscriptas leges obseruē, mihi esse comparaturum. Sic igitur spem meā atque fiduciam, quæ non meis tantum operibus,

bus, sed Dei pollicitationibus nititur, in ipsa ueritate defixi. Impossibile est mentiri Deũ. Qui benigno atq; liberali domino seruiũt, plura lucrãtur, quàm ij qui auaro ac tenaci ministrãt. Et qui ei domino seruit, cuius nõ solùm opes, uerùm etiam liberalitas infinita est, nõne se infinita sibi comparare iure gloriari potest? Itaq; nõ est quod uereamur, ne talis dominus in transigenda conuentione deceptus sit. Ille enim satis sapiens est, nec quid facto opus sit ignorat. Ego uerò illud pactũ & conuentũ esse inter Deum & nos, meritò gaudeo. Si uereris, ne Deũ fortè decipias, si adeò religiosus es, ut ob consciẽtiæ scrupulum tanquam cum prodigo uel minori, qui quid agatur, ignoret, negotium transigendum sit, huic pacto stare non audeas, integrum tibi est desistere, Deus neminem cogit. Ego uerò tam religiosus ac sanctulus esse nolo, ut Dei uerbis stare non audeam. Si ille in hoc negotio fortè prodigus fuit, ut quãti opera nostra essent, æstimanda nesciret, ipse uiderit. An illum homines, ut cum illis ita pacisceretur, coëgerunt? Ego, inquam, illius uerbis atq; promissis ita stare cõstitui, ut eũ etiã appellare non dubitẽ. O me felicem, cui quãquam est adeò curta supellex, tamen inter ipsos pannos & illuuiem aliquid, quo

rem pretiosissimam mercari possem, inueni? Fortunatum te diceres atq; felicem, si uno denario centū aureos lucratus esses, & quāquam inter unum obolum & centū aureos magna distantia est, tamen centum illos aureos uno obolo te lucratū esse audacter gloriareris: ita tametsi inter nostri laboris meritum secundum operis naturam consideratū, & cælestis regni præmiū plurimùm intersit, propterea tamē, quòd tam sapiēs Dominus pro aquæ frigidæ calice tantū præmium tribuit, eius liberalitatē ac munificentiam non aspernabor, rēq. adeò pretiosam tā exiguo pretio cōparans, Deo Opt. Max. tam benigno, liberali, munifico, imò magis prodigo, quàm fortè uelles, immortales gratias agā.

Sed ut ad propositū reuertamur, hoc emolumentum atq; lucrum, quod in Dei obsequio facimus, mercedē idcirco dicimus, qđ id in scripturis eodē modo dicitur, quibus ut credamus Deū inquirentibus se remunceratorem esse, præcipitur. At uerò Paulus ait: Non sunt condignę passiones huius temporis ad futuram gloriam. Rectè. Nihil melius dici potuit. nam cū Domino tā bono nobis res est, ut nos de exiguo ditari uelit. Parum est qcquid ad eius obsequiū attulimus, sed nos diuina beneficētia cęlesti liberalitate locupletat.

Heb. 11.
Rom. 8.

cupletat. Hæc est nostra felicitas, hæc nostra uera gloria est. Quærenti igitur tibi qui fieri possit, ut cùm hæc ita sint, nostra opera meritoria dici debeāt, uno uerbo respōdeo: quia Deus ita uoluit atque decreuit; quia ei qui opera bona fecisset, tanta promissa sunt prę-
1. Cor. 3. mia. Inde est illud Apostoli: Vnusquisque propriam mercedē accipiet secundum suum
Luc. 6. laborem. Inde illud ipsius Christi: Gaudete
Matth. 5. & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cælis. Nos igitur utrumque scripturæ locū obuiis manibus amplectimur, tam eum
Rom. 8. quo opera nostra tāto futuræ glorię pręmio pronunciātur indigna, quàm hūc, quo ipsis operibus mercedem deberi ostenditur. Cur ex his duobus scripturæ locis alterum recipis, alterum reiicis? utrunque una atq; eadē scripturarum auctoritas sanxit. Itaque si fidem nostram hoc modo exponas, nihil nec in ea absurdum aut ineptum, nec in Dei uerbis, quod secū pugnare uideatur, inuenies. Nos igitur, abiecto superbiæ supercilio, animum nostrum moderatione atque humilitate deprimimus, cùm opera nostra ex sua natura promissæ gloriæ magnitudinē ęquare non posse perspicimus, in eoque Dei nostri summum beneficium ac munificentissimam gratiam recognoscimus; quod quanquam

quam à nobis, quòd illi prosit, nihil fiat, obedientiæ tamen nostræ per inhabitantem spiritum eius in nobis tantam mercedem præmiumq. constituit. Ita cùm quanta præmia Deus uirtuti proposuit, nobis in mentē uenit, tum ad studium uirtutis incendimur, tū in Deo gloriamur, nobisque ipsis piè gratulamur, quòd summus ille Deus tanta nos felicitate dignatus est, ut ad nominis sui cognitionē adductos, in familia sua & inter seruorū suorū greges numeret. Quod nostrā spē atq; fiduciam nutriens, legis diuinæ iugum nobis non modò leuissimum, sed etiam suauissimum reddit. Vides mi frater quàm honesta, quàm sancta, quàm & rationi & scripturarum auctoritati consentanea sit atque conueniens fides nostra? Quæ cùm ita sint, quanta est tua inscitia? quanta animi tui cæcitas, cùm ita in tuis literis scribis, ut nos Ecclesiamque catholicam festiuè ac lepidè irridere uidearis, proptereà quòd nostris operibus ac meritis regnū cęlorū consequi posse nos dicimus? O mentē Cimmeriis, vt aiunt, tenebris atriorem! Nimirum imperitiæ tuæ testem totum orbem habere uoluisti. Nam quæ sit fidei nostræ ratio, quam tam temerè improuideque damnasti, te nunquam intellexisse perspicuum est. Nec minori temeri-

tate

tate matrem ecclesiam & nostram, & quondam etiam tuam, in cuius placidissimo sinu utinam perseuerasses, & ad quam uelut ex multa tempestate in portum te aliquando errore damnato, rediturũ esse confido. Non minore, inquam, temeritate, amentia, furore matrem ecclesiam accusas, quòd contra Dei uerbum opera nostra meritoria esse doceat atq; defendat: imperitè sanè, si iudiciũ sequamur tuum. Sed plus est (mihi crede) sapientiæ, plus eruditionis atq; doctrinæ in minimo Ecclesiæ nostræ digitulo, quàm in toto synagogæ uestræ corpore. Est enim sapientia in senibus, temeritas autem & inscitia lasciuientis ætatis. Nostra ergo mater ecclesia eum antiquitatis & experientiæ conscendit gradum, ut spiritu Dei plena nihil quod à quoquam discere possit aut debeat, reliquum esse uideatur. Tam multis enim ab hæreticis aliisq; suis hostibus tamque crebris quęstionum fluctibus ab ineunte ætate iactata, ita inter sæculi tempestates atque naufragia semper emersit, ut eorum omnium, qui illam erroris atque ignorantiæ damnare conati sunt, inscitiam, arrogantiam, uanitatem, impudẽtiam, furorem toti orbi tanquam in speculo spectandum exhibeat. Itaque cùm hinc mecum reputo, quàm audacter & teme

rè in matrem ecclesiam latrans, nõ dubitasti dicere, quicquid illa de libero uoluntatis arbitrio, & operũ meritis docet, cũ uerbo Dei & scripturarũ auctoritate pugnare, inde tot & testimoniorum nube celatum atque obrutum, & rationum, quas ex scripturarũ fontibus hausimus, telis confossum profligatũq. te uideo, utrum iis, quorum dolis, fraude, perfidia in hanc errorum uoraginem adductus, iter salutis ac uitæ temerè reliquisti, stomachari, an sæculi nostri calamitatem toto lachrymarum fonte plangendam deplorare debeam, diu multumq. dubitaui. fraternus enim amor me tibi succensere non patitur, sed potius me ad misericordiã impellit, dum mecum reputans, in quantũ errorum barathrum incideris, infelicitatem tuam dies noctesq. deploro. Quare mi frater, si quis est in te mutuæ beneuolentiæ sensus, si quod pietatis uestigium, si nobis & scripturarum auctoritas, & sanctorum patrum consentit antiquitas, si hinc fides, ratio, æquitas, bona opera, totusq. uirtutum chorus nobiscum in iisdem castris militat, inde perfidia, furor, iniquitas, uitiorum denique omnium una colluuies, uirtutem ac ueram religionem oppugnat, in uiam atq; in matris ecclesiæ gremiũ redi, segrega te ab illis lupis, salutemq.

tuam ueri pastoris tui curæ consilioque com mitte, ut unà nobiscum in eodem fidei uirtu tisq. domicilio clarissimum ueritatis lumen agnoscas, discussisq. illis ignorātię tenebris, mente integra, religione sincera, pietate con cordi, uoce pura colamus Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in sæcula. Amen.

Sed ut ad propositum reuertamur, quàm facilè hæc controuersia dirimi poterat, si uestri non aliquam scripturæ partem respexissent, sed totam scripturam amplexi essent, nimirum ut Apostolo crederent non solùm, cùm is opera nostra futuræ gloriæ præmio pronunciaret indigna, uerùm etiam cùm vnumquemque mercedem secundum suum laborem recepturū asseueraret. Nos utrūq. eadem credulitatę complectimur. Itaq; pro pter illam Apostoli sententiam, negamus ho minis opus ex suo genere atque natura magnitudini præmij æquari, eoque dignū esse possę. Propter hanc bonum opus meritorium credimus, non suapte natura, sed propter Dei gratiam cooperantem, & propter illud pactum atque conuentum, de quo superius diximus, quod si Deus uiolaret atq: rescinderet, iniquus uideretur, ac mendax. Quod cùm fieri nullo modo possit, Deiquè

promissis

promissis nihil sit firmius, nihil uerius; nos iuxta scripturæ regulam atque sententiam utrumque uerum esse profitentes, unum alteri negamus esse cõtrarium. Nam cùm Dei uerbum utrumque ponat atque confirmet, quid erat facilius, quàm isti cõtrouersiæ sine ulla contentione finem imponere, si uestri totam scripturam dignarẽtur amplecti? Sed quoniam iis aliud propositum erat, nimirũ ut bona opera nõ meritoria, sed inutilia, uana, infructuosa esse orbi persuaderent; idq. uel maximè ad consiliorum suorum executionem necessarium esse acuti homines uidebant, iis scripturæ locis atq; sententiis, quæ bonis operibus mercedem ac præmium assignant, non modò credere noluerũt, uerùm etiam bellum indicendum putarunt. Hinc igitur illæ lachrymæ, hinc tanquam Scyllei canes in abstinentiam atq; ieiunia; hinc in castitatem, pudicitiã, sanctitatem; deniq; in omnem uirtutum chorum latrant. Neque enim iis expediebat laudare uirtutem, aut bonis operibus aliquod præmium assignare; quod si facerent, intelligebant homines callidi, hac ratione sua cõsilia retardari, suumque cursum quasi contrariis uentis impediri. Fecerunt igitur quod è re sua uidebatur esse, omnesque neruos intenderunt, ut

orbi se excusatione dignissimos esse persua-
derent, cùm illam antiquorũ patrum discipli
næ seueritatẽ, uirtutumq. uestigia minimè
sequerentur. Quod si faciundũ esse confite-
rentur, & bonorum operũ promissæq. mer-
cedis ac præmii aliquam habendam esse ra-
tionem, facilè intelligebant homines acu-
tissimi, excusationis suæ molem stare non
posse. Cùm igitur hoc animo ad diuinarum
literarum lectionem accessissent, eorum lo-
corum, quibus ad deprimendã hypocrisim,
illudque Pharisaicum supercilium deiicien-
dum, scriptura utitur, grandem aceruum ita
coëgerunt, ut eas omnes scripturæ senten-
tias, quibus amplissimum immortalitatis re-
gniq. cælestis præmiũ bonis operibus polli-
cetur Deus, studiosè tanquam syrtes ac sco-
pulos præterirent. Acutè sanè. Quis enim
adeò uirtutis inimicus? q́s adeò Epicureus
est, ut cùm audiat Deũ bonis operibus tãta
prẽmia pollicentẽ, ipsa opera uana & inuti-
lia dixerit? Quis infructuosa existimet, qui-
bus remunerationis æternæ merces diuina
1.Cor. 2. uoce promittitur? Quod oculus non uidit,
nec auris audiuit, nec in cor hominis ascen-
Esaiæ 64. dit, id præparauit Deus iis, qui diligunt illũ,
ait Apostolus; qui in tertiũ cælũ raptus, Dei
arcana cognouit. Tantũ est igitur illud bo-
num,

num,ut ei addi nihil possit. I nunc frater, & talia opera, quibus Deus rerũ sapientissimus æstimator tantã mercedẽ præmiumq. promittit, infructuosa crede. An inutile est, qđ infinitam utilitatẽ adfert? Quid mirabilius cogitari potest, quàm nullũ opus esse adeò exiguum ac tenue, quod sua mercede priuetur? Mentior nisi mihi Christi uerba cõsentiunt: Si quis dederit calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine discipuli, amẽ dico uobis, non perdet mercedem suam.

Sed ut ad propositum reuertamur, uides frater quàm apertè, quàm cãdidè, quàm simpliciter hic agamus, cùm Dei uerbo simpliciter credimus? Ex quo intelligi põt, quòd antè dicebam, omnem hãc de humanis operibus cõtrouersiã facilè dirimi posse, si uestri, qui de Dei uerbo tãtoperè gloriãtur, ei fidẽ adhiberent. Sed ab his ut omnia Dei uerba recipiant iure postulo. Nam si uera sunt ea, quibus operũ ac præmiorũ negatur æqualitas, cur alia q̃bus uirtuti ac bono operi merces æterna promittitur, tanquam falsa repudiantur? Vis me frater tot Dei uerba mẽdacij uanitatisq. damnare? Si hoc impiũ est ac sacrilegũ, patere me opera nostra meritoria existimare, sine me credere magnã iis à Deo propositã esse mercedem, magnum præmiũ,

magnum thesaurum in cælis. Hoc Dei uerbum est. Ergo sine exceptione credendum est. Hoc Romana tradit ecclesia. Rectè. Id enim suis filiis tradit; quod à sponso dudũ

Matt. 11. accepit: Regnũ, inquit, cælorũ uim patitur; & uiolenti rapiũt illud. O felix rapina! Sed quomodo regnum cæleste diripitur? Certè cùm homines sibi ipsis ad bona opera facienda uim adferunt, illiusq. præclarissimi ducis Ioannis Baptistæ, cuius ætate cælum diripi cœpit, uictricia signa secuti, per eadẽ uirtutis uestigia gradiũtur. Christus igitur, vt quibus machinis cælum expugnetur ostendat, nos tribus hominum generibus cõparat, nimirũ militibus, ad alicuius opulentæ ciuitatis expugnationẽ iter ingressis; negotiatori quærenti bonas margaritas, ut eas sibi cõparet: uinitori à patrefamilias ad uineæ cultũ mer

1. Cor. 9. cede cõducto. De primo ait Paulus: Omnis qui in agone cõtendit, ab omnibus se abstinet. illi quidem, ut corruptibilem coronã accipiant, nos autem incorruptã. Ego ergo sic curro, nõ quasi in incertũ; sic pugno, nõ quasi aerem uerberans. quasi diceret: Non ignoro, quæ sit laboris mei causa: magnum prẽmiũ expecto, de futura mercede nõ dubito. Reliquę duæ similitudines in Euangelio exponũtur pluribus uerbis, quibus emolumenti,

mẽti, quod in huius uitæ negotiatione facere possumus, ut nobis cælestis uitæ thesaurũ cõparemus, ratio demonstratur. Illud autẽ uehemẽter miror, te Christi uerbis, quibus præcipit ut thesaurum recondamus in cęlis, nõ moueri, ut opera nostra meritoria, & lucratiua esse arbitreris. Quid enim sit thesaurũ recondere in cælo, Paulus ostendit, cùm Timotheo scribit his uerbis: Diuitibus huius sæculi pręcipe, ut in bonis operibus diuites fiãt, sibiq. thesaurizẽt fundamẽtũ bonũ, ut apprehendant uerã uitã. Sic igitur Apostolus bona opera uocat ueras diuitias, bonũq. hominis thesaurũ. Nec iniuria. Quid ni ueræ diuitiæ thesaurusq. pretiosus illa dicantur, quibus ueræ optimæq. uitæ præmiũ comparatur? Nihil est igitur bonis operibus, nihil uirtute lucrosius. Nisi fortè Deum ipsum ad bonorũ operũ studia nos adhortantẽ, uanũ esse arbitraris. Christus admonet, ut thesaurũ nostrũ recondamus in cælis. & alio loco: Vẽdite, ait, quæ possidetis, & facite uobis sacculos qui nõ ueterascũt, thesaurũ non deficientẽ in cælis. Quondam diues adolescens modum, quo ad salutis æternæ portũ perueniret, quærebat à Domino. Cui cùm ille respondisset, Si uis ad uitã ingredi serua mandata; nonne cõsequenter intulit:

Matt. 16. *1. Tim. 6.* *Matth. 6.* *Luc. 11.* *Matt. 19.* *Marc. 10.* *Luc. 18.*

Vade, quęcunque habes, uẽde, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo? Vnde
Tobię 4. Tobias filium suum ad bonorum operum cursum exhortãs, inter illa pręcepta cęlestia, ad eleemosynæ studium diligẽter admonet, dicens: Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum, etiam exiguum libenter impartiri stude. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. Tot Dei uerba (mihi crede frater) uana esse nõ possunt. Bona igitur opera, utilia, fructuosa, lucrosa esse crede, nosq. dũ ea exercemus, summas diuitias grandemq́ue thesaurum in cælis recondere existima. Neque enim mentitur ueritas, cùm hęc diuina uoce pronunciat. Ergo mater ecclesia, cũ bona opera meritoria esse tradit, nihil, qđ Dei uerbo repugnet, docet. Non est igitur ꝙ ob unam aut alterã abs te lectã scripturæ sentẽtiam, omnẽ scripturarũ seriem tibi perspectam & cognitã existimes. Nõne uides hæc omnia Dei uerba, quæ iam in mediũ produximus, tibi incognita fuisse? Ex quo tuã ignorantiã, & inscitiã intelligere deberes, ut tua imbecillitate imperitiaq. perspecta, de theologicis cõtrouersiis tãquã cæcus de coloribus iudicare nõ audeas. Cũ in scripturis bonorũ operum tam crebra fiat mentio, nihil erat quod memoriæ commendares.

dares.

dares, nisi illud, nos seruos inutiles esse? certè inutiles sumus: sed Deo, cui nullã utilitatẽ adferimus, inutiles; nobis autẽ, si bonorũ operum, pro quibus tantam mercedẽ, tantã præmia nobis redditurus est Deus, thesauro ditemur, profectò utilissimi sumus. Hæc igitur ex scripturarum fontibus hausta, nobis tradit ecclesia, quæ medium inter duo extrema, regiumq. iter carpens, hinc arrogantiæ scopulos inanisq. gloriæ prærupta declinat, nec Deo sua opera tãquam ei fructuosa exprobrat: (quis enim aliquid se Deo præstitisse glorietur, cùm ad se totũ industriæ suæ fructũ redũdare intelligat?) inde negligentiæ desidięq. uoraginem fugiens, summa industrię suæ pręmia proposita esse cognoscit. Medium tenuere beati. Virtus denique cõsistit in medio. Itaque sapientissima mater Ecclesia, errorum extrema semper & ubiq; declinat, ac uelut inter Scyllam & Charybdim tutissimum conficit cursum. Dextrum Scylla latus, læuũ implacata Charybdis obsidet, & utrumq; fidei naufragium comminatur. Vt enim à ueritatis cursu aberrat, qui humana opera suapte natura, & ex se aut meritoria, cęlestisq. gloriæ præmio digna, & paria, aut Deo utilia esse arbitratur; ita qui hęc neq; meritoria ullo modo, neq; aliqua mer-

cede pensanda existimat, in nõ dissimili erro re uersatur. Qui autem hæc ex gratia Dei & pacto atq; conuẽto Dei promissione firmato, meritoria esse dicit, is à recto ueritatis itinere nõ aberrat. Cùm igitur illius aquæ, uidelicet Spiritus sancti gratię, ex cordibus nostris in uitã salientis æternã, efficaciã uimq. cõsidero, si opera tali aqua non modò lota, sed etiam irrigata, & uiuificata, cælestis uitæ præmio ex ęqualitate digna dixi, me lapsum esse nõ arbitror. Nã quod operibus ex eorũ natura deest, id gratiæ Dei uis sanctiq. Spiritus efficacia supplet. Hæc aliquanto commodius dicuntur, ac uerius, quàm id quod ista noua philosophia excogitauit, nimirum humana opera, etiã si à solo Spiritu sancto producãtur ac fiãt, imperfecta tamen esse, atque ut menstruatæ pannus immũda. Itane uerò ipsius Spiritus sancti opera nõ solùm imperfecta, sed etiã immunda dicetis? Quid hoc aliud est, quàm in Spiritũ sanctũ iactare blasphemiã; & tã impiũ, ut ægerrimè remittatur, crimen admittere? Quid enim aliud de Satanæ operibus dici poterat, nisi quòd imperfecta, turpia, immũda sunt? Ex quo intelligi potest, à quo Spiritu ad eiusmodi blasphemias impellamini. Sed ad te redeo frater. Vide quęso quid dicas, fateris esse opera

Ioan. 4.

Spiritus

Spiritus sancti,& tamē hæc ipsa imperfecta, turpia, immunda esse pronuncias. Sentisne secū pugnare orationē tuā? extremoq́. sententiæ tuæ eiusdē principiū iugulari? Quanto sapientius diuinas literas explicat mater Ecclesia? Quas omnes non solum diligēter euoluit,sed etiā amplectitur & recipit.Cùm igitur in iis duo,quę diuersa uidētur,occurrunt, non alterum recipit, alterum reiicit, sed utrumque tāquam uerum amplectitur. Duo in diuinis literis de operibus nostris memorię prodita sunt;hic ęternæ gloriæ præmio asserūtur imparia,inæqualia,indigna: illic merces iis amplissima præmiūq́. promittitur. Et quoniā mater Ecclesia uerā esse credit utrāque sententiā, animum tuum, ut uideō, vehementer offendit, Hinc illæ lachrymæ, imò illa conuicia, quibus ei tanquam Scylleus canis oblatras; eamq́ue quasi Dei uerbo scripturæq́. auctoritati repugnet, impudēter accusas. Sed quis nō uideat falsam esse sententiā tuā? Quis nō intelligat criminationis tuæ uitium? Quę (malum) est ista perfidia, toti scripturę sacrę fidem adhibere nolle? Quam si totā amplecteris, ecclesię fidē ei optimè conuenire fatearis necesse est. Sed quoniam hoc superius planum feci, nō ero hic lōgior. Illud tamen te hortor,& mo-

neo frater, ut hoc loco promissam fidē ser-
ues,& quoniā fidē nostram de uoluntatis ar
bitrio libero, & de operū meritis cū diuina-
rū scripturarū auctoritate cōgruere, nec illā
Lydium uerbi Dei lapidē pertimescere in-
telligis,à te peto,ut in nostræ ecclesiæ castra
redeas, nec eam quæ ita cū scripturæ aucto-
ritate consentit,sequi dubites. Hæc enim si
meministi,tua uerba sunt. Nam si Romana
ecclesia cum Dei uerbo scripturæq. diuinæ
ueritate congrueret,conformataq. esset, nō
est dubium quin eā sequi oporteret. Quæ
cùm ita sint, serua pactū atq; promissum, &
hęc noua Stoicorum istorum paradoxa noli
tueri. Noua hæc meritò dixerim,non quòd
nūc primùm nata sint,sed quòd ab antiquis
illis ecclesiæ magistris atq; doctoribus,mul-
tis ab hinc sęculis iugulata,nūc demū à Lu-
thero renouata sunt,atq; ab īferis excitata.
Atque utinā tibi ecclesiæ cognita esset anti-
quitas. Intelligeres profectò qui fuissent ab
initio perniciosissimi aduersus liberū uolun
tatis arbitriū erroris auctores,quique tā im-
pium dogma defenderint. Neque enim fu-
nestam hanc opinionem,imò pestem,homi-
num uirtute doctrinaq. præstantiū peperit
industria,sed errorem de Stoicorum lacunis
haustum, semper hæreticorum propugna-
uit

uit impietas. Post Soicorum uanitatem primus Bardesanes è Valentini schola tanquã ex equo Troiano profectus, impium hoc dogma in ecclesiam inuehere conatus est. Nam ut liberum arbitrium tolleret, ad reliquos Valentini errores illud adiecit, ut fatum defenderet. Exinde Manichæi liberum arbitrium funditus sustulerunt, duo principia ponentes, quorum alterum bonorũ, alterũ malorũ operum causam esse dicebant. Hinc Priscillianistæ in Hispania eandem insaniã instaurarunt. Quam inde Petrus Abelardus tandẽ in Galliã deportauit. Hunc secuti Albigenses, Ioannem VViclef habuerunt suę impietatis hæredẽ. Quã extinctã & sepultã, tãdem Lutherus nostra memoria ab inferis excitauit. Sic à Stoicorum fontibus error exortus, per contritos hæreticorũ lacus hactenus fluxit. Ex quo intelligi potest, quales opinionis uestræ habeatis auctores. Meritò igitur Augustinus: Liberũ, inquit, arbitriũ quisquis negauerit, Catholicus non est. Sed fortè solus Augustinus hoc sensit, reliqui uerò ecclesiæ magistri, atq; doctores nullam meriti faciunt mentionem. Imò uerò sancti Patres non modò Latini, uerùm etiam Grȩci tam frequenter hoc nomine utuntur, ut infinitum esset omnes omnium proferre senten-

Bardesanes, anno Domini 220.

Manichæi, anno 270

Priscillian, anno 406.

Anno Domini 113

ſententias. Quod ſi mihi faciundũ eſſet, dies me profectò citiùs quàm oratio deficeret. Itaq; ne ſim longior, unius aut alterius ero recitatione cõtentus. Hieronymus igitur in Dialogo aduerſus Pelagianos: Sancti ſecundum menſuram, inquit, ſuam & modũ, iuſti ſunt, & appellãtur, ut Paulus, qui plus habet meritorum, quia plus omnibus laborauit. Et eodem in loco, cùm quęſiſſet cur in cęlo plures mãſiones? Quia ſanctorum, inquit, diuerſa ſunt merita. Quid Auguſtinus? nonne perſpicuè nobiſcũ facit? Nullus, inquit, alienabitur ab illa domo, ubi manſionẽ pro ſuo quiſque habiturus eſt merito. Et paulò inferiùs: Multæ manſiones diuerſas meritorũ in una uita æterna ſignificant dignitates. Item ălio loco: Deus pro merito fidei & bonorũ operũ dabit fidelibus ſuis regnum cęlorum. Et lib. 14. de Trinitate, cap. 15. Quid faciet mentem aliquam beatam, niſi meritũ ſuum, & præmium Dei? Item Cyprianus: Iuſtitia, inquit, opus eſt, ut promereri quis poſſit Deum iudicẽ: præceptis eius & monitis obtemperandum eſt, ut accipiãt merita noſtra mercedẽ. Item Ambroſius in Lucam: Ergo, inquit, qđ in merito fuit copioſius, hoc erit in præmio redundantius. Diuus Hilarius in Pſal. 92. Cur ſancti ſua opera tam paruo æſti

In Ioannẽ tráct. 67.

Serm. 162

Cap. 26

ment,

ment, ac pro nihilo putent, luculenter osten dens: Habet hoc, inquit, uerecunda ipsa sanctorũ iustitia, ut quicquid sibi de beatitudine sperat, id pro magnificentia Dei potius (quia dignum est Deo & æterna & bona retribuere) quàm pro merito suo postulet; nec tamẽ præferens honorem misericordiæ Dei, merendi quoque per se excludit officium. Aequũ.n. est uitã retribui stipẽdiis sanctitatis. Et paulo pòst: Ex meritorum diuersitate ait, uel in pœnã uel in misericordiã iudiciũ Dei tẽperari. Hactenus Hilarius; cuius uerba memoriæ mandare operæpretiũ est, ut quasdam scripturæ ueterumq. sentẽtias rectè intelligamus, modestiamq. sanctorumac uere cundiam, qua ita salutem suam Dei munificentiæ potius, quàm meritis suis tribuunt, ut tamen ab iis merendi nõ excludatur officiũ, cum uirtute coniunctã esse uideamus. Quæ cùm ita sint, habes frater omnia, quæ ad fidei nostræ & sanctitatem demonstrãdam, & ueritatem probandam requiruntur. Nam cùm hinc scripturarum auctoritas, inde non solùm rationis momenta, uerùm etiã patrũ testimonia nostram de operibus sententiam confirment atque corroborent, in susceptæ ueritatis tutissimo portu libenter acquiescimus. Cuius clarissimũ lumen omnes argu-

mento-

mentorum tuorũ tenebras,quibus eam oppugnare conatus es, & si quid præterea in epistola tua contra illam producis in mediũ, ita refellit, ut quicquid ei à uobis opponitur, sua sponte uanescat ac defluat. Tanta efficacia ueritatis, tanta uis est. Nam quod
Isaiæ 64. ex Esaia commemoras; Quasi pannus menstruatæ uniuersæ iustitiæ nostræ; de sanctorum Deoq. placentium hominum operibus intelligi non potest,nisi fortè idem opus & cor hominis mundet atque abluat,& tamen immundum sit ac sordidum. An immundũ est,quod purum, sanctum,uiuum meritò dicitur? an immundum est, quod hominẽ ita ornat atque condecorat, ut nuptiali ueste fulgentem, cælesti conuiuio dignum exhibeat? an immundum ac sordidum, quod in agni sanguine dealbatum,hominem,qui sequatur agnum quocunque ierit, efficit dignum? an immunda sunt opera,quæ ex illo aquæ uiuæ, quam Spiritus sanctus saliẽtem in uitam æternam produxit in nobis, fonte manãt & profluunt? an immunda sunt quæ Deus cælo æstimat digna? an immunda quæ in cælorum regnum intrabũt, quo nihil coinquinatũ intrabit? Opera enim illorũ, ait,
Apoc.14. sequuntur illos. Sed quinam sunt hi, quos opera sua sequuntur? Ij nimirum qui in Do-

mino

minio moriuntur; quos hoc nomine felices merito dixerim. At quo felices, si eos opera sua immunda quasi pannus menstruatæ sequantur? An eos huiuscemodi opera sequerentur in cælum, in quod nihil immundum, nihil coinquinatū intrabit? Talia igitur opera illos felices profectò non redderent, sed potius infelices ac miseros, si eos comitarentur, cùm in cælum recipi nullo modo possint. Non ergo de huiuscemodi operibus loquitur Ioannes Apostolus, ut aduersariorum errori fauere uideatur. Itaque longè aliter ille sentit quā tu frater. Sed Esaiæ mihi sententiā opponis: Quasi pannus menstruatæ uniuersæ iustitiæ nostræ. Quis hoc scriptum esse negat? Sed quæro ex te, De quorum operibus Propheta tum loquebatur? num de fidelium in Christi baptismo renatorum? Nihil minus. sed de suæ gentis, de Iudæorum operibus loquitur: quæ ita immunda erant ac cōtaminata sordibus peccatorum, ut si quid in iis honestū ac religiosum uideretur, id totum certis sceleribus ac flagitiis inquinatum esset. Quam Esaiæ esse sententiam, facilè intellexisses, si ea, quæ paulò antè posita sunt, uerba legisses, id est, si totam illam sententiam, non aliquam eius particulam legeres. Sed hac truncata sen-

tentia, quam ex impostorum tuorum libris, tanquam ex uitiato fonte, hausisti, maluisti esse contentus. Itaque quod inde malè sumpseras, in sanctorum opera, quæ tibi oppugnanda sumpsisti, peius detorques. Porrò si totam illam sententiā perlegisses, alio uel interprete uel explicatore tibi opus nō erat. Cùm. n. à Propheta scriptū sit his uerbis: Facti sumus ut immūdi omnes nos, & quasi pannus mēstruatæ uniuersæ iustitiæ nostræ: & cecidimus quasi folium uniuersi, & iniquitates nostræ quasi uētus abstulerūt nos; qui uniuersas iustitias suas immundas esse dicebat; iniquitates atque peccata, huius immunditię ac sordium causam esse luculenter ostēdit. Non ergo de seipso, sed de sæculi sui hominibus Propheta loquitur; qui cùm opera quædam, quę à bono & æquo abhorrere nō uiderentur, ut uerbi causa eleemosynas, ieiunia, nonnullaq. alia iustitiæ opera facerēt; ita tamen ea administrabant, ut aut libidini, aut ambitioni, aut auaritiæ dediti, omnia rectè facta hac peccati sorde polluerent. Iure igitur huiuscemodi opera immunda dicuntur, ac menstruatæ mulieris sordibus meritò comparantur. Hanc Prophetæ esse sententiam facilè quiuis diligens lector intelliget. quam si aliter explicandā putas, uide, quęso,

ne te hæc Apostoli Ioannis uerba impediãt: Opera enim illorum sequuntur illos. nimirum in cælum, quò nihil inquinatũ admittetur. Itaque hæc duo loca tibi concilianda relinquo, quorum inter Symplegadas, si errorem tuum defendendum putas, in uado hæreas necesse est.

Venio ad illum locum, quem ex libri Iob cap. 14. imperitè sanè ꝓducis: Ad quod tibi circumscriptè breuiterque respõdeo, nõ de bonis angelis, sed de malis illic esse sermonẽ. Quod non quarto decimo, ut existimas, sed quarto capite scriptũ est, nec ipsius Iob uerba sunt, sed Eliphaz Themanitæ, cuius non omnia fuerũt Dei iudicio comprobata. Sed ne contentiosum funem trahere uideamur, dæmonas qui quondam angeli Dei fuerũt, peccati sordibus inquinatos fuisse, nõ inuiti sanè cõcedimus. At uerò prophetam Dauid nobis opponis, qui cùm talis esset ac tantus, Dei nõ iudicium postulabat, sed misericordiam implorabat. Rectè. sed hanc orationem illi nõ uirtutum suarũ recordatio, sed uitiorum ac criminum, adulterii & homicidii cõsciẽtia extorquebat. Quod de Daniele producis, nihil ad causam; neq; enim illic aliud quicquam agitur, nisi de peccatis populi qui in Babylone captiuus detinebatur, pro quo

Propheta preces fundens, illum ob sua patrumq́. suorum scelera atque peccata meritò detineri fatetur. Quod autem post obiicis, nos inutiles esse seruos, id iam antè diluimus, Deoq́. nos, non nobis inutiles esse mōstrauimus. Neque enim quisquā nostrorū unquam adeò insanus fuit, ut opera nostra Deo aliquid emolumēti adferre cōtenderet. Nobis igitur illa, nō Deo, proficiūt. Cæterū quòd cælorū regnū, antequā bona opera aggrediamur, nostrum esse somnias, nouum philosophiæ genus est, adeò non solùm à uero, sed etiā à ueri similitudine abhorrēs, ut hoc uno omnia Stoicorum paradoxa superētur. Quis enim unquā audiuit, à præmio laborem, quo præmiū quæritur, anteuerti? Quòd si te iam in cælo esse autumas, aut ego fallor, aut tu somnias. adhuc enim te nobiscū in hac miseriarū ualle uersantē uideo. Quid in Euangelica parabola?
Matt. 20. Nonne cultores antequam iis merces rependatur, mittuntur in uineam? Et seruus ille fidelis, ac prudens, num antè Domini uoce laudatur? num intrat in gaudiū Domini sui, antequam ad negotiandum, ad laborandū, ad sudandum talēta suscipiat? Quis unquā ante certamen coronatus est? Quis ante uictoriam triumphauit? Quòd si fortè mihi subtilem

ſubtilem illam ſpiritualis fidei ueſtræ, quæ tantas habet uires, ut etiã abſentia repræſentet, diſtinctionem opponis, ut te ante pugnam habere uictoriam,& ante laborem tenere mercedem doceas,nobiſq. perſuadeas, equidem exiſtimo ante te in cælum hoc modo ingreſſum eſſe neminem. Quod autem abs te de diuina prædeſtinatione citatur ex Paulo ad Epheſ. 1. nihil omnino ad rẽ facit, ut te regni cæleſtis mercedem ante operum laborẽ accepiſſe demonſtret. Repugnat ſiquidẽ experientia,quæ te nõ in cælo, ſed in mundo eſſe,illamq. immortalitatis gloriam nondum conſecutum eſſe demõſtrat. Quæ cùm ita ſint, cùm tuum orationis genus conſidero,magnum denuò mihi timorem incutis. Nam ſi in hac inſania perfidiaq. perſtiteris, magnoperè uereor, ne iã non Adonidis hortis, ſed paradiſi, iuxta tuam opinionem, deliciis perfruenti tibi, nihil prætérea expectandũ ſit: niſi fortè in rectũ,quod deſeruiſti, ſalutis iter redeas. Neque enim dubium eſt, quin hæreticus in æternæ beatitudinis regnum ingredi nullo modo poſſit. Te autẽ frater,te inquã,quod dolẽs profero; Auguſtinus hæreticum eſſe pronunciat. Liberum enim,inquit, arbitrium quiſquis negauerit, catholicus nõ eſt.Quare mi frater,ne te ipſe

decipias. abiice quæso illam insaniã, qua te cælestis regni beatitudinem iam cõsecutum esse somnias. Qui bona opera fecerint, soli
Matt. 26. Christo teste, regnũ cõsequentur æternum;
Hebr. 11. qui mala, eos gehennæ ignis excipiet. Sine fide impossibile est placere Deo. fides autẽ catholica una est, quam te non habere, cùm liberum uoluntatis arbitriũ neges, perspicuũ est. Quapropter à te peto frater, ut saluti tuę consulas, nec in suscepto contra catholicam fidem errore permaneas. Abiice quęso istas opiniones à ueritate abhorrẽtes, ad paternã
Luc. 15. domum cũ illo euangelico prodigo redi, ut nos omnes nõ minore gaudio reuersus exhilares, quàm recedens mærore cõfeceras. Nõ est autem mihi dubiũ, quin hæc uel præcipua erroris tui causa sit, quòd uerã rerũ, de quibus in scripturis agitur, proprietatẽ atq; naturã minus attentè consideras; sed in hoc uno diligentiam tuam studiumq. consumis, ut disertus ac facundus esse uidearis. Atqui uerũ de unaquaque re iudicium, non è uerborum sono, sed ex ipsius rei cognitione generatur. Ex quo intelligi potest, te de humana dignitate parũ cogitauisse, ut minus mirũ sit, te quid inter hominẽ, & cætera animantia intersit, nõ uidere. Id autem est liberum uoluntatis arbitriũ, quo neque animalia re-
liqua,

liqua, neque ullum uisibile corpus ornatur. Quæ enim alia poteſt eſſe cauſa, cur neque bobus, neque aſinis, neq; equis, neque cæteris animantibus uitę præcepta dedit Deus? Cur neque Prophetarũ, neq; Apoſtolorũ, neque prædicatorũ quenquã ad eos miſit? Cur iis neque diſciplinam pręſcribit, neque quicquã aut pollicetur, ut illiciat, neque minatur, ut terreat? Solus homo eſt cui uitę ratio ac diſciplina pręſcribitur, qui legibus uinciatur, quẽ & Dei promiſſa ſollicitẽt, & minæ terreant. ad hunc ſolũ & Dei uerba diriguntur, & Prophetæ Apoſtoliq́. mittuntur. Si homo brutis animãtibus ſimilis, liberum non haberet arbitrium, nec aliqua lege tãquam freno coërcendus, nec promiſſis ullis aut minis ſollicitandus certè fuit, ſed hũc in cæterorum animantium numero habere Deus debuit; de quibus Paulus: Nunquid de bobus, ait, cura eſt Deo? Vnde hominem mundi ciuẽ, honeſtũ ac nobilẽ, qui à Deo non tanquã ſeruus à Domino, ui, minis atque imperio, ſed tãquam in libera ciuitate politicè gubernetur, eſſe perſpicuũ eſt. Mancipia ui ac uerberibus ſeruire coguntur, ſed longè aliter agitur cum homine, nimirũ ſuaſionibus, exhortationibus, promiſſis, minis. cætera omnia quadam neceſſitate ad agen- 1. Cor. 9.

dum impelluntur, homo nō seruili cōditione, sed libera, uolūtatis arbitrio ducitur, nō ulla necessitate compellitur. Vnde egregiè Bernardus: Volens, ait, Deus nobilē creaturam hominem errantem in uiam salutis reuocare, Si, inquit, inuitum coëgero, asinū habebo, non hominē. Num igitur asinis dabo regnum meum? Scio quid faciā. Vt ergo habeam uoluntarium; terrebo eum, si fortè conuertatur, & uiuat. Itaque cōminatus est acerbiora, quæ excogitari possunt, tenebras æternas, uermes immortales, ignem inextinguibilē. Cùm autē nec sic homo reuocaretur, ait: Nō solùm timidus, sed etiā cupidus est, promittā ei quod potissimùm desiderabile uideatur. Desiderant homines aurū & argentū, & similia, & super hæc omnia uitā desiderant. Si, inquit, tantopere desiderant miserā hanc, laboriosam uitā, & momentaneam: quantū diligent uitam quietā, æternam, beatā? Promisit itaque uitam æternā, promisit quod nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Ita Deus hominem hinc timore supplicii, inde amore præmii ad uirtutis studium reuocat. alioqui si ui agendū fuisset, nō minus asinis ac bobus, cæterisq́. eiusmodi animantibus, quàm homine uti potuisset Deus. Hūc enim

noluit

noluit trahere repugnātem, quēadmodum illa frenis & capiſtris inuita trahi conſueuerunt. Nihil ſiquidem Deo placet, niſi uoluntarium; nihil Deū offendit, niſi uoluntariū. Quæ cùm ita ſint, hæc conſideratio ad intelligendum, cur homo uoluntatis libertate ſit præditus, reliqua uerò animantia eiuſmodi facultate careāt, ualet plurimùm. Illa enim neq; Deum, quem ignorant, colere, neque ſuum auctorē amare, aut timere, neque ab illo boni aliquid ac felicitatis expectare ullo modo poſſunt. Vt ergo cauſam intelligamus, cur hominis opera meritoria ſint aut demeritoria, animaduertēdū eſt, illa ab eius cōſilio ac deliberatione proficiſci; ita ut de iis nō ſolùm iudicare poſſit, uerùm etiā illorū bonitatem malitiamve cognoſcere. nam in uniuſcuiuſque mente boni maliq́. cognitionem inſeruit conditor Deus, atq; defixit. Perſpicuum eſt autē mutas pecudes à Deo nec boni quippiam expectare, nec mali metuere. Neque enim illorum opera planè ſeruilia Deo curæ ſunt. Itaque uiuat pecus in paſcuis, vt uoluerit, imò ualuerit, oues lupus deuoret, homines leo, pullos uulpecula, nūquā apud Deum homicidii aut furti cauſam dicent. contrà equus per totā uitam in homine geſtādo laboret, aſinus ſarcinas portet,

bos aratrum trahat, nihil unquã mercedis à Deo, nihil pręmij, pręter id quod in hac uita ceperint, pro tantis laboribus consequentur. Hominis autẽ longè alia est causa. nam & laboris sui præmium certamq. mercedẽ, multoq. maius bonũ, quàm quod hic percipere uidetur, expectat, & peccati sui, quod ipsa conscientia reprehendit ac damnat, pœnas timet. Quæro nunc ex istis qui uoluntatis libertatem negant, cur inter hominũ pecudũq. facta tanta diuersitas est? Cur Deus hæc contemnit & præterit, illorũ rationẽ habendam putat? cur ex iis alia præmio digna iudicat, alia supplicio destinat? cur homicidia, cur adulteria, cur furta tam acriter puniuntur? cur ob sui operis qualitatẽ homo nunc uituperatur, nunc laudatur? Tolle liberum uoluntatis arbitriũ, & hæc omnia iaceant necesse est, nec quicquam inter hominis pecudisq. factum intererit.

Est aliud pręterea consideratione dignissimum; Si homo suapte natura, illaq. mirabili constitutione nõ ordinatur ad maius aliquod bonũ, quàm quod in pecudem cadere possit, ipsius naturæ auctor & conditor in illum sanè iniquus est, qui miserũ hominem potius, quàm pecudũ genus præceptorum suorum sarcina grauandum putat. Illæ

siquidem

ſiquidem nõ Dei legibus edictiſve terrẽtur. illæ Dei præcepta non audiunt, ſed omni cura uacuæ, non modò corpori ſeruiunt, ſed etiam ſuauiſſimas ex ipſo corpore hauriunt uoluptates. Certè ſi hominum opera ſua ui atque natura, pecudum operibus meliora maioriq́ue præmio digna non eſſent, haud ſine iniuria graue moleſtumq; talium legũ iugum illis eſſet impoſitũ, cuius ea uis eſt, ut miſeros homines metu perculſos & anxios, tranquillo quietoq. animo uoluptatem capere non ſinat.

Quid? illud quale eſt? imò quid ſibi uult, quòd hominis peccatũ ſummo ſupplicio dignũ ducitur, deuotionis obſequiũ ueri boni pręmio iudicatur indignũ? Cur his qui Deũ offendens, pœnam cõmeretur æternã, facere aliquid diuinitus adiutus nõ poſſit, quod infinito præmio dignũ eſſe uideatur? Infinitam autẽ eſſe hominis offenſam, hinc facilè probari poteſt, quòd in infinitã illã bonitatem, illamq. diuinæ maieſtatis ſublimitatẽ admittitur. Grauius eſt ſocium & æqualem uerberare, quàm ſeruum. Quid dominum pulſare? quid regem? nonne multò grauius eſt? nõne hoc facinus longè indignius iudicatur? Si igitur is qui digniorẽ ac ſublimiorem offendit, grauius peccare conuincitur,

eum,

cum, cuius infinita maiestas est, offendere, nonne infinitum peccatum esse censebitur? Quemadmodum igitur uitiorũ magnitudo ex illius qui offensus est, qualitate pensatur; ita uirtutis tum ex Spiritus sancti gratia & motione, tum ex illius, ad quem refertur, bonitate atq; natura, dignitas æstimatur. Itaq; ut Deum offendere culpa infinita est, sic eũ colere eiq. obsequi, uirtutis est infinitæ. Et quemadmodũ Dei odium pœnam commeretur æternam, ita eius amorẽ infinito præmio dignũ æstimari necesse est. Alioqui quã iniquum esset, offensam infinitæ magnitudinis æstimare: obsequium autem offensioni culpæq. contrariũ, parem gratiam non mereri? Si illa infinitis suppliciis meritò uindicatur, hoc paribus pręmiis destinatum nõ iure cẽsebitur? Itaque si bona opera nostra boni aliquid promereri negarem, mala æternum supplicium commereri, qua fronte defenderem? Quanquam enim ob primũ illud Adæ grauissimumq. peccatum Dei ira in totũ genus nostrum iustissimè excanduit, adeò ut etiam ij qui à Christi, sine cuius fide boni aliquid fieri nõ potest, nomine alieni sunt, ęternæ mortis supplicio iure plectantur; tamen iam per ipsius Christi mortem reconciliati Deo, nonne æquum est, ut quemadmodum

peccatis nostris supplicia commeremur; ita bonorum operum merito præmia consequamur? Alioqui summum illud Christi beneficium, quo & redempti & reparati sumus, nobisq. tantum ad bona opera faciẽda gratiæ, quãtum in suæ creationis exordio acceptũ, Adam per peccatũ amiserat, restitutum esse credimus atq; confidimus, quomodo intelligemus? Vim illam reparationis nostræ atq; efficaciam qua in re quæso ponemus? Vt ergo protoplastus iu naturæ suæ integritate statuq. innocentiæ perseuerans, aliquid prẹmio dignum facere poterat, ita de renatis in Christo Deique beneficio restitutis, iudicãdum est eodem modo. Quid enim aliud nobis secunda natiuitas attulit? quid prẹstitit, si in eadem qua cæteri, qui Deum nesciunt, imbecillitate miseriaque uersamur? si inter fidelem & infidelem nulla discretio est? si in eodem quo & Iudæi & Gentiles luto uolutamur? si una eademque sententia fides perfidiaque damnatur? Igitur qui bonorũ operum merita tollunt, nonne quantum in ipsis est, gratiam Christi mediatoris euacuãt? nõne in ipsum redemptorem impia uoce blasphemant, dum inter fidelium infideliumq. opera nullum uolunt esse discrimen? Nos uerò qui operum meritum ponimus, læti &

grati

grati beneficium nostræ reparationis agnoscimus, idq. ad nos erigendos tantum ualere, quantum ad nos deiiciendos Adæ peccatum ualuit, & sentimus & dicimus. Vt ergo per illud originale peccatum meritorii operis facultatem amisimus, ita per Christi gratiam non minus ad bona opera facienda uirium, quàm in illo innocentiæ statu protoplastus habuit, nos recuperasse credimus atque confidimus. Quare Christi beneficio fit ac munere (fremant licet isti) ut omni tentationi non minus quàm protoplastus in illa integritate naturæ, repugnare possimus. Vires igitur nostras de Christi beneficio sumptas tantum ualere credimus, ut nullo tentationis genere inuiti ad peccatum impelli
1. *Cor.* 10 cogiq. possimus. Vnde Apostolus: Fidelis, inquit, est Deus, qui non patitur uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum. Nihil igitur hic, quod cum Dei uerbo pugnet, admitto. Tam clara siquidem atque euidens est illa Apostoli sententia, ut in alium sensum, quàm quem illi attribuimus, detorqueri nullo modo possit. Tu uero qui hominis facultatem ad bonum tollis, nota quæso hæc Apostoli uerba: Non patietur uos tentari Deus supra id quod potestis. Est igitur inter tentationē nostramq.
facul-

facultatem certa proportio. Nouit itaque Apostolus hominem qui ad peccatum inuitus impelli cogiq. non possit, absque aliqua facultate potentiaq. non esse.

Sed quoniam rerum naturam pleriq. nõ intelligunt, imperitia fluctuant, atque hærẽtes in uado, dum se ex illis controuersiæ fluctibus explicare nõ possunt, fidei naufragiũ faciunt. Ita inter quasdam naturæ gratiæque Symplegades periclitãtur, dum hæc duo inter se concurrere, nec ullo modo conciliari posse existimãt. Qui si illud, quod fit ex parte per gratiam, quodam modo per naturam fieri, nõ incõgruè dici intelligerẽt, facilè eorũ ex illis fluctibus enauigaret oratio. Quod ergo gratiæ proprium est, id meritis quoq; nostris adscribi potest. Quid? qđ in Psalmo cùm de redemptionis nostræ mysterio Propheta loqueretur, misericordiam cũ ueritate, iustitiam cum pace coniunxit? Nimirum ut non unam aliquã in nostra reparatione, sed omnes simul ostẽderet fulgere uirtutes. Illud ergo notandum est, nihil esse magis nostrum, quàm quod nobis donatum est, si is qui dedit, donandi habuit potestatem. Nam ut ait Iurisconsultus, res quæ unius erat, donatione transfertur in alterius potestatem, adeò ut quod mihi donatũ est, hoc propriè

ſit meum. Res multis modis ab hoc ad illũ iure transfertur, ut emptione, ut donatione, ut hæreditate, ut lucro, quod aut labore, aut negotiatione comparatur, quorum omnium donatio quæ liberaliter facta eſt, primas obtinet. In hac enim eſt gratia, primùm cùm datur, ſed quod ſemel datum eſt, ei qui accepit, ſine iniuria eripi nõ poteſt; niſi fortè hic doni conditiones uiolauerit. Quicquid igitur eo donandi genere ad tuas manus peruenit, id proprie tuũ eſt. In donatione gratia oſtenditur, iuſtitia cùm id quod per gratiã acquiſitum eſt, tibi integrum ſanumq́ue ſeruatur. Nihil nobis datum eſt, ſi nihil noſtrum eſt. Alia enim eſt doni, alia mutui ratio. Hoc ſiquidem uſum tantùm adfert; illud rei datæ non ſolum uſum, uerùm etiam poſſeſſionẽ. Cùm igitur de Dei donis ſermo eſt, aliquid liberè, & gratis datum atque in hominis ius poſſeſſionemq́. tranſlatum, intelligi neceſſe eſt. Quo poſito, ſi quęratur cur id homini datum ſit, quiq́. ſit ipſius doni finis, illud reperietur, ideò datum eſſe, ut in ſuam utilitatẽ & commodum utens, lucrum homo faciat. Neque.n. donum eſt, ſi nullus illius eſt uſus. Illud autem lucrũ, quod ex eo dono noſtra peperit induſtria, propriè noſtrũ eſt; quod ſine iniuria nobis eripi non poteſt. Sic ignis

urendi uim ex se nō habet, sed ex Deo; quā etsi à Deo sumptam, meritò tamen illi propriam dicimus. Hominem igitur Christianū dicimus omni tentationi repugnare posse, propterea quòd gratiæ diuinæ robur accepit; iuxta illud quod Apostolo Paulo, ut à se stimulus carnis auferretur, rogāti respōsum est: Sufficit tibi gratia mea. Quasi diceret: Per gratiam meam illum carnis stimulū non modò retundere, sed etiam uincere poteris. Quod cùm pòst expertus esset, confidenter aiebat: Fidelis est Deus, qui non patietur uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum. Quæ cùm ita sint, non habet excusationis locum Christianus, si à tentatione uincatur, sicut nec Adamus habuit, cùm uxori assentiens, Dei præceptum transgressus est.

2.Cor.12.

1.Cor.10

Sed ut ad propositum reuertamur, dico gratiam Dei nostrā esse, ex quo bona opera, quæ à nobis eius auxilio fiūt, & quicquid in iis meriti, dignitatis, excellentię est, propriè nostrum esse perspicuū est; operibus enim nostris ab ipsa tantum dignitatis attribui credimus, eaq. in tam sublimem gradum subleuari, ac si in ipso Adamo, eoque in statu innocentiæ constituto inuenirentur. Quid igitur? Nū hoc orationis genere gratiæ Dei in-

iuriam

iuriam facimus? Minimè uerò. Imò, si uerũ dicendum est, uos ipsi gratiæ contumeliam facitis, uos eam minuitis atque deprimitis, cùm opera, quæ ab illius auxilio tãquam ex fonte proficiscuntur, non solùm meritoria esse negatis, sed etiam imperfectionis ac sordium accusatis. Quid igitur sibi uult illud gratiæ præsidium? Quid Apostolus Paulus cùm Romanis scribens: Vbi enim abũdauit delictũ, inquit, superabũdauit & gratia? Crede Apostolo Paulo asseueranti, peccatum Adæ non tantùm ad nostrũ interitum, quãtum Christi gratiam ad nostram reparationem salutemq. ualuisse; Deique beneficia quanti facienda sint, nõ ex errore sacrilego, sed ex ipsa ueritate cognosce. Quod ut rectè intelligas, boni patris, qui filiis suis auri certa talenta ad negotiãdum ea lege distribuit, ut illorum sit totum lucrum atq; emolumentum, tibi ante oculos uersetur exemplum: Quid? an iis pecuniam suam pater tradere tenebatur? Minimè uerò. Sola igitur in filios pietas atque ille paternus affectus, quo illos prosequebatur, iis talenta illa, quibus opes sibi quærerent, dare coëgit. Ita Dei indulgẽtissimi patris benignitas, nobis gratiæ suæ munera & talenta cõcedit, ut bonorum operum, quæ illius auxilio præsidioq. freti

Rom. 5.

gesseri-

gesserimus, meritò cęlestes nobis diuitias cõparemus. Et quemadmodum ii quod acceptis illis talentis adiecerunt, suoq. studio atque industria quęsierunt, iure suum dicunt; ita bonorum operum merita propriè nostra sunt. Quanquam enim illorum uis & dignitas ex illo gratiæ Dei fonte præcipuè manat & profluit, tamen hæc iure nostra dicũtur, propterea quòd Dei patris beneficio ac munere ipsa quoq; gratia nostra est. Quicquid igitur eius auxilio gerimus, id iure nostrum est. Ita in opere nostro Dei munus & gratia cum æquitate, iustitiaque coniuncta, concurrit & fulget, ideoque Deus vnicuique iuxta suorum operum qualitatem dicitur redditurus, ipsa uerò opera nostra esse scriptura pronunciat. Porrò qui patris sui talentũ aut celat, aut improuidè stulteque consumit, is iure punitur. Vnde Apostolus, ne gratiam Dei in vacuum recipiamus, hortatur. id est, vt ea vtamur, eam in opus conferamus, & dum bene agendi tẽpus nobis Dei benignitate conceditur, eius auxilio meritorum thesaurum nobis acquiramus. Molestum tibi videbatur quæstus vocabulum, sed ex his quæ modò ostendimus, quàm rectè gloriã æternam regnumq. cęleste nostris operibus quęrere dicamur, perspicuum est. Quòd si adeò

morosus es & acerbus, ut hoc orationis genus nisi ipsum quæstus uocabulum in diui-
1.Tim. 6. nis literis esse monstremus, fastidias, quære ex Apostolo Paulo, quid sibi uelit cùm ait: Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. quære, inquam, ex Paulo, qui fieri possit, ut quæstus magnus sit pietas? quære quid ipsa sit pietas? Quid? Nonne alio loco idem Apostolus clarissima uoce pronun-
Galat. 5. ciat: In Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid ualet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur? Hoc nimirũ est pietas, hoc magnus ille quæstus. Qualis quæstus? Num auri uel argenti? Nihil minus. In eodem enim capite auaritiam atque cupiditatẽ eiusmodi rerũ Paulus oppugnat. Atqui magnus, ait, quæstus est pietas. Quid igitur, dic mihi Apostole, quid inquã nobis hic quæstus? quid hæc pietas cõferet, si neq; aurum, neque argentũ, neque huiuscemodi opes adfert? Quid? certè coronam, inquit, iustitiæ, quã Deus in cælo reponit & seruat, non solùm mihi, sed etiam iis omnibus, qui aduentum eius expectant. Sic igitur nos instruit Apostolus, ac docet, quibus gradibus ascendamus in cælum, illamq. immortalitatem ac æternũ, quod iustitiæ corona significat, gloriæ præmium consequamur. quam

alibi pro bonorum operum, quæ quis in hac uita seminauerit, ratione meti dicit, nostraque opera sementi, quæ fructuum redundantiā adferens, eum qui seminauit, ditare solet, comparat. Qui parcè seminat, inquit, parcè & metet; & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Et Dominus in Euangelio: In qua mensura mensi fueritis, inquit, remetietur uobis; ut lucri magnitudinem operū nostrorum mensura monstraret. Cùm hæc igitur Apostoli, cùm ipsius Domini uerba sint, quibus opera nostra perspicuè quæstuosa esse dicuntur, eritne quisquā adeò furiosus ac demens, ut ea uana, falsa, futilia esse autumet? Atqui ipsa opera gratię Dei adscribūtur. Sed quoniam ipsa Dei gratia nostra est, nobisq́. concessa diuinitùs, consequens est, tū opera nostra esse, quemadmodum superiùs ostendimus; tum etiam ipsam gratiam, cui nostrū laborem industriamq́. adiungimus, à nobis rectissimè collocari. Ita ne gratiam in uacuum recipiamus, studiosè caueamus.

1.Cor.9.

Marc. 4.

Porrò si depósita pertinacia satis dòcilem te uiderem, quæ cùm de meritis, tum de mercede præmioq́. nostris operibus debito, fidei nostræ sit ratio, pluribus explicarem. Illud certè in præsentia obiter dixerim, ex

æterni præmij qualitate noſtrã quoque animam æternam eſſe, ac proinde noſtrũ agonotheten ac munerarium, non modò æternum, uerùm etiam omnipotentem intelligi neceſſariò. Solus enim ille mercedem, quã bonis operibus diuina æquitate beneficentiaque conſtituit, nobis integram æterna illa infinitaque poteſtate conſeruat. Sed quoniam & hæc lõgior eſt oratio, & tu ipſe rationibus tecum agi non uis, rem totam in alium locum differemus, uidelicet cùm tam multis Dei uerbis atq; ſententiis, ex quibus opera noſtra meritoria, magniſque præmiis deſtinata eſſe perſpicuum eſt, fidem habueris. Hoc enim fundamento poſito, quod reſtat, doctrinæ culmen me impoſiturum eſſe confido; qua ſalubriter imbutus, omni homini petenti rationem, de fide, ac ſpe, quam, uti ſperamus, Dei benignitas animo tuo inſeret atque defiget, reddere ualeas. Intereà quoniam argumentorũ ſcopulos totq. diſcriminum tempeſtates emenſa, ad finem tanquam in portum feſtinat oratio, colligenda ſunt uela, & ad epilogi tutiora compendia dirigendus eſt curſus. Ex ijs igitur quæ à me hactenus dicta ſunt, facilè intelligis frater, quàm impium ac deteſtabile ſit illud doctrinæ genus, quod in tuis literis propu-

gnare tueriq́ue conatus es. Quod autem in illum tuum Deum, imò monstrum atque portentum, quod Caluini finxit impietas, ita liberè inuectus sum, forsitan molestè feres. Sed non in uerum illum summumq́ue Deum, quo nihil beatius, nihil melius cogitari potest, sed in prodigium quoddam, imò uero idolum, quo nihil uanius est, agendum putaui. Quod si uehementior fuisse tibi uideor, cogitare debebis, me illo orationis genere usum esse necessariò, ut impietatis stultitiæq́ue crimina deprecarer, atque à meo capite depellerem. Quid enim me stultius esset, si tuam sententiā atque opinionē secutus, tam inepta, stulta, absurda de Deo existimarem? Quid magis impium, si tam impia de summo illo Deo nostro deliramenta, quæ erroris in liberum arbitrium uestri absurdissima cōfinxit impietas, pro ueritate complecterer? Illa illa igitur tam putrida doctrinæ uestrę oua frangi oportuit, ut abominabilis ille fætor, qui intus latebat inclusus, ex illis tenebris productus erumperet; ac proinde agnitum atque conspicuum omnes detestarentur ac fugerent, neque solùm ipsa oua, uerùm etiam illos impietatis auctores, qui hæc à se posita & inuenta, eloquentiæ suæ nitore fouerunt. Elaborandū

itaque fuit, ne ſimplices Chriſtianorum ac rudes animæ, deinceps illo imbuerentur ueneno, ſed potius ut impium illud ac ſacrilegum doctrinæ genus, tanquam ab iis architectis, qui in reprobum ſenſum inciderunt, quique ſe ſapientes eſſe dicentes, ſtulti facti ſunt, excogitatum, uelut peſtem atque perniciem fugiant. Qui quales ſint, latere te nolui, ut intelligeres iſtos non minus, quàm antiquos illos Romanorum philoſophos, in reprobum ſenſum eſſe delapſos. Cur autē illi in reprobum ſenſum traditi, in paſſiones ignominiæ & execrandas turpitudines inciderunt? Vtique quòd cùm Deũ cognouiſſent, non ſicut Deum honorificauerũt, aut gratias egerunt. Quid de iſtis dicemus, qui tantum illos impietate ſuperarunt, ut quantum in iis fuit Deum, quem iniquum, crudelem, immanem eſſe confingunt, ſummis ignominijs contumelijsq. lacerarint?

Quæ cùm ita ſint, illud in primis mirum mihi uideri ſolet, cum tot diuinæ ſcripturæ locis adeò multa dicantur, quæ ad Dei gloriam pertinent, eiusq. φιλανθρωπίαν ac beneficentiam oſtendunt, cur iſti loca quædam obſcura, in quibus Deus quodammodo reprehēdi uidetur, amplecti ac mordicus retinere maluerint, quàm ea in quibus Dei bonitas

nitas

nitas iure laudatur? Et quãquã cõpluribus in locis diuinæ literæ nihil in Deo mali esse non obscurè testentur & clamẽt, aduersarij tamen sententiam atque opinionem suam, quam ex illis tenebris eruere se putant, imò uerò quã illis obscuris locis impudenter attribuunt, tanta contentione, pertinacia, importunitate defendunt, ut Deo quicquid mali fingi potest, contra tot testimoniorum auctoritatem & fidem adscribere non dubitent. Hinc Deum & crudelem & humani generis inimicum, & iniquitatis amatorem atque fautorẽ faciunt, quique homines ad peccata non modò sollicitet & impellat, uerùm etiam cogat, atque inuitos in ipsa peccata præcipitet. Quicquid igitur mali de diabolo dici potest, hoc isti Deo adscribunt. Sed quoniam hoc impietati parum uidebatur, hoc egerunt aduersarij, ut Deus qui potestate superabat, etiam calliditate malitiaq. uincere uideretur. Nam cùm diabolum eo nomine detestemur, quòd homines ad peccata sollicitet, nullum tamen aliud illi crimen adscribimus: ita lenones & lenas, & si qui sunt eiusmodi, detestantur omnes boni, quòd matronarum ac uirginum pudicitiam tentant: easque in libidinis turpitudinisq. uoraginẽ præcipitare conantur. Hoc igitur

uno nomine diabolum odimus, hac de causa illum humani generis hostem antiquum esse sentimus & dicimus. Quid igitur aduersarij? certè ea omnia ob quæ & diabolũ & eius imitatores ac satellites execramur, Deo suo attribuunt. imò uerò longè peiora de Deo suo, quàm de diabolo prædicãt. Hunc enim ad peccata quidẽ sollicitare dicunt, sed non cogere quenquã, aut impellere inuitum. nullum etenim uincit, nisi uolentem. Ab illo autem Deo suo non solùm ad peccata sollicitari homines atq; tentari, uerùm etiam cogi. Quæ si illi perpetrare noluerint, ipsum Deum ea in illis efficere contendunt. Sic aduersariorum Deus ab ijs laudatus, sic ornatus incedit. Et quãquam
Sap. 14. apertissima sit scripturæ sententia: Similiter odio sunt Deo impius & impietas eius. itẽ:
Iacob. 1. Deus intentator malorũ est. Ipse enim neminem tentat, neminem ad peccata sollicitat, isti tamen sententiam suam, quam ex obscuris quibusdã scripturæ locis eruisse se iactant, in quibus Deum in nobis peccata facere affirmari uidetur, contra uerbi Dei auctoritatem scripturæque clarissimam lucem tanta cõtentione pertinaciaque defendunt, ut ab errore deduci nullo modo possint. Quæ cùm ita sint, nonne ista in susce-

pto errore pertinacia magno argumēto est, aduersarios in reprobum sensum incidisse, mentemque corruptam & pessimo quodam humore infectam habere? Si aut satanæ, aut cuiusquam hominis uis & improbitas illos ad peccandum coëgisset, nonne culpam omnem in eum qui uim attulisset, reiiciendam putarent? Quanquam enim à dæmone non cogantur, sed tantū sollicitentur ad malum, cùm tamen sese excusare conantur, culpam in eum reiicere consueuerunt, ut quod sua sponte commiserint, ab eo circumuenti & impulsi admisisse uideantur. Hic uerò longè aliter. Cùm enim hominem à Deo ad peccandū nō modò sollicitatum & impulsum, uerùm etiam coactum fuisse dicant, culpam omnem misero homini, quem licet inuitum peccasse contendunt, non ei qui illum peccare coëgit, adscribunt. Illum ob peccata quæ in eo Deus fecit, nō qualicunque supplicio, sed æterno; non hoc aut illo pœnæ genere, sed morte perpetua, iure, meritoq. puniri. O crudelem & immanem Deum, qui cùm in homine sit auctor fabricatorque peccati, in opus suū tam immaniter sæuit! Quis cū hoc Phalaris? quis Nero? quis Antiochus cōferēdus? Quanquā enim hi insontes nonnunquā morte plectebant, ipsa tamen mors

eos, in quos illi sæuiebant, illorum manibus liberabat, nec illa crudelis immanitas nisi ad tempus, & in solum corpus quicquam poterat. ille autem non solum corpus, sed etiam animam, neque solum ad tẽpus, uerùm etiã in æternum suppliciorum acerbitate discruciat. Cùm aliquis etsi nocentissimus lento igni crematur, aut brachiis cruribusque fractis diu cum morte luctatur, quis spectatorum adeò durus ac ferreus, qui illud supplicij sæuitiæque genus non perhorrescat? Quid de eo dicemus, qui non lento, sed maximo igni, non ad tempus, sed in æternum; non solùm corpus, sed & corpus & animam peccatoris excruciat? Certè si, ut aduersarij dicũt, ipse Deus peccati auctor est, si hominem ad peccatum impellit & cogit, nihil eo crudelius dici, nihil immanius cogitari potest. Sed absit à fidelibus tanta dementia. Paulus siquidẽ Apostolus, ueritus ne ex iis quæ alibi fortassis obscurius dixerat, aliquis talem Deum, qualem isti faciunt, esse suspicaretẽ, manifestissimè dicit: Fidelis est Deus qui non patietur uos tentari supra id quod potestis. Sic Apostolus de Deo sentit & loquitur; isti uerò longè aliter. homines enim à Deo ita tentari, & ad peccatum tanta ui impelli uolunt, ut ei resistere nullo modo possint.

possint. Quis enim hominum resistat Deo? quis eius potentiæ repugnet? Ille Deum factụrum cum tentatione prouentū haud obscurè pronunciat, ut intelligamus hanc hominis utilitati proficere, contrà isti tentationem uimq. diuinam ad solam hominis æternamq. perniciem ualere contendunt. Quæ cùm ita sint, quis aduersarios, qui contra rationis uerbiq. Dei clarissimum lumen, in ipsum Deum tam contumeliosa, impia, indigna confingunt, à Deo derelictos, in reprobum sensum incidisse iam dubitet?

Olim Euangelio coruscāte, superstitionis ex orbe terrarū depulsæ sunt tenebræ, tristis Saturnus, mœchus Iupiter, Mars cruentus, Venus meretrix, cæteraque portenta nō numina, tanquam diuinitatis nomine indigna, propter criminum turpitudinem vulgò reiecta. Quibus exsibilatis Deus ille, qui unus & uerus est, quiq. sapiētissimus, optimus, potentissimus, hominumque præcipuus amator est, ab omnibus colebatur; nunc extiterunt isti qui nouis dogmatibus, imò paradoxis non solùm illorum falsorum deorum stupra, adulteria, incestus, cædesque, sed etiam quicquid flagitiorum ac scelerum toto orbe terrarum geri potest, uero Deo adscribant. Hunc itaque non φιλάνθρωπον, hominumque

amatorem, ſed inimicum, ſed hoſtem, ipſo quoque eorum iurato hoſte dæmone ſæuiorem. Horreſco referens eiuſmodi errorem, impietatem, blaſphemiam in Deum à noſtri ſæculi Chriſtianis excogitatum eſſe. Qui negant in nobis eſſe liberũ uoluntatis arbitriũ, ij omnes illas abominationes atque blaſphemias, quas ex erroris ſui peſtilenti ouo Lutherus excluſit, uno impietatis inuolucro tegũt. Quid autem de illius temeritate audaciaq. dicemus, qui & Dauidis adulteriũ, & Iudæ proditionẽ non minus, quàm Pauli cõuerſionem opera Dei eſſe dicere, nec dubitauit, nec erubuit? O portentum in ſolas terras deportandũ! Cuius ueſtigiis præclarè Caluinus inſiſtit, cùm omnibus eloquentiæ ſuæ uiribus, hominem ad peccatum à Deo impelli & cogi, perſuadere conatur. Illam igitur impietatẽ & inſaniam, quę liberi arbitrij negatione celata continebatur, iſtorum ex illis tenebris educit oratio; quam qui legit aut audit, neque tamen perhorreſcit, tamq. ſacrilegam & impiam deteſtatur inſaniam, hunc in reprobũ ſenſum iam incidiſſe, perſpicuum eſt. Quis ergo adeò cæcus eſt, ut nõ uideat ab iſtis Deum non modò non glorificari ut Deum, ſed potius omni contumeliæ genere affici? Deus enim per ſuorũ prophe-

tarum ora sępe testatus est, se non esse talem qualem eum isti faciunt, sed potius hominum amatorem, qui hinc omnes saluos fieri uellet, inde mortem peccatoris nollet; quiq. ita & peccati odio & amore iustitiæ teneret, ut nullū nisi ob sua peccata puniret, sed potius bonum & misericordē, qui perditionis cuiusquam hominis causa non esset, sed potius sine acceptione personarum, omnium salutem optaret. Vnde igitur tanta istorum iniquitas & impietas, ut contra tam perspicua scripturarum testimonia, quibus Deus optimus, iustissimus, misericordiæque plenus ostenditur, propter obscura quędam scripturarum loca; quæ tamē non bene intelligunt, illum pessimum, crudelissimum, iniquissimū facere, quàm illorum locorum, quos produximus, aliorumque innumerabilium perspicuitati fidèm adhibere malint? Quod euidētius reprobi sensus corruptæque mentis & euersæ argumentum adferri potest? Apostolus certè philosophos illos qui suis erroribus uanisque dogmatibus uerum Dei cultum ac religionem adulteratā, in falsam denique cōmutarunt, in reprobum sensum meritò incidisse demonstrat, quid de istorū impietate dicemus, qui Dei cultum non adulterare, sed funditùs euertere; qui religio-

Prouer 8 *1. Tim.* 2. *Ezec.* 18. *Ps.* 5. & 10. *Ps.* 105. *Act.* 10. *Rom.* 2. *Rom.* 1.

nem non corrūpere, sed penitus abolere conantur? Qui cùm tā absurda, iniqua, crudelia de Deo, qualia sunt ea, quæ ex erroris sui in liberū uoluntatis arbitrium fonte hauriētes, Deo adscribunt, hominū generi persuaserint, an non tādem illud efficient, ut quibus de causis illum Iouis, Martis, Veneris, Herculis, cæterorumque non deorum, sed idolorū cultum ac superstitionē orbis quondam reiecit ac respuit, ueram quoque religionem, si tamen uera esse potest, quæ talē, qualem illum isti esse confingunt, Deum colit, iisdem adductus repudiet? Illi igitur ueram religionem in falsam commutarunt; hi peregrinis atq; paradoxis opinionibus suis nullum ueræ religioni locum relinquunt.

Rom. 1. Sed ad alterum reprobationis istorum argumentum ueniamus. Illi philosophi à Deo derelicti corpora sua cōtumeliis affecisse dicuntur. Isti autem cùm hominem ex homine tollentes, eum pecudem esse dicunt, & quidem omnium miserrimā, non solùm corporibus, sed animabus suis, totique humano generi dedecus adferunt. Nam qui liberum tollit arbitrium, is homini id quo à pecudibus differt, adimit; quo sublato, quid inter hominem & pecudem interest? Profectò nihil. sed operæpretium est animaduertere, quibus

contu-

contumeliis hominē afficiant. Arbores, plantas, lapides cæteraque huiusmodi fructum aliquem adferre nec otiosa, sed potius alicui esse usui confitentur, solus homo, inquiunt, nihil nec agit, nec agere potest, non aliquem fructum adferre, non bona opera producere ualet. Neque eo dedecore contumeliaque contenti, qua hominem racha, id est uanū & inutilem dicūt, eum non modò fatuum, sed etiam perniciosum ac malum faciunt, cùm eum nihil nisi malū agere, neque aliud quic quam, nisi in quo & sibi & cæteris noceat, posse pronunciant. Sed quoniā hæc omnia iis leuia uidebantur, illud etiam adiiciēdum putarunt, ut hominem sui ipsius suæque animæ facerent parricidam, dum illum aliquid, qđ sibi utile sit ac meritorium, facere posse negant, sed quicquid tandem molitur aut agit, id totum ad solam animæ suæ æternāq. perniciem ualere dicunt, tantumque abesse, ut aliquid boni posit, vt omnibus operibus, factisque suis, nihil aliud quàm suam miseriam, calamitatem, interitum augeat atque promoueat. Quæro iam an de cæteris animantibus eiusmodi aliquid dicant? Nonne cum Cicerone loquuntur & sentiunt, simul atq; natū sit animal, ipsum sibi conciliari & commendari ad se conseruandum, alienari 3. De Finib.

autem

autem ab interitu, iisque rebus, quę interitũ uidentur adferre? Si quis homini manus datas esse diceret, nõ quibus uteretur, sed quibus se ipsum occideret, oculos quibus nõ pericula declinaret, sed ad præcipitiũ duceret, dẽtes quibus nihil aliud nisi artus suos ipse laniaret, eius absurdissima uideretur oratio. Sed longè absurdius est dicere hanc solam homini facultatem esse concessam, ut nihil aliud possit, nisi in singulis operibus factisq. suis animã suam ipse iugulare. Nonne tolerabilius erat minusque miserabile, homini eam vim esse ac facultatem, ut corpus suum, quàm ut animam suam proprio mucrone iugularet? Nã si manus sibi, id est corpori suo adferre omni parricidio grauius iudicatur, quid de illa, quæ suam animam occidit, uoluntate dicemus? Quid igitur de humana conditione grauius, quid odiosius dici põt? Hominem itaq; ipsis dæmonibus atq; damnatis miseriorem faciunt. hi enim quemadmodum nihil boni deinceps agere, ita damnationem suam atque supplicia augere non possunt: miser autẽ homo, ut isti uolunt, nihil quidem boni, quemadmodum nec ille facere potest, suam tamen damnationem & interitum nihilominus per singula mométa auget. Cùm hæc & alia eiusmodi aduersarii

loquantur,

loquantur, & sentiant, quis eos in reprobũ sensum incidisse iam dubitet? Quanta autẽ ingratitudo, quanta impietas in Deum id ab illo datum negare, quo isti ad sua commoda semper utuntur, & sine quo nihil possunt? Si quis negaret se corpus aut linguam habere, is cæcus aut insanus iudicaretur; qui liberũ uoluntatis arbitrium habere se negat, æquè cęcus atque amens habendus est. id enim in se esse negat, quod in illo experientia rerũ magistra perspicuè esse demonstrat, quodq; ipse quotidie experitur & sentit. Negat igitur præcipuam sui partem, qua Deum suum intelligere, amare, colere potest. Quæro nunc ab aduersariis, si liberum non habent uoluntatis arbitriũ, quænam est illa uis, quæ potentia, qua Deum amant & colunt, quod cætera animantia, quia libero priuantur arbitrio, nullo modo possunt.

Sed uidentur mihi aduersarii non cæcis & amentibus, sed ipsis bestiis furore ac rabie percitis similes. Vt enim rabidus canis quoduis obuium animal ipsumq. dominum suũ mordet, ac tandem se ipsum dilaniat & occidit; & quemadmodum homo furiosus artus suos mordet ac rodit, seq. uel præcipitio uel laqueo necat, uel in profluentem insilit, seseq. submergit, aut certè suos filios, uxo-

re, propinquos, amicos crudelissimè occidit: ita isti qui ingenium suum atque omne studiũ eò conferunt, ut ipsum Deum rodant ac mordeant, seseq. ipsos ac omne hominũ genus, quãtũ in ipsis est, crudelissimè occidãt, nõ minus mihi furiosi uideri solent. Quod si illos nõ solùm horrere cõsueuimus, uerùm etiam uinculis & catenis ligare cõpellimur, quid his, quorũ & impietas in Deum, & crudelitas in homines redũdat, facere æquũ esset? Sed ut ad propositũ reuertamur, illud tenendum est, homini à Deo nihil, nisi quod illius utilitati salutique proficeret, esse concessum; quo si in suam perniciem abutatur, eum contra naturã facere. Homo, exempli causa manus & brachia accepit, ut iis ad utilitatem & conseruationẽ sui, cùm res postulat, uti possit, quod si se ipse sua manu occidit, suisq. membris in suam perniciem abutitur, omnium sicariorum immanitatẽ suo facinore uincit, contraq. naturam facit. ita ingenij facultatem accepimus, ut ea in nostrum commodum utamur: quam si quis eò detorserit, ut aliquid, ex quo nullus fructus, nulla utilitas consequatur, aut neget, aut asseueret, is in uanum accepit animam suã. porrò si hãc ingenij uim ita deprimit & abiicit, ut contra seipsum aliquid aut asseueret

aut neget, quemadmodum fit cùm liberum negatur arbitrium, animam suã ille iugulat & occidit, ipsamq́. naturam uiolat, dum se nobilissima pręcipuaq́. animę parte, sine qua nec anima ipsa rationis est particeps, priuat & spoliat. Quẽadmodũ igitur eos, qui corpori suo manus adferũt, furiosos dicimus, & amentes; ita eos, qui animas suas ipsimet iugulant, liberumq́. negantes arbitrium, ueram illam uitam sibimet eripiunt, insanos, furiosos, amentes existimare debemus. Sunt hæc quidẽ grauissima suo pondere, sed illud longè grauius, quòd isti omnem ingenij facultatem eò conferunt, ut Dei, quẽ peccati & iniquitatis auctorem facere non dubitãt, bonitatem atque iustitiam negent è medioq́ue tollant. Cùm enim tam sacrilegum dogma impia uoce defendunt, nonne in ipsum uniuersi auctorem Deum, illumq́. benignissimum parentem generis humani impetum faciunt, eumq́ue quantum in ipsis est, perdere atque exterminare conantur? Et dubitabit aliquis istos qui tam impiè suis ingenijs abutũtur, qui dentes suos in sua uiscera acuerunt, qui linguas suas in ipsam naturam armarunt, qui toti humano generi pestem atque interitum adferre conãtur, qui in ipsum quoque Deum adeò nefariè impetũ fa-

ciunt, esse furiosos? Quod insaniæ, furoris, amentiæ genus cum hoc conferri potest? & istos adhuc sanę, ac non potius emotæ mentis arbitraberis frater? Neque uerò hæc eò pertinent, ut iis conuiciū faciam, sed ut eorum cæcitatem, furorem, insaniam tibi mi frater ostendam; qua perspecta, cui hominū generi fidem haberes, & quorum sacrilegū sequereris errorem, dum liberum negas uoluntatis arbitriū, intelligeres, quod impium dogma, quantam blasphemiarū, iniquitatis, malorumq. omnium lernam in se complectatur atque contineat, planum faciundum fuit, ut exclusis illis ouis, esset omnibus perspicuum, quanta sub hoc uno dogmate, quo liberum voluntatis negatur arbitrium, lateret impietas, quam detectam & cognitam mūdus detestaretur ac fugeret. Vnde intelligi potest, quò illorum cōsilia spectent, imò quid per illorū fraudes & imposturas Satanas efficere conetur, nimirum ut nobis scripturæ sanctæ lumen eripiat, ut fidem ipsam ac religionē euertat, ut Deum ipsum e medio tollat, ut humanū genus funditùs perdat. O miseros homines! imò furiosos & insanos, qui se ita Satanæ ministerio dediderūt, ut ex illius imperio atque præscripto linguas suas nō solùm in humani generis pestē

atque perniciē, sed etiā in ipsius Dei contumeliam sacrilegio impiæ uocis armauerint. Miserabilis quidem primus ille serpens, cuius opera Satanas ad protoplastos decipiendos atque fallendos quondā abusus est. Maior tamen istorū calamitas, quos instar colubri terrę defixit affectus. Repunt igitur humi, nec unquā à terra, in quā omnem spem atque fiduciam abiecerunt, oculos erigunt, sed pecudum more uiuētes, imò pecudibus deteriores, nullam iustitiæ mercedē, nullū præmium expectant. Ita homini tanquam pecudi nihil nisi corporis uoluptatem esse propositam existimāt, hanc illius esse felicitatem, hoc propè summū bonum. Mentior, nisi quotidie uidemus maiorē gregis uestri partem humi repentem terræque defixā in Atheorum, & Epicureorum castra transire, ac fidei desertores cælestibus bonis terrena præferre. Non est igitur mirum, si homines mente capti planeq. furiosi, in tantū crudelitatis ac sæuitiæ proruperunt. Primùm immanitatis tyrociniū illis fuit, in ipsum Deū caninā exercere facundiā. Hinc nè sibi quidem pepercit impietas, exinde in nos quondam suos fratres, amicos, propinquos, socios, cōtubernales omni sęuitiæ genere bacchantur. Ita gradatim in omne hominum

genus processit immanitas, quam omnium uitiorum facinorumque licentia ubique comitatur; adeò ut si philosophos illos gentiles, quos Apostolus in reprobũ sensum traditos fuisse dicit, cũ istis cõferas, boni atque integri illi fuisse uideantur. Istis enim homines, & quidẽ insontes, crudelissimè occcidere, uel uirtus, uel ludus est. Quid de rapinis? quid de sacrilegiis tẽplorũq. direptionibus dicã, quas isti pietatis loco ducunt? Inter catholicos uitia quædã esse non nego; sed nemo est adeò furiosus ac demens, ut cædes, furta, rapinas, seditiones, & in magistratus rebelliones uirtutis loco ducat, aut cuiquã honestũ licitumve aliquid eiusmodi esse dicat, & sentiat. De uestræ scholæ putidissimis fontibus ista manarũt. Hæc uestri ministri cõtra uerbi Dei auctoritatẽ atque sententiã, quo furta, cædes, rapinæ, seditiones, & omne cupiditatis genus apertè prohibetur, docẽt atque defendunt. De quibus quid aliud dicã, quàm id, quod Apostolus de quibusdã grauissimè seuerissimeq. pronunciat? Qui cùm iustitiam, inquit, Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte; non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Quid? quòd istorum eò usque processit audacia, vt

Rom. 1. (margin, beside "les, quos Apostolus in reprobũ sensum tra-")

Rom. 1. (margin, beside "uissimè seuerissimeq. pronunciat? Qui cùm")

quos huiuscemodi facinoribus criminibusq. deditos ultimo supplicio affici æquum erat, eos solos pios, eos religiosos, reformatos, Dei denique filios dicunt. Sed cuius Dei, ipsi uiderint, certè ueri illius Dei, qui cælum creauit, & terrã, qui solem suũ oriri facit super bonos & malos, qui ut est optimus, misericors, hominumq. præcipuus amator, ita furta omnia, rapinas, latrocinia, seditiones, iniusta bella, cæteraq. eiusmodi, quæ uestri symmystæ palàm exercent, summoperè detestatur, filios esse non posse certũ est. Cùm enim & in Deum, & in hominem tam impiè contumelioseque iam dixerint, quid aliud restat, quàm ut ij tanquam desperati, in omnium facinorum scelerumq. licentia & furore bacchētur? Rectè ait Sapiens: Impius cùm in profundum peccatorũ uenerit, contemnit. Neque enim ulla exhortatione mouetur, neque ullo sermonis genere, quo ut peccatum suum deserat, admonetur, ab impietate reuocatur. Si essent Dei filij, certè bonitatis ac misericordiæ illius sequerentur exēplũ. si essent Dei Apostoli, profectò per eadem humanitatis, modestiæ, humilitatis, mansuetudinis uestigia graderentur. Quæ cùm ita sint, cæcus est qui illius factionis atque doctrinæ, ex qua tanquã ex equo Tro- *Prou.* 18.

iano tanta malorũ turba processit, malitiam impietatemque non uidet. Quid enim Dei uerbo tã repugnans atque contrariũ, quàm illorum dogmata? quid Christianæ fidei ac religioni tam inimicũ & aduersum, quàm illius perditissimæ factionis improbitas? Cùm igitur tantã malorũ omnium lernam in ipso uestræ cõtra liberum arbitrium doctrinæ sinu foueri intelligam, eamque non solum cum Dei uerbo, sed etiam cũ ratione, experientiã, fide sanctorum, antiquitate sententiisq. doctorum pugnare perspiciam, ignosce mihi, si adeò fatuus ac demens esse non possum, ut tam impium nefariumq. doctrinæ genus pro ueritate amplectar. tu quoque si sapis frater, eam deseres, atq; ex illis fluctibus eoq. naufragio, quo tã multi pereunt, enatabis. Veniat tibi quæso illud in mentẽ, quàm turpe tibi sit, id de Deo meo dicere, quod sine horrore audire, sine pudore referre nõ possum, Deum auctorem esse peccati, Deũ adeò iniquum esse, ut hinc peccata seuerissimè puniat, inde uirtutibus pręmia nulla constituat. Quæ cùm ex te audio, quanto putas me propter impiæ uocis audaciã pudore suffundi? Quid cùm tuam insusceptæ sententiæ, qua immortale uirtutibus atque pietati bellum indixisti, pertina-

ciam improbitatemque consídero? Quid opus erat de operum merito ac dignitate cõtendere, orbemque terrarum tanta contentione turbare? Nonne satis erat bona opera meritoria esse intelligere, hominique non solùm utilia, sed etiam necessaria esse cognoscere? Tanta certè, si scripturæ fidem habemus, eorum utilitas est, ut iis, qui ea fecerint, Deus præmium reddat æternum. Quid mihi opus est scire, utrum ea tanti æstimanda sint, an pluris minorisue, quàm ipsum cælum, cùm nõ ignorem, iis qui ea fecerint, regnum cælorũ esse promissum? Quid mea refert, num Deus iis tantam mercedem assignans, ultra iusti pretij dimidiũ decipiatur an non, cùm hoc pactum atque conuentũ illi placere cognoscã? ea certè opera, pro quibus tantam mercedem se redditurum Deus esse promisit, homini debent esse carissima. Cùm igitur quempiam uidero uirtute præstantem, eum tanquam in cælo paulò post regnaturũ, iure meritoq. suspiciã. Quapropter illas cõtentiones & rixas prætermittere facillimũ nobis erat frater, si eo, quod è purissimo scripturarũ fonte haustum ab Ecclesia sumpsimus, uoluissemus esse cõtenti, neque tantæ litis, quæ ad solã bonorũ morum euersionẽ pertinet, turbinem excitassemus.

Nostra

Noſtra certè eccleſia huiuſcemodi contentiones deteſtatur ac dãnat. Fides noſtra ſimplex eſt ac facilis intellectu, neque quicquã eſt, quod uos ab illius ſuſceptione impediat & retardet, niſi ſola incredulitas ueſtra. Hęc enim uos omnia Dei uerba, omneſq. ſcripturæ ſententias amplecti nõ patitur. hæc agit, ut ea tãtum quæ ueſtris opinionibus affectibuſq. conueniunt, approbetis. Porrò ſi nõ ex parte, ſed ex toto Chriſtianus eſſe uis frater, à te peto ut totum intellectum tuum in obſequium fidei Chriſtianæ captiues, eique ſubiicias. Itaque cùm ſcriptura hominẽ & apetitui ſuo dominari, & uoluntatis ſuæ poteſtatem habere pronũciat, noli repugnare, ſed tantæ auctoritati cedens, liberum uoluntatis arbitrium confitere. Cùm hinc liberi arbitrij uires ad boni operis executionẽ abſque Dei gratia non ſufficere, inde credenti cum gratię Dei auxilio nihil impoſſibile eſſe ſcriptura denũciat, crede, utrãque uerã eſſe ſententiam, hominemq. tali auxilio ſubleuatũ, aliquid boni pręſtare poſſe ne dubites. Rurſus cùm audis tantam carnis ſpiritui repugnantis eſſe uim, tantos impetus, vt hominem ad peccatum uideatur impellere, uerũ id eſſe perſuaſus, Deũ ut tibi auxilio eſſe dignetur ne in tentationẽ incidas, roga. Con-

trà cùm adeò fidelem esse audis, ut neminẽ tẽtari patiatur supra id quod potest; hoc ita se habere intelligens bono animo sis. Porrò cùm hinc opera nostra futuræ gloriæ condigna nõ esse, inde iis qui ea fecerint, maximũ in cælo præmium repositum esse intelligis; sic utriusque sententiæ ueritatem amplectere, ut & Pharisaicum supercilium fugiẽs, de bonis operibus ac uirtute nõ efferaris, & ad ea gerẽda lætus atque alacer spirituales illas verasq. diuitias tibi studiosissimè compares. Et quemadmodum omnibus fidei Christianæ articulis assentiris, fidemq. habes, ita simul omnia Dei uerba complectere, ut nõ ex parte sed ex toto Christianus ac fidelis esse uidearis. Noli igitur hunc diuinæ scripturæ locum, ut illi fidem habeas, euertere, sed potius utrumque concilia, quemadmodũ nos facere consueuimus. Quod si feceris, in negotio fidei inter nos ilicò pax sequetur. Sin minus, cõciliari nullo modo possumus. Conditiones pacis ęquissimas adfero. Nihil enim aliud postulo, nisi ut Dei uerbis omnibus credas: hoc solũ à te peto, vt Deũ bonũ, iustum, misericordem, hominum amatorem, non peccati authorem, non mali causam esse fatearis. Hoc si de Deo credas, ecclesiæ catholicæ quondã matris tuæ fidem scripturæ

sanctæ auctoritati non repugnantem & contrariã, quemadmodũ impostores illos tuos secutus antè dicebas, sed & rationi cõsentaneam, & Dei uerbo cõgruentem,& ipsa ueritate subnixam esse censebis.

Sed quoniam è uadosis locis enauigauit oratio,& aduersariorum fraudibus,mendaciis, erroribusque detectis, ueritatis lumen ostendimus,redi quæso in uiam, damnatoq. errore in arcam Noë, id est,in ecclesię Romanæ ipsiusque Apostoli Petri domicilium regredere. Vt enim eos omnes qui extra illã arcã olim inuenti sunt, cataclysmus absumpsit; ita hoc errorũ inundante diluuio, quo nunc propè demersa sunt omnia, quicũque catholicæ ecclesiæ tutissimam nauem deseruerint,ij fluctibus illis obruti pereãt necesse est. Hęc enim sola inter procellas ac turbines mundi multorumq. naufragia iactari potest,obrui nõ potest. Hæc sola nõ modò tyrannorũ impetus uimq. perfregit, sed etiam hæreticorum calliditatem fraudesq. deuicit. Quæ cum ita sint, etsi pro huius ecclesiæ defensione nonnulla tibi in superioribus literis scripsi, illud tamen me rectissimè additurum esse confido, Romanam ecclesiã, eamque solam, Christi ecclesiã esse, quæ in æternum mansura est. Quam enim aliam dabis,

qu æ

quę in una eademq́. fidei regula semper immobilis atque inconcussa permanserit? Obganniant licet illæ uestrorũ impostorũ uulpeculæ, latrẽt ut uidebitur illi uestri Scyllæi canes, ipsa certè experiẽtia rerum magistra eius æternitatem ostendit, quã usque ad nostram ętatem circumlatrantibus omnibus illius inimicis stare perspicimus. Hæc sola iam amplius mille quingentis annis stetit immobilis. Quis hanc quæ inter tot procellas ac turbines, inrer illos fluctus, & maximas tempestates, quibus tot sæculis iactata est, tã diu stare potuit, supra firmissimam petram fuisse fundatam, quis optimè extructam esse iam dubitet? Apostolus certè Paulus me in huius ecclesię fide obediẽtiaq́. ualde cõfirmat, cùm illius ad Romanos epistolam legens, inprimis illum Deo gratias agere animaduerto, quòd Romanę ecclesię fides toto terrarũ orbe percrebuit. Quod de nulla alia ecclesia Paulus scripsit aut dixit. Non solùm autem Apostolus Romanę ecclesię fidem mirabiliter laudat & prædicat, uerùm etiã illã ecclesiã singulari amore prosequitur. Inde sunt illa beneuolentiæ dilectionisq́. plenissima: Testis est mihi Deus, cui seruio in spiritu meo in euangelio filij eius, quod sine intermissione memoriam uestri facio semper in oratio-

Rom. 1.

orationibus meis. Non ignoro ministros uestros Geneuenses hoc loco, Apostoli corrupisse sententiam, dum ita distinguunt, ut huius uersus extremum sequentis exordiũ esse uideatur, ne fateri cogantur Apostolum pro ecclesia Romana, quam illi tam immortali odio prosequuntur, orasse. Sed duo ultima huius epistolæ capita legant, & quàm arden ter Paulus non solùm huius ecclesiæ preces ambiat, sed etiam pro ea Dominum deprecetur, intelligent.

Sed fortè tum Paulus ita faciebat, nunc autem alia ratio est. Imò uerò quoniã charitas neque deficit neque decrescit in iustis ubi ad cælestem gloriam euolarint, Apostoli in Romanam ecclesiam, quam suo sanguine rigauit, amorem ac beneuolentiam nulla ex parte mutatam aut diminutã esse arbitror. Quapropter illũ assiduè pro illa preces fundere existimo, non minus quam Apostolum Petrum, quem Clemens illius discipulus ac successor ante mortem pollicitum esse se iugem illius in suis orationibus memoriam habiturum, memoriæ prodidit. Quòd si uera est illa Christi sentẽtia, qua Apostolis quicquid à Deo patre petiuissent futurum pollicebatur: quis relictus est dubitandi locus, quin in his duobus Apostolorũ coryphæis

cius

eius ſententiæ ueritas impleatur? Illorũ igitur quas non modò tum fuderunt, ſed etiã adhuc fundunt, à Deo preces audiuntur, illorum etiam nunc plurimum ualet oratio. Itaque cùm ab Apoſtolo nõ ſolum eccleſiæ Romanæ laudetur fides, uerùm etiam illa eccleſia tam ardenti ametur affectu, ut is aſſiduas pro ea preces fundat, nonne prudentius faceres ſi tanti Apoſtoli, cui Deum locutum eſſe non dubium eſt, potius quam Caluini, qui à quo miſſus ſit obſcurũ eſt, (Hoc ironicè dico, ſcio enim a diabolo miſſum eum eſſe) ſequereris exemplum? Illud certè concedes, inter hos duos minimè cõuenire. Ille ſiquidem eccleſiam Romanam ſingulari amore, hic immortali odio proſequitur. Ille pro ea preces fundit, hic eam conuiciis appetit. Ille Romanam fidem laudat & prædicat, uos Caluinum ſecuti, eam uelut falſam impiamq́. damnatis. Quæ cum ita ſint, longè æquius eſſe arbitror, tantæ auctoritati credentem me in huius eccleſię caſtris perſeuerare, quàm transfugam factum perditæ factioni, quæ quod Apoſtolico ore laudatum eſt, uituperat, me adiungere. Cùm igitur fidem noſtram cum diuinis literis omni ex parte congruere ſatis copioſè monſtrauerimus, quàm impiè nefarieque eam oppugnas tuis literis, quantoq́. in errore, ac ueritatis

ignoran-

ignoratione uerseris, perspicuum est. Itaque restat ut palinodiam canas, omnibusq. mendaciis, conuicijs, plasphemiis, quibus sanctum ecclesiæ nomen infamare conatus es, tuo ore damnatis, ad salutare illius gremiũ redeas, eam matrẽ agnoscas, ei pareas, eius legibus libenter obtemperes, ut de cæteris quoque controuersijs, quibus adhuc illam aduersarij oppugnãt, salubriter instrui possis. De libero autem uoluntatis arbitrio, & meritis operum satis multa iam diximus, ex quibus quæ sit hac in re nostræ fidei ueritas, facilè intelliges. Quòd si aut tu aut quisquã uestrorum ministrorum aliquid contra dicendum putat, facessant conuicia, ut humanitatis ac mansuetudinis specie ueritatẽ nos inuestigare doceamus. Idem quoque quem hic obseruauimus, ordo seruetur, ne rerum sententiarumq. confusio tenebras pariat. Id si ita factum abs te fuerit, me tibi responsurum esse polliceor. Sed sat scio nihil ab illis melius, nihil probabilius adferri posse ijs quæ tuis exposita literis pro nostra mediocritate deteximus, in lucemq. prolata confutauimus. Quòd si fortè illorum sophismata, captiunculas, argumentandiq. uicia statim uidere non potes; hæc nostra sæpius lege, & tandem fieri non poterit, quin illorũ calliditatem fraudemq. perspicias. Qua per-

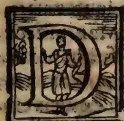
ſpecta & cognita, ſi illos impoſtores adhuc ſequeris, illiſq. adhibes fidē, ueriſimile eſt te eſſe mentis emotæ, à Deoq. derelictum in reprobum ſenſum incidiſſe. Certè fraternus amor me in hac reſponſione tantum laboris ſubire coegit, ut tibi familiariter & fidei noſtræ ueritatem, & erroris tui uanitatē oſtenderem. Quòd ſi tibi perſuadere nō poſſum liberum in nobis eſſe uoluntatis arbitrium, nihil opus eſt ut mihi de cæteris rebus, quæ in fidei negocio inter nos controuertuntur, aliquid ſcribas, quod te in extremis tuis literis facturum eſſe promittis. Nam ſi mihi deeſt liberum uoluntatis arbitrium, nō mihi ſed Deo ſcribe, illiq. me libero arbitrio priuatum eſſe perſuade, ut is operetur atque efficiat in me & uelle & perficere. Nam ei qui liberum non habet uoluntatis arbitriū, ſuperuacuum eſt ſcribere, & quicquam perſuadere conari. O quàm miſeret me tui frater, cùm te ſublato libero uolūtatis arbitrio hæc ſcribere & polliceri uideo, illudq. quod uerbo negas, facto per totam epiſtolā tacitè confiteri, nec ad extremum uenire potuiſti, quin liberū arbitriū, quod tota illa epiſtola tua conabaris euertere, confitereris. O magna uis ueritatis, quæ ex aduerſarij ſui pectore nonnunquam erumpit, illumq. ad ſui

cõfessionem impellit? Magno id quidem argumento mihi est te, mi frater, esse seductũ, ac intellectus tui oculos ita fascinatos esse, ut quæ à cęco facilè uiderentur, ea tu uidere nõ possis. Quare tanto maiore in te misericordia moueor, Deumq. Opt. Max. precor ut hoc uelũ ab oculis cordis tui sua benignitate remoueat, ut ea quæ tibi uersantur in manibus, sine continuo quorum experimento ne momento quidem temporis hæc uita duci potest, perspicere queas. Hęc mi frater tibi de iis duobus quæ in tuis literis refellenda sumpsisti, rescribenda existimaui. Laborẽ nostrum boni consule: quẽ si aliquid profecisse intellexero, de alijs in negocio fidei cõtrouersijs tibi scribere nõ grauabor. Intereà dũ tuas literas expecto, ex quibus quantum istius libri lectione profeceris intelligã, Deũ quotidianis precibus oro, ut mentem tuam clarissimo spiritus sui lumine illustret, quò agnita ueritate rectum salutis iter teneas, & ad illã Sion cælestem Christi beneficio peruenias, eoq. tandem modo tanquam fratres eadem fidei & dilectionis unitate concordes cum angelis cæterisque beatis spiritibus Deum Opt. Max. perpetuò laudare mereamur. Amen.

FINIS

APPEN-

APPENDIX AD LECTOREM.

DE theologicis omnibus cōtrouersiis qui recte iudicare uolet, cum oporteat non solum allegare scripturas, uerùm etiam rationis, quā vt sententiæ, quæ in quæstionem uenit, qualitatem rite examinemus, Deus in cordibus nostris accendit, lumen adhibendum est. Quanquam enim ab utraque parte scripturarum sententiæ proferantur, neque solum nostri, uerùm etiā aduersarii se uerbi Dei auctoritate niti uideri uelint, cōclusiones tamē, quas scripturę uerbis atque sententiis utraq; pars probare conatur, inter se pugnāt suntq. contrariæ. De quibus rectè iudicandi uiam satis planam, expeditamq. rationem in hoc libro tibi ostendi. Cùm igitur aliqua sententia, cui probandæ scripturarum profertur auctoritas, in Dei siue contumeliam siue blasphemiam uergit, non est dubium quin à maligno spiritu antitheo illo erroris atq; impietatis auctore profecta sit. Nec mirum est si aduersarii errores suos scripturarum allegatione prætexunt. Quo enim alio modo fieri

posset ut inter Christianos aliquid noui probaretur? Finis igitur ac scopus, propter quē scriptura profertur, totum negotiū euertit. Quare scopū quem sibi allegator ille præfixit, & quid ex eo sequatur, diligenter attende. Vt uerbi causa, si quē dixeris iniustè cædem admisisse, sequitur illū esse homicidā; si quis prodidit ciuitatem, eum proditorem; si fecit iniuriam, iniustū esse cōsequens est. Ita si cædes illa quā Dauid admisit, Deo attribuitur, Deum homicidam esse dicemus, si Deus ea quæ fieri nullo modo possunt, homini præcipit, & eū qui imperata nō fecerit, nihilominus supplicijs afficit sempiternis, magnū in illū crudelitatis ac sæuitiæ crimen admittit. Consequens est igitur Deum esse crudelem, tyrannum, immanem, ac trucem. Qui itaque scripturarum uerbis atque sententiis eò abutitur, easque ad hoc profert ut Deum in homines talem esse probet, qualē eum isti faciunt, is in Deum impia uoce blasphemans diuinas literas nō bene intelligit, sed ad suam impietatem perfidiamque detorquet. Talis est in liberum arbitriū error, talis impietas. Sed fortè nimis urgeo. Neq; enim hîc aduersarii in Deum aperta libertate blasphemant. Est illis adhuc nonnihil uerecundiæ: Non dicunt Deum esse iniustū,
crude-

crudelem, tyrannum, sicarium, adulterum, proditorē. Fateor uerbo ista non ponunt, ea tamen & dicunt & docent, ex quibus aduersus Dei nomen, & gloriā eiusmodi blasphemiæ consequuntur. Quā igitur quę post ab alijs excludantur, infecta, putrida, uenenata ponunt. Antecedentia siquidem ex quibus impiæ conclusiones inferuntur, expromunt principale, ex quo accessorium nullo negocio elici possit, in medium proferunt. Quæ cum ita sint, impietatē sanè suam atq; blasphemias qua uidebitur arte uerborum inuoluant, quocunque orationis genere tegāt aduersarii, studiosissimeq. uel celent, uel etiā defendāt. Negent se in Deum esse blasphemos, quorū blasphemias nemo tam cæcus est qui uidere nō possit. Quare ne se uerbis purgatos putent qui rebus urgentur. An nos usqueadeò stupidos arbitrantur, ut non intelligamus mendacem dici quem dixerint sæpius esse mentitū? sicarium, qui hominem sica confoderit? qui furatus sit, furem? quem proditionem admisisse dicant, eum proditorē uocari? Quæ omnia si de pecudibus fungisve dicantur, conuicii loco fortasse non habeant; hominem certè, qui cùm aut mentitus se non mendacem, aut furatus esse dicetur, se non furem dici intelligeret, adhuc

alidi hominem. Isti uerò, si Deo placet, nos adeò bardos ac stupidos esse uolunt, ut cùm & adulteriū cædemq; Dauidis, & Iudę proditionē nihilominus quàm Pauli Apostoli conuersionē esse opera Dei dixerūt, Deum ab ijs adulterum, sicarium, proditorem dici nō putemus. Cùm peccata in nobis à Deo fieri, nos tamen ob ea ipsa iure puniri, cùm Dei præcepta nullo modo fieri, nulla ratione impleri posse, nos tamen quòd ijs nō obtēperauerimus, supplicijs affici sempiternis docuerint, cùm hæc, inquā, omnia sic se habere contenderint, num erit quisquā adeò cæcus ut Deum ab iis tyrannū, sæuum, iniustum, crudelē dici non uideat? tam demens ut illius diuinæ maiestatis nomen & gloriam impia uoce blasphemari, infamarique non sentiat? Quis aduersariorum adeò facilis ac patiens, ut quibus illi criminibus Deum accusant, dum eum faciunt omnis iniuriæ, peccati, sæuitiæ, crudelitatis auctorem, ea in se retorqueri æquo animo ferret? Nemo peccatum suū libenter agnoscit. Latrones propè in ipso facinore deprehensi negant, & quod libenter admiserint, fatentūr inuiti, atque inter ungulas & tormenta carnificum uix ad criminum suorum confessionē adigi possunt, propterea quòd intelligunt, si cædes

ac furta quorum accusari sunt, à se admissa esse fateantur; se tanquam fures ac sicarios iudicũ sententia esse damnandos. Quæ igitur crimina postquam improbi homines perpetrarunt, fateri erubescunt, imò uerò pertinacissimè negant, ea nunc ipsi Deo quo nihil iustius, nihil melius, cùm ab aduersarijs adscribantur, ij se pios, religiosos, fideles, Dei seruos nõ solùm haberi uolent, sed etiã dicere audebunt? Cui iam dubium esse possit quin eorum omnium, qui tam impia, tam sacrilega, tam nefaria dogmata, in quibus tantæ in Deum ipsum inuolutæ blasphemiæ latitant, patienter audiunt, oculos atque intelligentiam Dei æmulus ille cæcauerit? At uerò latrocinium isti à se admissum confitebuntur, se tamen non esse latrones, seditionem à se concitatam, se tamen seditiosos non esse, hominem à se iugulatum, se tamen non esse sicarios. Cùm magnam mundi partem in tantam cæcitatem, & insaniam, ut ista pro ueris habeant, deuolutã esse perspicio, ipse prę stomacho propè insanio. Nescio quis illorum oculis puluis iniectus sit, certè nihil uidẽt. Quare illis quos ita cęcauit impietas, te amice lector, cordatiorem esse necesse est, ne in illos blasphemiæ laqueos incidas. Quid igitur ab unoquoq; nostrum hic

dicatur, & quid ex nostra oratione sit cõsequens, diligenter attenteq. considera. Res hic nõ uerba quæruntur. Equidem mei officij esse existimo in hoc elaborare, ut isti sua sponte cæcati tandẽ aliquando clausos oculos aperiant, & quid iis impostores illi persuadere, imò uerò falsa religionis specie in quantum impietatis ac blasphemiæ barathrum eos præcipitare conentur, aspiciant. Si regulas à nobis superius expositas obseruare uolueris, omnibus argumẽtis, quæ aduersus liberum uoluntatis arbitrium, & bonorum operum meritum obiici possunt, facilè respõdebis, ut cùm aduersarii scripturæ diuinæ auctoritatẽ obiiciunt, quà cor Pharaonis à Deo induratũ fuisse dicitur, ueniat tibi in mentem alio scripturæ loco dici Pharaonem ipsum indurasse cor suum. Quare utrunque locum suscipiens & amplectens, in hac obduratione Deum & hominem cooperari crede, Pharaonem ut causam efficientem, Deum ut permittentem, illique ob admissa peccata gratiã suam iustissimè subtrahentem. Cur autẽ ad hunc modũ scripturã interpretamur? Videlicet ne aduersariorum uestigiis insistentes, in diuini hominis blasphemiam incurramus. Quod haud obscurè fieret, si induratioinis Pharaonis præci-

puam

puam atque efficientem causam diceremus Deum. Vtri autem scripturam melius interpretentur, nosne an aduersarij, ipse nunc iudica. Scriptura hinc Pharaonem accusat, quòd cor suum obdurauerit, (contrà Deus clamat, & ne cor nostrũ obduremus hortatur) inde cor Pharaonis à Deo induratum fuisse pronunciat. Quæro nunc utrũ è duobus magis sit gloriæ Dei consentaneum atque conueniens, cùm hanc cordis obdurationem utrique tam Deo quàm Pharaoni scripturæ adscribat auctoritas, Deum an hominem tanti mali causam existimare præcipuam. Qui Pharaonis causam agunt, Deũ primam atque præcipuam, Pharaonem secundam huius mali causam fuisse contendunt. Ita non solùm Deo improbum atque impium hominem anteponunt, sed etiam ut huius improbitatem excusent, Deum accusant. Quare aduersariorũ furorem & insaniam, qua improbissimo homini, populi Dei inimico & persecutori non obscurè fauent, imò hominẽ impurissimum Deo præferunt, iure meritoq. detestor, nec dubium est quin omnes boni mecũ idem sentiãt. Illi ergo ut Pharaonẽ purgẽt, Deũ accusant: nos contrà Dei gloriæ seruientes, Pharaonẽ accusare maluimus, nec improbum hominem

melio-

meliorem Deo facimus. Pharaonem igitur primum ac præcipuum suæ obdurationis au ctorem fuisse, Deum secundam illius mali causam dicimus. Ita neque in Deum impiè contumeliosi sumus, neque scripturã euertimus, quæ Deum negat auctorem & tentatorẽ esse peccati. Illas ergo regulas si sequaris, omnibus eorum allegationibus facile respondebis.

Accipe alterum exemplum. Aduersarii ut liberum tollant uolũtatis arbitrium, Dei prædestinatione nobis opponũt. Sed quàm uanum ac sophisticum sit eorum argumentum, hinc intelligitur, quod eodem modo probari potest, neque protoplastum, neque angelos, neque Christum, neq; Deum ipsum libero arbitrio præditum esse. Cui enim dubium est, quin & Adæ peccatum, & quicquid angeli egerunt, & quod ipse Christus fecit, & quicquid Deus ab omni æternitate disposuit, ipse præscierit? Ex quo secundum istos consequens est, libero in ijs omnibus arbitrio nihil relinqui loci. At id falsum est. Viciosa igitur est illorum argumentatio. Quid quòd ipsi sententiam suam oppugnant & euertunt? Adamum enim ante primum illud & originale peccatum libero arbitrio præditum fuisse non

negant,

negant, sed tum demum cùm ille peccauit, amissum fuisse contendunt. Quod si ille minimè peccasset, integram, ut isti dicunt, liberi arbitrij facultatem retineremus. Atqui tum Deus rerum futurarum non fuisset ignarus. Prædestinatio igitur liberum non tollit arbitrium. Quis cæcam istorum non miretur insaniam, qui cùm sententiam nostram oppugnare se existimant, euertunt suã? Sed ut unde digressa est, eò reuertatur oratio, duas illorum qui liberũ arbitrium negãt, illustres animaduerto sententias. Prima Lutheri est, qui nos pecudũ in morẽ, omni liberi arbitrij parte ita priuat & spoliat, ut neque boni neq; mali quicquam facere possimus. Sed ei Caluinus obsistit, qui illud ad peccatum solum ualere contendens, quodãmodo diuidit. Atqui si id agit prędestinatio, ut liberi arbitrij uis ad bonum nihil ualeat, ne ad malum quidem aliquid potest. Nisi fortè bona opera præuidere Deus potuit, mala non potuit. Vides igitur aduersariorũ argumentationẽ sophisticam esse? Atq; utinam omnes ad examinandas illorũ opiniones, argumentationes, errores, hac ratione uiaq; procederent. Nulla enim scientia solidior, nulla cognitio certior ea quæ arte & methodo comparatur & nititur. Hæc siqui-

dem animum hominis, cuius pabulum est ueritas, quiq. simulac ad ueritatis adytũ, certa ratione uiaque peruenit, singulari gaudio effertur, naturali quadã iucunditate perfundit. Ego uerò ut tibi quod sentio simpliciter ingenueq. cõfitear, hanc uiam atque rationem, quæ mihi tantum profuit, ut ex iis quę per eam didici, maiorẽ quàm ex aliis omnibus quæ antè didicerã, cœperim uoluptatem, tibi commostrandam putaui. Neque uerò ullius libri lectione mihi opus fuit, ut ea omnia quæ ad refellendas aduersariorũ argumẽtationes, & elidendos illos errores, à nobis in nostra confutatione prolata sunt, quasi aliunde haurirem, ac mutuò sumerẽ. Illa enim ars ac methodus quam sequebar, singulis aduersarij siue argumentis, siue scripturarum allegationibus admota, maiorem mihi quàm uellem argumentorum copiam subministrabat. Nullo igitur libro mihi opus fuit, nisi tum, cùm antiquorum patrũ testimonia, sẽtẽtiasq. produxi. Mirantur sanè nonnulli me, quod aliis familiare est, librorũ meorũ marginem scripturæ diuinæ citationibus, patrumq. nominibus non refercire: sed in componẽdis libris nihil mihi uidetur molestius, nihil grauius, quàm cum eiusmodi citationes, quibus colligendis alij nõ mo-

dũ ſatis elaborarũt, uerumetiã propè omnia referſerunt, mihi hincinde ſumendæ ſunt. Itaque Lectori plus utilitatis & cõmodi me allaturum eſſe confido, cùm ei rationem ac uiam qua non ſolùm de citatione ſentẽtiaq; ſcripturæ rectè iudicet, uerum etiam illa bene exponat, oſtendo, quàm ſi ſexcẽtas eiuſmodi ſententias tantùm in medium producerem. Et ſanè una ſcripturæ ſẽtẽtia rectè prolata, & à rationis lumine non abhorrens, plus ad illuſtrandam ueritatem ualet, quàm plurimæ rhapſodiarum in morem ſine iudicio temerè hinc inde collectæ. Neque uerò hæc eò dicta ſint, ut aliorum labores uituperem, ſtudiumq. reprehendam. Sed tamen hæc cùm ad docendum, tum etiam ad perſuadendũ nõ ſolùm expeditior uia, ſed etiã efficacior ratio uiſa eſt, ut artem quãdam ac methodũ ſecuti, quod è ſcripturarum fonte proferimus, rectè atque ordine collocemus. Sic enim accepta uel una ſentẽtia ad aliarũ omnium intelligentiam non modò uiã munit, ſed etiam de iis rectè iudicandi ſuggerit facultatem. Vnde autem exiſtimamus inter ſcribentium allegationes, nouatorumq. ſententias ueritatem inuolutam latere, & quaſi Labyrintho incluſam exire nõ poſſe? Certè ab utraq; parte ſcripturarũ teſtimonia pro-

feruntur. Nō ergo de scripturæ sententiis error nascitur, sed de iis cōclusionibus, quę ex scripturæ sententijs nō rectè sumuntur. Magna uerò & pœnè tota uis in eo sita est, cùm aliquid inferre uelis, intelligere utrum id ex scripturæ sententia necessariò inferri possit an nō. Hoc opus, hic labor est. Qui hoc præstare potest, is per omnium allegationum labyrinthos, ut alter Dædalus, absque ullo impedimento saluus euadet. Nec sanè minoris aut laboris, aut difficultatis est, sese ex istis hæreticorum argumentationibus extricare, quàm olim ex illis Labyrinthi mæandris euadere. Hoc igitur est quod lectorem in his nostris libris discere cupio, hoc unum illius menti imprimendū puto, ut hanc artē atque rationē intelligens, ea commodè possit uti. Hāc in nostris opusculis Lector inueniet, facessat inuidia. Neque enim hæc à nobis eò dicta sunt, ut nos ipsos iactare, cæterisq. præferre uideamur, sed ut lectorē ad eā artē ac methodum, qua passim uti possit, sibi cōparandam hortemur. Mens hominis non nisi certis rebus potest esse contēta. Quapropter illum in omni argumēto atq; materia, quid cum certo rationis ac probationis necessariò concludentis fundamēto dici possit, uidere necesse est. Equidem nisi eiusmodi rationes

occur-

occurrant, acquiescere nullo modo possum: quæ cùm occurrunt, eas audacter sanè defendo. Sed hæc hactenus. Aliquādo enim, si Dominus uitam dederit, de hac arte ac methodo, qua dudum usi sumus, & adhuc utimur, librum nos edituros esse confidimus. Sylua iam cæsa est, ac parata materia, neque nunc aliud ad ædificium exstruendū nisi tempus atq; ocium quærimus. Duas igitur argumentandi rationes habemus, quarum una è scripturæ fontibus, altera ex ipsa naturæ rationisq. demōstratione sumitur. Huic philosophiæ Christianæ, illi priorem ipsius artis librum dedicauimus. Id enim nobis hoc tempore propositum est, ut ea colligamus quæ ad illustrandam naturalibus rationibus fidem, illaque quæ Christiana fides Dei uerbo nixa tradit ac docet, naturaliter comprobanda, quoquo modo ualere possunt. Audax facinus, dicet aliquis. Nostrum tamen studium irritum non fuit. Multæ siquidem eiusmodi rationes atque optimæ nobis occurrunt. Quarum ut tibi gustum aliquem demus, illud hoc loco planum faciemus, ex bonorum operum natura, non solùm animæ immortalitatem, uerumetiam remunerationem nostram, ac præmium, esse uitam æternam ac beatam, Deumque ipsum

immortalem, æternum, omnipotentẽ ostendi. Quæ omnia tametsi diuinæ literę tradũt, in quibus luculẽter & iustis ęterna uita promittitur, & uia qua ad æternam illam beatitudinem perueniri poteſt, præceptorũ Dei obſeruatio eſſe monſtratur, & Deus immortalis, æternus, impaſſibilis prædicatur, ea tamẽ quibus diuinæ literæ nihil apertius prodiderunt, quidã ex aduerſariis confiteri nolũt. Melanchthon enim & Caluinus, eorũque diſcipuli, contra clariſſimã uerbi Dei lucem, bonũ aliud neſcio quod, ſiue corporale ſiue ſpirituale uirtuti ſuæ propoſitum præmium eſſe finxerunt. Qui cum innumerabilibus ſcripturæ teſtimoniis, ex quibus ſuperius nõnulla produximus, conuicti, mercedem quandam bonis operibus deberi negare non poſſint, quæ ſit illa merces, quod præmium, non exponunt. Ita illi quidem hærent in uado.

Nobis autem nõ modò ſcripturarum teſtimonia, uerumetiam certæ rationes ſunt, quibus demonſtremus planumq. faciamus, bonorum hominis operũ æternam eſſe mercedem, alias numquam futurum eum beatũ, & quemadmodum æterna mala ſuppliciaque peccatis, ita æterna infinitaq. bona operibus conſtituta eſſe uirtutum. Sed mirum

est aduersarios (qui Dei misericordiam atq; bonitatem adeò prædicant & extollunt, ut illius seueritatē ac iustitiam aut tollere, aut certè obscurare uelle uideātur) hic esse tam timidos, ut quod scripturis manifestissimè proditum est, dubitent confiteri: præsertim cùm Deum, quem adeò misericordem ac benignum faciunt, in peccata tam seuerum, ut improbos supplicijs afficiat sempiternis, esse fateantur. Sed hæc iam missa faciamus, nostrasque demonstrationes ordine collocemus.

Virtutis præmium aliud quàm uitā, gaudium, bonaq; æterna esse non posse, naturalibus argumentis probatur. Quæ ut facilius Lector intelligat, mathematicorum in morem, propositionibus explicantur.

PRIMA PROPOSITIO.

Bona opera ei qui illa fecerit, utilia esse necesse est. Alioqui uana essent, & illo nomine indigna. 1

Consequens est igitur, quoddam præmiū tanquam fructum, propositum esse uirtuti. Vt enim ex arbore poma nascuntur, ita ex uirtute fructum aliquem, illi à quo uirtutis actus producitur, profuturum nasci existimandum est. 2

3 Virtutis autem fructum nō modò bonū, sed etiam optimum esse necesse est.

4 Quod autem uerè bonum est, ei in quo est, suapte natura, & conditione lætitiam animiq. tranquillitatem adfert.

5 Quod enim suapte natura tristitiam animique ægritudinem adfert, id uerè bonum appellari non potest, sed potius malum.

6 At quicquid uerè bonū est, id natura appetendum est. Vt enim ait Aristoteles, homines naturaliter omnes bonum appetunt. Homini igitur uerum bonum naturaliter appetendum est.

7 Omnis autem aut uerus aut falsus timor amittendi, uerum ac nostrum bonum quod amamus, suapte natura dolorem parit.

8 Quicquid igitur eiusmodi metum inducit, non solùm boni nomine indignum, sed etiā odio prosequendū, atque fugiendū est.

CONCLVSIO.

EX his omnibus necessariò sequitur, nullum bonum quamuis magnum & excellens, nisi æternum sit, uirtuti respondens & plenum præmium esse posse.

PRO-

PROBATIO.

OMne ſiquidem trãſitorium bonũ amittendi ſui certum timorem parit. quod cui uenit in mentem, is ſecuro, tranquilloq́, animo eſſe nunquam poteſt. Quanto autem maius id bonum eſt, tanto maiorem, ne aliquando amittatur, metum ingenerat. Verum autem bonum expetendum eſt, Porrò quod mordaces curas, anxiamq́; ſolicitudinẽ parit, id non eſt expetendũ. At tẽporale tranſitoriumque bonũ cum appetitur, continuam ſolicitudinẽ, ne amittatur, ingenerat, Cui enim exploratũ eſt, ſe quod habet, ſemper habiturum? Cæterum, vt Gregorius ait, non perditur ſine dolore, quod cum amore poſſidebatur. Nihil autem exploratius eſt, quam iſta temporalia bona nobis aliquando velimus nolimus auferenda eſſe. Vnde mortis recordatio iis qui huius ſæculi diuitias amant, acerbiſſima eſt: O mors, ait ſapiens, quàm amara eſt memoria tua homini pacem habenti in ſubſtantia ſua! Quæ amaritudo inde naſcitur, quòd per mortem homines ab iis quas amant, diuitiis ſeparantur. Bonum igitur temporale ac tranſitorium, propter hanc ipſam recordationem quã ſuapte natura parit, ſecumque trahit, verum bo

num haberi non debet. Virtutis ergo præmium esse, nullo modo potest. Itaque qui beatitudinem æternitati negant esse coniunctam, ij toto cælo aberrant, propterea quòd hoc felicitatis ac beatitudinis genus, eã obtinenti nihil aliud nisi dolorem, animique ægritudinem adfert, ipsamq; beatitudinis definitionem lancinat. Est enim, vt ait Augustinus, beatitudo, status omnium bonorum aggregatione perfectus. Magnum autẽ bonum est æternitas. Cum igitur omnia bona in vnum, vt beatitudinem efficiant, vndiq; confluunt, si desit æternitas, magnum profectò bonum deest, sine quo nihil plenum bonum dicendum est. Quapropter ita existimo, si mihi maximum quod in cælo est gaudium concederetur, ea tamen lege, vt tanto illo bono non amplius quàm vno aut altero die frui possem, quanto illud gaudiũ maius esset, tanto mihi, propterea quòd tam celeriter me illo priuandum esse scirẽ, acriorem dolorem adferret. Quid enim miserius est, quàm fuisse felicem? Quantam animi ægritudinem sentiebat ille, cuius hæc verba sunt, fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens gloria Teucrorum? Miserrimum verbum est, fuimus. Rectè igitur Boetius: Quid me felicem toties iactastis amici? Qui cecidit, stabili

bili non erat ille gradu.

Manifestum est igitur id bonum, quod humanæ virtutis futurum est præmium, æternum esse debere, quod possidenti non metum atque cruciatum, sed gaudium adferat sempiternum. Verum enim bonum stabilis ac perfecta lætitia sequatur necesse est. Illud etiam est consequens, eam hominis partem, quæ tanto bono perfruetur, æternam esse. Non enim minus is qui interitum veretur, animo cruciatur, & dolet, quàm is qui ne bona sua eripiantur, timet. Imò verò mallet ille fortunis omnibus exui bonisque priuari, quam interire, tantum malum est interitus. Igitur qui sempiterni boni futurus est particeps, is æternus & immortalis sit, necesse est.

Ex hac supputatione illa summa nascitur, non solum illud bonum quod humanæ virtutis futurum est pręmium, æternum esse debere, verumetiam ipsum hominem, qui tanti boni futurus est particeps, æternum atque immortalem esse, vt ęterno bono non ad tẽpus, sed in æternum perfrui possit. Alioqui minima suspicio ac metus, ne is à tanto bono aliquando separaretur, facile eam vim haberet, vt tantum bonum illi malum potius videretur, animique dolorem & ægritudi-

nem adferens, boni naturam atque nomen amitteret. Illud quoq; consequens est, quia homo ex se tantum bonum neque sibi comparare, neq; conseruare potest, eum in cuius obsequio illud acquirit, & sibi comparat, non solum immortalem & æternum, verumetiam tanta potentia præditum esse, vt & illud bonum ab interitu immune, non ad tempus, sed in æternum conseruet & vendicet, & ne quis hominem, quò minus eo bono placidè ac securè perfruatur, impediat. 1 Quam potentiam sine dubio infinitam esse necesse est.

2 Hoc igitur modo, & naturali demonstratione ex ipsa rerum natura sumpta, virtutis humanæ præmium esse uitā atque lætitiam sempiternam, fierique nullo modo posse vt bonum aliquod atque commodum temporale virtutis præmium sit, doceri potest. Quod argumentum in nostris de Philosophia Christiana libris, si Dominus vitam & facultatem illius operi absoluendi dederit, plenius vberiusque tractabimus. Hac interim demonstratione, ex qua mercedem virtutis ac præmium cum beatæ vitæ immortalitate coniunctum atque æternum esse intelligitur, fieri non posse vt quoduis aliud bonum huius præmij magnitudini naturæque

respon-

respondeat, directè concluditur, vtendum putauimus, vt omnibus esset perspicuū quā consentanea sit fides nostra non solum Dei verbo, sed etiam rationi atque naturæ. Cum enim in euangelio quidam adolescens quæsiuisset à Christo: Quid faciam vt vitam æternam obtineam? Ille respondit; Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quæ cùm ita sint, non est dubiū quin aduersariorum theologia nihil aliud sit nisi bene loquendi scientia, quæ ad ipsam rerum naturam atque rationem non penetrat, sed tantum in sermonis nitore pompaque versatur. Qui autem scripturam sacram rectè intelligere cupit, is res ipsas de quibus sermo est, exactè cognoscat necesse est, alioqui rectam diuinarum literarum intelligentiam cōsequi non potest. Quod etiam in alijs artibus ferè fit, in quibus qui ita studium ponunt vt solam verborum quæ cuiusque artis propria sunt, significationem teneant, eos in multos errores incidere videmus. Sed te, amice Lector, in hac nostra appendice, quam huic operi adiecimus, vt si quid à nobis prætermissum esset, quod contra liberum voluntatis arbitrium obiici posset, expeditam illud refellendi rationem ad manum haberes, diutius non tenebo. Quam rationem ac methodum si se-

quaris, quicquid ab aduersariis contrà adferri potest, nullo negotio refutabis. Vale, & nostrum studium ac laborem tuis orationibus subleua.

FINIS.

RERVM INSIGNIVM QVAE HOC OPERE CONTINENTVR, INDEX.

Catholici

extrema

Hominis

Mortis

Principes

Theophili

FINIS.

Errata.	Correcta.
Prior numerus paginam, alter lineam indicat.	
Pagina 17. linea 11. & 12. cupiditatas.	lege cupiditates.
pag. 21. lin. 9. appetiui.	l. appetitui.
pag. 29. lin. 9. inclina.	l. inclinaui.
pag. 33. lin. penult. fotte.	l. forte.
pag. 34. lin. 18. porteris.	l. portetis.
pag. 70. lin. 23. nullæ.	l. multa.
pag 73. lin. 3. consiliorum.	l. conciliorum.
pag. 81. lin. 15. Psal. 18.	l. Psal. 118.
pag. 82. lin. 5. libere.	l. liberæ.
pag. 88. lin. 3. & 4. improbis malis.	l. improbos, malos.
pag. 89. lin. 26. sumtum.	l. sumptum.
pag. 213. lin. 14. in illo est.	l. est in illo est.
pag. 229. lin 19 instrumento.	l. testamento.
pag. 251. lin. 1. Soicorum.	l. Stoicorum.
ibidem lin. 4. sustulerunt.	l. sustulerunt.
pag. 279. lin. illo	l. illi.
pag. 288. lin. 23 nec ille	l. nec illi.
pag. 311. lin. 1. accusari.	l. accusati.
pag. 25. lin. 10. מכסה	l. מכסה

Cum licentia Superiorum.

REGESTVM.

* ** *** A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X.

Omnes ſunt quaterniones, pręter *** qui eſt duernio.

ROMAE,
Apud hæredes Antonij Bladij Impressores Camerales.
M D L X X V I.

RESTAURO del LIBRO ANTICO
Cav. G. DI GIACOMO
PESCARA
1973

